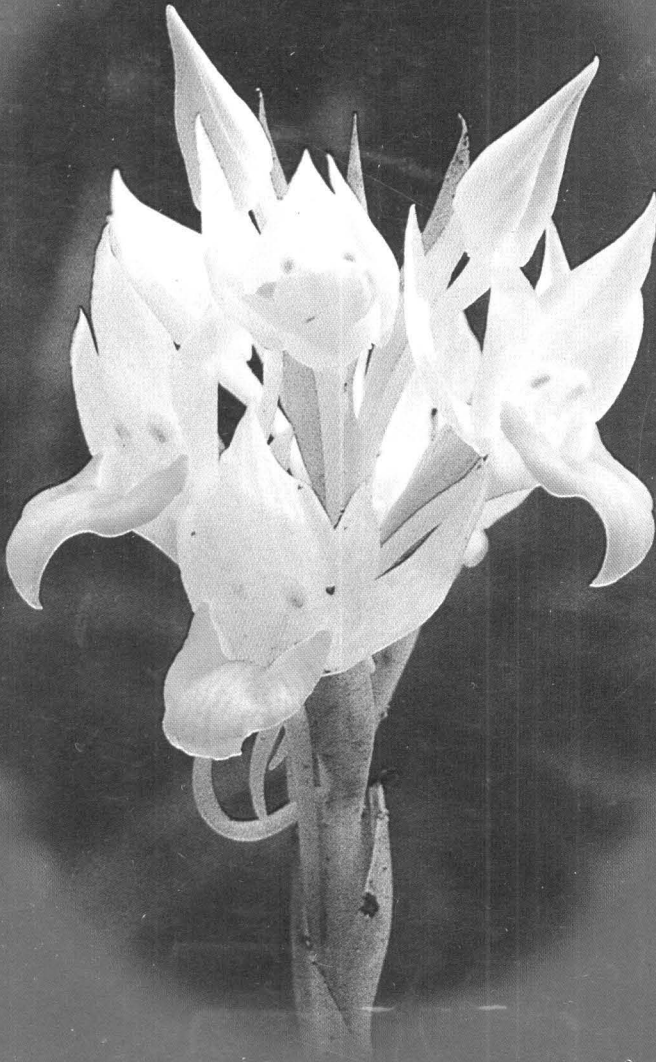

กล้วยไม้
สำหรับผู้เริ่มต้น

วิมล
วิมล

ทลายไม้

สำหรับผู้เริ่มต้น

ว:ว! ว:ว!

ChangeFusion

เครือข่ายจิตอาสา
Volunteer Spirit Network

"กล้วยไม้"

สำหรับผู้เริ่มต้น

เพียงกล้วยไม้ดอกหนึ่ง เกาซึ่งแท้
บังรับชำระหรือ เกาซึ่งนาง
เป็นโลกซึ่ง พิษุทธธรรม ไร้ตตามลวง
ตั้งระลอบสรวง สานรู้ลึก อันลึกซึ่ง

มือสองมือเราจับ กระชับมั่น
พร้อมกันพันนี้เห็น ความเป็นหนึ่ง
ทุกขณะ พันธะภาน ประสาห์ตริ้ว
พร้อมกันก้าวไปนี้ถึง ซึ่งจุดชัย

เราท้าวเมื่อยบ จักเฝ้าประเทืองผล
ทอชุดคด ดนปีต บ่อมนไม้ได้
กิจกรรมนั้นบ่อมนจัก ชวักไป
เราจึงควรภุมิใจ ปิ่นเก็บประเทิน

เสียดสละ: มานะจิณต์ ภาวิคมัน
ร่วมสร้างสรรค์ สยามคม อุตมผล
โอบส่นรอม เพื่อส่นรอม ร่มทุกที่ทัน
คิดอย่างธน ธันมีสุญา นง่ายัง

หลวงตาท้องเป็นหนึ่ง อบอุ่นคิด
หวังกับสิทธิ์ คนอันลึกน ไม่ควรหวัง
เพื่อตนเอง หรือจะ: มี ความรู้รับ
ควลึกครั้ง ที่ต้องทน อบอุ่นเอง

ทั้งใจตั้งกล้วยไม้งาม ยามแรกผล
อบอุ่นได้ตรี หลวงตท เป็นคนเก่ง
ความจริงใจ บ่อมนัก คนช่างเกรง
โลกกล้วยไม้: ภาเนียง อดิบบเพดธรรม

วิ: น วิภาณี
๕ ธันวาคม ๒๕๕๒

■ สิงโตกลอกตา (*Bulbophyllum graveolens*)

■ สิงโตกลอกตาขึ้นอยู่บนต้นทุเรียน (จ.ระนอง)

สารบัญ

	หน้า
จากกล้วยไม้ถึงวิญญานการพัฒนา	1
พื้นฐานธรรมชาติกล้วยไม้	10
ความสัมพันธ์ระหว่างกล้วยไม้กับชีวิตมนุษย์	11
ประโยชน์ในด้านการศึกษาวัฒนธรรม	11
ประโยชน์ในด้านสังคมและการพัฒนา	11
ประโยชน์ในด้านอุตสาหกรรม	12
ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ	13
ประวัติความเป็นมาของการปลูกกล้วยไม้	14
บทนำ	14
ประวัติการปลูกกล้วยไม้ของโลก	14
ประวัติการปลูกกล้วยไม้ของไทย	15
พฤกษศาสตร์ของกล้วยไม้	21
บทนำ	21
นิเวศวิทยาของกล้วยไม้กับสภาพแวดล้อม	21
ความสัมพันธ์ระหว่างพันธุ์กล้วยไม้กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์	22
ความสัมพันธ์ระหว่างพันธุ์กล้วยไม้กับชีวิตอื่นๆ ในธรรมชาติ	22
ความสัมพันธ์ระหว่างพันธุ์กล้วยไม้กับสภาพแวดล้อมของแหล่งกำเนิด	22
ความสัมพันธ์ระหว่างพันธุ์กล้วยไม้กับปัจจัยทางพันธุศาสตร์	22
วิวัฒนาการพันธุ์พืชด้านรูปวิธานที่เชื่อมโยงถึงพืชวงศ์กล้วยไม้	23
การจำแนกกล้วยไม้	23
บทนำ	29
การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้สภาพธรรมชาติของพื้นที่ซึ่ง	29
-กล้วยไม้อาศัยดำรงชีวิตร่วมกับลักษณะของระบบราก	
กล้วยไม้ดิน	30
กล้วยไม้กึ่งดิน	30
กล้วยไม้กึ่งอากาศ	30
กล้วยไม้อากาศ	31

การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้หลักการเจริญเติบโตและรูปทรง	31
ประเภทโมโนโพเดียล	31
ประเภทซิมโพเดียล	32
การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้สภาพแวดล้อมธรรมชาติของ	32
-ถิ่นกำเนิดเป็นหลัก	
กล้วยไม้เขตร้อน	37
กล้วยไม้เขตกึ่งร้อน	37
กล้วยไม้กึ่งอากาศเย็น	37
กล้วยไม้อากาศเย็น	38
การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้พันธุ์ไม้ร่วมกับพฤติกรรม	38
-ของคนเป็นหลัก	
กล้วยไม้พันธุ์แท้	38
กล้วยไม้พันธุ์ผสม	39
การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยอาศัยพื้นฐานด้านรูปวิธาน	40
ส่วนต่างๆ ของกล้วยไม้	42
บทนำ	42
ต้นกล้วยไม้	42
ใบกล้วยไม้	43
รากกล้วยไม้	43
ช่อกกล้วยไม้	44
ดอกกล้วยไม้	47
ลักษณะเกสรตัวผู้ของกล้วยไม้	47
ฝักและเมล็ดกล้วยไม้	48
หลักทั่วไปที่ใช้พิจารณาปลูกกล้วยไม้	50
บทนำ	50
ปัจจัยต่างๆ ซึ่งมีเหตุผลกำหนดความเจริญงอกงามของกล้วยไม้	50
ปัจจัยที่อยู่บนพื้นฐานธรรมชาติ	50
แสงสว่าง	50

ความชุ่มชื้น	50
อุณหภูมิ	50
วัฏจักรการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและองศาเส้นรุ้งขนาน	50
ความสูงของพื้นที่จากระดับน้ำทะเล	50
ปัจจัยที่อยู่บนพื้นฐานการปฏิบัติของผู้ปลูกกล้วยไม้	52
สภาพแวดล้อมภายใต้การจัดการและโรงเรือน	52
การปลูกและบำรุงรักษา	52
อาหารและปุ๋ยกล้วยไม้	52
การบำรุงรักษาสุขภาพ	52
การปลูกและบำรุงรักษากล้วยไม้	57
วัสดุอุปกรณ์ในการปลูก	57
ภาชนะสำหรับปลูกกล้วยไม้	57
วัสดุที่ใช้ปลูกกล้วยไม้	57
การพิจารณาเหตุในการปลูก	59
ฤดูกาลที่เหมาะสมแก่การปลูก	59
ประเภทกล้วยไม้ที่นำมาปลูก	60
อาหารและปุ๋ยกล้วยไม้	61
ธาตุสำคัญที่เป็นอาหารกล้วยไม้	62
กลุ่มที่ 1 อากาศและน้ำ	63
กลุ่มที่ 2 ธาตุหลัก	63
ไนโตรเจน	64
ฟอสฟอรัส	64
ปอตัสเซียม	64
กลุ่มที่ 3 ธาตุรองลงมาจากสองกลุ่มแรก	64
กลุ่มที่ 4 ธาตุซึ่งต้องการปริมาณน้อย	64
จุลธาตุ	
ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการใช้ปุ๋ย	65
สภาพแวดล้อมที่สามารถควบคุมได้	65
สภาพแวดล้อมที่ไม่สามารถควบคุมได้	65

หลักเกณฑ์ในการให้น้ำ	66
เวลาที่เหมาะแก่การให้น้ำ	66
ช่วงห่างระหว่างการให้น้ำ	66
สภาพของกล้วยไม้ที่มีความพร้อม	66
วิธีให้น้ำ	66
รดด้วยบัวรดน้ำชนิดฝอยละเอียด	67
ฉีดด้วยเครื่องฉีดชนิดฝอยละเอียด	67
วิธีจุ่ม	67
ใช้เครื่องผสมน้ำกับน้ำ	67
สุขภาพของกล้วยไม้	67
สาเหตุสืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมขาดความเหมาะสม	67
สาเหตุสืบเนื่องมาจากสิ่งมีชีวิต	67
สาเหตุสืบเนื่องมาจากการขาดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมทำให้เกิดปัญหาเรื่อง - เชื้อจุลินทรีย์	68
การบำรุงรักษาสุขภาพและป้องกันศัตรูกล้วยไม้	68
นำกล้วยไม้ที่แข็งแรงปลอดจากศัตรูมาปลูก	68
ควบคุมสภาพแวดล้อมภายในบริเวณที่ปลูกกล้วยไม้รวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียง	68
บำรุงรักษากล้วยไม้ที่ปลูกให้แข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ	68
ไม่นำวัสดุอุปกรณ์ซึ่งเป็นที่อาศัยหรือเป็นพาหะนำศัตรูมาสร้างปัญหา	69
ระมัดระวังความสะอาดในการปลูกปฏิบัติ	69
หากพบต้นกล้วยไม้ต้นไหนมีปัญหาเกี่ยวกับโรคติดเชื้อ	69
การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช	69
น้ำและการปฏิบัติในการให้น้ำกล้วยไม้	70
บทนำ	70
แหล่งของน้ำ	70
ความชุ่มชื้นในอากาศ	70
น้ำฝนตามธรรมชาติ	70
น้ำประปา	70
น้ำจากकुคลอง	71

	หน้า
การให้น้ำกล้วยไม้	71
เวลาที่เหมาะสมแก่การให้น้ำกล้วยไม้	72
ความคิดที่ปรับแต่งรายละเอียดในการพิจารณาให้น้ำกล้วยไม้	72
การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล	72
สภาพการปลูกปฏิบัติ	72
ประเภทและชนิดของกล้วยไม้	72
ความสัมพันธ์ระหว่างนิสัยกล้วยไม้กับสภาพแวดล้อม ซึ่งมีผลถึง	73
-การพิจารณาปฏิบัติ	
การขยายพันธุ์กล้วยไม้	74
การขยายพันธุ์โดยไม่มีการผสมเกสร	74
การขยายพันธุ์โดยการผสมเกสรและเพาะเมล็ด	74
ความมุ่งหมายในการขยายพันธุ์กล้วยไม้	78
วิธีการขยายพันธุ์โดยไม่มีการผสมเกสร	78
ตัดแยกลำนำลำหลัง	78
ตัดลำแก่ไปปักชำ	78
ตัดยอดและแยกหน่อ	78
การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ	78
การขยายพันธุ์โดยการผสมเกสรและเพาะเมล็ด	78
ผสมตัวเอง	78
ผสมข้ามต้น	78
ผสมข้ามชนิด	79
ผสมข้ามหมู่	79
ผสมข้ามสกุล	79
พื้นฐานการแบ่งกลุ่มกล้วยไม้เพื่อใช้เป็นหลักพิจารณาการขยายพันธุ์	79
กลุ่มกล้วยไม้ดิน	79
กล้วยไม้ทั่วไป	80
การขยายพันธุ์กล้วยไม้ประเภทซิมโฟเตียล	80
วิธีปฏิบัติในการตัดแยกกล้วยไม้ประเภทซิมโฟเตียล	82
การขยายพันธุ์กล้วยไม้ประเภทโมโนโฟเตียล	83

การขยายพันธุ์กล้วยไม้โดยวิธีผสมเกสรและเพาะเมล็ด	86
บทนำ	86
ลำดับความก้าวหน้าไกลของวิถีทางในการพัฒนาโดยวิธีผสมเกสร - และเพาะเมล็ด	86
การผสมเกสรกล้วยไม้	90
วิธีผสมเกสรกล้วยไม้	91
การผสมเกสร ควรกระทำในเวลาเช้าตรู่	92
มือผู้ผสมควรได้รับการชำระล้างให้สะอาดและเช็ดให้แห้ง	92
การเปลี่ยนแปลงหลังจากการผสมเกสร	93
การเพาะเมล็ดกล้วยไม้	94
ผลการพัฒนาวิชาการร่วมกับการจัดการในด้านสังคม	95
เหตุใดจึงต้องเพาะเมล็ดกล้วยไม้ในขวด	95
การเก็บขวดกล้วยไม้ที่เพาะเมล็ดแล้ว	99
การปลูกเลี้ยงลูกกล้วยไม้ขนาดเล็ก	100
เรือนที่ใช้ปลูกกล้วยไม้ขนาดเล็ก	102
อุปกรณ์ในการเอาลูกกล้วยไม้ออกจากขวดเพื่อนำลงปลูก	103
การปลูกกล้วยไม้ขนาดเล็กหลังจากออกจากขวด	105
การปลูกลูกกล้วยไม้ออกจากขวด	106
การบำรุงรักษาลูกกล้วยไม้ขนาดเล็กจนถึงขนาดรุ่น	109
การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อกล้วยไม้	111
ตัวอย่างพันธุ์กล้วยไม้ในหมวดหมู่และสกุลต่างๆ	113
กล้วยไม้ในอนุวงศ์ไคแอนเดร	114
สกุลพาพิโอเพติลัม	115
กล้วยไม้ในอนุวงศ์ไมแนนเดร	119
กล้วยไม้ในหมวดเบซิโทนี	119
กล้วยไม้ในหมวดอะโครโทนี	123
สกุลแคทลียา	125
สกุลซิมบิเดียม	128
สกุลเด็นไดรเบียม	133

หมู่ฟาแลนแนนเธ	133
หมู่เซอราโทเบียม	134
หมู่ยูจินแนนเธ	135
หมู่แคลลิสตา	136
หมู่ไนโกรเฮอร์ซูเธ	136
หมู่ลาทัวเรีย	136
สกุลแกรมมาโทฟิลล์	141
สกุลสปาโรกลีอทิส	142
สกุลแวนดา	146
สกุลเรแนนเธอรา	149
สกุลแอริเดส	153
สกุลแวนดอพซิส	156
สกุลดอไรทิส	159
สกุลฟาแลนนอพซิส	161
สกุลรินคอสไคลิส	163
สกุลอะแรคนิส	169
สกุลไตรโคกลอททิส	171
สกุลอาแคมเป	173
สกุลแอสโคเซ็นตรัม	175
การปลูกกล้วยไม้เลียนแบบธรรมชาติ	181
บทนำ	183
สภาพแวดล้อมทั่วไป	185
ฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับการปลูกกล้วยไม้	187
การปลูกกล้วยไม้บนต้นไม้	188
การปลูกกล้วยไม้บนพื้นดิน	189
สถานการณ์การอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าของประเทศไทย	193
สาระสำคัญของปัญหา	198
จิตสำนึกของคนไทยผู้สนใจกล้วยไม้	205
จากถังส้มซึมที่ใช้แล้วเพียงใบเดียว ถึงลูกกล้วยไม้หลายแสนต้น	206
-ซึ่งถูกส่งไปขายทั่วโลก	
สูตรเพาะเมล็ดกล้วยไม้ในปัจจุบันปรับเปลี่ยนมาจากไหน	210

ปัญหาการอนุรักษ์กล้วยไม้พื้นบ้านของประเทศไทย
ประวัติชีวิตและการทำงาน

หน้า
216/1
217

จากกล้วยไม้ถึงวิญญานการพัฒนา

เพื่อนที่รักของฉันทุกคน เธอคงรู้สึกแปลกตาแปลกใจไม่น้อยเมื่อเริ่มต้นเปิดหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาดูเพราะแทนที่จะได้พบการต้อนรับด้วยคำปรารภซึ่งมองดูแล้วเป็นทางการเช่นหนังสือทั่วไป กลับได้พบรูปแบบใหม่ ที่มีโอกาสพบมาแต่ก่อน ๆ ได้ยาก จนอาจทำให้เกิดความรู้สึกว่า “นี่มันอะไรกันแน่”

มาถึงช่วงนี้ อาศัยฉันเองก็ล่วงเลยมามากแล้ว ถ้าจะเปรียบเทียบกับดูคำพังเพยซึ่งคนไทยสมัยก่อนมักพูดกันว่า “เป็นไม้ไผ่กลัดฝิ่ง” ยิ่งขึ้นทุกที มันทำให้ฉันตระหนกมากขึ้นทุกวันว่า “ไม่ว่าสิ่งใดก็ตามที่ชีวิตตนมีโอกาสสัมผัสมาแล้วนานๆ แม้แต่บทนำหรือคำปรารภเพื่อการขึ้นต้นเรื่องในหนังสือแต่ละเล่มหากเป็นสิ่งอยู่นอกตัวนอกใจ ก็หาใช่เป็นของจริงไม่”

ดังนั้น ถ้ายังสัมผัสไปนานๆ อาจมีโอกาสทำให้เกิดความเคยชิน หากไม่ยึดติดจนกระทั่งกลายเป็นนิสัยย่อมทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย จนทำให้หลายคนขาดความสนใจที่จะนำมาพิจารณาหาอ่านได้ง่ายๆ

ความจริงแล้ว หนังสือเล่มนี้ ย่อมาจากเล่มพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จัดพิมพ์ขึ้นใหม่จากเล่มเดิมซึ่งพิมพ์ไว้เมื่อปี พ.ศ.2514 มีความหนาพร้อม 1,000 หน้า และเล่มใหม่ดังกล่าวก็คงจะมีความหนาไม่น้อยกว่าเล่มเดิมด้วย

นอกจากนั้น จากประสบการณ์ในการทำงานโดยมีเจตนาธรมณ์อย่างแน่วแน่ที่จะให้เกิดความชอบธรรมขึ้นในสังคมอย่างปราศจากกรอบใดๆ ทั้งสิ้น จึงทำให้มี “การปรับทิศทางแนวความคิดใหม่ต่างไปจากเล่มเก่า” โดยที่ช่วยให้มองเห็นทั้งด้านกว้างและด้านลึกชัดเจนมากขึ้น นอกจากนั้นบางตอนยังมีการกลับทิศทางความคิดจากเล่มเดิมซึ่งเคยตามกันฝรั่ง

ทั้งนี้และทั้งนี้น่าจะช่วยให้ผู้สนใจที่ไม่ต้องการให้ตนยึดติดอยู่กับกรอบใดก็ตาม มีความคล่องตัวในการคิดเพื่อปรับสภาพจากสิ่งซึ่งอยู่ในหนังสือ ให้สอดคล้องกันกับความจริงจากสิ่งซึ่งอยู่ที่ตัวเองได้อย่างเหมาะสม ตามสภาพภูมิปัญญาของแต่ละคน

หนังสือ “กล้วยไม้-สำหรับผู้เริ่มต้น” ซึ่งฉันเขียนขึ้นนี้ มีลักษณะที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดอันเกิดจากรากฐานความจริง ซึ่งตนได้รับมาจากการใช้ชีวิต โดยถือหลักธรรมที่ว่า ภูมิปัญญาอันแท้จริงนั้น เป็นเงื่อนไขที่มีอยู่แล้วในจิตใจของแต่ละคน หากชีวิตเกิดมาแล้วไม่ปล่อยให้อิทธิพลวัตถุมันเข้ามากลบกลืนไว้หนามากเกินไป ย่อมมีโอกาสปรากฏออกมาเพื่อสนองประโยชน์สุขได้อย่างมีเหตุมีผล

ดังนั้นฉันจึงรู้ว่า การแสดงออกของตนเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้วตลอดชีวิตอันยาวนาน ได้บ่งบอกความจริงให้รู้อย่างชัดเจนว่า “กล้วยไม้ที่แท้จริงนั้น มันอยู่ในดวงใจตนเอง” แม้ว่าจะถูกนำมาถ่ายทอต่อสูเพื่อมนุษยชาติจากการเขียนการพูด แต่แท้จริงแล้ว มันเป็นเพียงสื่อหรือสัญญาณซึ่งใช้แทนของจริงเท่านั้น

ดังนั้น เพื่อนฉันคนไหนที่รู้ได้ถึงสิ่งซึ่งแฝงอยู่ในข้อเขียนนี้ อีกทั้งรู้ได้ตื่นได้ลึกแตกต่างกันไปจึงหาใช่เรื่องซึ่งฉันควรนำมาตีใจไม่ หากคนที่รู้ได้แม้ไม่ลึกซึ่งนัก ว่านั่นคือการรู้ความจริงในระดับนั้นอันถือเป็นธรรมชาติของตน ย่อมควรแก่ความภูมิใจในระดับหนึ่งแล้ว

เมื่อกล่าวถึงเรื่องราวของ ชีวิตกับกล้วยไม้ ฉันมีเรื่องที่จะเล่าให้ฟังถึงสิ่งซึ่งตนมีโอกาสสัมผัสมาแล้วโดยที่ตัวเองยังจำวันนั้นได้ดี เพราะมันเป็นวันซึ่งจิตใจถูกกระทบอย่างลึกซึ้ง ขณะนั้นอายุฉันยังไม่ถึง 20 ขวบ มีผู้ใหญ่คนหนึ่งซึ่งสูงด้วยวัย ด้วยฐานะความมั่งมี และด้วยสถานภาพทางสังคมในยุคนั้น ได้ไล่ตะเพิดฉันออกมาจากเรือนกล้วยไม้ และจากรั้วบ้านซึ่งคิดว่ามีราคาแพง ที่เขาผู้เป็นเจ้าของ ถือสิทธิ์ แสดงให้เห็นว่า หวงกล้วยไม้นักหนาจนกระทั่งลืมนึกถึงคุณธรรมซึ่งตนควรจะมีต่อเพื่อนมนุษย์

แม้ขณะนี้ หูฉันก็ยังได้ยินเสียงเขาพูดไล่หลังมาด้วยว่า เจ้ามันยังเด็กนัก มือเจ้าก็ยังไม่เหมาะในการเล่นกล้วยไม้ และเงินทองก็ยังมี เจ้ารู้หรือเปล่าว่ากล้วยไม้ของฉันแต่ละต้น มันมีราคาเท่าไร

ขณะที่ได้ยินนั้น ฉันรู้สึกไม่พอใจและรู้สึกเจ็บแค้นเพราะถูกเหยียดหยาม แต่ก็เป็นที่เพราะได้รับผลกระทบดังกล่าว จึงทำให้จิตใจตัวเองเกิดการฮึดสู้ และสู้อย่างทุ่มเทให้ทั้งชีวิตเพื่อเอาชนะความคิดซึ่งตนไม่เห็นด้วยโดยการนำปฏิบัติให้ทุกคนมีโอกาสเห็นความจริงควบคู่กันไปกับคำถามซึ่งเกิดขึ้นในใจว่า อะไรกันแน่ที่มันเป็นตัวกำหนดให้กล้วยไม้เป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้ ฉันคิดว่าคนแท้ๆ ที่ทำให้กล้วยไม้เกิดประโยชน์หรือเป็นโทษ

โดยเหตุที่ตนคิดว่า ใครๆ ก็ปลูกเลี้ยงได้อย่างปราศจากมือเก่ามือใหม่ อีกทั้งปราศจากความยากดีมีจน แต่สมัยนั้นจะหาความรู้ทางเทคนิคเรื่องกล้วยไม้จากที่ไหน เพราะไม่ว่าสถาบันการศึกษาก็ดี งานบริการความรู้จากรัฐก็ดี ต่างก็หันหลังให้เพราะมีความคิดคล้ายตามค่านิยมของสังคมที่มองว่า กล้วยไม้เป็นของเล่นสำหรับเศรษฐี ใครขึ้นเอามาปลูกก็เท่ากับทำลายเศรษฐกิจ

ฉันจึงจนปัญญาที่จะหันไปพึ่งพาสิ่งทีกล่าวมาแล้วทั้งหมดทำให้หวนกลับมาเห็นได้ถึงพลังในตัวเองซึ่งคงต้องฮึดสู้ต่อไปโดยไม่ท้อถอย นี่เองทำให้พลังซึ่งมีเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว ผลักดันให้ฉันทุ่มเทเวลาว่างจากงานประจำอย่างหามรุ่งหามค่ำ เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้โดยที่คิดว่า คอยดูนะ ถ้าได้ความรู้พอให้ตนมั่นใจได้เมื่อไหร่ จะต้องเอามันออกมาเปิดเผยให้

หมด โดยไม่มีข้อจำกัดว่าคนยากดีมีจนอย่างไร แต่คงต้องเน้นความสำคัญที่คนซึ่งเป็นพื้นฐานสังคมก่อนอื่น

เพราะฉันเป็นคนไม่มีเงินและไม่คิดจะบูชาเงินเป็นพระเจ้า จึงสร้างเรือนกล้วยไม้ที่เรียบง่ายขึ้นมาหลังหนึ่ง โดยเก็บเศษไม้ตายซึ่งล้มอยู่ริมทาง กับใช้ทางมะพร้าวแห้งๆ ทำเป็นหลังคากรองแสงแดดให้กล้วยไม้ซึ่งตนนำมาปลูกไว้เพื่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ อยู่ริมรางส่งน้ำหลังบ้าน ในยามเลิกจากงานประจำฉันมาทำงานต่อที่เรือนกล้วยไม้หลังนี้ บางวันเลยเที่ยงคืน จนแทบจะลืมกินลืมนอน

กว่าจะเพาะเมล็ดกล้วยไม้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เมล็ดแรกงอกได้ ต้องใช้เวลาค้นคว้าร่วม 5 ปีโดยใช้ปีกครว้เก่า ๆ นำมาดัดแปลงทำเป็นห้องปฏิบัติการ เพราะจะไปดูของจริงที่ไหนก็คงไม่มี แม้กระทั่งเพาะงอกออกมาแล้ว เาหนึ่งสื่อฝรั่งมาดูวิธีเลี้ยงลูกกล้วยไม้เล็ก เห็นใช้ตู้กระจก จึงไปซื้ตู้เอาถึงสั่งวมซิมที่ใช้แล้วมาตั้งบนพื้นดิน เอาอิฐมอญปูทำพื้น และใช้เศษกระจกแตกๆ ต่อกันทำเป็นหลังคากันฝน ในที่สุดก็พบว่าสามารถปลูกกล้วยไม้ออกจากขวดเพาะให้มันโตขึ้นมาได้

ฉันนึกถึงปณิธานที่ตั้งมั่นไว้ หลังจากได้ยินคำปราสาธจากเศรษฐีคนหนึ่งว่า คอยดูนะ ถ้าได้ความรู้มาเมื่อไหร่ จะต้องนำออกเปิดเผยให้หมด โดยเฉพาะมุ่งความสำคัญที่คนด้อยโอกาสและเยาวชน ซึ่งช่วงนั้นถูกดูถูกจากกลุ่มเศรษฐีมีเงินมากที่สุด

หลังจากนำความรู้ออกมาเผยแพร่ได้ไม่นาน ก็รู้สึกว่ามีกระแสทำนองกลับมาใส่ร้ายป้ายสีหลายรูปแบบซึ่งส่วนใหญ่เป็นการทำร้ายกันข้างหลังมากกว่า ทำให้รู้ความจริงว่า นี่คือการแสบซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยคนกลุ่มเก่าแต่ฉันก็ไม่รู้สึกหวั่นไหวอะไรทั้งนั้น หากกลับเห็นว่าเป็นเรื่องทำทนายมากขึ้น

ฉันเริ่มเห็นว่า น่าจะเป็นโอกาสดีที่ใส่กล้วยไม้เป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้แนวคิดคน ซึ่งมีมารูปแบบ โดยที่คิดว่าน่าจะช่วยให้รากฐานความคิดตัวเองเปิดกว้างและหยั่งลงลึก อีกทั้งยังช่วยให้มีโอกาสมองเห็นสิ่งใหม่ๆ ซึ่งไม่เคยพบมาก่อน

หลังจากการคิดการกระทำผ่านพ้นมาแล้วเป็นช่วงๆ ทำให้ตนเริ่มมองเห็นภาพจากทิศทางที่มุ่งสู่มุมกลับโดยที่รู้สึกว่าได้รับประโยชน์ในด้านคุณค่าเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกกันว่า “ การพัฒนาพึ่งพาตนเอง ”

ฉันเริ่มเห็นความจริงว่า ผู้คนซึ่งเดินขวกไขว่อยู่ในสังคมไทยวันแล้ววันเล่า ก็ยังมีไม่น้อยที่มองเห็นกล้วยไม้ได้แต่เพียงเปลือกนอกเท่านั้น แทนที่จะเห็นว่า ไม้ว่ากล้วยไม้หรือสิ่งอื่นใดที่เข้ามามีบทบาทสัมพันธ์ถึงวิถีชีวิตเราแต่ละคน ต่างก็มีคนเป็นเหตุด้วยกันทั้งสิ้น ถ้าสามารถเห็นความจริงดังกล่าวแล้ว ก็น่าจะสรุปได้ว่า ผลสำเร็จในการพัฒนาควรเกิดจากการมองเห็นความจริงที่คนก่อนอื่น

อนึ่ง เราควรเข้าใจได้ลึกซึ้งถึงแก่นของเหตุผล เพื่อหาคำตอบได้เองว่า **สัจธรรมของชีวิตคนคืออะไร ?** และวิถีการเรียนรู้ของชีวิตคนที่เกิดมาเพื่อหวังคุณค่าอย่างแท้จริงนั้น ต้องการอะไรเป็นพื้นฐานรองรับ แทนการมองที่กล้วยไม้และมุ่งไปยึดติดอยู่กับรูปแบบ

การมองข้ามตัวเองไปเน้นความสำคัญอยู่ที่กล้วยไม้หรือสิ่งอื่นใดก็ตามเพื่อหวังพัฒนาแม้การอนุรักษ์ ย่อมมีแนวโน้มทำให้ใช้อำนาจ ซึ่งแท้จริงแล้วมีผลทำลายความรู้ความสามารถของคนเช่นตน เป็นผลทำให้เกิดการทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ประเด็นหลักทั้งหลายเท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ หากใครรู้ได้ ย่อมได้หัวใจซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญทำให้กล้วยไม้บังเกิดประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์อย่างไม่เลือกพวกเลือกกลุ่มรวมทั้งชาติภาษา เนื่องจากพลังจากเงื่อนไขซึ่งเรียกกันว่า **คุณธรรม** มีการเจริญหยั่งรากลงอย่างลึกซึ้ง

การมีรากฐานจิตใจเปิดกว้าง จึงถือว่าเป็นหลักการสำคัญอันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเพื่อนมนุษย์ร่วมกับของตนเอง เพราะสิ่งซึ่งมีเหตุผลจะบังเกิดขึ้นได้จากรากฐานตนเองอย่างเป็นธรรมชาติ

หลังจากชีวิตการทำงานผ่านพ้นมาถึงช่วงนี้ เมื่อหวนกลับไปทบทวนถึงอดีต จากสิ่งซึ่งช่วงนั้นอาจทำให้รู้สึกไม่พอใจ เศรษฐีผู้ที่ไล่ฉันออกจากเรือนกล้วยไม้และจากรั้วบ้านของเขาย่างขาดความเมตตา ฉันคงต้องขอขอบคุณเขาผู้นั้น เพราะได้ให้พลังอันถือเป็นสิ่งที่ล้ำลึกด้วยคุณค่า หากฉันรู้จักเชื่อมั่นให้เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์

ยิ่งไปกว่านั้น ยังทำให้ฉันเริ่มเห็นเด่นชัดยิ่งขึ้นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งปรากฏขึ้นในโลกนี้ล้วนมีคุณค่าทั้งสิ้น ถ้ามนุษย์ทรงไว้ซึ่งภูมิปัญญา ทำให้ไม่ยึดติดอยู่กับเวลาและอารมณ์ตัวเอง ย่อมมีโอกาสรู้คุณค่าได้ทุกอย่าง

ฉันยังรู้สึกประทับใจกับสิ่งซึ่งเกิดขึ้นกับชีวิตตนในอดีตหากจุดเริ่มต้นเท่าที่ได้กล่าวไว้แล้ว เนื่องจากมันมีส่วนผลักดันอย่างสำคัญให้ตนตื่นตระหนกสุดฤทธิ์ เพราะต้องการความจริงจากการปฏิบัติในสิ่งซึ่งฉันคิดว่าคือเหตุผลที่แท้จริงเท่าที่สติปัญญาตัวเองจะมีอยู่ เพื่อต้องการพิสูจน์ให้ทุกคนเห็นความจริง

ประกอบกับตัวเองไม่ใช่คนช่างพูดโต้แย้งคนอื่นแต่รักที่จะพิสูจน์จากการปฏิบัติ แม้ว่าหลายครั้งหลายหนจะทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคมรู้สึกได้ว่า ฉันเป็นคนเดินทวนกระแส ทำให้รู้สึกเหมือนเยอหยิ่งจองหองหรือหัวแข็งสุดแล้วแต่จะคิดกันไป แต่ตนก็ไม่สนใจกับสิ่งเหล่านั้น

บางครั้งสภาพที่พบ มันทำให้ฉันรู้สึกเหมือนว่า ชีวิตตัวเองจำต้องปีนป่ายกำแพงอันหนาทึบและมีความสูงเป็นอย่างมากบางครั้งก็รู้สึกเหมือนว่าต้องเดินชะเง้อคอและฝ่าฝูงชนซึ่งต่างก็เบียดเสียดเยียดยัดเพื่อการแย่งชิง มุ่งเข้าไปดูให้ชัดเจนว่ามีการแข่งขันอะไรกัน จึง

1. เอื้องคำ (*Dendrobium chrysotoxum*) ขึ้นอยู่บนต้นไม้ (ทุ่งใหญ่นเรศวร)
2. เอื้องแสด (*Dendrobium unicum*) (ภูหลวง จ.เลย)
3. รองเท้านารีเหลืองปราจีน (*Paphiopedilum concolor*) ขึ้นอยู่ตามโขดหิน (จ.กาญจนบุรี)
4. เอื้องใบไผ่ (*Arundina bambusifolia*) ขึ้นอยู่บริเวณข้างทางหลวง ตะกั่วป่า (จ.พังงา)

- เอื้องชะเอว (*Dendrobium scabrilingue*) ชาวเหนือจะนำมาใส่ขันเงินเพื่อรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในประเพณีสงกรานต์

- ฟ้ามุ่ย (*Vanda coerulea*) เส้นทางแม่ฮ่องสอนไป อ.ปาย จ.เชียงใหม่ ชาวบ้านจะแขวนไว้หน้าบ้านกลมกลืนอย่างเป็นธรรมชาติ

- ฟ้ามุ่ย อีกมุมมองหนึ่ง ปลุกล้างอย่างเรียบง่าย (แม่ฮ่องสอน-อ.ปาย จ.เชียงใหม่)

- กล้วยไม้ไม่ได้ถูกนำมาใช้จัดแจกันอย่างหลากหลาย

ทำให้รู้ว่าสิ่งที่คนเหล่านี้ต้องการนั้นมันเป็นเพียงผลสำเร็จรูป หาใช่มีรากรมี่โคนซึ่งหยั่งลงลึกซึ่งถึงหัวใจเราทุกคนแต่อย่างใดไม่

ยิ่งไปกว่านั้น โอกาสดังกล่าว มันเป็นครูสอนให้ฉันรู้ว่า หากเกิดความอยากได้ซึ่งนำไปสู่การแย่งชิงกันคือการตกอยู่ในสภาพที่เห็นได้แต่เพียงส่วนเปลือกเท่านั้น หากปราศจากความอยาก ย่อมช่วยให้มีการมุ่งแสวงหาสิ่งซึ่งเป็นเหตุเป็นผลช่วยให้มีสติ เปรียบเสมือนมีรากรมี่โคนซึ่งหยั่งลงสู่ของจริง ทำให้ชีวิตมีความมั่นคงและมีคุณค่ามากขึ้น

บัดนี้อายุฉันเองก็ผ่านพ้นวัย 78 ปีไปแล้ว ถ้าคิดอย่างไม่ประมาทก็คงต้องมองว่า หากอยู่ต่อไปถึงวันพรุ่งนี้คงเป็นเรื่องของธรรมชาติ โดยที่สิ่งนี้หาใช่เป็นเรื่องของความอยาก ไม่นั่นพื้นฐานจริงของชีวิตก็คงเปลี่ยนไปเป็นสิ่งจอมปลอมด้วยตัวของมันเอง

แต่สิ่งที่นำมากล่าว ก็เพื่อชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาซึ่งไม่เคยหยุดรอใคร ไม่ว่าจะจากวัยเด็กไปจนถึงวัยแก่ และไม่ว่ายากดีมีจน ถ้าใครรู้ได้เร็วตั้งแต่อายุน้อยย่อมถือได้ว่าเป็นชีวิตที่ได้เปรียบในการพัฒนาสิ่งซึ่งตนเห็นแล้วว่า น่าจะมีสาระที่ช่วยให้เกิดคุณค่าแก่ตัวเองอย่างแท้จริง

มาถึงบัดนี้ หากมองที่ผลจากการปฏิบัติ แม้เริ่มต้นจากกล้วยไม้เพียงดอกเดียว ถ้าหวนกลับไปยังดอกซึ่งเคยอยู่ในรั้วบ้านเศรษฐี รวมทั้งเศรษฐีคนที่เคยไล่ตะเพิดฉันออกมาจากเรือนกล้วยไม้ของเขาครั้งนั้นด้วยความรู้สึกดูถูกดูแคลน มันได้ขยายขอบเขตความมีคุณค่าออกไปสู่เพื่อนมนุษย์ซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่สู่อีกด้านหนึ่งอย่างอิสระพอสมควร สำหรับการทุ่มเทงานจากบุคคลหนึ่งแล้ว

ชีวิตซึ่งอยู่บนทางเท้าอันเต็มไปด้วยละอองฝุ่นและคราบโคลน ที่เติบโตขึ้นมาบนพื้นฐานดังกล่าว ย่อมได้รับสิ่งอันทรงคุณค่า คนละด้านกันกับเศรษฐีมีเงินมีอำนาจ รวมทั้งมีบริวารห้อมล้อมพร้อมมูลด้วยลมปากกับคำหวานซึ่งหากสัมผัสได้ก็เพียงส่วนผิว

แม้กล้วยไม้หลายดอกซึ่งฉันเคยมีโอกาสพบเห็น จะหักร่วงลงดินแล้วก็ถูกเหยียบย่ำจนกระทั่งชำชอกฉีกขาด สิ้นสภาพไปอย่างไร้ความหมายสำหรับหลายต่อหลายคน ด้วยน้ำมือและฝ่าเท้าของมนุษย์มากหน้าหลายตา รวมทั้งมีแนวคิดแตกต่างกันอย่างหลากหลาย

แต่ชีวิตที่รู้ถึงความจริงซึ่งอยู่ที่พื้นดินนั้นซิ คงเห็นได้ว่า กล้วยไม้ที่แท้จริงนั้นมันอยู่ในรากฐานจิตใจ หากจะถามต่อไปอีกว่า จิตใจของใคร ? ก็คงตอบได้ชัดเจนว่า ของคน โดยเฉพาะเริ่มต้นจากตนเองก่อนอื่น ส่วนดอกซึ่งพบความจริงว่ามันร่วงโรยไปกับदानนั้น เป็นเพียงสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสอันเป็นวัฏจักรเท่านั้น

แต่ดอกจริงนั้น ยังคงอยู่ในห้วงความลึกของจิตวิญญาน ซึ่งเชื่อมั่นได้ว่าคงไม่มีใครอื่นจะมาล้วงล้าสิทธิเหยียบย่ำทำลายหรือแย่งชิงไปได้ หากรากฐานจิตใจเจ้าของมีความมั่นคงเพียงพอ

นอกจากนั้น ถ้าใครมองเห็นได้ลึกน่าจะรู้เองว่า กล้วยไม้ดอกจริงนั้น เป็นสิ่งบริสุทธิ์ โดยเหตุที่ปลอดจากรูปแบบทั้งหลายแล้ว จึงควรแก่การเคารพและบูชา เนื่องจากมีเพียงดอกเดียวเท่านั้นที่เป็นอมตะ หากใครคิดนำมาอีกก็คงเป็นเพราะเกิดจากความประมาทขาดสติ จึงได้แต่เพียงของปลอม

ดังนั้น ถ้าชนรุ่นหลังหรือแม่ผู้ซึ่งได้รับประโยชน์ในด้านวัตถุจากกล้วยไม้อยู่ในขณะนี้ คิดว่าชีวิตตัวเองควรจะก้าวต่อไปสู่ออนาคตได้อย่างมั่นคง ก็ควรหวนกลับมาทบทวนดูชีวิตว่า สิ่งซึ่งตนนำมาแล้วจนถึงขณะนี้ก็ดี หรือที่กำลังคิดจะได้มาก็ดี มันสืบเนื่องมาจากอะไรเป็นพื้นฐาน

เพื่อค้นหาความจริงว่า ชนรุ่นก่อนซึ่งต่อสู้อมาตั้งแต่วงการกล้วยไม้ยังแทบไม่มีอะไรเลย แม้เริ่มต้นมาจากการเก็บเศษไม้ซึ่งถูกทิ้งไว้มาสร้างโรงเรือน จนถึงขั้นซุกดงล้มล้มใช้แล้วขึ้นมาทำตุ้เลี้ยงลูกกล้วยไม้ จนกระทั่งทำให่วงการกล้วยไม้ไทยเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับไปทั่วโลก เพื่อสร้างรากฐานจิตสำนึกของตนให้ยังลงลึกซึ่งแม้ของบางชิ้นซึ่งเก็บรักษาไว้ใน ห้องสมุดกล้วยไม้ระพี สาคริก และอาจมีที่อื่นอีก น่าจะมีบทบาทส่วนหนึ่งซึ่งมีผลสร้างจิตสำนึกได้ไม่มากนักย่อย

สรุปประเด็นซึ่งได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดก็คือ คนที่เคารพความมีคุณค่าของผู้อื่นซึ่งเป็นคนเช่นตน ถือเป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ ช่วยให้การพัฒนาไม่เฉพาะแต่เรื่องกล้วยไม้เท่านั้น แม้สิ่งอื่นใดให้มุ่งไปสู่ผลสำเร็จ ที่ลงรากฝังโคนลงสู่พื้นฐาน

ดังนั้น การพัฒนากล้วยไม้หรือสิ่งใดก็ตาม ก่อนอื่นคงต้องมองให้ลึกซึ่งถึงจิตวิญญานของคนเป็นหลักหาใช่มองข้ามความสำคัญของคนไปยึดติดอยู่ที่กล้วยไม้ไม่ ความสำเร็จในการพัฒนาวงการกล้วยไม้ จึงขึ้นอยู่กับกล้วยไม้ ซึ่งแม้จะมีเพียงดอกเดียว แต่ก็อยู่ในดวงวิญญานคนผู้ซึ่งมีเหตุผลสัมพันธ์ถึงได้ด้วยตนเองโดยแท้

หากใครก็ตาม ที่ขี้มันให้เหล็ก แล้วโยนทิ้งไปอย่างไร้ความหมาย ในที่สุดก็คงรู้ได้เองว่า ตนต้องสูญเสียทั้งเวลา แรงใจและความคิด เนื่องจากขาดการรู้ความจริงอย่างน่าเสียดายที่สุด

ดังนั้น ผู้ที่ได้รับความรู้จากหนังสือเล่มนี้ไปแล้ว หากหวังใช้สร้างงานและชีวิตตนเองให้มีความสุข ร่วมกันทั้งกับตัวเองและสังคมอันเป็นของส่วนรวม ควรจะนึกถึงชีวิตผู้ให้ความรู้ ซึ่งได้รับมาด้วยความยากลำบาก ทั้งนี้และทั้งนั้น เพื่อจะได้มีผลเดือนสติ ให้

รู้จักใช้ความรู้ไปในทางบ่งเกิดประโยชน์สุขแก่สังคมอย่างแท้จริงด้วย

ดังที่ภานิตซึ่งชนรุ่นก่อนเคยกล่าวไว้ว่า คนเห็นแก่ตัว ย่อมทำให้ชีวิตตนเองเจริญก้าวหน้าไปได้ยากยิ่งขึ้น หากพึงต้องพบกับภาวะเสื่อมถอยเพราะการกระทำของตนร่วมกับคนกลุ่มเดียวกันซึ่งย้อนกลับมาทำลายตน รวมทั้งผู้อื่นอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก.

ว: นั ลาคริก

ศาสตราจารย์ระพี สาคริก

พื้นฐานธรรมชาติของกล้วยไม้

กล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้วงศ์ใหญ่ และมีขอบเขตความหลากหลายของรูปลักษณะตลอดจนอุปนิสัย ซึ่งมีเหตุผลสัมพันธ์กันกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของแหล่งกำเนิดกระจายอย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตามในแถบเส้นศูนย์สูตรของโลกซึ่งเป็นเขตร้อนและมีความชุ่มชื้นสูง เราจะพบกล้วยไม้ตามธรรมชาติ ทั้งในด้านปริมาณและชนิดต่างๆ มากกว่าพื้นที่ซึ่งอยู่นอกเหนือไปจากนี้

คำว่า “กล้วยไม้” หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “ออร์คิด” (orchid) หากนำมาพิจารณาค้นหาเหตุอันเป็นที่มาของทั้งสองภาษาน่าจะมีความคล้ายคลึงกันมาก

สำหรับคำว่า orchid ซึ่งเป็นภาษาอังกฤษ มาจากคำในภาษากรีก ซึ่งหมายความว่า “มีลักษณะโป่ง” อันหมายถึงส่วนที่เป็นก้านใบของกล้วยไม้กลุ่มหนึ่ง ซึ่งภาษาไทยเรียกว่า ลำลูกกล้วย หรือที่ภาษาวิชาการพฤกษศาสตร์เรียกว่า pseudo-bulb ส่วนภาษาไทยก็เช่นกัน น่าจะเกิดความรู้สึกที่มองเห็นพืชกลุ่มนี้ขึ้นอยู่บนต้นไม้ และมีลักษณะคล้ายผลกล้วยทั้งหวี เช่นกล้วยไม้จำพวกเอื้องผึ้ง เอื้องคำ ซึ่งในช่วงก่อนๆ ขึ้นดาดฟ้าต้นอยู่ในป่าโปร่งโดยเฉพาะภาคเหนือของไทย

ความจริงแล้ว กล้วยไม้ มีกรอบของลักษณะกว้างมากกว่ากลุ่มที่มีลำลูกกล้วย ทำให้สันนิษฐานว่าในช่วงเริ่มแรกมนุษย์คงจะคุ้นเคยกับกล้วยไม้ในกลุ่มที่มีลำลูกกล้วยก่อน

นอกจากนั้น ในช่วงที่ผ่านมามีคนเข้าใจว่ากล้วยไม้คือ กาบฝากพวกหนึ่ง โดยเข้าใจว่า กล้วยไม้แย่งอาหารจากต้นไม้ซึ่งอาศัยขึ้นอยู่เพื่อการดำรงชีวิต แต่แท้จริงแล้วหาใช่เป็นเช่นนั้นไม่ เนื่องจากกล้วยไม้ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ มีทั้งขึ้นอยู่บนต้นไม้และบนพื้นดิน พวกที่ขึ้นอยู่บนต้นไม้เพียงแต่อาศัยเกาะอยู่เท่านั้น

กล้วยไม้พวกนี้ได้อาหารจากเปลือกหรือผิวนอกของต้นไม้ ซึ่งหมดสภาพที่มีชีวิตแล้วรวมทั้งใบไม้ผู้ซึ่งตกค้างอยู่บนกิ่งไม้ สลายตัวเป็นอาหารละลายปนมากับความชื้นจากสภาพแวดล้อม ประกอบกับรากกล้วยไม้กลุ่มนี้มีผิวหนา สามารถเก็บสะสมน้ำและอาหารไว้เลี้ยงตัวเองได้นานมากเป็นพิเศษ

ความสัมพันธ์ระหว่างกล้วยไม้กับชีวิตมนุษย์

โดยหลักธรรมชาติ สิ่งที่มีบทบาทสัมพันธ์อยู่กับชีวิตประจำวันของมนุษย์ ย่อมมีเหตุมีผลสานถึงรากฐานจิตใจมนุษย์เป็นธรรมชาติ กับอีกหลักหนึ่งซึ่งมีเหตุมีผลเชื่อมโยงถึงกัน คือ สรรพชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่ร่วมเกิดร่วมดำรงอยู่ และมีกระแสสืบทอดตลอดมา ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน อย่างมีเหตุมีผล

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สิ่งใดที่เกิดและดำรงอยู่ร่วมท้องถิ่นเดียวกันกับมนุษย์ มนุษย์ย่อมนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต กับอีกด้านหนึ่ง ย่อมเกิดความรู้สึกที่จะร่วมกันอนุรักษ์ไว้ใช้ประโยชน์ในระยะยาว เพื่อความมั่นคงร่วมกันด้วย

เราสามารถจำแนกความสัมพันธ์ระหว่างกล้วยไม้กับมนุษย์ออกได้ดังนี้

1. **ประโยชน์ในด้านการศึกษาและวัฒนธรรม** สิ่งที่กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้นี้ทั้งหมด น่าจะสะท้อนความหมายของคำว่า **วัฒนธรรมท้องถิ่น** อย่างชัดเจนอยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อกล่าวถึง **การศึกษา** ควรใช้เงื่อนไขจากวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ

ในตำรากล้วยไม้จากฝรั่ง ได้กล่าวไว้ว่า กล้วยไม้ที่ให้ประโยชน์แก่การศึกษา คือกล้วยไม้ประเภทดอกเล็กๆ สีสันไม่สดสวยสะดุดตาคน ส่วนกล้วยไม้ดอกใหญ่ หรือช่อใหญ่และมีสีสันสวยงาม ได้ถูกจัดไว้ให้มีความสำคัญด้านพืชสวน

จากประสบการณ์ชีวิตอันยาวนานตลอดจนการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ จากรากฐานที่อิสระ ได้บอกให้ผู้เขียนรู้ว่า เราน่าจะปรับทิศทางการเรียนรู้เรื่องนี้ใหม่เพื่อความเข้าใจที่สอดคล้องกันกับเหตุผลจากธรรมชาติ

กล้วยไม้ที่ให้ประโยชน์ด้านการศึกษาอย่างลึกซึ้งถึงพื้นฐานน่าจะได้แก่ กล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติทั้งหมด โดยไม่เลือกว่าดอกเล็กดอกใหญ่หรือมีสีสันอย่างไร เราควรรู้ว่าถ้ามองด้านคุณค่า ทุกรูปลักษณะย่อมเสมอเหมือนกันหมด

ส่วนด้านพืชสวนนั้น น่าจะมุ่งที่กล้วยไม้ซึ่งมนุษย์นำมาผสมพันธุ์ทุกรูปลักษณะและทุกระดับอันทำให้ห่างธรรมชาติมากขึ้น แต่ก็หาใช่ว่าจะมีการขีดเส้นแบ่งแยกสองแนวทางดังกล่าวออกจากกันไม่ หากควรเชื่อมโยงเหตุผลถึงกันโดยเฉพาะด้านพืชสวน ควรใช้ด้านธรรมชาติเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างละทิ้งเสียมิได้ทั้งนี้และทั้งนั้นเพื่อหวังความมั่นคงยั่งยืนในระยะยาว

2. **ประโยชน์ในด้านสังคมและการพัฒนา** เนื่องจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ควรสำนึกได้ถึงความจริงว่า **มนุษย์ที่เกิดมา จำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน** เริ่มจากภายในชุมชน

ท้องถิ่นซึ่งตนมีส่วนร่วมออกสู่โลกกว้างอย่างปราศจากกรอบปิดตัวเองเพราะความเห็นแก่ตัว การนำกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติซึ่งบนแผ่นดินไทยมีอย่างหลากหลายมาพัฒนาจึงถือเป็นสิ่งที่อยู่ในสังคมเป็นสังขธรรม มีผลเชื่อมโยงความสัมพันธ์จากการเรียนรู้จากธรรมชาติของท้องถิ่นถึงด้านพืชสวน ไม่ว่าจะไปสู่งานอดิเรกหรืองานอาชีพและถือได้ว่าเป็นวิถีทางที่สร้างสรรค์ร่วมกัน

การนำกล้วยไม้จากธรรมชาติอันควรถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพื้นฐานเราทุกคน ออกไปจำหน่ายหาเงินจากชนต่างถิ่น ย่อมถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมกันทำลายถิ่นฐานของแต่ละคนอย่างสำคัญ เพราะอิทธิพลเงินและวัตถุมีผลทำลายเหตุแห่งความรู้ที่แท้จริง

ผู้ที่นำกล้วยไม้แม่พันธุ์อื่นใดก็ตามมาพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ หากหวังความมั่นคงในระยะยาว พึงต้องสนใจการเรียนรู้ ความหลากหลาย อย่างลึกซึ้งหาใช่ยึดติดอยู่เพียงความพึงพอใจที่มีต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างแคบๆ ไม่ การนำมาพัฒนา เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งซึ่งช่วยให้สิ่งที่ยังมีอยู่ในธรรมชาติ มีโอกาสเกิดใหม่ในลักษณะที่มีการหมุนเวียนระหว่างธรรมชาติกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่น

3. ประโยชน์ในด้านอุตสาหกรรม กล้วยไม้สามารถสนองประโยชน์แก่มนุษย์ในด้านอุตสาหกรรม โดยแบ่งออกเป็นสองแนวทาง แนวทางแรก ได้แก่ประโยชน์โดยตรง มีกล้วยไม้บางชนิดที่นำมาใช้ในการผลิตเป็นอุตสาหกรรม เท่าที่ทราบๆ กันคือ กล้วยไม้ในสกุลวานิลลา (Vanilla)

มนุษย์นำฝักกล้วยไม้วานิลลามาสกัดน้ำหอมนำมาใช้ในการปรุงแต่งกลิ่นอาหารเช่น ไอศกรีม และขนมบางอย่าง กล้วยไม้ในสกุลนี้ ต้นมีลักษณะเป็นเถาเลื้อยมีการปลุกเป็นอุตสาหกรรมในธรรมชาติซึ่งเป็นเขตร้อนและมีความชุ่มชื้นสูง

การใช้กล้วยไม้เป็นพืชสมุนไพร ผู้สนใจศึกษาหาความรู้เรื่องกล้วยไม้ที่มีอายุยาวนานพอสมควร คงจะจำได้ว่า ย้อนหลังกลับไปประมาณ 40 ปี ขณะที่ตลาดนัดต้นไม้ยังอยู่ในบริเวณริมคลองหลอด มีชาวบ้านเก็บกล้วยไม้บางชนิดจากป่านำมามัดกวางขายทั่วไป และมีคนจีนมาซื้อไปต้มทำยาต้ม ที่พบเห็นมากๆ ได้แก่ กล้วยไม้หวายพื้นบ้านเช่น เอื้องเก๋ากี้ เอื้องเงิน เอื้องผึ้ง และเอื้องคำเป็นต้น

ช่วงหลังๆ ป่าเริ่มหมดไป ทำให้กล้วยไม้เหล่านี้หมดตามไปด้วย แต่ปัจจุบันนี้คนจีนบนผืนแผ่นดินใหญ่ของประเทศจีน ยังมีการไล่เลียงกล้วยไม้จากธรรมชาติในประเทศเวียดนามและบริเวณใกล้เคียงโดยรถบรรทุก นำเข้าไปในประเทศ เพื่อให้ทำยาอย่างต่อเนื่องกัน

ผู้เขียนเคยรับฟังรายงานการค้นคว้าจากที่ประชุมวิชาการในต่างประเทศ ทราบว่าฝรั่งได้มีผลงานการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพืชสมุนไพรจากกล้วยไม้ พบว่ามีผลช่วยแก้ไข

ปัญหาสุขภาพได้กว้างขวางมากพอสมควร เรื่องนี้รับทราบจากที่ประชุมวิชาการที่เมืองดาร์วิน ประเทศออสเตรเลีย

อุตสาหกรรมที่มีผลสืบเนื่องมาจากการอนุรักษ์และพัฒนากล้วยไม้โดยตรงอย่างเป็นขั้นเป็นตอนจนในที่สุดมาถึงช่วงซึ่งมีการปลูกเป็นอุตสาหกรรม เช่น การปลูกตัดดอก และปลูกสำหรับป้อนต้นสู่ตลาดเพื่อนำไปใช้เป็นตัวไม้ตั้งประดับสวนและในอาคารสถานที่

เราจึงน่าจะเห็นได้ว่าประโยชน์จากการปลูกกล้วยไม้เป็นอุตสาหกรรม ช่วยให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจนับเป็นส่วนปลายภายในโครงสร้างการอนุรักษ์และพัฒนา ซึ่งควรจะเข้าใจถึงความเป็นมาอย่างเป็นขั้นตอน

4. **ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ** นับเป็นผลอันสืบเนื่องมาจากทั้ง 3 ประการ เท่าที่ได้กล่าวมาแล้วดังนั้นหากผู้สนใจปลูกกล้วยไม้ให้ความสนใจในด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยขาดความรู้ความเข้าใจถึงประโยชน์ของ 3 ประการแรก การนำไปปฏิบัติอาจต้องพบกับปัญหาหนักมาก หรืออาจประสบความล้มเหลวได้ไม่ยาก

ประวัติความเป็นมาของการปลูกกล้วยไม้

บทนำ

ประวัติศาสตร์ทำให้เป็นเรื่องของการท่องเที่ยวจากหนังสือ แม้เรื่องราวซึ่งถูกบันทึกลงไว้ในศิลาจารึกก็นำมาใช้อ้างอิงแต่อย่างใดไม่ หากมีเหตุมีผลสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งแต่ละคนมีส่วนร่วม รวมทั้งการถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลัง จากการปฏิบัติอย่างรู้เหตุรู้ผล

อนึ่ง การเรียนรู้จากสิ่งที่ผ่านเข้ามาสู่วิถีชีวิตซึ่งมีเหตุผลสานถึงกันและกันและใช้ความจริงซึ่งตนรับรู้เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิต ย่อมนำไปสู่ผลสำเร็จในการพัฒนา ไม่ว่าแต่ละคนจะคิดนำสิ่งใดมาใช้ประโยชน์ ย่อมบรรลุผลในทางสร้างสรรค์ได้เสมอ

ประวัติการปลูกกล้วยไม้ของโลก

จีนเป็นประเทศซึ่งมีอาณาเขตกว้างใหญ่และมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน แม้การพัฒนาความเจริญในด้านเทคโนโลยีซึ่งคนตะวันตกได้ดำเนินการมาถึงช่วงหลังๆ มีหลายสิ่งที่ได้ข้อมูลไปจากจีน เช่น เครื่องปั้นดินเผาที่ดี ดินระเบิดที่ดี

มีร่องรอยจากวัตถุโบราณได้ทิ้งไว้ให้รู้ว่า การนำกล้วยไม้มาใช้ประโยชน์ในด้านวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตของจีนมีมาเป็นเวลาช้านาน ดังจะพบศิลปะจากการเขียนภาพไว้ในที่ต่างๆ เป็นประจักษ์พยานอย่างชัดเจนมาก

กล้วยไม้สกุล *ซิมบิเดียม (Cymbidium)* ที่มีแหล่งกำเนิดอยู่ในตอนใต้ของจีน ต่อกับประเทศกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ตอนใต้ลงมาอีก ได้ถูกนำมาเขียนเป็นภาพลงไว้ในเครื่องปั้นดินเผา บนแผ่นกระดาษสา แม้ตามกระจกหน้าต่างอาคารพระราชวังเก่าๆ ให้ชนรุ่นหลังสามารถค้นพบได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อเก็บรักษากล้วยไม้ซึ่งทอดยาวผ่านเขตแดนประเทศต่างๆ อันเป็นแหล่งกำเนิดพันธุ์ไม้มานานชนิดแหล่งใหญ่ มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของภูมิภาคนี้อย่างสำคัญมาก

ในยุคที่คนจากกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก เดินทางมาล่าดินแดนในกลุ่มประเทศเขตร้อนของโลก โดยแยกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งมุ่งไปยังเขตร้อนของทวีปอเมริกา ส่วนอีกสายหนึ่งมุ่งมายังเขตร้อนของทวีปเอเชียรวมทั้งบรรดาเกาะต่างๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก

ได้มีการนำกล้วยไม้ชนิดต่างๆ จากธรรมชาติของดินแดนดังกล่าว กลับไปทำการปลูกศึกษาขยายพันธุ์ จากข้อมูลเท่าที่พบปรากฏว่ากิจกรรมดังกล่าวเริ่มต้นขึ้นในประเทศอังกฤษก่อน แล้วจึงกระจายออกไปยังประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน ต่อมาภายหลังจึงกระจายไปยังภูมิภาคอื่นๆ ของโลก ซึ่งคนจากกลุ่มประเทศตะวันตกได้กระจายไปถึง

ประวัติการปลูกกล้วยไม้ของไทย

ธรรมชาติของมนุษย์ไม่ว่าเกิดที่ไหนและอยู่ที่ไหน ย่อมมีการนำเอาสิ่งซึ่งอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันกับตนมาใช้ประโยชน์ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์เป็นวัฏจักร

ไทยเป็นประเทศหนึ่งซึ่งอยู่ในส่วนกลางของภูมิภาคเอเชียเขตร้อน จึงมีกล้วยไม้อยู่ในธรรมชาติอย่างหลากหลาย และโดยสังขรณ์ดังกล่าว ทำให้เชื่อว่าคนไทยรู้จักนำกล้วยไม้พันธุ์ท้องถิ่นมาปลูกและใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวันเป็นเวลานานมาแล้ว

โดยเฉพาะในพื้นที่ซึ่งมีกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เช่นในภาคเหนือ โดยเหตุที่เป็นภูมิประเทศซึ่งอยู่ในเครือข่ายของเทือกเขาหิมาลัยด้วย แต่โดยเหตุที่ยุคนั้นโครงสร้างการบริหารทางสังคมไทยยังแคบมาก ทำให้การถ่ายทอดข้อมูลจากด้านล่างเป็นไปได้ยาก

ดังนั้น การที่มีชาวตะวันตกนำกล้วยไม้จากแหล่งอื่นมาปลูกในกรุงเทพฯ. จึงเป็นจุดเด่นซึ่งทำให้หลายคนนำเอามาใช้เป็นข้อมูลเพื่อเริ่มต้นการปลูกกล้วยไม้ภายในประเทศ โดยอ้างชื่อ นายเฮนรี อาลาบาสเตอร์ (Mr. Henry Alabaster) ร่วมกับกลุ่มบุคคลในราชวงศ์ระดับสูง ดังจะพบได้จากข้อเขียนในอดีต แทนที่จะลงถึงชาวบ้านซึ่งเป็นคนระดับพื้นดินที่นำเอากล้วยไม้พันธุ์ท้องถิ่นมาปลูกเพื่อประโยชน์ทางจิตใจกันมานานแล้ว ทำให้ขาดการมองเห็นและเข้าใจความหมายของ “วัฒนธรรมท้องถิ่น” อย่างเห็นได้ชัด

หลังจากนั้นมา กล้วยไม้ก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อยกย่องคนมีเงินและชนชั้นสูง ประกอบกับรากฐานคนส่วนใหญ่ยึดติดอยู่กับรูปวัตถุ ทำให้มีการมองคนในกลุ่มที่นำกล้วยไม้มาปลูกแล้วรู้สึกว่าเป็นการทำลายเศรษฐกิจ

ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งแฝงเป็นเงื่อนไขอยู่ในพื้นฐานสังคมลักษณะนี้คือ ทุกเรื่องที่ได้รับผลดีจากการพัฒนามีเหตุมีผลผูกพันอยู่กับตัวบุคคล ทำให้ขาดการสืบทอดสู่ชนรุ่นหลัง ซึ่งควรจะเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล แต่จะมีผู้ตามเป็นส่วนใหญ่

ผลกระทบจากปัญหาเท่าที่ได้อธิบายไว้แล้วมีผลทำให้ผู้เขียนเรื่องนี้ เกิดแรงดลใจลุกขึ้นยืนหยัดนำปฏิบัติในการพัฒนาอย่างจริงจัง จากสภาพที่อึดระ ซึ่งต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้

ว่า การนำเรื่องนี้มาเขียนเสมือนของตัวเอง แต่ตามความเป็นจริงแล้ว น่าจะเกิดเพราะความจำเป็นมากกว่า

งานค้นคว้าวิจัยเรื่องกล้วยไม้ที่เชื่อมโยงถึงงานส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ ซึ่งในที่สุดได้ทำให้เกิดสภาพที่กล่าวกันว่า “ผสมผสานกันเป็นธรรมชาติ” ได้เริ่มต้นมีการวางแผนและดำเนินการโดยมีเป้าหมายอย่างเด่นชัด หลังจากปี พ.ศ. 2490 ซึ่งตนผ่านการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ออกมาแล้ว

การอุทิศตนทำงานเรื่องนี้อย่างอิสระ ชนิดที่อาจกล่าวได้ว่า **ควักกระเป๋าตัวเอง** ทำให้เกิดความรู้สึกศรัทธาจากคนทั่วไปกว้างขวางมากขึ้น ตนรู้สึกรู้ว่ามีผู้ให้การสนับสนุนกระทั่งเข้ามาร่วมทำงานด้วย แต่ในส่วนลึกก็อดรู้สึกไม่ได้ว่าคนเหล่านั้นเป็นผู้เข้ามาตามมากกว่าการเข้ามาร่วมกันเป็นผู้นำ จึงไม่ทำให้เกิดการสร้างผู้นำไว้สำหรับสืบทอดงานอย่างแท้จริง

การพัฒนาเริ่มต้นขึ้นจากการเผยแพร่ความรู้ แต่ก็ไม่ได้เน้นความสำคัญด้านเทคโนโลยีเท่านั้น หากสอดแทรกพื้นฐานโดยเน้นความสำคัญที่การพัฒนาคุณภาพและการจัดการทรัพยากรมนุษย์เพื่อหวังผลในด้าน “การพึ่งตนเอง” ซึ่งประเด็นนี้เองที่ผู้ร่วมงานส่วนมากเข้าไม่ถึง ทุกสิ่งจึงดำเนินการต่อมาในลักษณะ **มุ่งที่ตัวบุคคล** อย่างเห็นได้ชัดแม้จะได้มีการขยายขยายงานกว้างขวางออกไปทั่วประเทศ

นอกจากนั้นยังมีกระแสทั้งในด้านนามธรรมและรูปธรรมที่ขยายไปสู่ประเทศต่างๆ กว้างขวางมากขึ้น จนกระทั่งประเทศไทยได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพจัดงานประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ 9 เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2521 แต่การยอมรับผลงานจากคนทั่วไปก็ยังคงมุ่งที่ตัวบุคคลเหมือนเดิม

“ห้องสมุดกล้วยไม้ ระพี สาคริก” ซึ่งมีได้เก็บรวบรวมแต่เฉพาะหนังสือเท่านั้น หากรวมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ทั้งที่ตนหามาและนำมาใช้ในงานค้นคว้าตลอดจนกิจกรรมการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ เท่าที่ผ่านพ้นมาแล้ว บางชิ้นถูกนำมาเก็บไว้เพื่อ **ใช้สร้างจิตสำนึก** ให้แก่ผู้ซึ่งได้รับประโยชน์จากผลงานพัฒนาวงการกล้วยไม้ รวมถึงชนรุ่นหลัง

แต่เท่าที่พยายามติดตามสังเกตเพื่อการศึกษาปัญหาสำหรับหาคำตอบเกี่ยวกับ **ความมั่นคงในอนาคต** มีสิ่งบ่งบอกให้รู้ว่า มีผู้สนใจจริงเป็นจำนวนน้อยมากแม้บรรดาศิษย์ซึ่งตนสอนมาโดยตรง นอกจากนั้นยังพบว่า การรับทอดงานค้นคว้าวิจัยและฝึกอบรมในช่วงถัดมาก็สะท้อนพฤติกรรมทำให้รู้สึกว่าจะไม่อาจเข้าถึงความสำคัญของประเด็นนี้

ขณะนี้รู้สึกว่าจะน่าจะมีชนรุ่นหลังบางกลุ่มที่สนใจเข้ามาหา แต่เท่าที่มองเห็นปัญหา น่าจะได้แก่ช่วงห่างระหว่างกันและกันซึ่งกว้างมากทำให้เกิดปัญหาหลายสิ่งหลายอย่างเข้าไปแทรกแซงเป็นอุปสรรคขัดขวาง ทุกสิ่งจึงยังคงขึ้นอยู่กับตัวบุคคลอย่างเห็นได้ชัด

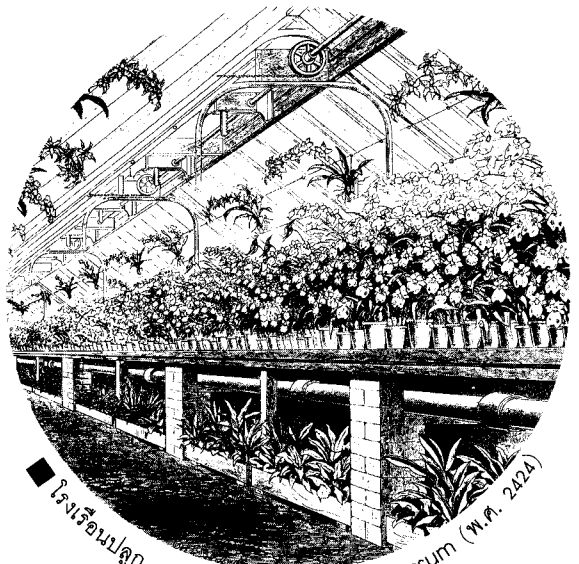
แม้ช่วงที่ผ่านมาไม่นานจะพบว่าผลผลิตทางเศรษฐกิจจากกล้วยไม้ของไทยได้กระจายออกไปแทบทั่วโลก แต่ถ้าหันมาพิจารณาผู้ปลูกกล้วยไม้จะพบความจริงว่า โคนของโครงสร้างการพัฒนาเท่าที่เจริญขึ้นมาถึงระดับหนึ่ง กำลังอ่อนแอลงไปเรื่อยๆ จนแทบจะไม่หลงเหลือให้เห็นได้อีกต่อไป

ถึงแม้ว่าช่วงหลังๆ ตนก็ยังคงพยายามคิดและปฏิบัติต่อมาอย่างดีที่สุด แม้สายตาชาวโลกจะยังไม่เลื่อมภาพกล้วยไม้ไทย แต่ทุกสิ่งก็คงมุ่งมาที่ตัวบุคคล ความพยายามในการรวมตัวซึ่งเรียกกันว่า “ทีมงาน” ยังคงขาดการลงมือทำอย่างจริงจัง หรืออีกนัยหนึ่ง “ประเภทตามใจบุคคลคนเดียว” ยังเป็นภาพที่เห็นได้เด่นชัดมาก และดูจะมีความชัดเจนยิ่งขึ้นเรื่อยๆ

ทำให้ไม่อาจเชื่อมั่นได้ว่า ในอนาคต สิ่งซึ่งตนได้ปูพื้นฐานไว้กับพื้นดินของไทยเอง อย่างเห็นได้ชัดเจนจะมีใครสามารถรักษาไว้ได้ ถ้าไม่สูญสิ้นไปก็คงมีชนต่างถิ่นเข้ามาถือครองในที่สุด

■ สวนหลังบ้าน มีสภาพเลียนแบบธรรมชาติ (พ.ศ. 2393)

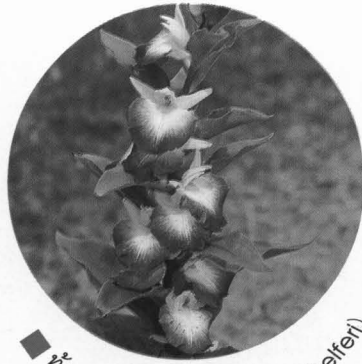

■ โรงเรือนปลูก Miltonia และ Odontoglossum (พ.ศ. 2424)

ภาพเขียนการปลูกกล้วยไม้ในยุคเริ่มแรกของประเทศอังกฤษ ส่วนหนึ่งจากหนังสือ Beautiful Orchids เขียนโดย Black, P.M. (1973)

■ ปทุมมา (*Curcuma*)

■ ท้าวคุณู (*Brachycorethos helferi*)
ตำนานของภาคอีสานเรียกท้าวคุณู

■ ส่วนของดอกปทุมมา
ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับดอกกล้วยไม้

■ *Kaempferia roscianum* อยู่ในวงศ์ Zingiberaceae

■ *Kaempferia rotunda* อยู่ในวงศ์ Zingiberaceae

■ ระบบรากของแวนดา (Vanda)

บทกวีของกัลยไม้

บทนำ

จากผลการจัดการศึกษารวมทั้งการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชนในลักษณะสาขาวิชาการเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้วทำให้เกิดปัญหาแก่สังคมมากขึ้นจึงเริ่มมีผู้สนใจที่จะหันมาฟื้นฟูรากฐานเพื่อหวังให้มีการผสมผสานกัน โดยที่คิดว่าน่าจะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างสร้างสรรค์

ดังนั้นในเรื่อง บทกวีของกัลยไม้ จึงใคร่ขออนุญาตนำแ่คิดมาฝากไว้ ณ ที่นี้ก่อนว่า การที่จะสามารถนำความรู้มาใช้พัฒนาการปลูกกัลยไม้ให้ได้รับผลดีนั้น ควรให้ความสนใจศึกษาพฤกษศาสตร์ทุกสาขา โดยมองอย่างมีเหตุมีผลสานถึงกันหมด และสิ่งสำคัญที่สุดก็คือ ควรมองอย่างมีเหตุมีผลสานถึงวิถีความเป็นมาระหว่างชีวิตคนกับกัลยไม้ ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญที่สุด โดยที่ทุกคนมีสิทธิ์ศึกษาได้ถ้าสำรวจตัวเองพบว่าตนรักและจริงจังต่อการทำงานอย่างแท้จริง จึงไม่มีข้ออ้างว่า **ฉันไม่ใช่ นักวิชาการ**

นิเวศวิทยาของกัลยไม้กับสภาพแวดล้อม

นิเวศวิทยาของกัลยไม้ เป็นวิชาการที่กล่าวถึงแหล่งกำเนิดของกัลยไม้ซึ่งมีเหตุผลสัมพันธ์กันกับปัจจัยธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงร่วมกันเป็นกระบวนการ

เริ่มต้นจากสภาพภูมิศาสตร์ สานความสัมพันธ์ถึงปัจจัยอื่นๆ อย่างเป็นระบบร่วมกับกระจ่ายพันธุ์ตามธรรมชาติของกัลยไม้แต่ละสกุลแต่ละชนิด อีกทั้งยังมีเหตุผลสัมพันธ์ถึงชีวิตสัตว์และพันธุ์ไม้ชนิดอื่น จึงนับว่าเป็นวิชาการแขนงหนึ่งซึ่งมีความลึกซึ้งช่วยกระตุ้นความสนใจสำหรับผู้ที่ยวนขวายหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของ **ชีวิตกับธรรมชาติ** ได้เป็นอย่างมาก

อนึ่ง กัลยไม้เป็นพืชวงษ์ใหญ่ ประกอบด้วยสกุลและชนิดต่างๆ อย่างหลากหลาย ทำให้มีการจัดจำแนกประเภทและหมวดหมู่จากคนหลายพรรคณะ นอกจากนั้นในด้านความรักความสนใจของมนุษย์ซึ่งมีรสนิยมแตกต่างกัน จึงเป็นโอกาสให้ผู้คนมากหน้าหลายตา รวมทั้งหลายความคิดเข้ามาร่วมกันอยู่ในวงการผู้สนใจกัลยไม้

จึงเป็นโอกาสให้ผู้สนใจที่มีรากฐานจิตใจเปิดกว้าง สามารถเรียนรู้ัจธรรมจากการสัมผัสกับบรรยากาศดังกล่าวได้อย่างเต็มที่

ดังนั้น ถ้าจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพันธุ์กล้วยไม้กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติของแหล่งกำเนิด อาจจำแนกประเด็นออกไปเพื่อประโยชน์แก่การทำความเข้าใจได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างพันธุ์กล้วยไม้กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของแหล่งกำเนิดรวมทั้งบทบาทการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นกระบวนการ มีผลกำหนดรูปลักษณะและนิสัยของพันธุ์กล้วยไม้ในท้องถิ่น อาทิเช่นระดับความสูงจากน้ำทะเล (elevation) และองศาเส้นรุ้งขนานของโลก (degree of latitude) เป็นต้น ดังนั้น การศึกษาสภาพของแหล่งกำเนิดจึงมีความสำคัญสำหรับนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการพิจารณานับตั้งแต่การเลือกชนิดกล้วยไม้ที่จะนำมาปลูก การปลูกปฏิบัติและผสมพันธุ์กล้วยไม้

2. ความสัมพันธ์ระหว่างกล้วยไม้กับชีวิตอื่นๆ ในธรรมชาติ กล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้กลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในกระบวนการธรรมชาติร่วมกับชีวิตอื่น ดังนั้นการดำรงชีวิตของกล้วยไม้จึงมีความสัมพันธ์ถึงชีวิตอื่นด้วย แม้การพึ่งพาความชื้น ร่มเงา การแพร่กระจายของอนุภูมิและการถ่ายเทของลมฟ้าอากาศ รวมทั้งการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติ ซึ่งมีเหตุมีผลสานถึงกันหมด

นอกจากนั้น กล้วยไม้ยังเป็นพันธุ์ไม้ที่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันกับเชื้อราจำพวกไมคอร์ไรซาตั้งแต่ช่วงที่เมล็ดเริ่มงอกจนกระทั่งเจริญงอกงามเพื่อความสมบูรณ์ของชีวิต นับเป็นตัวอย่างอีกประการหนึ่งด้วย

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพันธุ์กล้วยไม้กับสภาพแวดล้อมของแหล่งกำเนิด กล้วยไม้บางชนิดขึ้นอยู่ในบริเวณที่มีแสงสว่างมาก แต่มีกล้วยไม้บางชนิดขึ้นอยู่ในสภาพค่อนข้างร่มมาก นอกจากนั้นยังพบว่าแม้แต่กระแสและทิศทางลมก็มีผลถึงการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติ มีกล้วยไม้บางชนิดสามารถปรับตัวขึ้นอยู่ในสภาพของแหล่งกำเนิดอย่างกว้างขวาง ข้อมูลเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์ต่อการนำมาพิจารณาปรับสภาพการปลูกปฏิบัติให้มีความเหมาะสมได้ทั้งสิ้น

4. ความสัมพันธ์ระหว่างพันธุ์กล้วยไม้กับปัจจัยทางพันธุศาสตร์ ใครไม่ใช้หมภายในเซลล์อันเป็นหน่วยชีวิตเล็กๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นกล้วยไม้ มีอิทธิพลควบคุมรวมทั้งการสืบทอดลักษณะทางพันธุศาสตร์ของกล้วยไม้แต่ละชนิด

ในเมื่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมธรรมชาติมีผลสัมพันธ์ถึงการเปลี่ยนแปลงทุกส่วนของชีวิตรวมทั้งปัจจัยพื้นฐานทางพันธุศาสตร์ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของ

ชีวิตกล้วยไม้ แต่ก็หาใช่ว่าศาสตร์สาขาอื่นจะไม่สำคัญ ดังได้กล่าวไว้แต่แรกแล้วว่าแม่น้ำเอาเรื่อง **พฤกษศาสตร์ของกล้วยไม้** ซึ่งมีการจำแนกแยกแยะออกไปเป็นสาขาย่อย แต่การมองเห็นภาพรวมร่วมกับการเชื่อมโยงทุกสาขาให้ถึงกันเป็นกระบวนการชีวิต น่าจะมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นการนำประเด็นพันธุศาสตร์มากล่าวไว้ในที่นี้จึงเป็นเพียงจุดเริ่มสำหรับผู้สนใจศึกษาอย่างจริงจังเท่านั้น

วิวัฒนาการพันธุ์พืชในด้านรูปวิธานที่เชื่อมโยงถึงพืชวงศ์กล้วยไม้

กล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้ที่อยู่ในกลุ่ม **พืชใบเลี้ยงเดี่ยว (monocotyledon)** เช่นเดียวกับ **หญ้า กล้วย อ้อย ขิง ข้าว ตะไคร้**

มนุษย์นำพันธุ์กล้วยไม้มาจัดจำแนกเป็นหมวดหมู่และชนิดต่างๆ แต่แท้จริงแล้ว ถ้าพิจารณาวิถีการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีการเชื่อมโยงถึงกันบนพื้นฐานธรรมชาติ หรืออาจกล่าวว่าคือวิวัฒนาการ หาใช่มีการแยกออกจากกันไม่ ดังนั้นถ้าหยิบยกออกมาเป็นรูปธรรมเพื่อการเรียนรู้ เราสามารถเรียงลำดับการเปลี่ยนแปลงของรูปลักษณ์ได้อย่างเป็นขั้นตอนเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจชัดเจนมากขึ้น

ในด้านวิชาการสาขาพฤกษศาสตร์ ใช้การจำแนกลักษณะของดอกเป็นหลักในการอธิบายเหตุผล ถ้าเรียงลำดับโดยใช้โครงสร้างพื้นฐานของดอกพืชในวงศ์ **ลิลิอาซียี (Family: Liliaceae)** หรือที่คนไทยมักเรียกกันว่า **ว่าน** ชนิดต่างๆ เช่นว่านนางกวัก ว่านนางคุ้ม พลับพลึง หากภาพรวมของดอกจากด้านหน้าจะพบว่า กลีบดอกทั้งหมด มีการเรียงตัวเป็นรัศมีวงกลม (radial symmetry) มีกลีบนอก (sepal) 3 กลีบ กลีบใน (petal) 3 กลีบ ถ้าดูที่ฐานกลีบจะพบว่า แต่ละชุดเรียงตัวเป็นวงกลม 2 วง กลีบนอกกับกลีบในแต่ละกลีบวางสลับกัน มีเกสรตัวผู้ 6 ชุด เรียงลำดับเป็น 2 วงๆ ละ 3 ชุด เช่นเดียวกับกลีบ

พืชอีกวงศ์หนึ่งคือ **ซิงจิเบอราซียี (Family: Zingiberaceae)** หรือพืชจำพวก **ขิง ข่า ปทุมมา เปราะ กระชาย กระเทียม ฯลฯ** ซึ่งมีโครงสร้างของดอก สานความสัมพันธ์มาจากพืชในวงศ์ลิลิอาซียี หรือจำพวกว่าน ถ้าพิจารณาฐานดอกจะพบว่า มีกลีบนอก 3 กลีบ กลีบใน 3 กลีบ เรียงตัวกันเป็น 2 วง โดยมีฐานกลีบนอกกับกลีบในตั้งสลับกัน

ข้อแตกต่างไปจากพืชในวงศ์ลิลิอาซียีก็คือ หากมองภาพรวมจากด้านหน้า แทนที่จะเป็นวงกลม ซึ่งถ้าลากเส้นแบ่งครึ่งจะพบว่ามีสมดุรอบด้าน กลีบพบว่า แบ่งได้เหมือนกันสองข้างเช่นเดียวกับหน้าคน ถ้าแบ่งด้านล่างกับด้านบนจะมีลักษณะต่างกัน (bilateral symmetry)

เนื่องจากกลีบนอกด้านบนอิสระ อาจมีลักษณะเหมือนหรือไม่เหมือนกับอีกสองกลีบก็ได้ แต่อีกสองกลีบซึ่งอยู่ด้านข้างหรือซี่ปลายลงด้านล่างมีลักษณะเหมือนกันเป็นคู่

ส่วนกลีบในซึ่งฐานกลีบสลับกับกลีบนอกเราจะพบว่า สองกลีบซึ่งอยู่ระหว่างกลีบนอกมีลักษณะเหมือนกันเป็นคู่ อีกกลีบหนึ่งมีลักษณะอิสระ ซี่งด้านล่างหรือยื่นออกมาด้านหน้า เนื่องจากมีอิสระจึงแตกต่างไปจากกลีบอื่นโดยสิ้นเชิงทั้งรูปลักษณะและสี

เราจึงเรียกชื่อใหม่ว่า ปาก หรือ กระเป่า (lip หรือ labellum) ดังนั้นปากหรือกระเป่าก็คือ กลีบในกลีบที่สามซึ่งวิวัฒนาการมาจากส่วนที่พบในดอกพีชวงศ์ลิลาซิอี นั่นเอง

อวัยวะพิเศษที่ยังคงมีรังไข่อยู่ส่วนใต้ของดอกซึ่งหมายถึงก้านดอกแต่ละก้าน ส่วนที่ต่อออกมาจากศูนย์กลางของดอก ซึ่งหมายถึงก้านและยอดเกสรตัวเมีย กับก้านชูดเกสรตัวผู้ คงเหลือชูดเกสรตัวผู้ชูดเดียว ส่วนยอดเกสรตัวเมียซึ่งรับการผสม คงอยู่ใกล้ๆ กัน มีก้านซึ่งหากมองจากด้านบน คล้ายรวมเป็นอันเดียวกันโดยมีโคนต่อขึ้นมาจากรังไข่ ก้านนี้เราเรียกว่า **เส้าเกสร (column)**

แต่ถ้าวิเคราะห์ให้ลึกถึงด้านในจะพบว่า ก้านของยอดเกสรตัวเมียกับก้านชูดเกสรตัวผู้ยังคงแยกกัน เพียงแต่ก้านชูดเกสรตัวผู้สอดอยู่ในโพรงของก้านเกสรตัวเมียซึ่งมีลักษณะคล้ายหลอด

พืชในวงศ์ **ออร์คิดิเดซีอี (Family : Orchidaceae)** หรือวงศ์ **กล้วยไม้** มีโครงสร้างลักษณะคล้ายพืชวงศ์ชิงจิเบอราซิอีมาก ถ้าผู้สนใจศึกษาชาติประสพการณ์เมื่อพบดอกพืชในวงศ์ชิงจิเบอราซิอีบางชนิดอาจคิดว่าเป็นกล้วยไม้ดินก็ได้

ถ้านำเอาลักษณะแตกต่างในรายละเอียดมาพิจารณาคงจะชี้ให้เห็นได้ชัดเจน จากการที่พืชในวงศ์ออร์คิดิเดซีอีมีเส้าเกสรซึ่งประกอบขึ้นจากก้านของยอดเกสรตัวเมียกับก้านชูดเกสรตัวผู้หรือที่เรียกว่าเส้าเกสรรวมเป็นเนื้อเดียวกัน หาได้มีไส้ในแยกกันเช่นที่พบในพืชวงศ์ชิงจิเบอราซิอีไม่

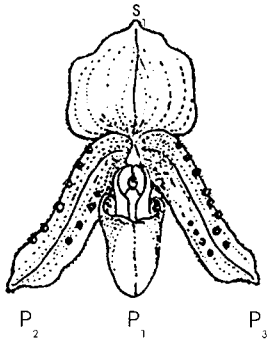
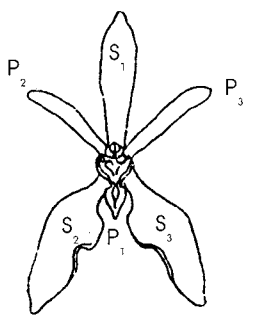
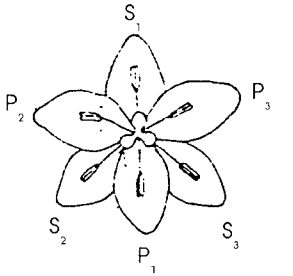
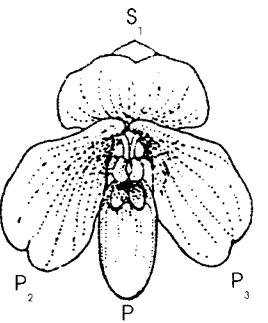
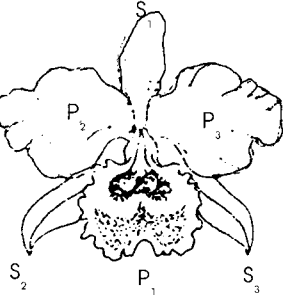
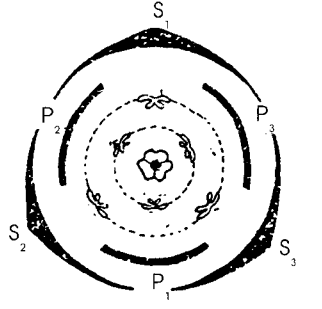
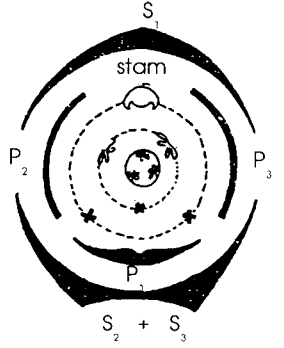
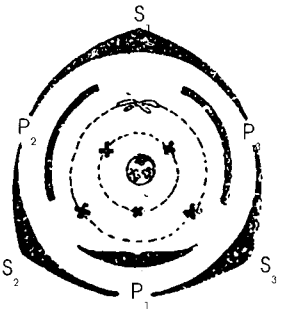
นอกจากนั้น ภายในกรอบของพืชวงศ์ออร์คิดิเดซีอียังมีวิวัฒนาการสำคัญอีกสองขั้นตอนคือในดอกของพืชวงศ์ลิลาซิอี มีเกสรตัวผู้ 6 ชูดมาถึงกล้วยไม้ในกลุ่ม **รองเท้านารี (Dianthaceae)** เหลือชูดเกสรตัวผู้ 2 ชูดติดอยู่สองข้างของเส้าเกสรซึ่งมีลักษณะลำต้นแข็งแรงมาก

ถัดมาถึงกล้วยไม้สกุลและชนิดอื่นๆ (Monandreae) ซึ่งพบกันทั่วไป เหลือชูดเกสรตัวผู้ชูดเดียว แต่ภายในชูดมีการแบ่งเป็นสองซีก อยู่ร่วมกันบนส่วนปลายของเส้าเกสรอันเดียวกัน แต่มีส่วนแบ่งแยกไว้ไม่ให้ผสมกันเองได้ง่าย

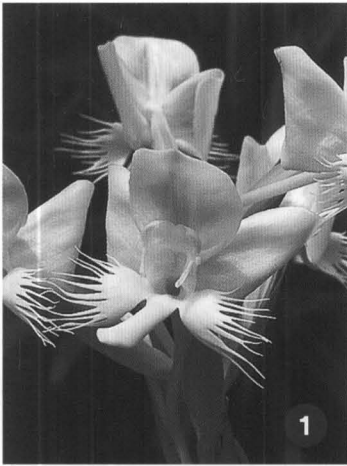
จึงสันนิษฐานจากเหตุผลทางวิชาการได้ว่า วิวัฒนาการจากพืชในวงศ์ลิเลียซีอี หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า **พืชในกลุ่มลิลี** มีการแยกออกไปเป็นสองสาย คือสายหนึ่งไปหาพืชวงศ์ซิงจิเบอราซีอี ส่วนอีกสายหนึ่งไปหาพืชในวงศ์ออร์คิดซีอี หรือไม่ก็ผ่านจากวงศ์ซิงจิเบอราซีอีมาสู่วงศ์ออร์คิดซีอี แล้วเริ่มจากชีวิตที่อยู่กับพื้นดินขึ้นสู่บนต้นไม้ แม้การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างต้นตลอดจนลักษณะอื่นๆ รวมทั้งระบบรากซึ่งมีความสอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

นอกจากนั้น ถ้าพิจารณาเหตุและผลซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างมีการเชื่อมโยงถึงกัน ย่อมทำให้เชื่อได้ว่านอกจากระบบทางกายภาพแล้ว แม้ระบบทางพันธุศาสตร์และสรีรวิทยาย่อมมีการปรับเปลี่ยนอย่างสอดคล้องกันด้วย

จึงใคร่ขอฝากแนวคิดนี้ไว้เป็นเครื่องเตือนสติทุกคนที่สนใจ ไม่ว่าจะใครจะเข้าไปศึกษาค้นคว้าอยู่ในส่วนไหนก็ตาม ถ้าไม่ยึดติดอยู่กับรูปแบบ ณ จุดนั้น ย่อมพบความจริงว่าทุกสิ่งมีรากฐานเดียวกันหมด

<p>S₁ = dorsal sepal (กลีบบนอกบน) S₂ และ S₃ = lateral sepals (กลีบนอกคู่ล่าง) P₂ และ P₃ = petals (กลีบใน) P₁ = lip หรือ labellum (ปากหรือกลีบกระเปาะ) St. = stamen (ชุดเกสรตัวผู้) Stam = staminode อวัยวะที่วิวัฒนาการมาจากเกสรตัวผู้มีเฉพาะในอนุวงศ์ Diandrae Pls = pistil (อวัยวะเพศตัวเมีย) สำหรับในวงศ์ลิลียเอซีอี กลีบนอก 3 อัน มีลักษณะเหมือนกัน และกลีบในทั้ง 3 อันก็มีลักษณะเหมือนกัน อวัยวะทั้ง 6 ชุด ของเกสรตัวผู้ก็มีลักษณะเหมือนกัน</p>		
	<p>ดอกกล้วยไม้รองเท้านารีคางคก <i>Paphiopedilum callosum</i></p>	<p>ดอกกล้วยไม้สกุล เรแนนเธอร่า Genus : <i>Renanthera</i></p>
		
<p>ดอกพีชจำพวกว่าน</p>	<p>ดอกกล้วยไม้รองเท้านารี นีวีอุม <i>Paphiopedilum niveum</i></p>	<p>ดอกกล้วยไม้สกุล คัทลียา Genus : <i>cattleya</i></p>
		
<p>ภาพ ก พีชวงศ์ ลิลียเอซีอี Family : Liliaceae</p>	<p>ภาพ ข พีชวงศ์ Family : อนุวงศ์ ไดแอนเดร Sub-family : Diandrae</p>	<p>ภาพ ค ออติเดซีอี Family : Orchidaceae อนุวงศ์ โมแนนเดร Sub-family : Monandrae</p>

เปรียบเทียบข้อแตกต่างของโครงสร้างระหว่างพีชวงศ์ลิลียเอซีอีกับวงศ์กล้วยไม้

1

2

3

1. นางอ้ว (Pecteilis susanne) เป็นกล้วยไม้ดิน (ขุนตาล จ.ลำปาง- เชียงใหม่)
2. ลักษณะทั่วไปและการแทงช่อดอกของนางอ้วสาคกริก (Pecteilis sagarikii)
3. นางอ้วสาคกริก (Pecteilis sagarikii) กล้วยไม้ดินอีกชนิดหนึ่ง
4. เคื่องธรณี หรือว่านจุงนาง (Geodorum) เป็นกล้วยไม้ที่มีระบบรากแบบกึ่งดิน

4

5. เคื่องตาเหิน (Dendrobium infundibulum) กล้วยไม้ รากกึ่งอากาศ (ภูหลวง จ.เลย)
6. Cymbidium simulans กล้วยไม้ รากกึ่งอากาศ
7. Vanda sanderiana กล้วยไม้ รากอากาศ

5

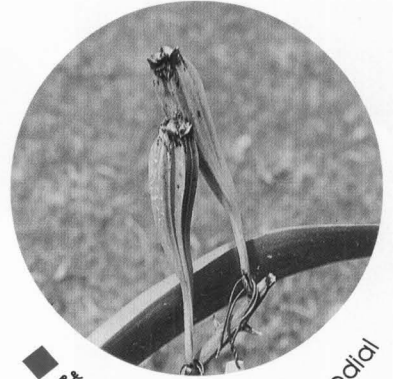
6

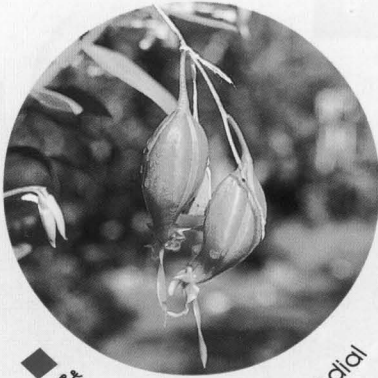
7

■ *Pelatantheria ctenoglossa* มีลักษณะ
เจริญเติบโตแบบ monopodial

■ ฝักกล้วยไม้ กลุ่ม monopodial

■ ฝักกล้วยไม้ กลุ่ม sympodial

■ สิงโตกลอกตา (*Bulbophyllum lobbii*) มีลักษณะการเจริญ
เติบโตแบบ sympodial

การจำแนกกล้วยไม้

บทนำ

ความรู้เรื่อง การจำแนกกล้วยไม้ เป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้สนใจปลูกกล้วยไม้ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตามคงต้องขออนุญาตชี้แจงความจริงว่า **ชีวิตทุกรูปลักษณะซึ่งปรากฏอยู่ในโลกล้วนมีรากฐานที่มาสานถึงกันหมด**

ดังนั้น ผู้ที่จะรู้ความจริงถึงเรื่องนี้ได้ พึงต้องปฏิบัติจากความรู้สึกรักและสนใจอย่างแท้จริง และเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้น โดยไม่ลืมว่าแต่ละคนมีเพื่อนมนุษย์อยู่ร่วมกันกับตน ดังนั้นการปฏิบัติจากความรักความสนใจ จึงจำเป็นต้องถือความรักเพื่อนมนุษย์ และการนำปฏิบัติที่มีเหตุมีผลถึงเพื่อนมนุษย์เป็นพื้นฐาน

แม้การกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อใช้จำแนกกล้วยไม้ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยคน ดังนั้นการจัดแบ่งแยกออกไปเป็นประเภทต่างๆ จนถึงเป็นหมวดหมู่ เลยไปถึงสกุลและชนิด แท้จริงแล้ว เพื่อประโยชน์ของคนทั้งสิ้น ถ้าใช้เหตุผลจากธรรมชาติ จะพบว่ามีการสานถึงกันหมด

ดังนั้น ผู้สนใจศึกษาซึ่งมุ่งลงลึกถึงความจริง แม้ว่าจะพิจารณาแยกหมวดหมู่ แต่ภายใต้จิตสำนึก พึงต้องเข้าใจเหตุผลตลอดจนข้อเท็จจริง และนำมาประกอบการพิจารณาเพื่อวินิจฉัยให้มีผลใกล้เคียงความจริงมากที่สุด

ซึ่งการจะบรรลุผลสำเร็จได้ พึงต้องถือการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการปฏิบัติ ส่วนความรู้ที่ได้รับจากหนังสือควรถือเป็นเพียงเครื่องมือนำทางเท่านั้น

การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้สภาพธรรมชาติของพื้นที่ซึ่งกล้วยไม้อาศัยดำรงชีวิตร่วมกับลักษณะของระบบราก

การจำแนกประเภทโดยอาศัยพื้นฐานดังกล่าว มีส่วนช่วยให้ผู้ปลูกกล้วยไม้สามารถพิจารณาตัดสินใจในการปลูกกล้วยไม้ได้ใกล้เคียงกับความต้องการอันเป็นธรรมชาติของกล้วยไม้ นับตั้งแต่การใช้วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงภาชนะปลูก ตลอดจนถึงวิธีการปลูกปฏิบัติ

ถ้านำหัวข้อเรื่องนี้มาพิจารณาจะพบว่า เกิดจากการมองทั้งสองด้านร่วมกันคือ ด้านหนึ่งมุ่งที่ระบบรากของกล้วยไม้ ส่วนอีกด้านหนึ่งมุ่งที่สภาพธรรมชาติของพื้นที่

เนื่องจากกล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้วงศ์ใหญ่ และมีลักษณะตลอดจนนิสัยแตกต่างกัน

อย่างหลากหลาย ทำให้เราสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเภท คือ กล้วยไม้ดิน กล้วยไม้กึ่งดิน กล้วยไม้กึ่งอากาศ และ กล้วยไม้อากาศ

1. กล้วยไม้ดิน (terrestrial orchid) หากคิดจะศึกษาให้ลึกซึ้งถึงธรรมชาติจริงๆ แล้ว คงมองด้านเดียวว่า เป็นกล้วยไม้ซึ่งมีธรรมชาติขึ้นอยู่ที่พื้นดินเท่านั้นยังไม่พอ แต่น่าจะนำเอาลักษณะของระบบรากซึ่งเป็นอีกด้านหนึ่งมาร่วมพิจารณาด้วย

ระบบรากของกล้วยไม้ชนิดต่างๆ ซึ่งจัดไว้ในประเภทนี้ ควรจะมีส่วนที่อวบน้ำ (fleshy) หรือที่เรียกกันว่า หัว คล้ายรากของต้นเปราะและกระชาย ซึ่งเป็นพืชในวงศ์ขิงขมิ้นเบอราซีอิ ถ้าเข้าใจว่าพืชวงศ์ออร์คิดเดซิอิวัดนาการมาจากพืชในวงศ์ดังกล่าวแล้ว

กล้วยไม้ดินจึงน่าจะมีรูปลักษณะที่อาจเรียกได้ว่า โบราณกว่าอีกสามประเภท สำหรับช่วงของวิวัฒนาการภายในพืชวงศ์กล้วยไม้ กล้วยไม้ชนิดต่างๆในประเภทนี้ มีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของดอกจัดอยู่ในหมวด เบซิโทนี (*Basitonae*) ซึ่งมีชุดเกสรตัวผู้ทั้งสองซีกหันปลายลงสู่โคนเส้าเกสร ซึ่งมีหลายสกุลที่พบในประเทศไทย

เช่น สกุล ฮาเบนาเรีย (*Habenaria*) เพคโตลิส (*Pecteilis*) และ แบรมคิคโคไรทิส (*Brachycorythis*) ซึ่งมักพบการเรียกชื่อตามวรรณคดีไทยในยุคก่อน เช่น หัวคูลู กับ ดอกนางอ้ว

ยังมีกล้วยไม้บางชนิดที่พบขึ้นอยู่กับพื้นดินแต่รากไม่มีลักษณะอวบน้ำ หากมีลำลูกกล้วยยังอยู่ใต้ผิวดิน เช่น กล้วยไม้กลุ่มหนึ่งในสกุล อยูโลเฟีย (*Eulophia*) เท่าที่เห็นได้ชัดเจนคือ อยูโลเฟีย มาโครบัลบอน (*Eulophia macrobulbon*)

หากพิจารณาโดยอาศัยทฤษฎีวิวัฒนาการ น่าจะช่วยให้เข้าใจได้ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของกล้วยไม้ ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงขึ้นมาสู่ด้านบน ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า การพิจารณาเรื่องการจำแนกกล้วยไม้ จำเป็นต้องนำความจริงมาประกอบกันด้วย

2. กล้วยไม้กึ่งดิน (semi-terrestrial orchid) พบตามธรรมชาติในสภาพที่ขึ้นอยู่บนพื้นดิน แต่รากไม่มีลักษณะอวบน้ำ หากมีลำลูกกล้วยซึ่งอาจอยู่ใต้ผิวดินหรืออยู่เหนือผิวดินก็ได้ ดังเช่นกล้วยไม้บางชนิดในสกุล อยูโลเฟีย (*Eulophia*) เป็นต้น

กล้วยไม้ประเภทนี้ มีระบบรากค่อนข้างละเอียดและขึ้นอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีหินผุ และใบไม้ผุ ตกทับถมอยู่ที่พื้นดิน

3. กล้วยไม้กึ่งอากาศ (semi-epiphytic orchid) หมายถึงกล้วยไม้ซึ่งมีธรรมชาติขึ้นอยู่บนพื้นดิน บนหิน และบนต้นไม้ หากพบขึ้นบนพื้นดิน จะอยู่บนพื้นซึ่งมีใบไม้ผุตกทับถมกันค่อนข้างหนา เนื่องจากเป็นสภาพที่โปร่ง ช่วยให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก หรือไม้ก็เป็นที่สูง ไม่ทำให้มีน้ำขังอยู่นาน กล้วยไม้ในประเภทนี้ เช่น สกุลเต็นโดรเบียม หรือ

สกุลหวาย (*Dendrobium*) แคทลียา (*Cattleya*) ซิมบิเดียม (*Cymbidium*) และ ออนซีเดียม (*Oncidium*) เป็นต้น

4. กล้วยไม้อากาศ (epiphytic orchid) กล้วยไม้ประเภทนี้ส่วนใหญ่ พบขึ้นบนต้นไม้ มีระบบรากและลักษณะราก จัดอยู่ในประเภท รากอากาศ (aerial root) มีระบบรากหยาบ รากมีขนาดใหญ่ แต่ถ้าใช้มือหักรากสดออกดูจะพบว่า ตัวรากจริงๆ เป็นแกนเล็กและแข็ง ส่วนผิวหนามีคุณสมบัติเก็บความชื้นและอาหารได้ดีเป็นพิเศษ จึงมีนิสัยไม่ชอบสภาพที่แฉะหรือมีน้ำขัง หากชอบสภาพอากาศถ่ายเทได้สะดวก

กล้วยไม้สกุลต่างๆ ที่จัดอยู่ในประเภทกล้วยไม้อากาศเช่น สกุลแวนดา (*Vanda*) แอริดิส (*Aerides*) อะแรคนิส (*Arachnis*) เรแนนเธอร่า (*Renanthera*) รินคอสไตลิส (*Rhynchostylis*) และ ฟาแลนนอพซิส (*Phalaenopsis*) เป็นต้น

ทั้งหมดมีแหล่งกำเนิดอยู่ในภูมิภาคเอเชียและดินแดนในมหาสมุทรแปซิฟิก นอกจากนี้สกุลแวนดาเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมาก่อน บางครั้งจึงนิยมเรียกกล้วยไม้กลุ่มนี้ว่า ประเภทแวนดา (vandaceous orchid) อาจทำให้เกิดความเข้าใจสับสน ถ้าขาดการถือหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน

การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้หลักการเจริญเติบโตและรูปร่าง

กรอบของการจำแนกประเภทกล้วยไม้ตามหลักเกณฑ์นี้ไม่รวมถึงกล้วยไม้ดิน ซึ่งมีระบบรากเก็บสะสมอาหาร ในหมวดเบซิโทนี ดังได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องการจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้สภาพพื้นที่ ซึ่งกล้วยไม้ใช้อาศัยดำรงชีวิต ร่วมกับลักษณะของระบบราก

บนพื้นฐานการจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยอาศัยหลักเกณฑ์นี้ เราสามารถจำแนกออกได้เป็นสองประเภทด้วยกันคือ

1. ประเภทโมโนโพเดียล หรือ ประเภทแวนดา (monopodial หรือ vandaceous) มีลักษณะและนิสัยที่นำมาใช้เป็นหลักในการพิจารณา ดังต่อไปนี้

- ก. มีลำต้นซึ่งมีข้อและปล้อง มีตาหน่อร่วมกับตาดอกออกจากด้านข้างของลำต้น อยู่ตรงส่วนเหนือของแต่ละข้อ
- ข. การเจริญเติบโตของยอดอ่อนออกสู่ด้านยอดด้านเดียว แต่ถ้ามีหน่อจะมียอดใหม่ตามมาด้วย

- ค. มีรากเจริญออกจากส่วนเหนือของแต่ละข้อ โดยแทงออกจากด้านตรงข้ามกับตาหน่อ และตาดอกไล่จากข้อล่างขึ้นมา
- ง. เป็นกล้วยไม้ประเภทรากอากาศ
- จ. มีแหล่งกำเนิดอยู่ในภูมิภาคเอเชียและดินแดนที่เป็นเกาะใหญ่น้อยในมหาสมุทรแปซิฟิก โดยเฉพาะมีมากในเขตร้อน
- ฉ. ตัวอย่างสกุลต่างๆ ปรากฏอยู่ในประเภทกล้วยไม้้อากาศแล้ว

2. **ประเภทซิมโพเดียล** หรือ **ประเภทแตกกอ** (sympodial) ลักษณะแรกอันพึงสังเกตเพื่อทำความเข้าใจกล้วยไม้ประเภทนี้ก็คือ **ส่วนที่เป็นลำต้น** เนื่องจากตามหลักจะมีปล้องและข้อ รวมทั้งมีตา ซึ่งสามารถเจริญเป็นหน่อใหม่ หรืออาจมีช่อดอกผลิออกมาก็ได้ นอกจากนั้น ส่วนยอดซึ่งเป็นจุดเจริญเติบโต โดยทั่วไปเรามักจะเคยชินกับสภาพที่มุงขึ้นด้านบน แต่ในกรณีของกล้วยไม้ประเภทซิมโพเดียล ส่วนใหญ่จะมีลำต้นอยู่ในแนวนอนราบไปกับพื้นซึ่งกล้วยไม้้อาศัยเกาะ ทำให้ผู้ที่ไม่คุ้นเคยอาจไม่คาดคิดว่าเป็นลำต้น

วิชาการพฤกษศาสตร์ในสาขากายภาพจึงเรียกชื่อ ลำต้นลักษณะนี้ว่า **ไรโซม** (rhizome) หรือเรียกเป็นภาษาไทยว่า **เหง้า** เราอาจพบว่า ลำต้นหรือเหง้าของกล้วยไม้ประเภทนี้นอนราบไปตามพื้นของสิ่งที่อาศัยขึ้นอยู่แล้ว ถ้าเป็นพื้นดินอาจพบฝังตัวอยู่ใต้ผิวพื้นดินก็มี ทั้งนี้และทั้งนั้นสุดแล้วแต่ธรรมชาติของกล้วยไม้แต่ละชนิด

ส่วนมากก้านใบของกล้วยไม้ประเภทนี้มักมีลักษณะอวบ อ้วน และมีข้อมีปล้องด้วย เราเรียกก้านใบลักษณะนี้ว่า **ลำลูกกล้วย** (pseudo-bulb) เช่นกล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลแคทลียา (*Cattleya*) สกุลเด็นโดรเบียม หรือ หวาย (*Dendrobium*) สกุลออนซิเดียม (*Oncidium*) สกุลบัลโบฟิลลัม หรือ สิงโตกลอกตา (*Bulbophyllum*) เป็นต้น

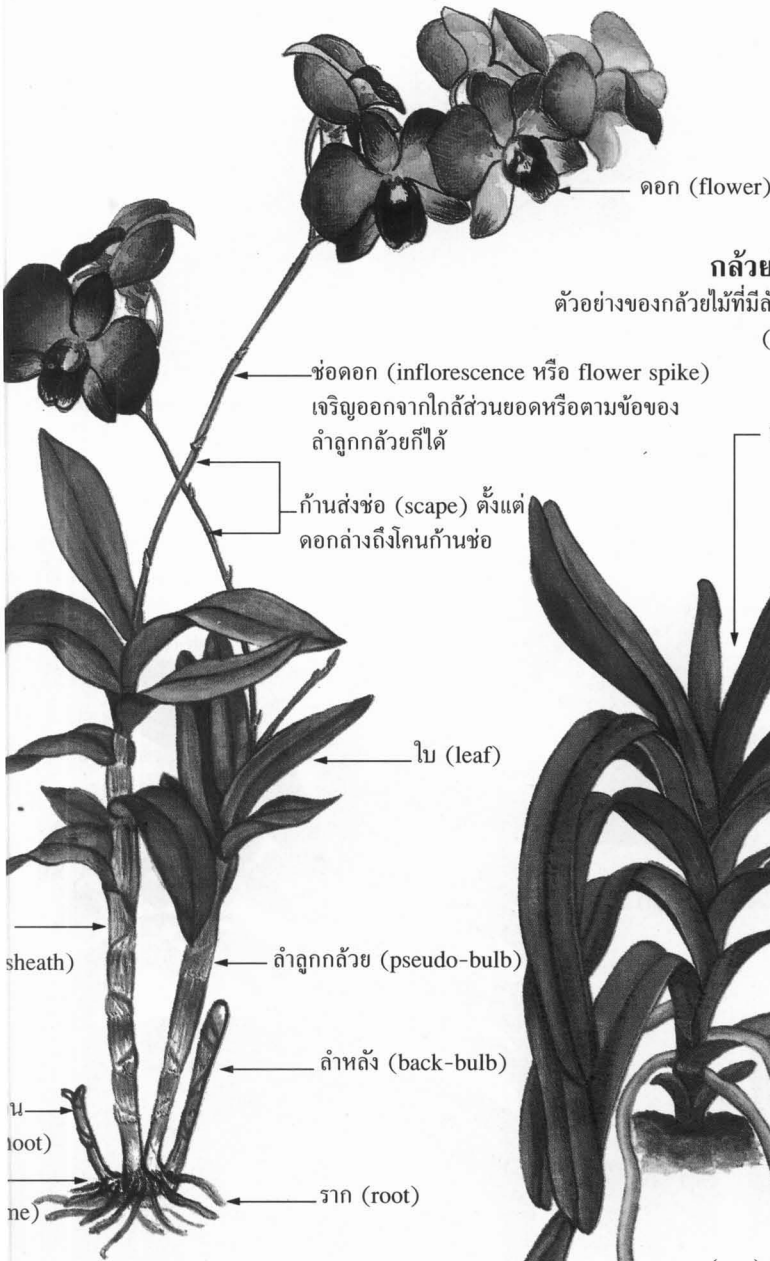
อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ไม่ยึดติดรูปแบบมากนัก ช่วยให้เรามองเห็นภาพอย่างลึกซึ้ง ย่อมเข้าใจได้เองว่า แท้จริงแล้วกล้วยไม้ในประเภทโมโนโพเดียล กับประเภทซิมโพเดียล ตามหลักการเจริญเติบโต ไม่ได้แตกต่างกันเลย นอกจากอยู่ในสภาพกลับทิศทางการงอกเท่านั้น

การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้สภาพแวดล้อมธรรมชาติของถิ่นกำเนิดเป็นหลัก

ภาพรวมของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งมีปัจจัยต่างๆ สัมพันธ์ถึงกันเป็นกระบวนการ ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของประเด็นนี้ นับตั้งแต่ อุณหภูมิ ความชื้น แสงสว่าง ระดับความสูงของภูมิประเทศ และ องศาเส้นรุ้งขนาน เราจึงไม่ควรมองเน้นอยู่กับปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ในเรื่องนี้ถ้าจำแนกกล้วยไม้้ออกได้เป็น 4 ประเภทด้วยกัน

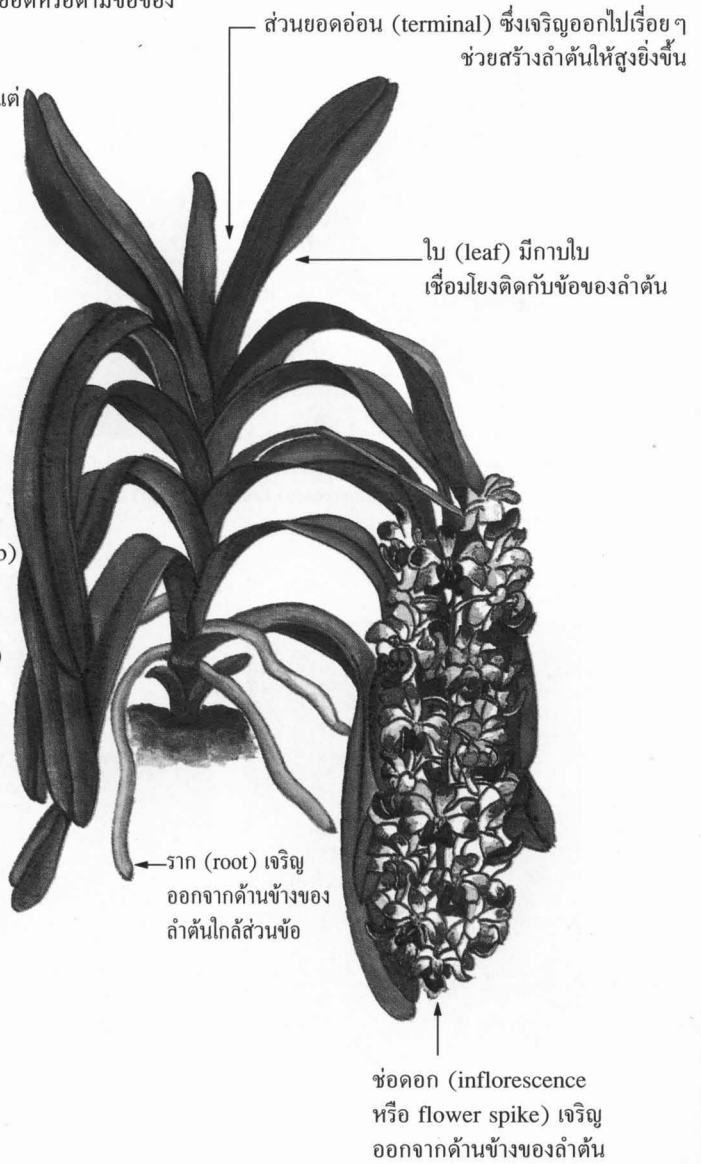
กล้วยไม้สกุลหวาย

ตัวอย่างของกล้วยไม้ที่มีลักษณะการเจริญแบบเป็นกอ (sympodial)
(1/2 ของขนาดจริง)

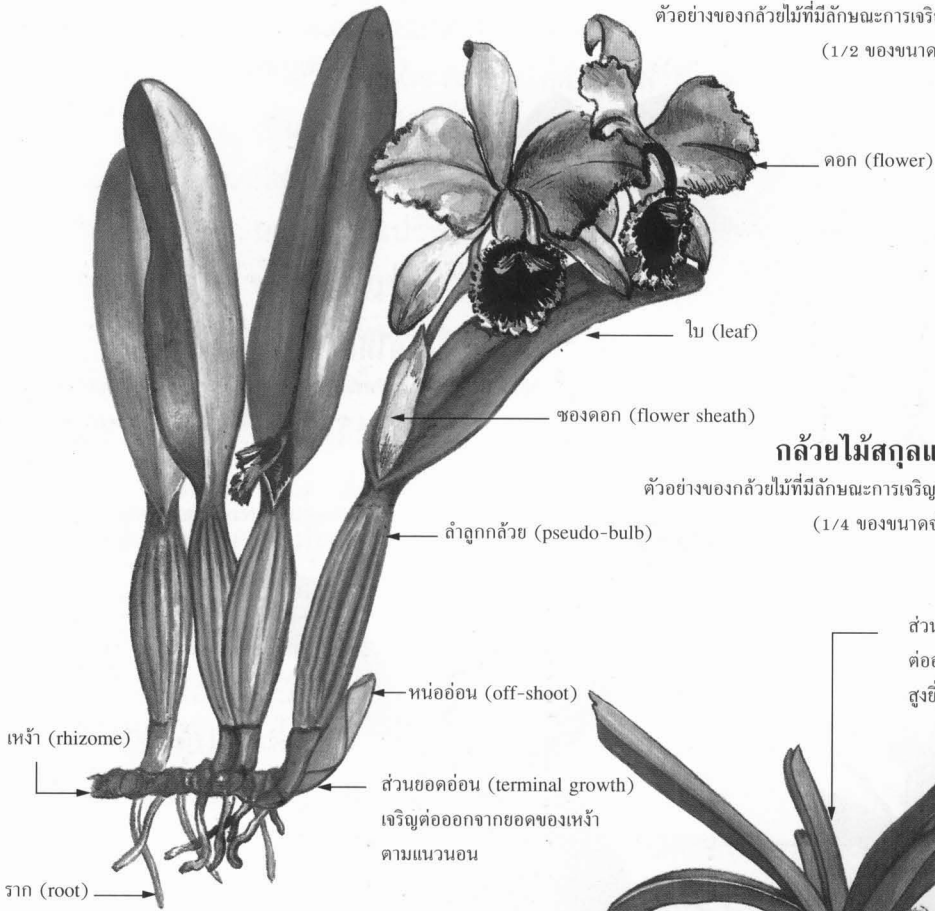
กล้วยไม้สกุลเอื้องกุหลาบ

ตัวอย่างของกล้วยไม้ที่มีลักษณะการเจริญสู่ส่วนยอด (monopodial)
(1/4 ของขนาดจริง)

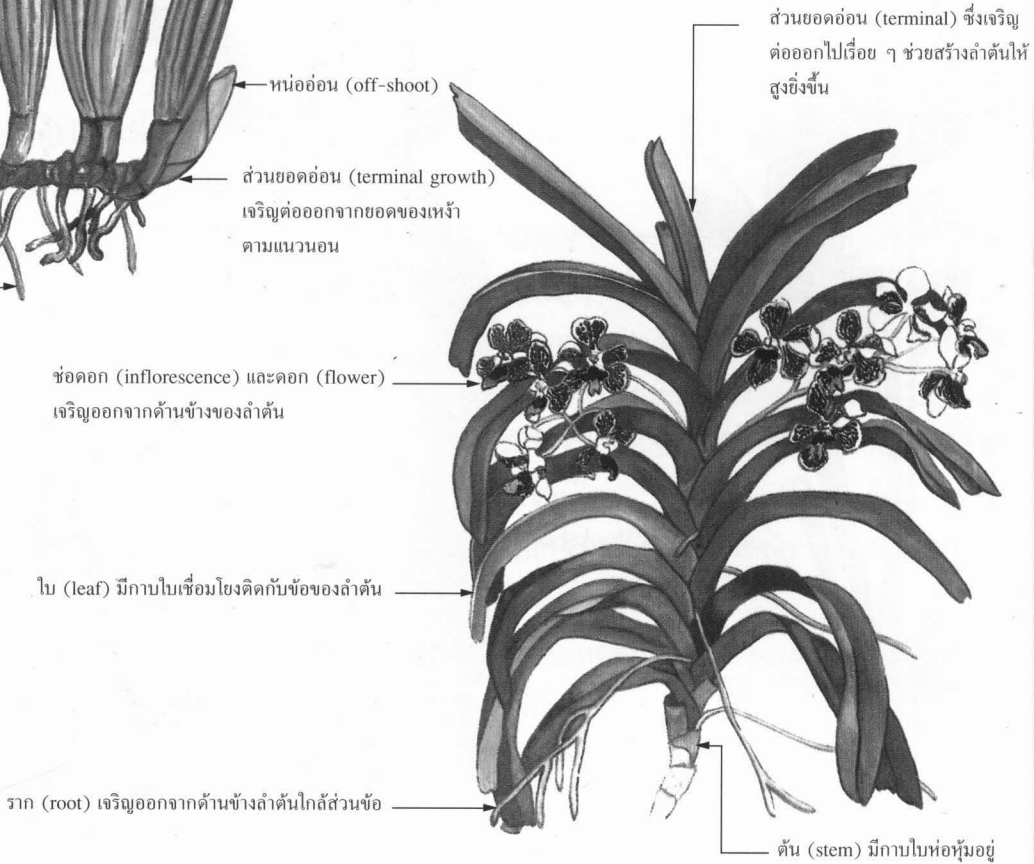
กล้วยไม้สกุลแคทลียา

ตัวอย่างของกล้วยไม้ที่มีลักษณะการเจริญแบบเป็นกอ (sympodial)
(1/2 ของขนาดจริง)

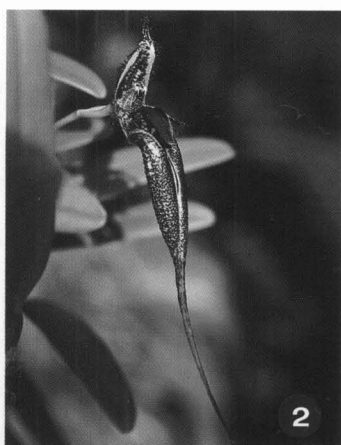
กล้วยไม้สกุลแวนด้า

ตัวอย่างของกล้วยไม้ที่มีลักษณะการเจริญสู่ส่วนยอด (monopodial)
(1/4 ของขนาดจริง)

1

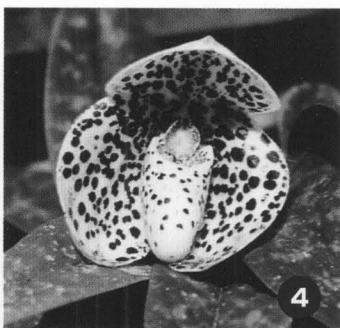
2

3

1. สิงโตกลอกตา (*Bulbophyllum careyanum*)
2. สิงโตกลอกตา (*Cirrhopetalum fascinator*)
3. สิงโตกลอกตาพัดแดง (*Cirrhopetalum lepidum*)

■ สิงโตกลอกตาทั้งสามชนิดนี้ เป็นตัวอย่างของกล้วยไม้ที่ขึ้นบริเวณที่มีภูมิอากาศเขตร้อน

4

4. รองเท้านารีฝ่าหอย (*Paphiopedilum bellatulum*) (เขตกึ่งร้อน)
5. รองเท้านารีเหليلองเลย (*Paphiopedilum hirsutissimum*) (เขตกึ่งเย็น)
6. *Cymbidium traceyanum* (เขตกึ่งเย็น) พบทางตอนเหนือของประเทศไทย
7. คาลิปโซ (*Calypso* sp.) ขึ้นอยู่บริเวณที่มีหิมะปกคลุม (เขตกึ่งเย็น)

5

6

7

พันธุ์แท้

1. *Cymbidium simulans* (alba)
2. *Cymbidium eburneum*
3. *Cymbidium ensifolium*
4. *Cymbidium siamense*

พันธุ์ผสม

5. *Cymbidium* Dog 'Emerald'
6. *Cymbidium* Kellys Winter 'Giant Green'
7. *Cymbidium* Silvia Miller

1. **กล้วยไม้เขตร้อน** (tropical orchid) หมายถึงกล้วยไม้ในกลุ่มซึ่งมีแหล่งกำเนิดอยู่ในเขตร้อน หรือแถบเส้นศูนย์สูตรของโลก

ตามความเป็นจริง เขตร้อนของโลกมีการเกิด การดำรงอยู่ และการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติของพันธุ์ไม้อย่างหลากหลายรวมทั้งกล้วยไม้ด้วย

แหล่งกำเนิดใหญ่ของโลกซึ่งเป็นเขตร้อนที่มีพันธุ์กล้วยไม้มากได้แก่ดินแดนในทวีปเอเชียและดินแดนในทวีปอเมริกา

ดังจะพบความจริงว่า พันธุ์กล้วยไม้ซึ่งนำมาปลูกและใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่มาจากสองแหล่งดังกล่าว

2. **กล้วยไม้เขตกึ่งร้อน** (sub-tropical orchid) หากจะกล่าวว่ กล้วยไม้เขตกึ่งร้อนเป็นพันธุ์ไม้ในกลุ่มซึ่งมีพื้นฐานธรรมชาติอยู่ในระดับอุณหภูมิเย็นกว่ากล้วยไม้เขตร้อนก็น่าจะได้ แต่คงไม่มีบรรทัดฐานที่จะชี้ชัดว่าใช้มาตรการใดกำหนด

ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากธรรมชาติของทุกชีวิตโดยเฉพาะธรรมชาติของคนซึ่งถือเป็นเหตุสำคัญที่สุด ถ้าสามารถเข้าใจได้ย่อมรู้ความจริงว่าการจำแนกกล้วยไม้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และวิจารณ์ญาณของแต่ละคน

ส่วนการกำหนดประเภท น่าจะเป็นเพียงแนวทางซึ่งนำมาใช้ในการพิจารณาปฏิบัติเพื่อปรับวิธีการให้มีความเหมาะสมกับความต้องการของกล้วยไม้

ดังนั้น ก่อนที่จะคิดนำกล้วยไม้ชนิดใดมาปลูกในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ควรให้ความสนใจศึกษาอย่างรอบคอบว่าพื้นที่ผืนนั้น มีสภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร และกล้วยไม้พันธุ์ซึ่งคิดจะนำมาปลูก มีธรรมชาติเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้นๆ อย่างไรหรือไม่

3. **กล้วยไม้กึ่งอากาศเย็น** (temperate orchid) โดยทั่วไปแล้ว คงใช้พื้นฐานแนวคิดดังกล่าวไว้แล้วในหัวข้อแรกนำมาพิจารณาตัดสิน ดังได้ชี้ถึงสังขรณ์ไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า **ธรรมชาติไม่มีการแบ่งแยกตัวเอง แต่คนนำมาแบ่ง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหาประโยชน์จากการนำปฏิบัติ**

คนในสังคมเขตร้อนมักกล่าวว่า กล้วยไม้กลุ่มนี้เป็นของเมืองนอก และคงจะคิดต่อไปว่าเป็นของมาจากต่างประเทศทำให้รู้สึกว่าจะชอบอยู่ในสภาพอากาศหนาว

หากมีข้อมูลอย่างลึกซึ้งซึ่งจะพบว่า แท้จริงแล้วหลายชนิดมีแหล่งกำเนิดอยู่ในเขตร้อนหรือกึ่งร้อน แต่อาจแตกต่างกันด้วยองศาความสูงจากระดับน้ำทะเล หรืออาจรวมถึงองศาเส้นรุ้งขนานด้วย

อาทิเช่น กล้วยไม้หลายชนิดในสกุล **ซิมบิเดียม** (*Cymbidium*) และ **พาพิโอเพดิลัม** หรือ **รองเท้านารี** (*Paphiopedilum*) ซึ่งพบในธรรมชาติตอนใต้ของประเทศจีน รวมทั้ง

ตอนเหนือของ พม่า ลาว อินเดีย และไทย เช่นในเขตภูเขา ดอยอินทนนท์ ภูกระดึง และภูหลวง

4. **กล้วยไม้อากาศเย็น** (cold climate orchid) จากแถบเส้นศูนย์สูตรของโลก ซึ่งเป็นเขตร้อนและเป็นแกนของชีวิตพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ส่วนใหญ่ สู้พื้นที่ซึ่งอยู่ใกล้ขั้วโลก โดยเฉพาะที่เรียกกันว่า **เขตหนาวเหนือ** เช่นในกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย และพื้นที่ตามเกาะในเขตทะเลบอลติก มีกล้วยไม้ซึ่งมีธรรมชาติไม่ซ้ำแบบกับที่อื่น

โดยเฉพาะเมื่อใกล้ถึงฤดูหิมะตก ส่วนที่อยู่เหนือผิวดินจะฟูบตัว คงมีแต่หัวซึ่งพักตัวอยู่ใต้พื้นดิน ขณะที่ด้านบนมีหิมะตกทับถมค่อนข้างหนามากเป็นเวลานานหลายเดือน

หลังจากฤดูหนาวผ่านไป อากาศเริ่มอุ่นรวมทั้งแสงสว่างช่วงเวลากลางวันเริ่มยาวมากขึ้น ประกอบกับหิมะเริ่มละลายถึงระดับหนึ่ง หัวกล้วยไม้ก็จะแตกหน่อโผล่ขึ้นมาบนพื้นดิน และเจริญงอกงามจนถึงขั้นออกดอกอีกรอบหนึ่ง

แม้คนในท้องถิ่นเขตร้อนอาจรู้สึกว่ไกลต่อการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกล้วยไม้กลุ่มนี้ จนกระทั่งทำให้หลายคนขาดความสนใจ แต่ถ้าสามารถเข้าใจความหมายของการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้อย่างลึกซึ้ง ย่อมให้ความสนใจค้นคว้าหาความรู้สู่โลกกว้างอย่างปราศจากการปิดตัวเอง อยู่ในกรอบจำกัดอย่างแคบๆ เพื่อนำความคิดไปใช้พัฒนาได้ทุกเรื่อง

การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้พันธุ์ไม่ว่ร่วมกับพฤติกรรมของคนเป็นหลัก

ในเมื่อคนนำกล้วยไม้มาปลูกเพื่อสนองประโยชน์แห่งตนจึงเห็นควรนำหลักการพิจารณาจำแนกประเภทกล้วยไม้ก้าวต่อไปถึงการพัฒนาพันธุ์ไม่ว่โดยพฤติกรรมของคนด้วย ซึ่งอาจจำแนกกล้วยไม้่ออกได้เป็นสองประเภทด้วยกัน

1. **กล้วยไม้พันธุ์แท้** (species) ซึ่งเรามักนิยมเรียกกันว่า **กล้วยไม้ป่า** คำว่าพันธุ์แท้มีความหมายอยู่บนพื้นฐานด้านพันธุศาสตร์ หมายถึงกล้วยไม้แต่ละชนิดที่มีความเป็นมาตามธรรมชาติ

มาถึงยุคหลังๆ วิชาการด้านเทคโนโลยีมีความเจริญมากขึ้น อาจนำกล้วยไม้ป่ามาผสมตัวเองหรือผสมเกสรภายในชนิดเดียวกัน แม้ว่าจะได้พันธุ์ผสมซึ่งอาจมีองค์ประกอบทางพันธุศาสตร์เหมือนเดิม แต่ก็คงไม่ใช่กล้วยไม้ป่า

ดังนั้นจึงเห็นควรปรับความเข้าใจใหม่ โดยเรียกกล้วยไม้ประเภทนี้ว่า **กล้วยไม้พันธุ์แท้** ซึ่งรวมทั้งพันธุ์จากป่าและพันธุ์ที่คนนำมาผสมและเพาะเมล็ด ส่วนพันธุ์จากป่าน่าจะเรียกว่า **กล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติ** ถือเป็นส่วนหนึ่งซึ่งรวมอยู่ในกล้วยไม้พันธุ์แท้ด้วย

กล้วยไม้พันธุ์แท้ซึ่งเกิดจากการผสมเกสรและเพาะเมล็ด ภาษาฝรั่งเรียกกันว่า cultivated specie ซึ่งมีความหมายจำเพาะเจาะจงลงไปอีกชั้นหนึ่ง

อนึ่ง หากนำเอาพื้นฐานทางพันธุศาสตร์มาใช้พิจารณา อาจรู้สึกว่ทั้งสองสภาพเหมือนกัน แต่ผู้มีธรรมชาติความรู้สึกละเอียดมากสักหน่อยย่อมรู้ได้ว่า มีความแตกต่างกันแฝงอยู่ในส่วนลึกอย่างน้อยพันธุ์ซึ่งเกิดจากการผสมและปลูกเลี้ยงโดยคน จะมีนิสัยเปลี่ยนไปจากพันธุ์ธรรมชาติไม่มากนักน้อย

หากคิดจะนำกลับไปปล่อยให้อยู่ในป่าตามธรรมชาติอีกครั้งหนึ่งย่อมยากมากขึ้นและไม่เพียงเท่านั้นถ้ามองเห็นสองด้านนารู้สึกได้ว่า สภาพป่าอันเป็นกระบวนการพื้นฐานย่อมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้พันธุ์ไม้ซึ่งผ่านมาอยู่ในมือคนช่วงหนึ่งแล้ว ปรับตัวได้ยากมากขึ้นอีกชั้นหนึ่งด้วย

2. กล้วยไม้พันธุ์ผสม (hybrid) คนในวงการกล้วยไม้ไทยมักนิยมเรียกกันว่า กล้วยไม้ลูกผสม หมายถึงพันธุ์กล้วยไม้ที่มีโครงสร้างและองค์ประกอบทางพันธุศาสตร์แตกต่างไปจากพันธุ์ซึ่งมีธรรมชาติเป็นพื้นฐาน

เราสามารถลำดับความแตกต่างจากธรรมชาติของกล้วยไม้พันธุ์ผสมห่างจากธรรมชาติออกไปเป็นระดับต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

ผสมข้ามชนิดในสกุลเดียวกัน (interspecific hybrid) เช่น การผสมระหว่าง เอื้องสามปอย (*Vanda denisoniana*) กับ พ้ามุ่ย (*Vanda coerulea*) ซึ่งเป็นกล้วยไม้ในสกุลแวนดาด้วยกัน แต่เป็นคนละชนิด

ผสมข้ามชนิดและข้ามสกุลด้วย (intergeneric hybrid) เช่น การผสมระหว่าง เอื้องสามปอย (*Vanda denisoniana*) กับ เอื้องกุหลาบกระเป่าปิด (*Aerides odorata*) ปกติแล้ว ธรรมชาติภายในองค์ประกอบของดอกกล้วยไม้ต่างๆ ไป ไม่เอื้ออำนวยให้มีการผสมข้ามชนิดข้ามสกุลโดยอาศัยธรรมชาติ แม้การผสมโดยแมลง ดังนั้นกล้วยไม้พันธุ์ผสมแทบทั้งหมดเป็นผลงานจากคน

แต่เนื่องจากกล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้ที่มีประชากรในแต่ละจุดเป็นปริมาณมาก ดังนั้นจึงมีโอกาสพบกล้วยไม้พันธุ์ผสมจากธรรมชาติแต่ก็หายากมาก

ตามที่ได้กล่าวไว้ว่า กล้วยไม้พันธุ์ผสมหมายถึงพันธุ์กล้วยไม้ที่มีโครงสร้างและองค์ประกอบทางพันธุศาสตร์แตกต่างไปจากพื้นฐานธรรมชาติ ถ้าหากนำเอาการปฏิบัติโดยคนเข้ามาเป็นเงื่อนไขในการพิจารณาร่วมด้วย การผสมเกสรระหว่างกล้วยไม้ชนิดเดียวกันอาจมองได้สองทาง แต่ก็คงไม่เข้าข่ายความหมายของ กล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติ

การจำแนกกล้วยไม้โดยอาศัยพื้นฐานด้านรูปวิธาน

การจำแนกกล้วยไม้โดยใช้โครงสร้างและการจัดระบบบนพื้นฐานด้านรูปวิธาน (Taxonomy) ถือว่ามีความสำคัญในระดับพื้นฐานสำหรับการศึกษาเรื่องราวของกล้วยไม้ทั้งหมด โดยมีเหตุผลสำคัญๆอย่างน้อยสองประการ

ประการแรก ช่วยให้ผู้รู้จักรูปลักษณะกล้วยไม้แต่ละสกุลแต่ละชนิด ตลอดจนอุปนิสัยจากภายนอกได้ง่ายยิ่งขึ้น ส่วนประการที่สอง ถือเป็นวิชาการพฤกษศาสตร์ในด้านกายภาพแขนงหนึ่งซึ่งเกิดก่อน จึงสามารถใช้เป็นกุญแจนำไปสู่การค้นคว้าวิจัยในวิชาแขนงอื่นด้วย

ก่อนอื่นใคร่ขออนุญาตเสนอภาพโครงสร้างการจำแนกพรรณไม้ทั่วไปแล้วจึงสานไปถึงพืชวงศ์กล้วยไม้ เพื่อความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

หากมองภาพรวมของสิ่งมีชีวิตเท่าที่พบในโลกจะเห็นว่ามีกรจำแนกออกไปเป็นสองสายใหญ่ๆ สายหนึ่งเรียกว่า อาณาจักรพืช (Plant Kingdom) อีกสายหนึ่งเรียกว่า อาณาจักรสัตว์ (Animal Kingdom)

เราคงไม่นำเอารายละเอียดในเรื่องนี้มาอธิบาย แต่จะมุ่งเน้นความสำคัญไปยังพืชในวงศ์ กล้วยไม้ ทั้งนี้และทั้งนั้นเพื่อต้องการให้ทราบว่า กล้วยไม้อยู่ตรงจุดไหนของอาณาจักรพืช เพื่อให้ผู้สนใจทั่วๆไปมีความเข้าใจอย่างกว้างขวาง

ภายในอาณาจักรพืช มีการเรียงลำดับวิวัฒนาการจาก พืชชั้นต่ำ (Thallophyta) ไม่มีใบ ไม่มีดอก ไม่มีผล และไม่มีเมล็ด หากอาศัยอาหารสำเร็จรูปจากชีวิตอื่น พืชชั้นกลาง (Bryophyta) คล้ายพืชชั้นต่ำ แต่มีบางช่วงที่ปรากฏมีต้นให้เห็นได้ พืชชั้นรองสูง (Pteridophyta) มีต้น มีใบสีเขียวแต่ไม่มีดอก เช่นพืชจำพวกเฟิน พืชชั้นสูง (Spermatophyta) มีต้น ใบ ราก ดอก และผลอย่างครบถ้วน

ในกลุ่มพืชชั้นสูง จำแนกออกไปเป็นสองสาย (class) สายหนึ่งได้แก่ พืชใบเลี้ยงเดี่ยว (Monocotyledoneae) พืชในสายนี้ไม่มีรากแก้ว เส้นใบขนานกัน เช่น หญ้า ข้าว กล้วย อ้อย ขิง ข่า รวมทั้ง กล้วยไม้ อีกสายหนึ่งคือ พืชใบเลี้ยงคู่ (Dicotyledoneae) มีรากแก้วเป็นหลักในการทรงตัว เส้นใบประสานกันเป็นร่างแห เช่น ถั่วต่างๆ กุหลาบ ชบา รวมทั้งไม้ล้มลุกเช่น ผักต่างๆ

ภายในแต่ละสายยังมีการแบ่ง ขอลงไปจนถึงรายละเอียด ในสายซึ่งลงไปถึงพืชวงศ์กล้วยไม้มีดังนี้

Phylum.....**Spermatophyta**

Sub-phylum.....**Angeosperm**

Class.....**Monocotyledoneae**

Family.....**Orchidaceae** (วงศ์กล้วยไม้)

ระหว่างพืชใบเลี้ยงเดี่ยวด้วยกัน **วงศ์แกรมินิอี** หรือ **วงศ์หญ้า** (Family : Gramineae) เป็นวงศ์ใหญ่ที่สุด รองลงมาคือ **วงศ์ออร์คิดซิอี** หรือวงศ์กล้วยไม้

ผลจากการศึกษาพืชวงศ์กล้วยไม้เท่าที่ผ่านมาแล้วได้มีการจำแนกแยกแยะออกไปจนกระทั่งเกินกว่า 600 สกุล (Genus) บางสกุลก็มีไม่กี่ชนิด แต่บางสกุลมีเป็นร้อยชนิด ทำให้มีการแบ่งซอยออกไปอีก เช่นสกุล**เด็นโตรเบียม** หรือ **หวาย** (*Dendrobium*)

หากเรียงลำดับการจัดหมวดหมู่ภายในพืชวงศ์กล้วยไม้โดยใช้เหตุผลในด้านวิวัฒนาการ น่าจะเริ่มต้นจากกล้วยไม้ใน**อนุวงศ์ไดแอนเดร** (Sub-family : Diandrae) ซึ่งมีชูดเกสรตัวผู้ 2 ชูด เช่นกล้วยไม้ในสกุล**พาพิโอเพดิลัม** หรือ **รองเท้านารี** (*Paphiopedilum*)

ถัดจากนั้น จึงมาถึง **อนุวงศ์โมนแอนเดร** (Sub-family : Monandrae) ซึ่งแบ่งออกเป็นสองหมวด หมวดแรกคือ **เบซิโทนี** (Basitonae) มีเกสรตัวผู้ชูดเดียว แต่แบ่งออกเป็นสองซีก ปลายซึ้งลู่สู่โคนเส้าเกสร เป็นกล้วยไม้ดินที่สมบูรณ์แบบทั้งหมด

ส่วนอีกหมวดหนึ่งคือ **อะโครโทนี** (Acrotonae) มีเกสรตัวผู้ชูดเดียว ละอองเกสรจับตัวกันเป็นก้อนแข็ง มีจำนวนเป็นคู่ หมวดนี้กว้างใหญ่มาก เป็นกล้วยไม้ที่เราพบเห็นและนำมาปลูกกันอย่างกว้างขวาง

ส่วนต่างๆของกล้วยไม้

บทนำ

เพื่อให้ผู้สนใจศึกษาเรื่องกล้วยไม้ได้รับผลชัดเจนยิ่งขึ้น แม้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับลักษณะและบทบาท รวมทั้งหน้าที่จากส่วนต่างๆของกล้วยไม้ จะปรากฏอยู่ในหัวข้อเรื่องต่างๆ แล้วแต่ก็ขออนุญาตนำมาแยกอธิบาย เพื่อให้เข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ต้นกล้วยไม้

หลักวิชาพฤกษศาสตร์ได้ให้คำจำกัดความ ส่วนที่เป็นต้นของพืชทั่วไปไว้ว่า มีปล้อง (internode) มีข้อ (node) ส่วนที่อยู่เหนือข้อและอยู่ชิดกับข้อมี ตา (bud) ซึ่งอาจจะออกเป็นหน่ออ่อน กิ่งอ่อน หรือ ช่อดอกได้ นอกจากนั้นส่วนข้อยังเป็นฐานของก้านใบหรือ กาบใบ หรืออาจมีกาบแต่ไม่ปรากฏการเจริญของแผ่นใบก็ได้

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า กล้วยไม้เป็นพืชวงษ์ใหญ่ มีขอบข่ายและช่วงระหว่างความแตกต่างของรูปลักษณะอย่างหลากหลาย ดังนั้น แม้ภายในภาพรวมของต้นพืชวงษ์นี้ ก็มีรูปลักษณะและนิสัยการเจริญเติบโตต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง ดังนั้นเพื่อการศึกษาเรื่องกล้วยไม้ได้รับผลดี จึงควรจัดจำแนกรูปลักษณะของต้นไว้ดังนี้

กล้วยไม้ที่มีลำต้นเห็นได้เป็นปกติ มีการทรงตัวอย่างอิสระ ได้แก่กล้วยไม้ในประเภท **โมโนโพเดียล** หรือประเภทเดียวกับแวนดา ดังได้อธิบายไว้แล้วในหัวข้อ **การจำแนกประเภทของกล้วยไม้**

อีกประเภทหนึ่ง มีลำต้นซึ่งมีลักษณะใช้เป็นหลักในการพิจารณาตามเกณฑ์ที่วิชาพฤกษศาสตร์ทางกายภาพได้อธิบายไว้อย่างครบถ้วน แต่มีการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกันกับสภาพธรรมชาติของพื้นฐานการดำรงชีวิต ซึ่งเราเรียกต้นลักษณะนี้ว่า **เหง้า** เช่นที่พบในกล้วยไม้ประเภท **ซิมโพเดียล**

ใบกล้วยไม้

ใบพืชสามัญทั่วไปจะมีสีเขียวธรรมชาติ โดยเหตุที่มีอินทรีย์สารชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า **คลอโรฟิล (chlorophyll)** ทำหน้าที่สังเคราะห์แสง ช่วยให้เกิดปฏิกิริยาปรุงอาหารในต้นไม้ นอกจากนั้นเมื่อมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งซึ่งมีส่วนร่วมอยู่ในกระบวนการธรรมชาติ สีเขียวธรรมชาติย่อมทำหน้าที่ช่วยพัฒนารากฐานจิตใจมนุษย์จากใบกล้วยไม้ซึ่งมีสีเขียวด้วยเช่นกัน

บนพื้นฐานความหลากหลายของพืชวงศ์กล้วยไม้มีผลสัมพันธ์ถึงความหลากหลายของรูปลักษณะใบด้วย ใบกล้วยไม้บางชนิดมีรูปกลมทรงกระบอก เช่น **แวนดาใบกลม** และกล้วยไม้ในสกุล **ลุยเซีย (Luisia)** เป็นต้น หลายชนิดมีใบแบน บางชนิดมีใบค่อนข้างหนา ทำหน้าที่เก็บน้ำและอาหารไว้ได้ส่วนหนึ่ง บางชนิดมีใบลักษณะจีบตามความยาวของใบ เช่น กล้วยไม้ในสกุล **สปาทอกลอทิส (Spathoglottis)** และ **สกุลคาลันเท (Calanthe)** ใบกล้วยไม้บางชนิดมีสีอันสวยงามเช่นกล้วยไม้ในสกุล **กู๊ดเยอรา (Goodyera)**

บางชนิดมีใบขนาดเล็กมาก และเจริญให้เห็นได้เฉพาะในช่วงฤดูฝนซึ่งเป็นฤดูเจริญเติบโต เช่นกล้วยไม้ในสกุล **โคลอสซิสตา (Chiloschista)** ซึ่งคนไทยเรียกว่า **พญาไร้ใบ** แต่มีผิวรากสีเขียวเพื่อช่วยเสริมการทำหน้าที่ปรุงอาหารอีกส่วนหนึ่ง

กาบใบของกล้วยไม้ไม่ว่าสั้นมากหรือยาวแคไหน ย่อมทำหน้าที่แทนก้านใบด้วย แม้บางครั้งอาจพบว่า กล้วยไม้บางกลุ่มมีก้านใบสั้นมากจนกระทั่งเกิดความรู้สึกว่าไม่มีก้านใบ กล้วยไม้หลายชนิดมีใบตั้งขึ้น แต่ก็มีหลายชนิดที่ใบในสภาพธรรมชาติให้อยู่ปลายลงสู่ด้านล่าง อย่างไรก็ตามนอกจากใบจะทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของกล้วยไม้แล้ว สำหรับประโยชน์ที่คนได้รับ ใบก็มีบทบาทช่วยให้ภาพรวมของกล้วยไม้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนด้วย

อย่างไรก็ตาม อาจพบว่ากล้วยไม้บางชนิดไม่มีใบ แต่ก็มีส่วนอื่นทดแทน ช่วยให้เราเข้าใจกระแสที่เชื่อมโยงถึงกันในกระบวนการธรรมชาติชัดเจนยิ่งขึ้น นับเป็นสิ่งช่วยให้คนเข้าใจหลักธรรมที่ผสมผสานกันอยู่ในทุกส่วนของสิ่งซึ่งอยู่ในชีวิตประจำวัน

รากกล้วยไม้

เนื่องจากกล้วยไม้เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว ดังนั้นระบบรากจึงไม่มีรากแก้วเพื่อใช้เป็นแกนในการทรงตัวเช่นพืชใบเลี้ยงคู่

ตามที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อเรื่อง การจำแนกกล้วยไม้โดยอาศัยพื้นฐานด้านรูปวิธาน โดยจัดเรียงลำดับวิวัฒนาการจากกล้วยไม้ดินขึ้นมาถึงกล้วยไม้อากาศอย่างสอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะและอุปนิสัยของพันธุ์ไม้ที่สัมพันธ์กันกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ดังนั้น ถ้าพิจารณารูปลักษณะและระบบราก เราจะพบว่าในประเภทกล้วยไม้ดิน มีรากส่วนหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็น หัว และ อวบน้ำ ทำหน้าที่เก็บอาหารและน้ำไว้ในช่วงฤดูที่กล้วยไม้พักตัว เมื่อฤดูกลางที่เหมาะสมมาถึงก็จะใช้สิ่งซึ่งสะสมไว้เพื่อสร้างความเจริญให้แก่ต้น ใบ จนถึงช่วงให้ดอกอีกรอบหนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะและนิสัยของกล้วยไม้จากกล้วยไม้ดินขึ้นมาถึงช่วงที่เป็นกล้วยไม้อากาศ มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของรากทั้งภายนอกและภายในอย่างน่าสนใจ

ช่วงนี้ผิวรากของกล้วยไม้ (epidermal cell) มีความหนามากขึ้น ยิ่งขึ้นไปถึงช่วงซึ่งเป็นกล้วยไม้ที่ขึ้นบนต้นไม้ ผิวรากจะหนาและมีคุณสมบัติเก็บสะสมน้ำและอาหารไว้ได้นานมาก ถ้าใช้มือหักรากสดๆ ออกดูจะพบว่า แกนรากจริงๆ มีขนาดเล็กและค่อนข้างแข็ง ผิวรากลักษณะนี้ภาษาพฤกษศาสตร์เรียกว่า เว็ลลามีเนิน (velamen) มีลักษณะค่อนข้างนุ่มแต่เปราะบาง

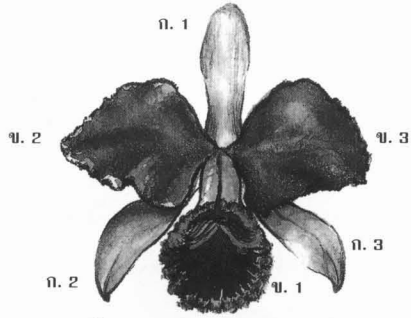
กล้วยไม้ในประเภทรากอากาศจึงมีนิสัยไม่ชอบอยู่ในสภาพน้ำขังหรือแฉะนานเกินไป แต่เหมาะแก่การเจริญงอกงามในสภาพที่โปร่งและมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก รวมทั้งต้องการแสงแดดในแต่ละวันเป็นเวลายาวนาน เช่นกล้วยไม้ในกลุ่มแวนดา

ช่อดอกกล้วยไม้

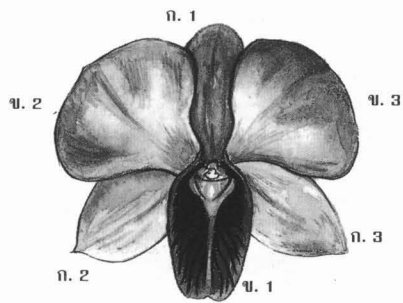
บนพื้นฐานพันธุศาสตร์ช่อดอกกล้วยไม้ (inflorescence) มีลักษณะผิดเพี้ยนกันอย่างหลากหลาย สุดแล้วแต่ชนิดของกล้วยไม้ บางชนิดช่อสั้นมากจนแทบจะทำให้ดอกซึ่งอยู่บนช่อดอกติดกับส่วนที่เป็นฐาน เช่น ช่อดอกกล้วยไม้ในสกุล ลุยเซีย (*Luisia*) กล้วยไม้บางชนิดมีช่อยาวร่วม 2 เมตร เช่นกล้วยไม้ที่คนไทยเรียกชื่อว่า เขาพระวิหาร (*Vandopsis lissochiloides*)

กล้วยไม้บางชนิดมีช่อดอกแข็งและตั้ง บางชนิดช่อดอกโค้งปลายลง บางชนิดช่อห้อยซึ่งปลายลงสู่ด้านล่างกล้วยไม้บางชนิดดอกมีขนาดใหญ่แต่ช่อสั้น เช่น แคทลียา ประเภทใบเลี้ยงเดี่ยว (monofoliage) บางชนิดช่อห้อยมีดอกจำนวนมากออกแน่นช่อ เช่น ไอยเรศ หรือ หางกระรอก (*Rhynchostylis retusa*)

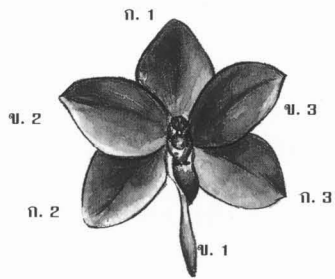

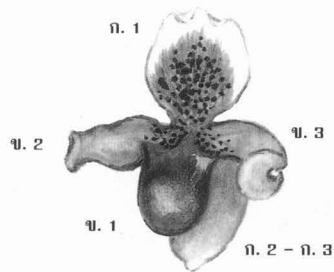
แคทลียา (*Cattleya*, 1/2 ของขนาดจริง)

หวาย (*Dendrobium*, 1 ของขนาดจริง)

เข็ม (*Ascocentrum*, 2 ของขนาดจริง)

รองเท้านารี (*Paphiopedilum*, 3/4 ของขนาดจริง)

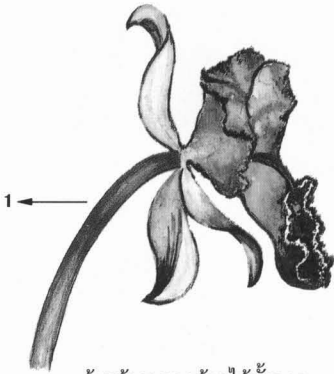
ก. 1 กลีบนอกบน

ก. 2 และ ก. 3 กลีบนอกคู่ล่าง

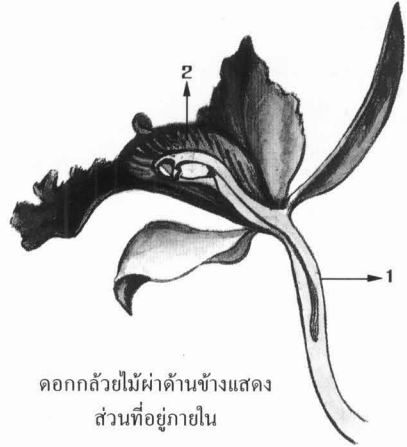
ข. 1 กลีบในล่าง ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า ปากหรือกระเปาะ

ข. 2 และ ข. 3 กลีบใน มี 1 คู่

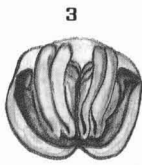
ภาพแสดงส่วนประกอบของดอกกล้วยไม้ทั่วไป
(ดอกกล้วยไม้สกุลแคทลียา)

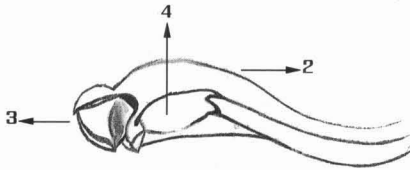
ด้านข้างดอกกล้วยไม้ทั้งดอก

ดอกกล้วยไม้ผ่าด้านข้างแสดง
ส่วนที่อยู่ภายใน

เกสรตัวผู้ที่บรรจุอยู่ในปากช่อ

เส้าเกสรด้านข้าง

เกสรตัวผู้ 1 ชิ้น

เกสรตัวผู้ทั้งหมด

1. ก้านดอกซึ่งเป็นส่วนของรังไข่ เมื่อผสมเกสรแล้วจะเจริญเป็นฝัก
2. เส้าเกสรที่ปลายมีทั้งตัวผู้และตัวเมียด้านล่างเชื่อมถึงรังไข่
3. ปากช่อปลายเส้าเกสรมีเกสรตัวผู้บรรจุอยู่ภายใน
4. แอ่ง ยอดเกสรตัวเมียอยู่ใต้จะงอยเส้าเกสรในแอ่งมีน้ำเมือก เหนียวคล้ายแป้งเปียก

กล้วยไม้บางชนิด ส่วนต้นอยู่ใต้ผิวพื้นดิน มีนิสัยผลิตโบสส่งก้านดอกขึ้นมาออกดอกเหนือพื้นดินระหว่างช่วงฤดูแล้งอย่างสอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ

ดอกกล้วยไม้

แม้กล้วยไม้ส่วนใหญ่จะให้ประโยชน์แก่มนุษย์ในด้านความสวยงาม และเป็นจุดหลักที่สนองผลทางการศึกษา แต่เราไม่ควรมองข้ามภาพรวมของชีวิตซึ่งมีการสานเหตุและผลถึงกันหมด อันหมายถึงความสำคัญของแต่ละส่วนร่วมกัน

ดอกกล้วยไม้เป็นดอกไม้สมบูรณ์เพศ (hermaphroditic หรือ bisexual flower) หมายถึงว่า มีทั้งเพศผู้เพศเมียอยู่ในดอกเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีก้านชูดเกสรตัวผู้กับก้านของยอดเกสรตัวเมียรวมตัวเป็นชิ้นเดียวกัน เรียกว่า เสาเกสร (column) เชื่อมต่อลงไปถึงรังไข่ ซึ่งอยู่ในก้านดอกแต่ละดอกด้วย

เราได้กล่าวถึงรายละเอียดภายในองค์ประกอบของดอกกล้วยไม้ไว้พอสมควรแล้ว โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการจากพืชในวงศ์ลิเลียซิอิม่าถึงวงศ์ออร์คิดซิอิม่า หรือกล้วยไม้

ดังนั้น ในที่นี้จึงใคร่ขอฝากไว้เป็นแง่คิดว่า ถ้าแต่ละคนผู้สนใจ ความหลากหลาย แม้ภายในกรอบพืชที่เรียกว่า กล้วยไม้ ซึ่งมีขอบข่ายกว้างขวางมาก เนื่องจากประเด็นนี้มีผลสอนสั่งธรรมอย่างสำคัญ คงจะช่วยให้รากฐานจิตใจมีอิสระ เปิดกว้าง และมองเห็นความจริงว่า กล้วยไม้ทุกรูปลักษณะมีความสวยงามเป็นธรรมชาติทั้งสิ้น หาใช่เลือกที่รักมักที่ชังว่า ชนิดนั้นดอกสวยชนิดนี้ดอกไม่สวย อีกทั้งยังช่วยให้มองเห็นความจริงต่อไปว่า กล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติเป็นสิ่งมีคุณค่าคู่ควรแก่การพัฒนาการศึกษาลึกซึ้งมากกว่ากล้วยไม้ซึ่งคนเป็นผู้ผสม โดยเหตุที่ไม่เหลืออยู่แต่เพียงความสวยงามของเปลือกนอกเท่านั้น

ลักษณะเกสรตัวผู้ของกล้วยไม้

เกสรตัวผู้ของพืชต่างๆ ไป ซึ่งในด้านวิชาการเรียกว่า เรณู (pollen) ตามปกติจะมีลักษณะเป็นละอองหรือผงละเอียด เมื่ออยู่กับดอกจะบรรจุอยู่ในส่วนที่เรียกกันว่า อับเรณู (anther)

ภายในพีชวงษ์ออร์คิดเดซีอี หรือ กล้วยไม้ ซึ่งมีขอบชายกว้างขวางมาก และมองเห็นแนวโน้มของวิวัฒนาการซึ่งเริ่มมาจากพื้นดินขึ้นสู่ต้นไม้แม้อยู่บนก้อนหิน ในด้านของลักษณะเกสรตัวผู้ก็มีวิวัฒนาการของรูปลักษณะอย่างสอดคล้องกันด้วย

จากพีชวงษ์ลิลิอาซีสี่ ซึ่งมีชุดเกสรตัวผู้ 2 วง วงละ 3 ชุด รวมทั้งหมด 6 ชุด และยังมีสภาพเป็นผงหรือเป็นละออง (pollen grain) เมื่อมาถึงกล้วยไม้ในกลุ่มรองเท้านารีคงเหลือ 2 ชุด ส่วนอีก 4 ชุดเปลี่ยนสภาพไปเป็นส่วนอื่นซึ่งไม่มีผลต่อการผสมอีกต่อไป นอกจากนั้นละอองเกสรยังมีการรวมตัวกันเป็นมวลชั้นและเหนียว

จนกระทั่งมาถึงกล้วยไม้ในประเภทแวนดา ซึ่งมีธรรมชาติขึ้นอยู่บนต้นไม้ และมีระบบรากเป็นรากอากาศ เราจะพบว่า เกสรตัวผู้จับตัวกันเป็นก้อนแข็งมากและมีจำนวนก้อนเป็นคู่ นอกจากนั้นยังมีก้านซึ่งมีลักษณะเป็นเยื่อบางๆ แต่เหนียวมากและยึดหยุ่นได้ที่โคนก้านมีลักษณะเป็นจานหรือเยื่อบางๆ สามารถติดกับสิ่งใดก็ได้คล้ายถ้วยยางซึ่งเด็กใช้เป็นลูกปี่นึ่งไปติดกับฝาผนังที่มีพื้นเรียบ

ชุดเกสรตัวผู้ที่จับตัวกันเป็นมวล หรือเป็นก้อน เราเรียกชื่อว่า ก้อนเกสรตัวผู้ หรือ ก้อนเรณู (pollenia)

สำหรับกล้วยไม้ต่างๆ ไป ที่ปลายเส้าเกสรจะมีโพรงหรือแอ่ง มีก้อนเกสรตัวผู้นอนอยู่ในนั้น และมีฝาครอบปิดไว้เพื่อป้องกันอันตรายจากภายนอก

ตามธรรมชาติแล้ว เกสรกล้วยไม้ในกลุ่มนี้จับตัวกันเป็นก้อนแข็งมีแมลงเป็นพาหะช่วยผสม ยิ่งในกลุ่มแวนดาจะเห็นได้ชัดเจนมาก เนื่องจากปลายก้านของก้อนเกสรตัวผู้มีลักษณะที่สามารถติดไปกับแมลงได้ง่าย

ฝักและเมล็ดกล้วยไม้

กล้วยไม้เป็นชีวิตที่พึ่งพาชีวิตอื่น (symbiosis) เพื่อความสมบูรณ์ในการดำรงอยู่และสืบทอดเชื้อสายต่อมา ชีวิตกล้วยไม้มีการพึ่งพาเชื้อรากลุ่มหนึ่ง ซึ่งใช้เซลล์ฝักรากเป็นที่อาศัยดำรงชีวิต

องค์ประกอบของเมล็ดกล้วยไม้ ขาดความสมบูรณ์ครบถ้วนที่จะพึ่งพาตนเองเพื่อการงอกและเจริญเติบโตในช่วงเริ่มแรก เนื่องจากมีเปลือกเป็นเยื่อบางๆ และมีเพียงส่วนซึ่งเป็นเชื้อมีชีวิต (embryo) พร้อมทั้งจะงอกได้ แต่ขาดอาหาร (endosperm) ซึ่งทำหน้าที่บ่อนให้เชื้อมีกำลังงอกได้เอง จึงต้องใช้เชื้อรากลุ่มนี้ช่วยเหลือ

หลังจากผสมเกสรเสร็จแล้ว ส่วนก้านดอกซึ่งเป็นรังไข่จะเปลี่ยนสีเป็นสีเขียว และเจริญเป็นฝักกล้วยไม้ กล้วยไม้ในประเภทซิมโฟเดียล เช่น แคทลียา และ เด็นโตเบียม ฝักจะห้อยหรือชี้ปลายลงสู่ด้านล่าง ส่วนกล้วยไม้ในประเภทโมโนโพเดียลหรือประเภทแวนดา ปลายฝักจะตั้งขึ้นด้านบน ถ้าพิจารณาที่ผิวฝักโดยรอบจะพบว่า มีตะเข็บ 3 แนวยาว ตามความยาวของฝัก

อายุฝักของกล้วยไม้แต่ละสกุลแต่ละชนิด อาจแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง กล้วยไม้บางชนิดฝักมีอายุประมาณ 1 เดือน แต่บางชนิดฝักอาจมีอายุยาวถึง 1 ปีครึ่ง กล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติมีอายุฝักยาวนานกว่ากล้วยไม้พันธุ์ผสม

อนึ่ง เมล็ดกล้วยไม้ขณะใกล้จะสุก ถ้าเป็นกล้วยไม้ประเภทซิมโฟเดียลจะมีสีเหลืองอมเขียวอ่อนๆ หากเป็นกล้วยไม้ประเภทโมโนโพเดียลจะมีสีน้ำตาลไหม้

เมล็ดกล้วยไม้มีลักษณะเล็กละเอียดมาก แต่ละฝักอาจมีเมล็ดจำนวนหลายแสนเมล็ด หากฝักถูกปล่อยไว้กับต้นจนกระทั่งผิวเหี่ยวและเปลี่ยนสีเขียวและเป็นสีเหลืองตะเข็บจะปริออกทำให้เมล็ดซึ่งมีลักษณะเป็นผงละเอียดและมีน้ำหนักเบา รั่วไหลออกมา แล้วปลิวไปกับกระแสลมได้ง่าย

หลักทั่วไปที่ใช้พิจารณาปลูกกล้วยไม้

บทนำ

พืชพรรณทั้งหลายซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่พบตามธรรมชาติ ล้วนมีบทบาทสัมพันธ์อยู่กับวิถีการดำเนินชีวิตของเราแต่ละคน และในมุมกลับ แต่ละชีวิตต่างก็มีบทบาทสำคัญ ช่วยให้ธรรมชาติทั้งกระบวนการซึ่งรวมทั้งธรรมชาติของชีวิตคน มีชีวิตชีวาอย่างสมบูรณ์ครบถ้วน

ดังนั้นเมื่อเราแต่ละคน สนใจนำกล้วยไม้มาปลูกเพื่อต้องการประโยชน์ ไม่ว่าจะ เป็นด้านให้ความสุขแก่จิตใจ หรือเพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจ ก็จำเป็นต้องแสดงความรับผิดชอบ ในการปลูกปฏิบัติอย่างดีที่สุด

ปัจจัยต่างๆ ซึ่งมีเหตุผลกำหนดความเจริญงอกงามของกล้วยไม้

ก่อนอื่นใคร่ขอย้ำความสำคัญในการคิดพิจารณาปัญหาใดก็ตาม ควรมองเห็นภาพรวม ซึ่งมีทุกสิ่งสาเหตุและผลถึงกันเป็นกระบวนการ ก่อนที่จะตัดสินใจจำแนกแยกสิ่งต่างๆ ออกจากกันเป็นส่วนๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ในการปฏิบัติ เพื่อผลสำเร็จตามความปรารถนา

เราอาจจำแนกปัจจัยต่างๆ ออกเป็นสามสาย สายแรกคือปัจจัยที่อยู่บนพื้นฐาน ธรรมชาติ สายที่สอง ได้แก่ปัจจัยที่อยู่บนพื้นฐานการปฏิบัติของผู้ปลูกกล้วยไม้ ส่วนสายที่ สามคือ ความสัมพันธ์ระหว่างสองสายดังกล่าว

1. ปัจจัยที่อยู่บนพื้นฐานธรรมชาติ

- ก. แสงสว่าง
- ข. ความชุ่มชื้น
- ค. อุณหภูมิ
- ง. วัฏจักรการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและองศาเส้นรุ้งขนาน
- จ. ความสูงของพื้นที่จากระดับน้ำทะเล

ก. แสงสว่าง ช่วยให้เกิดปฏิกิริยาปรุงอาหารขึ้นในระบบสรีรวิทยาของกล้วยไม้ จากก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ร่วมกับน้ำโดยมีคลอโรฟิลซึ่งเป็นอินทรีย์สารสีเขียว ซึ่งปกติมีอยู่ในใบช่วยให้เกิดน้ำตาลกลูโคส เพื่อกล้วยไม้นำไปใช้ผลิตพลังงานสร้างความเจริญเติบโต

รวมทั้งการให้ดอกและคายก๊าซออกซิเจนออกสู่อากาศ

ในสภาพแวดล้อมของเขตร้อน การจะแยกแสงสว่างกับแดดออกจากกันคงเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแสงแดดจากดวงอาทิตย์นำเอาความร้อนมาด้วย กล้วยไม้ต้องการแสงสว่างแต่ถ้าแสงแดดมีความร้อนสูง อาจเป็นอันตรายต่อกกล้วยไม้ เช่นทำให้ใบไหม้ อย่างไรก็ตามถ้าทำเลปลูกกล้วยไม้มีกระแสลมธรรมชาติพัดถ่ายเทความร้อนออกไปอย่างสม่ำเสมอ เราจะพบว่า กล้วยไม้เจริญแข็งแรงและให้ดอกได้ดี

ข. ความชุ่มชื้น เมื่อก้าวถึงความชุ่มชื้น น่าจะเข้าใจได้ว่าแหล่งของความชุ่มชื้น น่าจะได้อาจมาจากสองทาง ทางหนึ่งอยู่ในธรรมชาติซึ่งหมายถึงความชุ่มชื้นจากสภาพฝนฟ้าอากาศ กับอีกทางหนึ่งได้จากการปฏิบัติในการให้น้ำโดยคนผู้เกี่ยวข้อง

ภายในทุกส่วนของกล้วยไม้มีน้ำเป็นพื้นฐานรวมอยู่ด้วยเสมอ เพราะน้ำเป็นสิ่งที่ช่วยให้แต่ละส่วนของกล้วยไม้สามารถดำรงคงรูปลักษณะของพันธุกรรมไว้ได้ นอกจากนั้นน้ำยังมีบทบาทภายในระบบสรีรวิทยาของกล้วยไม้ เพื่อช่วยให้ชีวิตสามารถเจริญงอกงามและสร้างความสมบูรณ์พร้อมภายในตัวเองอย่างสำคัญ

ความชุ่มชื้นกับน้ำจึงเป็นสิ่งแยกจากกันเสียมิได้ นอกจากนั้นแล้ว ผู้สนใจปลูกกล้วยไม้พึงต้องให้ความสำคัญแก่ความชุ่มชื้นทั้งสองทางดังได้กล่าวไว้แล้ว โดยเฉพาะการปฏิบัติพึงต้องรู้จักพิจารณาด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในธรรมชาติ เพื่อให้เกิดสมดุลอันถือเป็นความต้องการของกล้วยไม้แต่ละชนิด

ค. อุณหภูมิ เมื่อนำเอาเรื่องนี้มาพิจารณา พึงต้องมองสองด้านเช่นกัน ด้านหนึ่งคืออุณหภูมิที่เหมาะสมกับการเจริญงอกงามของกล้วยไม้แต่ละชนิด ร่วมกับอุณหภูมิซึ่งอยู่ในสิ่งต่างๆ ภายในสภาพแวดล้อมซึ่งควรจะต้องสอดคล้องกันและกัน

อุณหภูมิเป็นพลังงานซึ่งช่วยให้เกิดปฏิกิริยาทั้งทางฟิสิกส์และทางเคมี โดยเหตุที่ช่วยให้ปัจจัยต่างๆ อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเจริญงอกงามของกล้วยไม้ สามารถบรรลุผลโดยสมบูรณ์

กล้วยไม้บางชนิดเหมาะสมกับสภาพอุณหภูมิค่อนข้างหนาวเย็น แต่ก็มีบางชนิดเหมาะสมกับสภาพอุณหภูมิค่อนข้างร้อนและชุ่มชื้น การพิจารณาเลือกพื้นที่ปลูกได้เหมาะสมกับความต้องการของกล้วยไม้ซึ่งตั้งใจนำมาปลูก กับอีกด้านหนึ่ง การพิจารณาเลือกกล้วยไม้ซึ่งมีนิสัยเหมาะสมกับอุณหภูมิในสภาพธรรมชาติของพื้นที่ซึ่งมีอยู่แล้วก็เป็นเรื่องสำคัญ สุดแล้วแต่สภาพความพร้อมของแต่ละคน

ง. วัฏจักรการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและองศาเส้นรุ้งขนาน และปัจจัยอื่นๆ ซึ่งมีเหตุมีผลสัมพันธ์กันอยู่ในกระบวนการธรรมชาติ

ดังนั้น การนำเอาหัวข้อนี้ขึ้นมาพิจารณา จึงเพียงหยิบยกเอาปัจจัยซึ่งเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัด มาใช้เป็นจุดเริ่มต้นเท่านั้น

วัฏจักรการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลของพื้นที่ซึ่งอยู่ในแถบเส้นศูนย์สูตรของโลกจะไม่มีผลแตกต่างกันมากนัก ยิ่งห่างออกไปทางขั้วโลกเหนือและใต้ ความแตกต่างระหว่างฤดูกาลในรอบปีย่อมชัดเจนมากขึ้น ทั้งในเรื่องอุณหภูมิ ความชื้น และช่วงความสั้นยาวของแสงในแต่ละวัน

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า เราควรนำเอาความเหมาะสมจากด้านนิสัยอันเป็นธรรมชาติของกล้วยไม้ กับความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่มาร่วมกันพิจารณา โดยเริ่มต้นที่ความพร้อมจากด้านใดด้านหนึ่งหรือทั้งสองด้านร่วมกัน

จ. ระดับความสูงของพื้นที่ รวมถึงสภาพแวดล้อมทั่วไปในมุมมองซึ่งมีผลกระทบต่อการเจริญงอกงามของกล้วยไม้ ดังนั้นจึงมีแง่คิดที่ใคร่จะขอฝากไว้ว่า การพิจารณาประเด็นของสภาพแวดล้อม เราจะมองอย่างจำกัดตัวเองอยู่แต่เพียงภายในรั้วบ้านหรือรั้วสวนคงไม่ได้

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดจากอิทธิพลภายในสังคมของประเทศเขตร้อนได้ ทำให้มีการขยายขอบข่ายความเจริญทางวัตถุ ซึ่งแต่ก่อนเคยอยู่ในที่ราบต่ำ ขึ้นไปสู่พื้นที่ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลอย่างหลากหลาย จึงได้มีการแยกประเด็นนี้ออกมาพิจารณา แต่ก็ไม่ควรลืมว่าพึงต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วร่วมกันทั้งหมด

2. ปัจจัยที่อยู่บนพื้นฐานการปฏิบัติของผู้ปลูกกล้วยไม้

ก. สภาพแวดล้อมภายใต้การจัดการและโรงเรือน

ข. การปลูกและการบำรุงรักษา

ค. อาหารและปุ๋ยกล้วยไม้

ง. การบำรุงรักษาสุขภาพและป้องกันศัตรูกล้วยไม้

ก. **สภาพแวดล้อมภายใต้การจัดการและโรงเรือน** กล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้วงศ์ใหญ่ ซึ่งส่วนหนึ่งปรากฏอยู่ในธรรมชาติร่วมกันกับชีวิตคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน และในมุมมองคนไทยที่ดำเนินชีวิตอยู่ในถิ่นซึ่งมีกล้วยไม้ตามธรรมชาติ ก็รู้จักนำกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติมาปลูกแบบธรรมชาติโดยไม่ต้องสร้างโรงเรือนสืบทอดกันมานานพอสมควรแล้ว อีกทั้งยังรู้จักนำมาใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวันผสมผสานกันเป็นวัฒนธรรม ดังจะพบได้จากประเพณีต่างๆ ในจังหวัดภาคเหนือซึ่งมีมาแต่อดีต

เราพึงจะมารู้จักการสร้างโรงเรือนปลูกกล้วยไม้หลังจากนำ นายเฮนรี อาลาบาสเตอร์ (Mr. Henry Alabaster) ชาวตะวันตกเชื้อชาติอังกฤษ เข้ามาปฏิบัติงานเป็นที่ปรึกษา

ราชการแผ่นดินและถ่ายทอดข้อมูลการปลูกกล้วยไม้ซึ่งดัดแปลงรูปแบบมาจากสิ่งที่ปฏิบัติอยู่ในสภาพแวดล้อมธรรมชาติของคนตะวันตก

หลังจากบุคคลผู้นั้นถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ. 2429 แล้วจึงมีการถ่ายทอดรูปแบบการปฏิบัติถึงเจ้านายผู้ใหญ่ เนื่องจากช่วงนั้นโครงสร้างพื้นฐานสังคมไทย มีอิทธิพลอำนาจถ่ายทอดจากด้านบนลงสู่ด้านล่าง หยั่งรากลงลึกมานานจนถึงปัจจุบัน

มาถึงช่วงหลังๆ แม้การถ่ายทอดความรู้จากครูถึงศิษย์ในสถาบันการศึกษา พอคิดถึงเรื่องเรือนกล้วยไม้ ก็จะเริ่มต้นคิดว่าจะสร้างอย่างไร แทนที่จะคิดจากพื้นดินขึ้นมาก่อนว่า บนพื้นที่ซึ่งคิดจะปลูกกล้วยไม้ ถ้าไม่ต้องสร้างโรงเรือนจะคิดหาทางทำได้หรือไม่ แล้วจึงค่อยๆ ไล่ไปที่ละขั้นตอนตามเหตุผล เพราะการสร้างโรงเรือนน่าจะทำให้สิ้นเปลืองไปโดยใช่เหตุ ถ้าขาดการคิดอย่างรอบคอบ

สังขรณ์ซึ่งผู้ใหญ่ในอดีต ฝากไว้ให้ชนรุ่นถัดมานำมาคิดคือ “ปลูกเรือนต้องตามใจผู้อยู่” มาถึงช่วงนี้ ถ้าจะให้พูดต่อก็คงกล่าวว่ **อย่าเอาวัตถุไปยึดเยียดให้ จนในที่สุดก็สะท้อนกลับมาเป็นความทุกข์**

การสร้างเรือนกล้วยไม้ แม้ใช้สำหรับต้นไม้ในกลุ่มอื่น หากขาดการคิดอย่างรอบคอบ อาจต้องสูญเสียเงินมาก อีกทั้งยังนำมาใช้ประโยชน์ได้ไม่คุ้มค่า ไม่ว่าเงินลงทุนจะเป็นของเราเองหรือของใคร ถ้าผู้คิดมีความรับผิดชอบ ดังเช่นที่คนยุคก่อนกล่าวกันว่า **ปลูกเรือนผิด คิดจนตัวตาย**

เมื่อนำประเด็นเรื่อง **เรือนกล้วยไม้** มาพิจารณา หลายคนมักมีแนวโน้มมองตรงไปยังกล้วยไม้และเน้นการก่อสร้างเรือนด้านเดียว แต่เท่าที่ผ่านการเรียนรู้บนพื้นฐานประสบการณ์มาแล้วจากรากฐานความคิดอิสระ ได้สอนให้ผู้เขียนเรื่องนี้มองเห็นภาพความจริงชัดเจนยิ่งขึ้น

ก่อนอื่นควรเริ่มต้นจากการตั้งคำถามขึ้นมาถามตัวเองว่า **มีเหตุผลอะไรบ้างที่อาจทำให้เราไม่ต้องสร้างเรือนกล้วยไม้ ?** แล้วจึงค้นหาคำตอบจากจุดนี้ไปก่อน จึงจะช่วยให้การตัดสินใจขั้นสุดท้ายรัดกุมแน่นหนามากขึ้น

เหตุผลสำคัญของการสร้างเรือนกล้วยไม้ โดยเฉพาะในสภาพธรรมชาติของเขตร้อน ก็เพื่อต้องการปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับความต้องการของกล้วยไม้ซึ่งจะนำมาปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแสงแดดที่มีความร้อนค่อนข้างสูงแผ่อยู่ในตัว

แสงแดดเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตและการเจริญเติบโตจนถึงการให้ดอก แต่ความร้อนซึ่งแผ่มากับแสงแดดหากร้อนแรงเกินไปย่อมเป็นอันตรายแก่กล้วยไม้

สิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติและสามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้ก็คือ กระแสลมและการหมุนเวียนของอากาศ ช่วยระบายความร้อนซึ่งอาจสะสมอยู่ในส่วนต่างๆ ของกล้วยไม้ให้เบาบางลงไปได้

ดังนั้นหากทำเลใช้ปลูกกล้วยไม้มีกระแสลมพัดอย่างสม่ำเสมอ นับว่าช่วยแก้ปัญหาเรื่องนี้ได้ไม่น้อย หรือถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่า น่าจะมีความจำเป็นต้องสร้างโรงเรือน ก็คงออกแบบโรงเรือนซึ่งมีสภาพโปร่ง และไม่ต้องลงทุนมากนัก

อีกด้านหนึ่งซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาร่วมด้วยก็คือ พันธุ์กล้วยไม้ที่คิดจะนำมาปลูก ถ้าเป็นพันธุ์ซึ่งมีนิสัยทนทานต่อความร้อนได้ดีและต้องการแสงแดดค่อนข้างจัด เช่น กล้วยไม้บางชนิดในกลุ่มแวนดา และหวาย ซึ่งมีธรรมชาติเกิดขึ้นในเขตร้อนอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตามมีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งควรพิจารณาร่วมด้วยคือพื้นเพอันเป็นที่มาจากช่วงที่ผ่านมาแล้ว ถ้าเคยปลูกอยู่ในพื้นที่ซึ่งค่อนข้างร่มมาก จำเป็นต้องมาฝึกให้ปรับตัวได้ที่ละน้อยแทนที่ผู้ปลูกจะทำตามสิ่งซึ่งตนกำหนดขึ้นเองทันที

การเก็บกล้วยไม้ไว้ในพื้นที่ ถ้ามีการสร้างโรงเรือน การเก็บกล้วยไม้ไว้ในโรงเรือนอาจปรับได้ตามความเหมาะสมสุดแต่การพิจารณา นับตั้งแต่การแขวน การตั้งโต๊ะ แม้กระทั่งการปลูกลงแปลง

ถ้าเป็นกล้วยไม้ในประเภทแวนดาไบแบน การปลูกลงภาชนะขึ้นราวแขวน เท่าที่ได้ปฏิบัติกันมาแล้ว นับว่าเหมาะสมในทุกด้าน นับตั้งแต่รูปทรงการเจริญของกล้วยไม้ ระบบรากตลอดจนสภาพแวดล้อม

แต่ถ้าสภาพแวดล้อมโปร่งมาก มีลมพัดผ่านอย่างสม่ำเสมอ และมีฝนไม่รุนแรงมากนัก เคยพบการปลูกกล้วยไม้แวนดาไบแบนตั้งบนโต๊ะ หรือติดตอมไม้ ตั้งไว้กลางแจ้งโดยไม่มีโรงเรือน เช่นที่เห็นในฮาวาย

การปลูกแบบขึ้นราวแขวน เป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางซึ่งจะต้องปลูกในโรงเรือนและติดราวต่ำลงมาจากหลังคาเรือน คณะผู้ให้ใช้ลวดแขวนแล้วต้นกล้วยไม้จะอยู่ในระดับที่สามารถดูแลได้สะดวก

ถ้าเป็นกล้วยไม้ที่ปลูกเป็นอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะตัดดอกหรือผลิตต้นจำหน่ายในปริมาณชนิดละมากๆ หากเป็นกล้วยไม้ในประเภทซิมโฟเดียล เช่นหวายและออนซิเดียมลูกผสม พันธุ์กล้วยไม้ธรรมชาติซึ่งนำมาเพาะเมล็ดมักนิยมใส่ภาชนะตั้งโต๊ะ

เมื่อการพัฒนามาถึงช่วงหลังๆซึ่งหลังคาโรงเรือนเปลี่ยนจากการใช้ไม้ระแนงมาใช้ตาข่ายกรองแสง ช่วยลดน้ำหนักหลังคาลงไป ทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับโครงสร้างโรงเรือนลงไปได้ไม่น้อย

เรื่องโรงเรือนซึ่งผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นจุดเริ่มต้น ซึ่งควรจะคิดว่า ถ้าไม่ต้องสร้างได้น่าจะดีที่สุด แล้วจึงนำเอาเหตุผลในด้านปัจจัยต่างๆ มาประกอบกันพิจารณาโดยมีเหตุผลสานถึงกันหมด โดยแต่ละขั้นตอนควรถือหลักการประหยัด กับอีกด้านหนึ่งคือผลที่ได้รับตามความต้องการ กับอีกประเด็นหนึ่งคือ การนำมาปลูกใหม่ในขณะที่ต้นกล้วยไม้ยังไม่ตั้งตัวดี ควรมีการเสริมแต่งร่มเงาให้บ้าง แล้วจึงค่อยๆ ปรับให้เข้าสู่สภาพปกติ

ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด คือเหตุผลที่อยู่ในภาพรวมของพื้นฐานความคิด แม้จะพิจารณาแล้วเห็นควรสร้างเรือนกล้วยไม้ก็คงเป็นไปตามขั้นตอน

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งใคร่ขออนุญาตนำมาชี้แจงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วยก็คือ การคิดสร้างเรือนกล้วยไม้ในสภาพธรรมชาติของเขตร้อน โดยทั่วไปไม่มีการใช้หลังคาเพื่อป้องกันฝน หรืออาจกล่าวได้ว่า **ไม่สร้างเรือนกล้วยไม้แบบปิด** เช่นการปฏิบัติในประเทศซึ่งมีอากาศหนาวเย็น

ยกเว้นกรณีพิเศษ เช่น สร้างหลังคาป้องกันฝนที่แสงสามารถผ่านลงได้เพื่อปลูกกล้วยไม้ขนาดเล็กซึ่งนำออกจากขวดใหม่ๆ เพื่อป้องกันถูกกระทบโดยฝนตามธรรมชาติ โดยเฉพาะสำหรับผู้เริ่มปลูกกล้วยไม้ใหม่ๆ อาจใช้พลาสติกซึ่งทำหลังคาไว้มุมใดมุมหนึ่งของเรือนกล้วยไม้ก็ได้

นอกจากนั้น ผู้ที่สนใจผสมกล้วยไม้ ถ้าเป็นงานละเอียดอาจทำหลังคากันฝนเพื่อนำแม่พันธุ์ซึ่งรับการผสมเสร็จใหม่ๆ มาแขวนไว้ชั่วคราว รวมทั้งต้นไม้ที่เจ้าของเตรียมไว้ส่งไปร่วมงานแสดงและประกวดด้วย

แต่ก่อน การสร้างเรือนกล้วยไม้ยังคงใช้ไม้ระแนงหรือไม้เฟ้ผ้าซีกมุงหลังคาเพื่อกรองความร้อนจากแสงแดด มีการวางทิศทางไม้ระแนงขวางทางเดินของดวงอาทิตย์ หรือวางยาวตามทิศเหนือทิศใต้ เพื่อต้องการให้แสงแดดที่ส่องผ่านร่องไม้ระแนงเคลื่อนที่ได้อย่างสอดคล้องกัน อีกทั้งให้มีผลช่วยระบายความร้อนซึ่งสะสมอยู่ที่กล้วยไม้เป็นช่วงๆ

มาถึงช่วงหลังๆ เราเปลี่ยนมาใช้ตาข่ายกรองแสง ที่เรียกว่า ซาแรน (saran) ซึ่งช่วยกรองแสงได้ละเอียดมากและไม่มีทิศทางของร่มเงาเช่นไม้ระแนง ทำให้ปัญหาดังกล่าวหมดไป นอกจากนี้ได้มีการผลิตตาข่ายกรองแสงซึ่งมีผลให้ร่มเงาเล็กน้อยต่างกันโดยคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของแสงแดดที่ผ่านลงไปได้ ช่วยให้ผู้ผู้ใช้สามารถเลือกได้ตามความเหมาะสม

ผู้คิดจะสร้างเรือนกล้วยไม้จึงควรใช้วิจารณ์ญาณจากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วคือ ด้านหนึ่งได้แก่ธรรมชาติของพื้นที่ซึ่งคิดจะปลูกกล้วยไม้ กับอีกด้านหนึ่งคือธรรมชาติความต้องการของกล้วยไม้ซึ่งคิดจะนำมาปลูก

นอกจากนั้นแล้ว ควรลงไปสู่รายละเอียดโดยใช้วิธีการปฏิบัติรักษาในชีวิตประจำวันรวมด้วย

หากคิดแล้วว่าควรสร้างโรงเรือน ความสูงของโรงเรือนเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ถ้าเตี้ยเกินไปจะทำให้ภายในมีความร้อนมากขึ้น แต่ถ้าสูงมากหากความกว้างของตัวเรือนมีน้อย แสงจากภายนอกจะผ่านเข้าทางด้านข้างมากกว่าผ่านลงมาจากหลังคา

ผู้เขียนจึงไม่คิดจะกำหนดสิ่งใดลงไปตายตัวทั้งนี้และทั้งนั้น การหาประสบการณ์เป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดสำหรับแต่ละคน

นอกจากนั้น ใครขอฝากไว้เป็นแง่คิดว่า การอ่านจากตำราหรือรับฟังคนอื่นบอกไม่ว่าบุคคลผู้นั้นเก่งแค่ไหน ย่อมไม่ช่วยให้เกิดผลสมบูรณ์ ผู้สนใจเรียนรู้จำเป็นต้องมีโอกาสสัมผัสกับของจริง ตามที่ต่างๆ แล้วนำมาพิจารณาหาเหตุผล

โดยเฉพาะตนเองควรมีรากฐานจิตใจที่อิสระเปิดกว้าง จะช่วยให้สามารถปรับทุกส่วนให้เข้าถึงจุดเหมาะสมได้มากที่สุด

การปลูกและการบำรุงรักษากล้วยไม้

วัสดุอุปกรณ์ในการปลูก

โดยหลักการแล้ว กล้วยไม้มีขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ ย่อมมีพื้นฐานสำหรับใช้พักพิงอาศัย กล้วยไม้บางชนิดขึ้นอยู่ที่พื้นดิน บางชนิดขึ้นอยู่บนหิน จนถึงชนิดซึ่งมีธรรมชาติขึ้นบน ต้นไม้เมื่อมนุษย์สนใจนำมาปลูก ย่อมต้องเรียนรู้จากสภาพที่กล้วยไม้แต่ละชนิดขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ

1. ภาชนะสำหรับใช้ปลูกกล้วยไม้ เราได้กล่าวถึงเรื่องการจำแนกประเภทของ กล้วยไม้โดยอาศัยความแตกต่างของระบบรากมาแล้ว แม้การพิจารณาจัดหาภาชนะปลูกที่เหมาะสมกับกล้วยไม้แต่ละชนิดรวมทั้งแต่ละขนาดควรนำเอาระบบรากมาพิจารณา เพื่อจัด ภาชนะปลูกได้อย่างเหมาะสม

ควรจะเริ่มต้นคิดจากการปลูกเลียนแบบธรรมชาติซึ่งอาจมีผู้สนใจปฏิบัติ แม้ใน บริเวณบ้านและสวน ถ้าปลูกเลียนแบบธรรมชาติจริง คงไม่ต้องใช้ภาชนะปลูก หากเป็น กล้วยไม้ดินก็ปลูกลงดิน แต่ถ้าเป็นกล้วยไม้ในประเภทรากอากาศอาจพิจารณานำมาปลูก บนต้นไม้

หากเป็นกล้วยไม้ประเภทรากกิ่งอากาศอาจนำลงปลูกในภาชนะที่ไม่โปร่งมากนัก เช่นปลูกลงกระถางดินเผา หรือกระถางพลาสติก แต่ถ้าเป็นกล้วยไม้ประเภทรากอากาศ ควรปลูกลงภาชนะที่มีสภาพโปร่ง อากาศถ่ายเทได้สะดวก เช่นกระเช้าไม้ หรือถ้าเป็น กระถางก็ควรมีรูมากๆ และควรมีขนาดค่อนข้างเล็กเข้าไว้

กล้วยไม้ที่ปลูกลงในภาชนะมีข้อควรระวังอย่างหนึ่งคือ ความเหมาะสมระหว่าง ขนาดของต้นกล้วยไม้กับขนาดภาชนะ ฟังแน่ใจว่าขนาดภาชนะจะไม่กว้างใหญ่เกินไป เพราะอาจมีผลทำให้รากกล้วยไม้ไม่เจริญออกงามเท่าที่ควร แต่ถ้ากำหนดไว้ให้มีขนาด ค่อนข้างเล็ก จะช่วยให้ต้นกล้วยไม้เจริญออกงามได้ดีกว่า เราไม่ควรลืมนำว่ารากกล้วยไม้ ต้องการอากาศมากกว่ารากต้นไม้ชนิดอื่นๆ

บางคนนิยมนำกิ่งไม้มาตัดเป็นท่อนเล็กๆแล้วปลูกลงกล้วยไม้ให้รากเกาะติดอยู่กับท่อนไม้ ใช้ลวดแขวนท่อนไม้ไว้ในโรงเรือนบ้าง ตามใต้ต้นไม้ในบริเวณบ้านบ้าง แต่ถ้าแขวนใต้ต้นไม้ ไม่ควรเอาไว้ได้ส่วนที่มีร่มเงามากเกินไป เพราะจะทำให้อ่อนแอและไม่ให้ดอก

สำหรับผู้สนใจปลูกกล้วยไม้สมัครเล่น บางรายใช้วัสดุธรรมชาตินำมาดัดแปลงทำเป็นภาชนะปลูกกล้วยไม้ เช่นใช้เปลือกมะพร้าวทั้งลูกแทนกระถาง เป็นต้น

กล้วยไม้บางกลุ่มที่มีการขยายพันธุ์มาแล้วเป็นจำนวนมากๆ ถ้าต้องการปลูกลงแปลง เช่นกล้วยไม้ลูกผสมจำพวก แอแรนดา (Aranda) และ ม็อคคารา (Mokara) ซึ่งมีหลักการเจริญเติบโตจัดอยู่ในประเภทแวนดา

ต่อมาถึงช่วงหลังๆ มีการปรับสภาพปลูกกล้วยไม้ประเภทนี้ โดยปลูกบนโต๊ะ ซึ่งพื้นโต๊ะปูด้วยตาข่ายชนิดเดียวกันกับที่ใช้มุงหลังคากรองแสง เพื่อแก้ปัญหาซึ่งเกิดจากศัตรูที่พื้นดินรวมทั้งมีความชื้นสูงเกินสภาพที่เหมาะสม โดยเฉพาะในพื้นที่ซึ่งมีฝนตกชุกเช่นภาคใต้ เป็นต้น

การปลูกแบบล่าสุดนี้ช่วยแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับภาชนะปลูกและแรงงานการปลูกได้อีกทางหนึ่ง

2. **วัสดุที่ใช้ปลูกกล้วยไม้** ชาวบ้านทั่วๆ ไปมักใช้คำว่า **เครื่องปลูก** สืบทอดกันมานาน ดังนั้นในที่นี้จึงขออนุญาตใช้ภาษาชาวบ้านด้วย

หลักในการคิดก็คงเช่นเดียวกันกับประเด็นของเรือนกล้วยไม้ เมื่อนำเอาเรื่องเครื่องปลูกมาพิจารณา ก่อนอื่นควรเริ่มต้นความคิดจากพื้นฐานโดยตั้งคำถาม ถามตัวเองว่า **ถ้าไม่ใช้เครื่องปลูกเลยจะได้ไหม ?**

เนื่องจากทุกสิ่งมีปัจจัยต่างๆ ที่สานเหตุผลถึงกันหมด ดังนั้นการหาคำตอบจึงต้องนำเอาปัจจัยต่างๆ ซึ่งอยู่ในองค์รวมมาพิจารณาร่วมกันโดยเริ่มต้นจากธรรมชาติของกล้วยไม้ร่วมกับสภาพธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม

ถ้าเป็นกล้วยไม้ที่มีระบบรากเป็นรากอากาศซึ่งได้แก่กล้วยไม้ในประเภทแวนดา เราได้พัฒนาระบบการปลูกมาเป็นขั้นเป็นตอนจนถึงปัจจุบัน จะพบว่าต้นที่มีขนาดรุ่นๆ หรือใหญ่พอสมควร ไม่ต้องใช้เครื่องปลูกเลย ซึ่งวิธีนี้ใช้กับแวนดาไบแบนเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนั้น ผู้ที่มีประสบการณ์มานานพอสมควรยังสามารถปลูกแวนดาต้นขนาดเล็กลงในตะแกรงลวดซึ่งกันไว้เป็นช่องๆ ช่องละต้น แขนงไว้ในเรือนกล้วยไม้ซึ่งมีสภาพโปร่งโดยไม่ใช้เครื่องปลูกเลย แต่คงต้องมุ่งความสนใจไปปรับการให้น้ำให้ปุ๋ยเป็นพิเศษเพื่อให้เกิดสมดุลขึ้นอย่างสอดคล้องกันกับความต้องการในการดำรงชีวิตของกล้วยไม้ที่เราปลูก

ยังมีกล้วยไม้หลายกลุ่มนอกเหนือไปจากกลุ่มแวนดา ซึ่งพิจารณาแล้วเห็นว่า ควรใช้เครื่องปลูก ในกรณีนี้คงต้องหันมาหาอีกหลักการหนึ่งโดยนำเอาคุณสมบัติและสภาพของวัสดุซึ่งควรได้รับการพิจารณานำมาใช้ประโยชน์ดังต่อไปนี้

- ก. มีอายุในการใช้งานยาวนาน เหมาะสมกับวัฏจักรการเจริญเติบโตของกล้วยไม้ชนิดที่จะนำมาปลูกโดยไม่ฝุ และหมดสภาพเร็วกว่าการเปิดโอกาสให้กล้วยไม้เจริญเติบโต และให้ดอกอย่างคุ้มค่าแล้ว เช่นถ้าเป็นกล้วยไม้หวายลูกผสม ควรจะอยู่ได้ไม่ต่ำกว่า 2 - 3 ปี
- ข. การสลายตัวตามธรรมชาติของเครื่องปลูก ไม่ควรจะมีสารพิษหรือสภาพความเป็นกรดเป็นด่างที่เป็นปัญหาต่อการเจริญของรากกล้วยไม้
- ค. มีคุณสมบัติอุ้มน้ำได้ดีพอสมควร แต่คงสภาพปกติไว้โดยไม่เปียกแฉะหรือแห้งเร็วเกินไป รวมทั้งไม่อมความร้อน
- ง. อยู่ในสภาพเอื้ออำนวยให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก อย่างสอดคล้องกันกับความต้องการของกล้วยไม้ที่ปลูก
- จ. สะดวกแก่การปลูกปฏิบัติ และบำรุงรักษา
- ฉ. หาง่าย หรืออาจเป็นของเหลือใช้ในท้องถิ่น ถ้าปลูกกล้วยไม้หลายชนิดควรใช้ร่วมกันได้ภายในกรอบกว้างพอสมควร
- ช. ไม่เอื้ออำนวยให้เป็นที่อาศัยของศัตรูของกล้วยไม้ ทั้งโรค แมลง และสัตว์ชนิดอื่น รวมถึงวัชพืชชนิดต่างๆ

การพิจารณาเหตุในการปลูก

ควรเริ่มพิจารณาจากนิสัยการเจริญเติบโต รวมทั้งระบพรากของกล้วยไม้แต่ละชนิดที่นำมาปลูก กับอีกด้านหนึ่งคือสภาพธรรมชาติซึ่งเป็นพื้นฐานของการปลูก เริ่มจากธรรมชาติของพื้นที่เครื่องปลูก เชื่อมโยงไปถึงการปฏิบัติรักษาซึ่งมีการให้น้ำและอาหารแก่ต้นไม้ด้วย

๑. **ฤดูกาลที่เหมาะสมแก่การปลูก** ถือเป็นสิ่งสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำเลซึ่งอยู่ห่างจากแถบเส้นศูนย์สูตรของโลก มีผลทำให้เกิดความแตกต่างของสภาพแวดล้อมระหว่างฤดูกาลนับตั้งแต่เรื่องความสั้นยาวของแสงในแต่ละวันไปจนถึงความชุ่มชื้นและอุณหภูมิในแถบเหนือเส้นศูนย์สูตรของโลก เช่นประเทศไทยซึ่งแม้ว่ามีองศาเส้นรุ้งขนานไม่มากนัก ฤดูที่เหมาะสมกับการเริ่มต้นเจริญงอกงามของกล้วยไม้ อยู่ระหว่างช่วงเดือนมีนาคม - พฤษภาคม

โดยเหตุที่ฤดูนี้ช่วงแสงสว่างในแต่ละวันเริ่มยาวมากขึ้น ประกอบกับความชื้นในอากาศรวมทั้งอุณหภูมิเริ่มมีความเหมาะสม ปกติตั้งแต่เดือนกันยายนเป็นต้นมา อัตราการ

เจริญเติบโตของกล้วยไม้ต่างๆ ไปจะเริ่มช้าลง ยิ่งเป็นต้นที่มีอายุมากจะเห็นได้ชัดเจน

ถ้าเป็นกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติ หรือที่บางคนยังเรียกกันว่า กล้วยไม้ป่า จะเห็นอาการดังกล่าวได้ชัดเจนมาก เพราะระหว่างช่วงนี้จะ พักตัว หากเป็นกล้วยไม้พันธุ์ผสม อาจเห็นได้ไม่ชัดมากนัก ดังนั้นช่วงนี้จึงไม่ควรนำกล้วยไม้มาปลูกใหม่ หรือรื้อถอนกล้วยไม้ออกปลูกใหม่ก่อให้เกิดการชะงักงัน

แม้ก่อนหน้าถึงฤดูพักตัวเล็กน้อย หากปลูกใหม่จะมีช่วงเวลาตั้งตัวสั้นมาก เมื่อเข้าฤดูพัก การเจริญเติบโตของส่วนต่างๆ จะช้าลง หรือบางชนิดอาจหยุดเลยก็ได้ ในเมื่อพื้นฐานขาดความแข็งแรง อาจทำให้ทรุดโทรมมากจนกระทั่งพื้นตัวได้ยาก

ลูกกล้วยไม้เล็กจนถึงขนาดรุ่น อาจไม่ได้รับการกระทบกระทั่งอันมากนัก เพราะมีพื้นฐานดีกว่า แต่ก็มียกล้วยไม้บางชนิดที่ผู้ปลูกพึงต้องแต่งเติมสภาพแวดล้อมให้ลูกกล้วยไม้ ในระหว่างช่วงฤดูที่มีผลทำให้การเจริญเติบโตของกล้วยไม้ต่างๆ ไปช้าลงหรือพักตัว

ดังนั้น การให้ความสนใจแก่ฤดูปลูกที่เหมาะสมจึงถือเป็นเรื่องสำคัญมาก บางครั้งนำกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติมาปลูกใหม่ แต่ปลูกในฤดูที่ไม่เหมาะสมมีผลทำให้ทรุดโทรมและอาจถึงตาย ผู้ปลูกซึ่งขาดความรู้จริงอาจหลงโทษว่าปลูกไม่ได้เพราะมีนิสัยไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่นำมาปลูกจึงไม่คิดจะนำมาปลูกใหม่

หลายคน นิยมจะซื้อหากกล้วยไม้มาปลูกก็ตัดสินใจซื้อโดยขาดการพิจารณาถึงเรื่องนี้ ยิ่งเป็นกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติ หรือกล้วยไม้ป่า ยิ่งได้รับผลกระทบไว้มาก

2. ประเภทกล้วยไม้ที่นำมาปลูก ปกติมีหลักที่ควรจะนำมาพิจารณาอย่างหนึ่งคือการเลือกขนาดของภาชนะปลูกหากคิดจะนำกล้วยไม้ลงปลูกในภาชนะ ไม่ว่าจะ เป็นกระถางหรือกระเช้าไม้ก็ตาม สิ่งแรกควรถือหลักในการเลือกขนาดภาชนะก่อน หากสงสัยว่าขนาดไหนมีความเหมาะสม ควรตัดสินใจเลือกขนาดเล็กกว่า

ผู้ที่ขาดประสบการณ์เรื่องนี้ มักมีแนวโน้มเลือกขนาดใหญ่เข้าไว้ เพราะคิดว่ากล้วยไม้จะสามารถเจริญเติบโตต่อไปได้นานโดยไม่ต้องปลูกบ่อยๆ แต่แท้จริงแล้วถ้าขนาดภาชนะใหญ่เกินไปมักมีผลทำให้ต้นกล้วยไม้เจริญช้า หรือไม่ก็กระแกรน เนื่องจากรากประสบปัญหาความชื้นสูงมาก อีกทั้งยังทำให้ความเป็นกรดในเครื่องปลูกเปลี่ยนแปลงไปจากที่เหมาะสมด้วย

ในปัจจุบันเราจะเห็นได้ชัดเจนว่า การปลูกแวนดาไบแบนรวมทั้งกล้วยไม้ลูกผสมชนิดอื่นในประเภทเดียวกัน ผู้มีประสบการณ์สามารถใช้กระถางขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเพียง 3 - 4 นิ้วปลูกจากต้นเล็กจนกระทั่งเติบโตขึ้นถึงขนาดให้ดอก และปรากฏว่า มีการเจริญงอกงามแข็งแรงดีมาก

ในหัวข้อ การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้หลักการเจริญเติบโตและรูปร่าง ได้แบ่งกล้วยไม้ซึ่งพบอย่างกว้างขวางอยู่ในชีวิตประจำวันออกเป็น 2 ประเภท คือประเภทไมโนไฟเตียล หรือประเภทแวนดา กับประเภทซิมโฟเตียล หรือ ประเภทแตกกอ

ลำต้นของกล้วยไม้สองประเภทมีทิศทางการเจริญต่างกันสำหรับประเภทแรก มีแกนลำต้นอยู่ตรงจุดศูนย์กลาง มียอดเจริญขึ้นไปสู่ด้านบน ดังนั้นการปลูกจึงควรวางต้นลงตรงจุดศูนย์กลางของภาชนะ ถ้าไม่ปลูกลงภาชนะก็จะต้องวางโคนของแต่ละต้นลงตรงจุดที่ต้องการจะปลูก

ส่วนอีกประเภทหนึ่ง มีลำต้นซึ่งหมายถึงเหง้า มีทิศทางเจริญออกไปตามด้านบน ดังนั้นการปลูกจึงควรวางต้นค่อนไปยังด้านหนึ่ง เพื่อให้ยอดซึ่งอยู่อีกด้านหนึ่งมีเนื้อที่พอสำหรับการเจริญออกไปสู่ด้านบน เช่นกล้วยไม้ในสกุลหวายและแคทลียา เป็นต้น

เนื่องจากเรื่องนี้มีผลเชื่อมโยงถึงการขยายพันธุ์กล้วยไม้ ดังนั้นเพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นจึงขอแนะนำให้ศึกษาเรื่องการขยายพันธุ์กล้วยไม้ซึ่งจะกล่าวต่อไปด้วย

ประเภทกล้วยไม้ดิน หมายถึงกล้วยไม้ประเภทผลัดใบซึ่งมีหัวฝังอยู่ใต้ผิวดิน อีกทั้งมีการเปลี่ยนหัวใหม่ หมุนเวียนกันไปในแต่ละรอบปี เช่นกล้วยไม้ในสกุลฮาเบนาเรีย และสกุลเพคไทลิส (ในหมวดเบซิโทนี)

การปฏิบัติในการปลูก คงใช้หลักเดียวกันกับการปลูกต้นไม้หัวทึบๆ ไป แต่มีข้อจำกัดอยู่ว่าฤดูที่เหมาะสมในการปลูกเริ่มต้นจากช่วงที่หัวใหม่ผ่านการพักตัวมาแล้วและเริ่มจะแตกหน่อขึ้นมา

แต่ในทางปฏิบัติ การได้ต้นมาจากธรรมชาติมักเป็นช่วงที่ต้นโตเต็มที่และกำลังมีดอก ดังนั้นหลังจากนำมาปลูกแล้ว แทนที่หัวซึ่งเกิดใหม่จะมีการเติบโตแข็งแรงเช่นปกติ จะมีขนาดเล็กลงไป ทำให้ต้องรอดต่อไปอีกอย่างน้อยหนึ่งหรือสองรอบปี จึงจะฟื้นคืนสู่สภาพปกติ

อนึ่ง ระหว่างช่วงฤดูแล้งซึ่งส่วนที่เป็นต้นและใบพุ่มตัว คงมีแต่หัวที่เกิดใหม่ฝังอยู่ในดิน จำเป็นต้องปล่อยให้แห้งในสภาพที่แห้งอยู่กับดิน รอจนกว่าจะผ่านพ้นฤดูพักตัวไปแล้วจึงเริ่มต้นรดน้ำบำรุงรักษาต่อไปเพื่อให้เจริญงอกงามขึ้นมาอีกรอบหนึ่ง

อาหารและปุ๋ยกล้วยไม้

ทุกสิ่งซึ่งคนนำมาใช้ประโยชน์ย่อมมีเหตุอยู่ที่คนทั้งสิ้น ดังนั้นการกำหนดหัวข้อ **อาหารและปุ๋ยกล้วยไม้** จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ผู้สนใจศึกษา คิดจากพื้นฐานขึ้นมาก่อนที่จะตัดสินใจปฏิบัติสิ่งใดก็ตาม

ดังนั้นจึงควรจะเริ่มทำความเข้าใจเรื่องอาหารกล้วยไม้ก่อนที่จะก้าวต่อไปถึงเรื่อง ปุ๋ย โดยเหตุที่ว่า คนแต่ก่อนไม่เคยรู้จักการใส่ปุ๋ยกล้วยไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนยุคนั้นมักมองว่า กล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่บนต้นไม้ จึงไม่ต้องการปุ๋ย แต่ก็ไม่สนใจว่าจะได้อาหารมาจากไหนจึงสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ประกอบกับการที่คนในยุคนั้น ไม่สนใจมองกว้างว่า กล้วยไม้มีทั้งที่อยู่บนต้นไม้และอยู่ที่พื้นดินด้วย

ถ้าสามารถมองเห็นภาพรวมซึ่งมีสิ่งต่างๆอยู่ในกระบวนการชีวิตกล้วยไม้ทั้งหมด น่าจะเข้าใจความหมายของคำว่าอาหารกล้วยไม้ได้ลึกซึ้งมากกว่ามองแต่เพียงเรื่องปุ๋ยเท่านั้น

ในช่วงก่อนๆ คนจำนวนไม่น้อยหาได้คิดแต่เพียงว่ากล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่บนต้นไม้เท่านั้น หากยังรู้สึกว่าเป็นกาฝากด้วย ซึ่งหมายความว่า เป็นชีวิตที่แย่งอาหารจากต้นไม้ซึ่งอาศัยเกาะอยู่

ความจริงกล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้ที่ดำรงชีวิตเช่นเดียวกันกับต้นไม้ทั่วไป ถ้าเป็นกลุ่มซึ่งขึ้นอยู่ที่พื้นดินจะได้อาหารจากพื้นดิน ส่วนที่ขึ้นบนต้นไม้จะได้อาหารจากการสลายตัวของเซลล์ผิวหนังไม้ที่ตายแล้วร่วมกับใบไม้และผิวเปลือกไม้ซึ่งตายแล้วและอยู่เหนือขึ้นไปโดยอาศัยน้ำฝนชะล้างลงมาให้

ดังนั้นเมื่อคนนำมาปลูก โดยใช้วัสดุที่ไม่สามารถสลายตัวได้ง่าย บางครั้งอาจไม่ใช้เครื่องปลูกเลยจึงต้องอาศัยปุ๋ยผสมสำเร็จรูป ซึ่งผู้ปลูกกล้วยไม้จัดเตรียมให้

เราจึงเห็นได้ชัดเจนว่า ภายในกระบวนการของสิ่งต่างๆ ซึ่งมีบทบาทช่วยให้กล้วยไม้สามารถเจริญงอกงาม ถ้าหากปรับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง ย่อมต้องมีการปรับสิ่งอื่นๆ อย่างสอดคล้องกัน เพื่อให้ชีวิตกล้วยไม้สามารถเจริญงอกงามได้ทุกส่วนอย่างเป็นธรรมชาติ

ด้วยเหตุนี้เอง การที่ผู้ปลูกกล้วยไม้ผสมปุ๋ยใช้ โดยเร่งการเจริญเติบโตเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งเพราะความโลภอยากได้เงินหรือต้องการอะไรก็ตามแม้ว่าอาจได้รับผลดีในระยะสั้น แต่ในระยะยาวย่อมส่งผลเสียหายได้ไม่ยาก

หากมองที่คน มีข้อสังเกตซึ่งน่าสนใจเรียนรู้อย่างหนึ่งคือ ธรรมชาติของแต่ละคน ถ้ามีความโลภ ก็มักตามมาด้วย ข้ออ้าง นานาทัศนะและเชื่อว่า สิ่งนั้นคือเหตุผลที่จะทำให้ตนเอาตัวรอดไปได้

1. ทัศนคติที่เป็นอาหารกล้วยไม้ ขอให้ถือว่าข้อมูลที่จะนำมากล่าวต่อไปนี้ เป็นเพียงผลจากการคิดวิเคราะห์ และนำมาแยกแยะเพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้เท่านั้น หากผู้มีจุดมุ่งหมายให้ยึดติดเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำลายระบบนิเวศ ซึ่งธรรมชาติได้สร้างพื้นฐานให้แก่การดำรงชีวิตของสรรพชีวิตและสิ่งทั้งหลายไม่

ก่อนอื่น ใคร่ขอจำแนกธาตุต่างๆ ซึ่งเชื่อว่าน่าจะถือเป็นหลักสำคัญออกเป็น 4 กลุ่มดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ได้จากอากาศและน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิต คือ **คาร์บอน** (Carbon) **ไฮโดรเจน** (Hydrogen) และ **ออกซิเจน** (Oxygen) และ **ไนโตรเจน** (Nitrogen) ซึ่งธาตุกลุ่มนี้ต้นไม้ได้จากสองทาง ทางหนึ่งจากอากาศโดยผ่านการช่วยเหลือของจุลินทรีย์ที่อยู่ในดิน อีกทางหนึ่งได้จากพื้นดินรวมทั้งอากาศและน้ำซึ่งมีอยู่ในทุกชีวิตและทุกสิ่งแม้กระทั่งในดินเป็นสังขรรณ ยกเว้นไนโตรเจนซึ่งต้นไม้ได้จากอีกทางหนึ่งด้วย

กลุ่มที่ 2 เป็นธาตุหลักสำคัญในการนำมาใช้พิจารณาเรื่อง อาหารต้นไม้ต่างๆ ไปรวมทั้งกล้วยไม้ด้วย คือ **ไนโตรเจน** (Nitrogen) **ฟอสฟอรัส** (Phosphorus) และ **โปแตสเซียม** (Potassium) ทั้งสามธาตุใช้ตัวย่อเป็นสัญลักษณ์ในวิชาเคมีว่า N-P-K ตามลำดับ

ในปัจจุบัน ความรู้ทางเทคโนโลยีแพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง ดังนั้นคำว่า N-P-K (เอ็น-พี-เค) ซึ่งหมายถึงสูตรผสมที่มีธาตุไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโปแตสเซียม จึงถูกนำมาใช้อธิบายเรื่องอาหารต้นไม้และปุ๋ยอย่างแพร่หลาย

บางโอกาสใช้ตัวเลขแทน เช่น 20-15-10 ซึ่งนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์อธิบายสูตรผสมของปุ๋ยชนิดนั้นๆ หมายความว่า มีธาตุไนโตรเจนร้อยละ 20 ธาตุฟอสฟอรัสร้อยละ 15 และธาตุโปแตสเซียมร้อยละ 10 จึงเป็นที่เข้าใจกันว่า ถ้าพบเลข 3 จำนวนเรียงกัน จำนวนหน้า หมายถึงปริมาณธาตุไนโตรเจน จำนวนที่สอง หมายถึงปริมาณธาตุฟอสฟอรัส ส่วนจำนวนที่สาม หมายถึงปริมาณธาตุโปแตสเซียม

แต่มีเงื่อนไขซึ่งอยู่บนพื้นฐานวิชาเคมี ร่วมกับเหตุผลในการใช้ประโยชน์ของต้นไม้แฝงอยู่ในเลขสามจำนวนนี้ ทำให้เกิดสภาพแตกต่างกัน ดังนี้

ธาตุออกซิเจน มีบทบาทสัมพันธ์อยู่กับธาตุอื่นๆ อย่างใกล้ชิด แม้พูดถึงไนโตรเจนที่ต้นไม้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้สะดวก จะอยู่ในรูปของ **เกลือไนเตรท (Nitrate - NO₃-)** ธาตุฟอสฟอรัสที่ต้นไม้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวกอยู่ในรูป **เกลือฟอสเฟท (Phosphate - P₂O₅-)** ส่วนธาตุโปแตสเซียมอยู่ในรูป **โปแตช (Potash-K₂O-)**

เกลือไนเตรทละลายน้ำง่าย ช่วยให้ต้นไม้ใช้สะดวกแต่ก็ถูกชะล้างสูญไปได้ง่ายเช่นกัน ส่วนเกลือฟอสเฟทถ้าในองค์ประกอบทางเคมีไม่มีไฮโดรเจนอยู่ด้วยจะละลายน้ำยาก หากใส่ลงในดินจึงอยู่ได้นานและละลายออกมาให้ต้นไม้ใช้ประโยชน์ได้ที่ละน้อย ในสูตรผสมปุ๋ยจึงใช้เกลือฟอสเฟทที่มีไฮโดรเจนอยู่ด้วย ทำให้มีสภาพเป็นกรดอ่อนๆ แต่ก็ช่วยให้ละลายน้ำได้ง่ายขึ้น

ส่วนปอแตช มีธาตุปอแตสเซียมซึ่งพื้นฐานอยู่ในด้านที่อาจเรียกว่า เป็นโลหะ มีคุณสมบัติเป็นด่างอ่อนๆ ถ้าอยู่ในสภาพเป็นเกลือย่อมมีด้านที่เป็นกรดเข้ามาถ่วงดุลเช่น ปอแตสเซียมไนเตรท (Potassium nitrate, KNO_3) ต้นไม้จะได้รับทั้งธาตุไนโตรเจนและปอแตสเซียม

สรุปหน้าที่ของทั้งสามธาตุโดยสังเขปได้ดังนี้

ไนโตรเจน ทำหน้าที่ช่วยสร้างความเจริญเติบโตทางใบ และเป็นส่วนประกอบสำคัญในโปรตีนของต้นไม้

ฟอสฟอรัส ช่วยให้โครงร่างของต้นไม้มีความมั่นคงแข็งแรง ช่วยกระตุ้นการแตกหน่อและการออกดอก รวมทั้งช่วยให้ดอกมีความสมบูรณ์

ปอแตสเซียม ช่วยในการเจริญเติบโตของหน่อและยอดอ่อน และช่วยในระบบการเคลื่อนไหวของอาหารและน้ำภายในเรือนร่างของต้นไม้ รวมทั้งการสะสมอาหารจำพวกแป้งซึ่งมีบทบาทอย่างมากต่อการสร้างพื้นฐานก่อนที่ต้นไม้จะถึงระยะพักตัวในฤดูแล้ง

กลุ่มที่ 3 คือกลุ่มธาตุซึ่งต้นไม้มีความต้องการในลำดับรองลงมาจากสองกลุ่มแรก แต่ก็มีบทบาทสำคัญอันจะขาดเสียมิได้คือ **แคลเซียม (Calcium)** **แมกนีเซียม (Magnesium)** และ **ซัลเฟอร์ (Sulfur)** หรือธาตุกำมะถัน

สำหรับพืชซึ่งปลูกลงดินโดยตรง ไม่ค่อยจะมีปัญหามากนักเนื่องจากตามสภาพทั่วไปในดินมีธาตุกลุ่มนี้พอเพียงอยู่แล้ว แต่เท่าที่เวลาผ่านมาถึงช่วงนี้ คนใช้ประโยชน์จากดินอย่างเห็นแก่ตัว ทำให้สิ่งซึ่งไม่คาดคิดมาก่อนเกิดเป็นปัญหานักมากขึ้น

ส่วนกล้วยไม้ในประเภทที่ไม่ได้ปลูกโดยใช้ดิน ยิงนำมาปลูกเพื่อประโยชน์ทางการค้า เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาอยู่ในมือคนเป็นส่วนใหญ่ จึงต้องนำเรื่องที่เคยเป็นสิ่งเล็กๆ น้อยๆ มาคิดอย่างรอบคอบ

กลุ่มที่ 4 คือกลุ่มธาตุซึ่งต้นไม้ต้องการในปริมาณน้อยมาก เรามักเรียกกันว่า **จุลธาตุ (trace element หรือ minor element)** แต่ในด้านองค์ประกอบตามความต้องการของต้นไม้ ย่อมมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าธาตุต่างๆ ในสามกลุ่มแรก

ธาตุเหล่านี้ได้แก่ **เฟอร์รัม (Ferrum)** หรือธาตุเหล็ก **คอปเปอร์ (Copper)** หรือธาตุทองแดง **ซิงค์ (Zinc)** หรือธาตุสังกะสี **แมงกานีส (Manganese)** **โบรอน (Boron)** **โมลิบดีนัม (Molybdenum)** **คลอรีน (Chlorine)** ฯลฯ

ความต้องการของธาตุเหล่านี้มีปัจจัยแตกต่างกัน จากธรรมชาติของต้นไม้ ถ้าปลูกด้วยดินธรรมชาติของดินย่อมมีส่วนร่วมด้วย ภายในกลุ่มธาตุเหล่านี้ยังมีบางธาตุที่ควรได้รับการสนใจเป็นพิเศษ เช่น **ธาตุเหล็ก** ซึ่งมีบทบาทสัมพันธ์กับการสร้างสารคลอโรฟิลล์ซึ่งมีสีเขียวเพื่อทำหน้าที่ช่วยให้การปรุงอาหารภายในต้นไม้สัมฤทธิ์ผล

กล้วยไม้เป็นพืชที่มีความไวต่อพิษของธาตุทองแดงมากโดยเฉพาะธาตุทองแดงในอนินทรีย์สาร ซึ่งสามารถสังเกตุได้อย่างง่าย ๆ จากสารที่มีสีฟ้า เพราะโดยทั่วไปมักนำมาใช้เป็นสวนผสมในยาป้องกันกำจัดโรคซึ่งเกิดจากเชื้อรา อาจทำให้กล้วยไม้ถึงตายได้ง่ายที่สุดสำหรับผู้เริ่มต้นปลูกกล้วยไม้ใหม่ๆ ใครขอแนะนำว่า ถ้าคิดจะเรียนรู้เริ่มจากรากฐานควรให้ความสนใจปลูกกล้วยไม้แบบธรรมชาติไปก่อน โดยใช้กล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติร่วมกับวิธีปลูกแบบธรรมชาติ ซึ่งกล่าวไว้ในช่วงท้ายเล่ม

หลังจากนั้นจึงสานเหตุผลถึงการปลูกภายใต้การจัดการซึ่งมีการปลูกลงภาชนะ มีการให้น้ำให้ปุ๋ยรวมทั้งการป้องกันศัตรู น่าจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ในช่วงนี้ อาจหาข้อปุ๋ยผสมสำเร็จรูปมาใช้แต่ก็ใครขอฝากแง่คิดว่า การค้าทุกอย่างย่อมมีการแข่งขันกันและกันและมุ่งหากำไร ดังนั้นถ้านำเอาเรื่องปุ๋ยมาพิจารณา น่าจะมุ่งที่สูตรผสมซึ่งมีธาตุหลักปรากฏชัดเจน ส่วนเรื่องปลีกย่อยซึ่งมีผลปรุงแต่งเพื่อประโยชน์ทางการค้า เราควรเป็นตัวของตัวเองมากกว่าที่จะปล่อยให้สิ่งเหล่านี้ชักจูงไปได้

สูตรผสมของปุ๋ยที่ควรพิจารณา มีหลักการซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็นสองแนวทางปกติแล้วระหว่าง N - P - K ซึ่งเป็นธาตุหลัก ควรถือเกณฑ์ให้ทั้งสามธาตุมีน้ำหนักเท่ากัน หากเป็นปลูกกล้วยไม้ควรให้ธาตุไนโตรเจน ซึ่งหมายถึงเลขตัวหน้าสูงกว่าอีกสองตัวเล็กน้อยก็น่าจะช่วยให้ทุกสิ่งเป็นไปได้ด้วยดี

ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการใช้ปุ๋ย

การใช้ปุ๋ยจะได้รับผลดีหรือไม่ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมธรรมชาตินับตั้งแต่แสงสว่าง ความชื้น อุณหภูมิ การหมุนเวียนของอากาศ และสภาพของเครื่องปลูกและภาชนะปลูก รวมทั้งคุณสมบัติของปุ๋ยเอง ซึ่งควรสานสัมพันธ์ถึงกันอย่างมีเหตุผล เราสามารถจำแนกสภาพแวดล้อมออกได้เป็นสองประเภท

1. สภาพแวดล้อมที่สามารถควบคุมได้ เช่น สภาพโรงเรือน ภาชนะปลูก เครื่องปลูก เป็นต้น

2. สภาพแวดล้อมที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยซึ่งเป็นองค์ประกอบร่วมกันของสภาพแวดล้อมธรรมชาติบนพื้นฐานของฤดูกาล

ซึ่งประเด็นนี้ แม้เราไม่อาจที่จะควบคุมได้ แต่ก็สามารถปรับสภาพและวิธีการใช้ปุ๋ยให้สอดคล้องกันอย่างมีเหตุมีผล ดังนั้นการให้ความสนใจศึกษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

หลักเกณฑ์ในการใช้ปุ๋ย

1. เวลาที่เหมาะสมแก่การให้ปุ๋ย หรืออีกนัยหนึ่งคือ เวลาที่กล้วยไม้ใช้ปุ๋ยได้เต็มที่ แสงแดดเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้กล้วยไม้ใช้ปุ๋ยได้มากที่สุด เนื่องจากมีผลทำให้เกิดปฏิกิริยาในการปรุงอาหารรวมทั้งช่วยให้น้ำและอาหารภายในส่วนต่างๆ มีการถ่ายเทถึงกัน

นอกจากนั้นยังช่วยให้น้ำในต้นไม้อระเหยออกมาสู่อากาศทำให้เกิดแรงดูดน้ำและปุ๋ยเข้าไปสู่ในร่างกายเป็นการทดแทนส่วนที่สูญเสียไป

อนึ่ง เมื่อแสงแดดร่วมกับกระแสลมหรือการหมุนเวียนของอากาศมีผลช่วยให้กล้วยไม้มีโอกาสใช้ปุ๋ยได้มากขึ้น เราน่าจะพบความจริงจากอีกด้านหนึ่งว่าถ้าวันไหนมีแสงแดดน้อย การให้ปุ๋ยอาจไม่ได้รับผลดีเท่าที่ควร นอกจากนั้นหากมีฝนตกตามมา ย่อมชะล้างปุ๋ยให้สูญเสียไปได้อีกด้วย

ตามปกติ ช่วงเวลาที่เหมาะสมตามเหตุและผลดังกล่าว น่าจะได้แก่เวลาเช้าขณะที่สังเกตเห็นว่าน่าจะมีอากาศปลอดโปร่งตลอดวัน

2. ช่วงห่างระหว่างการให้ปุ๋ย ปกติสภาพของปุ๋ยแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะ ลักษณะหนึ่งคือปุ๋ยเกลือที่ใช้ละลายน้ำอีกสภาพหนึ่งคือปุ๋ยเม็ดหรือผง

ปกติการให้ปุ๋ยกล้วยไม้ต่างๆ ไป นิยมใช้ปุ๋ยเกลือละลายน้ำ ส่วนปุ๋ยเม็ดหรือผงมักใช้กับกล้วยไม้ประเภทที่ปลูกลงดิน ความจริงจึงมีว่าปุ๋ยเกลือละลายน้ำมีช่วงเวลาระหว่างการให้ปุ๋ยแต่ละครั้งสั้นกว่าจำพวกปุ๋ยเม็ดมาก

ถ้าสภาพฝนฟ้าอากาศปลอดโปร่งเป็นระยะยาวเรานิยมให้ปุ๋ยละลายน้ำรดแทนการให้น้ำประมาณสัปดาห์ละครั้ง ระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวคงมีการให้น้ำตามปกติ น้ำจะช่วยชำระล้างปุ๋ยส่วนที่เหลือจากการใช้ประโยชน์ให้ค่อยๆ หดไป เพื่อป้องกันการสะสมซึ่งทำให้ปุ๋ยมีความเข้มข้นสูงขึ้นจนถึงขั้นเป็นอันตรายต่อระบบรากกล้วยไม้ได้

3. สภาพของกล้วยไม้ที่มีความพร้อม กล้วยไม้มีขนาดเล็กจนถึงขั้นวัยรุ่นมีพลังในการเจริญเติบโตสูงมาก ดังจะพบว่าแม้ระหว่างช่วงที่เป็นฤดูพักตัว โดยเฉพาะประเทศซึ่งอยู่ในเขตร้อนกล้วยไม้ระยะนี้จะมีการพักตัวน้อยที่สุด ดังนั้นจึงควรถือว่ามีความพร้อมรับปุ๋ยได้ตลอดทั้งปี แม้ในช่วงฤดูการซึ่งมีการเจริญเติบโตช้าลงอาจลดปริมาณความเข้มข้นของปุ๋ยในน้ำลงไปบ้าง ส่วนกล้วยไม้ที่มีอายุมากช่วงการรับปุ๋ยจะลดลงไปมาก

4. วิธีให้ปุ๋ย หัวข้อนี้หมายถึงการให้ปุ๋ยเกลือละลายน้ำตามส่วนผสมซึ่งผู้ผสมได้แนะนำไว้ จากประสบการณ์ที่ศึกษาจากการปฏิบัติ สามารถจำแนกวิธีการออกไปได้ดังนี้

ก. รดด้วยบัวรดน้ำชนิดฝอยละเอียด วิธีนี้อาจเหมาะสมสำหรับผู้เริ่มปลูกกล้วยไม้แบบสมัครเล่นโดยผสมปุ๋ยลงในภาชนะใช้บัวรดน้ำที่เคยใช้ประจำวันเป็นเครื่องมือให้ปุ๋ยไปด้วย

ข. ฉีดด้วยเครื่องฉีดชนิดฝอยละเอียด ซึ่งวิธีนี้อาจทำให้เสียเวลามาก และยากที่จะให้น้ำละลายปุ๋ยซึมลงไปถึงด้านล่างของภาชนะปลูก ทำให้รากกล้วยไม้ได้รับปุ๋ยไม่ทั่วถึงกันได้

ค. วิธีจุ่ม เป็นอีกวิธีหนึ่งซึ่งมักใช้กันในบรรดาผู้ปลูกกล้วยไม้สมัครเล่น กล่าวคือมีการนำปุ๋ยผสมมาละลายลงในถังน้ำตามอัตราส่วนที่ต้องการ แล้วใช้มือจับหลอดแขวนกล้วยไม้จุ่มกระถางกล้วยไม้ลงไปจนมิด รอไว้ครู่หนึ่งจึงยกขึ้นมาแขวนราวตามเดิม

ผลดีก็คือ เป็นการประหยัดปุ๋ย อีกทั้งยังช่วยให้ น้ำผสมปุ๋ยสามารถเข้าไปในภาชนะปลูกได้อย่างทั่วถึง หากมีศัตรูกล้วยไม้จำพวกเพลี้ยแป้งซ่อนอยู่ในกระถางมีผลทำลายรากกล้วยไม้ ถ้าจุ่มลงไปแรงเล็กน้อยเพลี้ยแป้งจะหลุดลอยขึ้นมาอยู่เหนือผิวน้ำให้เห็นได้

ผลเสีย ถ้ากล้วยไม้มีศัตรูซ่อนอยู่ในกระถาง แม้จำพวกเชื้อราอาจทำให้เกิดการติดต่อไปยังกล้วยไม้ต้นอื่นโดยอาศัยน้ำในถังเดียวกันได้ง่าย

ง. ใช้เครื่องผสมปุ๋ยกับน้ำ ในช่วงหลังๆ ได้มีการพัฒนาระบบการผลิตกล้วยไม้เป็นอุตสาหกรรม จึงมีการให้น้ำโดยผ่านระบบซึ่งมีเครื่องมือรดน้ำ นอกจากนั้นยังมีเครื่องผสมปุ๋ยติดอยู่กับระบบด้วย วิธีการนี้เหมาะสำหรับผู้ปลูกกล้วยไม้จำนวนมากๆ เพื่อทำเป็นงานอาชีพ

สุขภาพของกล้วยไม้

เราอาจจำแนกปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพของกล้วยไม้ ออกได้เป็นสองสาเหตุ

1. สาเหตุสืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมขาดความเหมาะสม เช่นน้ำเป็นพิษ เครื่องปลูกขาดสภาพที่เหมาะสม ความร้อนแรงของแสงแดด ผลการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาที่ส่งผลกระทบต่อสมดุลของสิ่งซึ่งอยู่ภายในองค์ประกอบชีวิตรวมทั้งปัจจัยอื่นๆ

2. สาเหตุสืบเนื่องมาจากสิ่งมีชีวิต นับตั้งแต่โรคและแมลง รวมทั้งสัตว์ชนิดอื่นๆ และวัชพืชด้วย ซึ่งประเด็นนี้เป็นปัญหาที่คนทั่วไปมองเห็นได้ง่าย

บางครั้งเราพิจารณาอาการของกล้วยไม้จากภายนอกแล้วรู้สึกผิดปกติ เช่นใบเหลืองใบร่วง แล้วกล่าวว่า กล้วยไม้เป็นโรค ในกรณีนี้ ทำให้ต้องจำแนกสาเหตุออกเป็นสองเรื่อง เรื่องแรกคือโรคที่ไม่ได้เกิดจากสิ่งมีชีวิตเช่นเชื้อรา แบคทีเรีย และไวรัส หากเป็นเพราะสภาพแวดล้อมขาดความเหมาะสม อีกเรื่องหนึ่งคือโรคที่เกิดจากเชื้อจุลินทรีย์ดังกล่าว

3. สาเหตุสืบเนื่องมาจากการขาดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ทำให้เกิดปัญหาเรื่องเชื้อจุลินทรีย์ ปัญหานี้ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก แต่ผู้ปลูกกล้วยไม้มักมองไม่เห็นยาก เนื่องจากส่วนใหญ่เมื่อเกิดโรคและแมลงมักคิดถึงการใช้สารเคมีกำจัด จึงมีปัญหากเกี่ยวกับพิษภัยจากสารเคมีติดตามมาภายหลัง นอกจากนั้นยังทำให้ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายเงินมากเกินเหตุด้วย

การบำรุงรักษาสุขภาพและป้องกันศัตรูกล้วยไม้

เราจะไม่เน้นความสำคัญที่การกำจัดศัตรูกล้วยไม้ ทั้งนี้และทั้งนั้น จากประสบการณ์เท่าที่ผ่านพ้นมา พบว่าการคิดกำจัดศัตรูก่อนผลเสียหายหนักมากยิ่งขึ้นทั้งแก่กล้วยไม้และคนผู้ปลูกรวมถึงผู้ใช้ประโยชน์ด้วย

โดยเหตุที่พบความจริงว่า การกำจัดศัตรูเป็นเรื่องปลายเหตุนอกจากนั้น รายละเอียดในแนวทางดังกล่าวสามารถหาได้จากทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่ในอดีตได้เคยปรารภถึงสังขรณ์ไว้ว่า **กันไว้ดีกว่าแก้** แต่เท่าที่ผ่านพ้นมา คนในวงการกล้วยไม้ก็ได้ถลำลึกลงไปยังอีกด้านหนึ่ง ส่งผลเสียหายหนักมากยิ่งขึ้นจนกระทั่งแก้ไขได้ไม่ถนัดนัก

1. **นำกล้วยไม้ที่แข็งแรงปลอดจากศัตรูมาปลูก** ก่อนจะนำกล้วยไม้มาปลูก ควรพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบ หากมีเชื้อโรคหรือแมลงแม้สัตว์ชนิดอื่นเช่นหอยทากติดมาด้วย อาจแพร่ระบาดทำลายกล้วยไม้รวมทั้งต้นไม้อื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงให้ได้รับความเสียหายหนัก

2. **ควบคุมสภาพแวดล้อมภายในบริเวณที่ปลูกกล้วยไม้รวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียง** เท่าที่จะสามารถกระทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความสะอาด อย่าให้เป็นแหล่งเพาะเชื้อไม่ว่าโรค แมลง หรือสัตว์ชนิดอื่น

ความจริงแล้วทุกสิ่งมีเหตุมีผล แม้ศัตรูจำพวกสิ่งมีชีวิตย่อมมีการอยู่อย่างพึ่งพากันและกัน ดังเช่นด้านวิชาการก็วิทยาก็ระบุไว้ว่ามี **แมลงจำพวกที่เป็นประโยชน์ต่อพืช** ทั้งในด้านการช่วยผสมเกสรและกินแมลงศัตรูพืชเป็นอาหาร

เรื่องของ **ธรรมชาติ** จึงมีความละเอียดอ่อนมาก ก่อนที่จะมองว่าชนิดนั้นเป็นประโยชน์ชนิดนี้เป็นโทษจึงควรพิจารณาให้ถ่องแท้ อย่าเอาอารมณ์ตัวเองเป็นที่ตั้ง แม้การคิดรักษาความสะอาดของสภาพแวดล้อม

3. **บำรุงรักษากล้วยไม้ที่ปลูกไว้ให้แข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ** ประเด็นนี้คงต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า ความแข็งแรงสมบูรณ์ หมายถึงสมดุลของทุกส่วนซึ่งอยู่ในองค์รวม ดังนั้นความคิดพื้นฐานในการปฏิบัติรักษา จึงไม่ควรเน้นความสำคัญที่ส่วนใดส่วนหนึ่ง

4. ไม่นำวัสดุอุปกรณ์ซึ่งเป็นที่อาศัยหรือเป็นพาหนะนำศัตรูมาสร้างปัญหา มาใช้ในการปลูกกล้วยไม้ นอกจากนั้นชิ้นส่วนของกล้วยไม้ที่หมดสภาพแล้ว เช่นใบกล้วยไม้แห้ง ช่อดอกเก่า ดอกที่หมดสภาพแล้ว หรือชิ้นส่วนอื่นใดก็ตามที่ตัดทิ้ง ขอให้เก็บไปทำลายหรือไปไว้ในที่ซึ่งไม่ก่อปัญหาในเรื่องโรคและแมลง

5. รมัถระวังความสะดวกในการปลูกปฏิบัติ ภาชนะปลูกก็ดี เครื่องมือเครื่องใช้ ในการตัดแยกขยายพันธุ์ รวมทั้งการตัดแต่งส่วนต่างๆ ของกล้วยไม้ จำเป็นต้องได้รับการทำความสะอาดนอกจากนั้นชิ้นส่วนต่างๆ ของกล้วยไม้ซึ่งหมดสภาพแล้ว เช่นก้านช่อดอกเก่าๆ ควรตัดออกทิ้ง และการตัดต้องให้ชิดลำต้นเพื่อป้องกันมิให้เป็นที่อาศัยของศัตรู น้ำที่ใช้รดกล้วยไม้ควรมีความสะดวกในระดับหนึ่ง

6. หากพบกล้วยไม้ต้นไหนมีปัญหาเกี่ยวกับโรคติดเชื้อ เช่นโรคที่เกิดจากเชื้อรา แบคทีเรีย หรือไวรัส ควรแยกออกไว้ต่างหากเพื่อพิจารณารักษาต่อไป ถ้าเห็นว่าไม่อาจรักษาได้ควรทำลายทิ้งและเครื่องมือเครื่องใช้รวมทั้งส่วนต่างๆ ของร่างกายที่สัมผัสกับต้นที่เป็นโรคไม่ควรไปสัมผัสกับกล้วยไม้ต้นอื่น

7. การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ควรถือเป็นส่วนเสริมแต่งมากกว่าการนำมาเน้นความสำคัญ นอกจากนั้นการรับข้อมูลเกี่ยวกับสรรพคุณจากผู้จำหน่ายทั้งที่ได้มาโดยตรงหรือมาโดยทางอ้อมพึงต้องฟังหูไว้หูแทนที่จะตัดสินใจเชื่อทันที

น้ำและการปฏิบัติในการให้น้ำกล้วยไม้

บทนำ

น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของทุกชีวิตและสรรพสิ่งต่างๆ ดังนั้นแม้ในเรื่องการปลูกกล้วยไม้ จึงมองข้ามความสำคัญของน้ำไปเสียมิได้

หากมองเห็นภาพรวมทั้งหมดโดยเน้นความสำคัญที่ธรรมชาติซึ่งเป็นพื้นฐานของทุกชีวิตและทุกสิ่ง เมื่อนำเอาเรื่องน้ำมาพิจารณาควรให้ความสนใจน้ำซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ ก่อนอื่นถ้าสามารถรู้เรื่องนี้ได้ลึกซึ้งคงจะช่วยให้มองเห็นความจริงจากเรื่องอื่นได้ง่ายยิ่งขึ้น

แหล่งของน้ำ

ก. **ความชุ่มชื้นในอากาศ** เป็นแหล่งน้ำที่จัดว่าละเอียดอ่อนมากที่สุด ถ้าในสภาพบรรยากาศที่ปลูกกล้วยไม้มีอากาศชุ่มชื้นถึงระดับหนึ่ง ย่อมช่วยให้กล้วยไม้มีความสดใสและเจริญงอกงามได้ดี

ข. **น้ำฝนตามธรรมชาติ** เป็นอีกลักษณะหนึ่งของน้ำจากธรรมชาติ ซึ่งนับว่าสะอาดมาก แต่ช่วงหลังๆ มลพิษในอากาศที่เกิดจากระบบการสร้างผลประโยชน์ของมนุษย์ ทำให้น้ำฝนมีการปนเปื้อนมากขึ้น

คนในยุคก่อนๆ ซึ่งแม้ไม่มีน้ำประปาใช้ ก็ยังมีโอ่งรองน้ำฝนไว้ใช้บริโภค ส่วนผู้ที่ปลูกกล้วยไม้ด้วยใจรักนิยมใช้น้ำฝนรดกล้วยไม้ด้วยยังเป็นลูกกล้วยไม้ขนาดเล็ก

ชีวิตผู้เขียนเรื่องนี้เอง ในยุคบุกเบิกงานค้นคว้าวิจัยกล้วยไม้ใหม่ๆ โดยเริ่มต้นจากภายในบ้านส่วนตัว วันไหนได้ยินเสียงฟ้าร้องและรู้สึกว่ามีฝนตั้งเค้ามา แม่ตึกดินแค่นี้ก็ยังลงจากบ้านไปเตรียมโอ่งไว้รองน้ำฝนจากชายคาบ้าน เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้รับประโยชน์จากผลงานวิจัยและพัฒนาการกล้วยไม้ ซึ่งเห็นอยู่ในขณะนี้ หรืออาจอธิบายโดยหลักธรรมได้ว่า **หากไม่มีวันนั้น ย่อมไม่มีวันนี้**

ค. **น้ำประปา** แต่ก่อนเราเคยแยกน้ำประปากับน้ำบาดาลออกจากกัน เนื่องจากมีระบบการผลิตต่างกันอย่างชัดเจน ในช่วงนั้นน้ำบาดาลบ่อที่เจาะใหม่มีเกลือธรรมชาติสูงมาก ส่วนน้ำประปาผลิตจากน้ำแม่น้ำลำคลอง ซึ่งถ้ามองให้ถึงแหล่งอันเป็นที่มาจะพบว่า คือน้ำฝนที่ไหลมาจากต้นน้ำลำธารทางด้านเหนือ

มาถึงช่วงหลังๆ ผลการพัฒนาประเทศจากรากฐาน**วัตถุนิยม** ได้ก่อปัญหามากขึ้น ทำให้มีการขุดบ่อน้ำบาดาลขึ้นมาใช้เสริมระบบน้ำประปาที่เคยทำมาแล้ว ดังจะพบว่าช่วงหลังๆ คุณสมบัติบ่อน้ำประปามีเกลือธรรมชาติปนมามาก นอกจากนั้นยังมีความเป็นด่างมากขึ้น ยกเว้นบ่อน้ำบาดาลซึ่งใช้งานมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 - 3 ปี

ง. น้ำจากคลอง ในช่วงเริ่มแรกของการปลูกกล้วยไม้ตัดดอกเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งทำในกลุ่มชาวสวนแถบเขตหนองแขมที่อยู่ชานเมืองกรุงเทพฯ ด้านทิศตะวันตก ประมาณ พ.ศ. 2510 - 2515 โดยเหตุที่ขณะนั้นในบริเวณดังกล่าวสวนใหญ่ยังคงเป็นสวน ซึ่งมีการยกร่องระบายน้ำจากลำคลองชลประทาน

ช่วงนั้นชาวสวนกล้วยไม้ใช้น้ำในร่องสวนรดกล้วยไม้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหวายลูกผสม มีการทำระบบร่องน้ำอย่างง่ายๆ โดยฝังท่อซีเมนต์ต่อกันเป็นท่อนๆ ลึกลงไปในร่องประมาณ 5 ท่อน ทำเป็นสองชั้น ระหว่างชั้นใช้ทรายหยาบรองชั้นล่าง ตามด้วยกรวดเป็นชั้นที่สองถัดขึ้นมาใช้ถ่านไม้ สามารถกรองน้ำจากร่องสวนให้รดกล้วยไม้ได้ดี ถัดจากนั้นมาการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุรวดเร็วมากขึ้น ทำให้เกิดมลพิษจนกระทั่งเป็นปัญหาหนัก

การให้น้ำกล้วยไม้

งานปลูกกล้วยไม้เป็นศิลปะที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนพอสมควร ประกอบกับธรรมชาติของการปลูกกล้วยไม้ในสภาพรวมๆ จัดว่าเป็นงานค่อนข้างเข้มข้น (intensive) ดังนั้นโดยทั่วไปแล้ว วิธีการให้น้ำมักนิยมทำด้วยมือมากกว่าอาศัยเครื่องจักรทั้งหมด แม้บางคนพยายามจะก้าวไปสู่ตรงนั้นแต่ในที่สุดก็ต้องเลิกล้มความคิด ในต่างประเทศที่มีการทำระบบใหญ่ๆ ต้องประสบความสำเร็จมาแล้ว

คนที่มีใจรักและมีความรับผิดชอบจะใช้เวลารดน้ำกล้วยไม้ สังเกตสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับกล้วยไม้แต่ละต้นไปในตัว เช่น พบว่ารากเสีย ใบเน่า มีหน่ออ่อนแตกใหม่ มีวัชพืชขึ้นรบกวนหรือเปล่า ฯลฯ บางคนรดน้ำไปใช้มือถอนหญ้าในกระถางกล้วยไม้ไปด้วย

นอกจากนั้นขณะที่รดน้ำอาจพบว่า เครื่องปลูกกล้วยไม้ในแต่ละกระถางแห้งไม่เท่ากัน การให้น้ำจึงจำเป็นต้องพิจารณาให้น้ำมากน้อยเป็นรายต้น

ผู้ปลูกกล้วยไม้สมัครเล่นอาจพิจารณาใช้วิธีให้น้ำดังต่อไปนี้

- ก. ใช้บัวรดน้ำชนิดที่ฝักบัวให้น้ำเป็นฝอยละเอียด
- ข. ใช้หัวพ่นน้ำชนิดปรับฝอยน้ำได้ติดปลายสายยางต่อจากท่อน้ำ
- ค. ใช้ฝักบัวติดปลายสายยาง ซึ่งวิธีนี้มักใช้ในสวนที่มีกล้วยไม้จำนวนมาก

อาจมีผู้ออกแบบซึ่งตนเชื่อว่าได้รับผลดี เพราะช่วยให้ต้นไม้ได้รับน้ำเต็มที่โดยแรงน้ำไม่ทำอันตรายแก่กล้วยไม้

เวลาที่เหมาะแก่การให้น้ำ

ตามเหตุผลทั้งในด้านเทคโนโลยีและธรรมชาติ ช่วงที่เหมาะสมแก่การให้น้ำกล้วยไม้ น่าจะเป็นเวลาเช้าตรู่ เนื่องจากเป็นช่วงที่เครื่องปลูกผ่านเวลากลางคืนมาแล้ว มีผลคลายความร้อนซึ่งดูดีไว้ระหว่างช่วงเวลากลางวันที่ผ่านมา

นอกจากนั้นเวลาเช้าต้นไม้อยู่ในสภาพสดใสนอกอีกทั้งเป็นช่วงที่ผู้ปฏิบัติพักผ่อนหลับนอนมาแล้ว ทำให้สดชื่นและเป็นการออกกำลังไปในตัว ผู้ปฏิบัติที่มีจิตใจสดใสนอนมีสมาธิในการรดน้ำ และให้ความสนใจศึกษาสังเกตต้นไม้อย่างละเอียดด้วย

ความคิดที่ใช้ปรับแต่งรายละเอียดในการพิจารณาให้น้ำกล้วยไม้

1. การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล มีเหตุผลสัมพันธ์ถึงการปรับแต่งรายละเอียดในการพิจารณาให้น้ำกล้วยไม้ ดังตัวอย่างเช่น กล้วยไม้บางชนิดมีการพักตัวระหว่างช่วงฤดูแล้ง ถ้าให้น้ำมากอาจเน่าตายได้ บางครั้งระหว่างช่วงฤดูแล้งอาจมีความจำเป็นต้องให้น้ำเสริมในช่วงเวลาเย็นหรือค่ำอีกครั้งหนึ่ง ถ้าสภาพอากาศร้อนจัดอาจต้องพิจารณาให้ความชื้นที่พื้นเรือนต้นไม้อีกทางหนึ่งด้วย แต่ต้องระวังว่าถ้าพื้นอมความร้อนไว้มากอาจคายความร้อนขึ้นมาทำให้ต้นไม้เป็นอันตรายได้

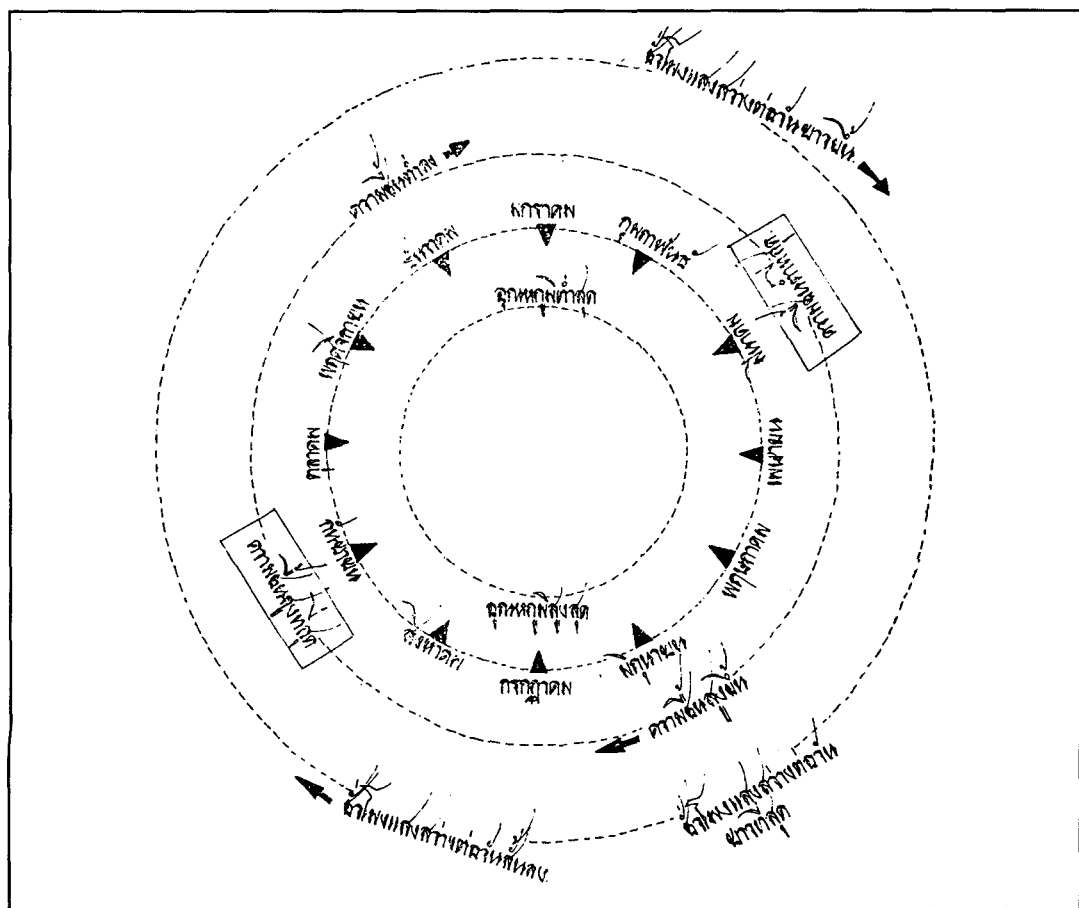
2. สภาพการปลูกปฏิบัติ สภาพการปลูกปฏิบัติแตกต่างกัน ย่อมมีเหตุผลทำให้มีการปรับปริมาณน้ำที่ใช้รดกล้วยไม้ในแต่ละครั้ง ภาชนะปลูกและเครื่องปลูกซึ่งมีสภาพโปร่งควรใช้เวลาให้น้ำนานกว่าภาชนะปลูกและเครื่องปลูกที่ค่อนข้างแน่นทึบ นอกจากนั้นพึงต้องพิจารณาการถ่ายเทของอากาศภายในบริเวณสวนร่วมด้วย

3. ประเภทและชนิดของกล้วยไม้ ปกติกล้วยไม้ประเภทรากอากาศมักได้รับการพิจารณาปลูกในสภาพโปร่ง บางรายไม่ใส่เครื่องปลูกเลยแต่ธรรมชาติของรากกล้วยไม้ประเภทนี้มีผิวหนาและดูดซับน้ำเอาไว้ได้นาน การให้น้ำแต่ละครั้งจึงควรให้รากดูดน้ำจนอิ่มตัว เพราะจะช่วยให้กล้วยไม้มีน้ำใช้ได้ตลอดทั้งวัน

ความสัมพันธ์ระหว่างนิสัยกล้วยไม้กับสภาพแวดล้อม ซึ่งมีผลถึงการพิจารณาปฏิบัติ

การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆภายในกระบวนการธรรมชาติ มีเหตุผลสัมพันธ์กันกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตกล้วยไม้แต่ละชนิด ดังนั้นผู้ปลูกกล้วยไม้ที่หวังผลสำเร็จ พึงต้องเข้าใจประเด็นนี้ให้ชัดเจน เพื่อนำมาปรับวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกันอย่างมีเหตุผล

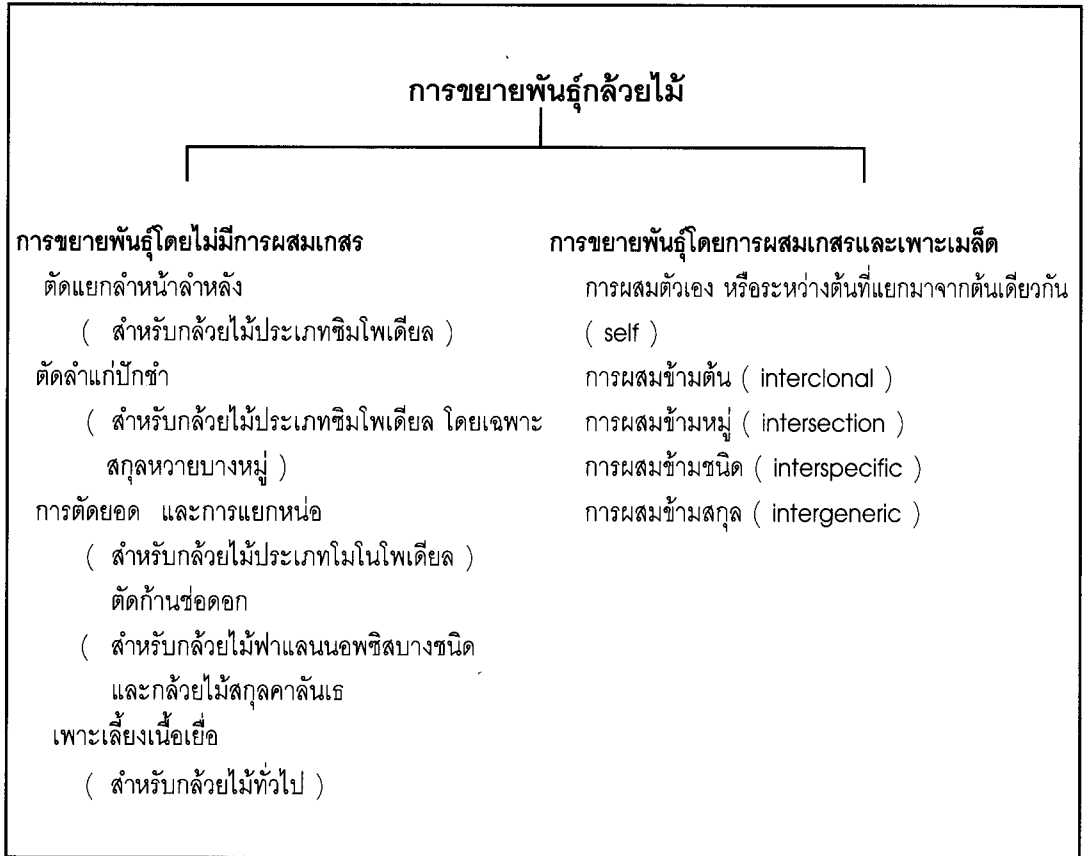
อนึ่ง ในเมื่อทุกสิ่งซึ่งอยู่ร่วมกันในกระบวนการธรรมชาติมีเหตุผลสัมพันธ์ถึงกันหมด ดังนั้นจึงสามารถชี้ให้เห็นได้ชัดเจนว่าผู้ปฏิบัติที่ยึดติดรูปแบบทำให้มองปัจจัยต่างๆอย่างแยกส่วนหรือแบบตัวใครตัวมันย่อมเข้าใจเนื้อหาสาระนี้ได้ยาก

แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อมในรอบปี และความสัมพันธ์ระหว่างสภาพสิ่งแวดล้อมกับฤดูกาลของไทย

การขยายพันธุ์กล้วยไม้

ก่อนอื่นเพื่อสร้างพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในภาพรวมของ การขยายพันธุ์กล้วยไม้ จากมุมมองข้างเคียงขอเริ่มต้นเสนอแผนผังจากการปฏิบัติ เท่าที่ปรากฏเห็นอยู่ในปัจจุบันดังนี้

ในเมื่อคนนำกล้วยไม้มาปลูก การศึกษาหาความรู้เรื่องการขยายพันธุ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรจะทราบ อย่างไรก็ตามแม้ว่าแต่ละคนที่สนใจนำกล้วยไม้มาปลูกควรมีการปฏิบัติในการขยายพันธุ์จากความรู้ความเข้าใจด้วยก็ตาม แต่ผู้ปฏิบัติก็ยังคงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาหาความรู้อย่างลึกซึ้ง กล้วยไม้ซึ่งพบดำรงชีวิตอยู่ในธรรมชาติมีการขยายพันธุ์ได้อย่างไร

■ ตะเกียงหวาย ซึ่งสามารถนำมาขยายพันธุ์ได้

- *Ascocentrum Sagarik Gold* เป็นลูกผสมข้ามชนิดระหว่าง
เข็มแสดกับเข็มแดง (*Ascocentrum miniatum* x
Ascocentrum curvifolium)

- *Vandopsis Sagarik* เป็นลูกผสมข้ามชนิดระหว่าง
ดินกระบือกับพญาจักรทันต์ (*Vandopsis parishii* x
Vandopsis gigantea)

- *Ascocenda Sunkist* เป็นลูกผสมข้ามสกุล ระหว่าง
สกุลเข็ม (*Ascocentrum*) กับสกุลแวนดา (*Vanda*)

- *Dendrobium Caesar* เป็นลูกผสมข้ามหมู่
(Section) ระหว่าง *Phalaenanthe* กับ *Ceratobium*

การขยายพันธุ์ของกล้วยไม้ รวมทั้งพืชพรรณอื่นๆ เพื่อการสืบทอดเชื้อสายเผ่าพันธุ์ นอกจากนั้นการขยายพันธุ์ของพันธุ์ไม้ในสายใดสายหนึ่ง ยังมีเหตุมีผลสัมพันธ์ถึงพืชพรรณชนิดอื่น และอาจรวมถึงสัตว์อื่นด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อเรื่องนี้เข้ามามีบทบาทสนองประโยชน์แก่คน เราคงต้องนำเอาวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่คนผู้ปฏิบัติพึงได้รับมากล่าวไว้เพื่อหวังความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขออนุญาตแยกออกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เพื่อเพิ่มปริมาณกล้วยไม้ ไม่ว่าจะเป็นการขยายพันธุ์ด้วยการตัดแยก การเพาะเมล็ด หรือ เพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า บันทา ส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์น่าจะมีความคิดเกี่ยวกับการเพิ่มปริมาณรวมอยู่ด้วย แต่ก็ไม่เสมอไป

2. ช่วยให้กล้วยไม้ต้นที่แก่ใกล้จะหมดสภาพ คืนสู่สภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์อีกรอบหนึ่ง ประโยชน์อันพึงได้จากข้อ 2 เป็นอีกด้านหนึ่งของวัตถุประสงค์ของการขยายพันธุ์เพื่อเพิ่มปริมาณ ในเมื่อพื้นฐานธรรมชาติของทุกชีวิตและทุกสิ่งมีเหตุผลหมุนวนเป็นวัฏจักร

ดังจะพบความจริงจากสวนที่ผลิตกล้วยไม้เป็นอุตสาหกรรม ซึ่งแต่แรกแม้การขยายพันธุ์อาจมุ่งเน้นอยู่ที่ข้อ 1. ถัดมาเมื่อมีปริมาณเพิ่มขึ้นมาก ถ้าคิดขยายออกไปอีก ย่อมหมายถึงการลงทุนทั้งในด้านที่ดิน อุปกรณ์ต่างๆ กำลังคนและอื่นๆ

แต่ถ้าปล่อยไว้โดยไม่ขยายพันธุ์ ของที่มีอยู่แล้วก็จะเสื่อมสภาพไปตามอายุไข จึงอาจจำเป็นต้องระบายออกไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างอื่นก่อนที่จะสิ้นสภาพ เช่นนำไปใช้ เป็นต้นไม้ประดับในอาคารธุรกิจหรือปลูกประดับสวนซึ่งเป็นประโยชน์ในระยะสั้นดีกว่าปล่อยให้ตายไปเฉยๆ

3. เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาพันธุ์กล้วยไม้ โดยเฉพาะในด้านการผสมพันธุ์ ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการเพาะเมล็ด การผสมเกสรมีผลทำให้เกิดกล้วยไม้รูปลักษณะใหม่ๆ มากน้อยสุดแล้วแต่พื้นฐานพันธุ์ไม้เองกับอีกด้านหนึ่งเกิดจากรากฐานความคิดและความต้องการของบุคคลผู้ผสม

ความมุ่งหมายในการขยายพันธุ์กล้วยไม้

เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน จึงใคร่ขอเสนอรูปแบบการอธิบายในเชิงเปรียบเทียบผลสรุปไว้ดังนี้

วิธีขยายพันธุ์	สรุปความมุ่งหมาย
<p>การขยายพันธุ์โดยไม่มีการผสมเกสร (ใช้ชิ้นส่วนที่ไม่ใช่อวัยวะเพศ)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ตัดแยกลำนำลำหลัง (ใช้กับกล้วยไม้ประเภทซิมโฟเดียล) 2. ตัดลำแก่ไปปักชำ (ใช้กับกล้วยไม้ประเภทซิมโฟเดียลบางสกุลบางชนิด เช่นในสกุลเด็นโดรเบียม หรือหวาย) 3. ตัดยอด และ แยกหน่อ (ใช้กับกล้วยไม้ประเภทโมโนโพเดียลหรือประเภทเดียวกับแวนดา) 4. ตัดก้านช่อดอกปักชำ (ใช้กับกล้วยไม้สกุลฟาแลนนोพซิส) 	<p>ผลที่ได้รับ ได้ปริมาณต้นมากขึ้น นอกจากนั้น มีผลช่วยให้ต้นซึ่งใกล้จะสิ้นสภาพทวนกลับมา มีสภาพเช่นปกติอีกครั้งหนึ่งได้ลักษณะที่เหมือนเดิมอาจผิดเพี้ยนไปบ้างภายในขอบเขตอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมร่วมกับผลการปลูกปฏิบัติ</p>
<ol style="list-style-type: none"> 5. การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ (ใช้กับกล้วยไม้ทั่วไปโดยเฉพาะในหมวดอะโครโทนี (Acrotonae) 	<p>เป็นวิธีค่อนข้างสลับซับซ้อนสำหรับผู้เริ่มต้นปลูกกล้วยไม้ แต่ผลที่สนองความต้องการค่อนข้างแคบ ผลที่ได้รับ เพิ่มปริมาณได้มาก โดยที่หวังว่าจะมีรูปลักษณะทางพันธุศาสตร์เหมือนต้นเดิม แต่ในระบบการขยายพันธุ์ซึ่งสลับซับซ้อนก็มีโอกาสทำให้เกิดการกลายพันธุ์ได้ด้วย</p>
<p>การขยายพันธุ์โดยการผสมเกสรและเพาะเมล็ด</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ผสมตัวเอง หรือผสมระหว่างต้นซึ่งตัดแยกมาจากต้นเดิมต้นเดียวกัน (self) 2. ผสมข้ามต้น ระหว่างชนิดเดียวกัน (interclonal) 	<p>ระหว่างการเพิ่มปริมาณกับการพัฒนาช่วยให้เกิดพันธุ์มีรูปลักษณะใหม่ๆ มีทั้งสองด้านอยู่ด้วยกันได้เรียงลำดับข้อ 1 ถึง ข้อ 5 เริ่มจากกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติหรือพันธุ์แท้ ลูกที่ได้จะมีลักษณะอยู่ภายใต้กรอบของพันธุ์แท้จากข้อ 2 ถึง ข้อ 5 จะมีการกระจายของลักษณะกว้างขวางมากขึ้น อีกทั้งห่างจากธรรมชาติยิ่งขึ้นดังนั้นหลักในการคิดผสมพันธุ์จึงจำเป็นต้องมี</p>

วิธียายพันธุ์	สรุปความมุ่งหมาย
3. ผสมข้ามชนิด ในสกุลเดียวกัน (interspecific) 4. การผสมข้ามหมู่ในสกุลเดียวกันบางสกุลมีการจำแนกหมู่ (intersection) 5. ผสมข้ามสกุล (intergeneric) มีหลายระดับ ซึ่งเป็นไปตามวิถีทางในการพัฒนา	การรวบรวม พันธุ์ธรรมชาติเก็บไว้ใช้เป็นพื้นฐาน โดยเหตุที่ว่าทุกสิ่งมีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงเป็นวัฏจักรคงต้องมีการเริ่มต้นการพัฒนาแนวใหม่ ซึ่งมีการหวนกลับมาใช้พื้นฐานเดิมอย่างต่อเนื่องกันเป็นช่วงๆ

พื้นฐานการแบ่งกลุ่มกล้วยไม้เพื่อใช้เป็นหลักพิจารณาการขยายพันธุ์

จากประสบการณ์เท่าที่ผ่านมาแล้วทั้งหมด ทำให้รู้สึกว่าการขยายพันธุ์กล้วยไม้ อันถือเป็นสิ่งใกล้ธรรมชาติมากและเหมาะสมสำหรับผู้สนใจปลูกกล้วยไม้ในช่วงเริ่มต้น น่าจะได้แก่วิธีธรรมชาติๆ ซึ่งคนทั่วไปพึงกระทำได้

ดังนั้น หัวข้อเรื่องนี้จึงมีเป้าหมายอยู่ที่ประเด็นนี้ แต่อย่างไรก็ตามแม้ผู้ที่ก้าวไกลไปถึงการผสมเกสรและการเพาะเมล็ด แม้การเพาะเมล็ดเลี้ยงเนื้อเยื่อ หากการตระหนักได้ถึงความสำคัญของเรื่องนี้ โดยเหตุที่รู้สึกถูกหรือไม่สนใจศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้ว ย่อมอ่านความจริงได้ว่า แม้จะก้าวหน้าไกลแต่ก็อยู่ในสภาพที่กล่าวได้ว่า **ขาดรากฐาน** ทำให้อายุขัยของต้นมีโอกาสพบปัญหาพื้นฐานมากขึ้น

ก่อนที่จะกล่าวถึงการขยายพันธุ์กล้วยไม้บนพื้นฐานดังกล่าว ควรจะได้พิจารณาจำแนกกลุ่มโดยถือขั้นตอนของวิวัฒนาการเป็นแนวทางการศึกษา

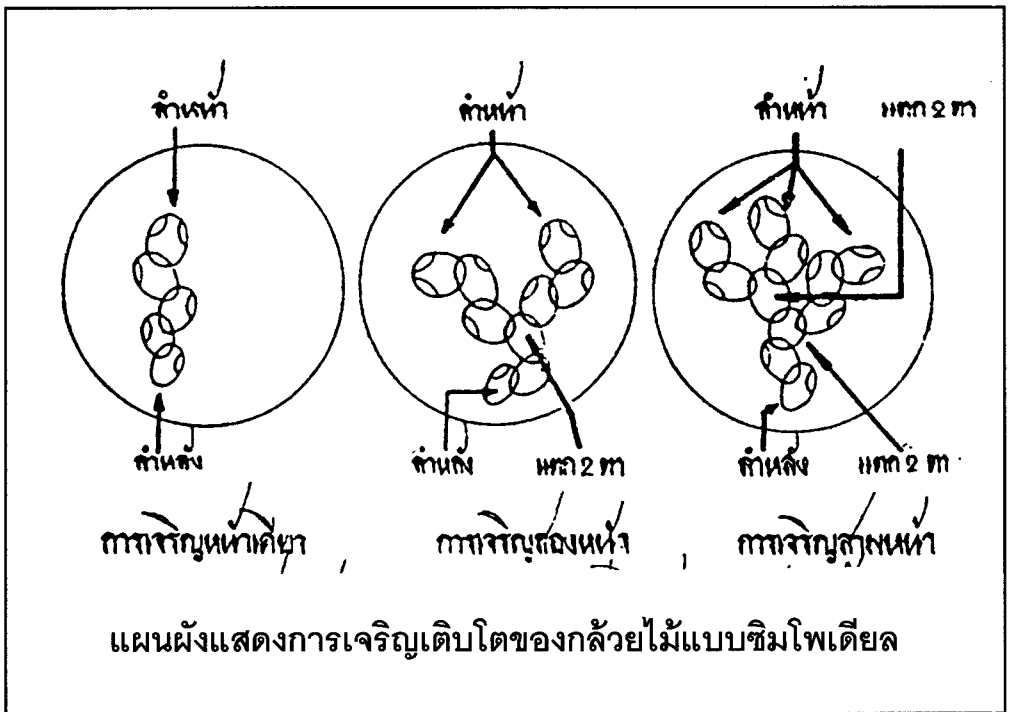
1. **กลุ่มกล้วยไม้ดิน** กล้วยไม้กลุ่มนี้คือ **หมวดเบซิโทนี (Basitonae)** ตามที่ได้อธิบายความหมายของคำว่ากล้วยไม้ดินไว้แล้วในบทที่เกี่ยวกับการจำแนกประเภท น่าจะช่วยให้เข้าใจได้ว่า กล้วยไม้ดินมีลักษณะหลักคือ มีหัวอบน้ำฝังอยู่ในดิน มีฤดูการเจริญของส่วนที่อยู่เหนือพื้นดินจำกัดอยู่ในช่วงของฤดูเจริญเติบโตและมีการเปลี่ยนหัวใหม่ก่อนการพักตัวในช่วงของแต่ละปีด้วย

การขยายพันธุ์กล้วยไม้กลุ่มนี้ โดยเฉพาะในประเทศซึ่งอยู่ในเขตอบอุ่นและเขตนานาเหนือ เน้นความสำคัญที่การเพาะเมล็ดภายในสภาพที่มีการควบคุมและปรับแต่งสิ่งแวดล้อม ส่วนความนิยมในสังคมประเทศเขตร้อนมีไม่มากนัก มักมีการปลูกแบบใช้หัวสืบทอดกันไป โดยไม่สนใจมากนักว่าจะอยู่ได้หรือตายไปในที่สุด

2. กล้วยไม้ทั่วไป ซึ่งอยู่นอกเหนือจากหมวดเบซิโทนี ส่วนใหญ่อยู่ใน หมวดอะโครโทนี (Acrotonae) ซึ่งจำแนกประเภทได้เป็นสองประเภทคือ ซิมโพเตียล กับ โมโนโพเตียล ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในหัวข้อ การจำแนกประเภทของกล้วยไม้

มาถึงจุดนี้ ขอให้หวนกลับไปศึกษาเรื่อง การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้ลักษณะ การเจริญเติบโตและรูปร่างอีกครั้งหนึ่ง เพื่อความเข้าใจที่ช่วยให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยที่ เห็นว่าน่าจะเป็นผลดีต่อการให้บริการความรู้แก่ผู้สนใจศึกษาชัดเจนมากขึ้น

ก. การขยายพันธุ์กล้วยไม้ในประเภทซิมโพเตียล หรือประเภทแตกกอ ดังตัวอย่าง เช่น กล้วยไม้ในสกุลแคทลียา เด็นโดรเบียมหรือหวาย และออนซิเดียม ซึ่งช่วงที่ผ่านมาเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันในสังคมประเทศร้อนของทวีปเอเชีย

มีลำต้นซึ่งแปรรูปแบบแตกต่างออกไปจากต้นของต้นไม้ทั่วไปและเราเรียกว่าเหง้า อยู่ในระดับนอนแนบไปตามพื้นที่ ใช้เป็นฐานของส่วนที่เจริญขึ้นมาเป็นหน่วยๆ ซึ่งแต่ละหน่วยก่อนจะถึงแผ่นใบมีส่วนที่เรียกกันว่า ลำลูกกล้วย เนื่องจากมีลักษณะอ้วนทำหน้าที่เก็บอาหารและน้ำ อาจมีกล้วยไม้บางชนิดลำลูกกล้วยสั้นมากจนอาจรู้สึกละเอียดไม่มี หากมีส่วนของแผ่นใบกว้างใหญ่และหนา เช่น ออนซิเดียม แลนซิอานัม (*Oncidium lanceanum*)

ลำลูกกล้วยแต่ละลำมีข้อมีปล้อง ยิ่งใกล้ส่วนโคนปล้องจะชิดกันมากขึ้น กล้วยไม้บางชนิด ตาที่ข้อของลำสามารถแตกเป็นหน่อหรือช่อดอกได้ง่าย เช่นสกุลหวายในพวกลำยาวและช่อดอกยาว ซึ่งปลุกตัดดอกเป็นอุตสาหกรรมกันในปัจจุบัน

ตาที่อยู่ใกล้ข้อส่วนบนๆ ของลำกล้วยไม้หวาย หลังจากแตกออกมาเป็นหน่อและเติบโตขึ้นเป็นต้นกล้วยไม้เล็กๆติดอยู่ตามข้อ เราเรียกว่า **ตะเกียง** ภาษาอังกฤษเรียกว่า (off - set) สามารถตัดไปปลูกลงในภาชนะขนาดเล็กและเลี้ยงให้เจริญเติบโตขึ้นมาได้

อย่างไรก็ตามตาที่อยู่ใกล้โคนลำมากที่สุด ซึ่งเกิดระหว่างข้อที่ชิดกันมาก จะมีโอกาสแตกหน่อซึ่งใช้เป็นหลักในการขยายพันธุ์แบบตัดแยกได้ แม้กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในบางสกุล เช่นสกุลแคทลียาจะไม่สามารถแตกตาจากข้อบนๆของลำลูกกล้วยได้อย่างบางชนิดในสกุลหวาย แต่ 2 ตาที่อยู่สองข้างของโคนลำแต่ละลำจะแตกหน่อได้ตามปกติวิสัย

อย่างไรก็ตาม ลำที่เกิดใหม่จะมี 2 ตาอยู่ด้านหน้าเสมอ ส่วนลำที่เกิดก่อนอย่างน้อยจะใช้ไปแล้วหนึ่งตาเพื่อผลิตลำหน้า ดังนั้นภายในกล้วยไม้กอเดียวกันจึงเกิดภาพที่มีเงื่อนไขต่างกันขึ้นคือ ลำที่เกิดก่อนอยู่ด้านหลังจึงมีอายุแก่กว่าลำหน้าตามลำดับเราเรียกลำที่แก่กว่าว่า **ลำหลัง (back bulb)** ส่วนลำหน้าเรียกว่า **ลำหน้า (front bulb)** และเรียกด้านหลังว่า**หลังไม้** ส่วนด้านหน้าเรียกว่า **หน้าไม้**

กล้วยไม้ประเภทนี้มีการพึ่งพาท้องกันและกันระหว่างลำหน้า กับลำรองลงไปจนถึงลำหลัง แต่ตามกฎธรรมชาติแล้ว หน่วยเจริญที่เกิดก่อนย่อมสิ้นสภาพก่อน ดังนั้นการพึ่งพาระหว่างกันจึงมีข้อจำกัด

ถ้าการเจริญเป็นไปตามปกติ จะพบว่าลำหน้าคงมีขนาดและความสมบูรณ์มากกว่าลำซึ่งอยู่ถัดไปทางด้านหลัง ดังนั้นฝีมือการปลูกและการบำรุงรักษาที่ดี อาจอ่านได้จากระดับความเจริญสมบูรณ์ของกล้วยไม้ ที่เรียงลำดับจากด้านหลังขึ้นมาหาด้านหน้า

ลำไหนทรุด คงอ่านความจริงได้ว่า น่าจะมีเหตุการณ์ผิดปกติส่งผลกระทบต่อตรงช่วงนั้น แต่ถ้าปล่อยไว้ให้กล้วยไม้แตกหน่อด้านหน้าเรื่อยมา ถึงช่วงหนึ่งลำหลังย่อมหมดสภาพทำให้มีการรบกวนถ่วงการเจริญของลำหน้าทำให้การเจริญทรุดตัวลงไปได้

เมื่อมาถึงช่วงหนึ่ง ซึ่งกอกล้วยไม้มีความสมบูรณ์มาก ลำหน้าอาจแตกตาพร้อมกันทั้งสองข้าง จึงเกิดเป็นกล้วยไม้สองหน้า แต่ละหน้าภาษาอังกฤษเรียกว่า **หลีด (lead)**

ต่อไปถึงอีกช่วงหนึ่ง อาจเกิดเป็น 3 หน้า 4 หน้า หรือหลายๆ หน้าก็ได้ ซึ่งหมายความว่า กล้วยไม้กอนั้นเกิดเป็นกอใหญ่มากขึ้น (โปรดดูแผนผัง)

การตัดแยกซึ่งถือหลักการพื้นฐาน ลำซึ่งตาที่โคนแตกเป็นหน่อใหม่ไปแล้วข้างหนึ่ง ยังมีอีกข้างหนึ่งซึ่งพักตัวอยู่เฉยๆ เมื่อใดที่ช่วงต่อระหว่างลำหลังกับลำซึ่งอยู่ถัดไปทาง

ด้านหน้าถูกตัดขาดออกจากกันลำหลังก็จะส่งน้ำเลี้ยงผลัดต้นให้อีกตาหนึ่งซึ่งพักตัวอยู่เจริญเป็นหน่อขึ้นมาใหม่

ส่วนลำซึ่งตาที่โคนแตกหมดแล้วทั้งสองข้าง ถ้าเป็นกล้วยไม้ซึ่งตาบนๆ ไม่สามารถแตกได้เช่น แคทลียา ลำนั้นก็จะหมดโอกาสที่จะผลิตหน่อใหม่ได้อีก แต่ถ้ามีลำซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน มีตาอีกข้างหนึ่งพักตัวอยู่ ลำที่ตาแตกหมดแล้วอาจทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้ลำนั้นแตกตาได้ดียิ่งขึ้น

กล้วยไม้ชนิดต่างๆ บางกลุ่มในสกุลหวาย เช่นที่ปลูกเป็นอุตสาหกรรมอยู่ในขณะนี้ แม้สองตาที่โคนลำอาจแตกหมดแล้วแม้อยู่ในสภาพแก่จนถึงช่วงทิ้งใบหมด ถ้านำโคนมาใช้ปักชำในกระบะอัดกาบมะพร้าว ตาจากข้อบนๆ ก็ยังสามารถแตกเป็นต้นหรือตะเกียงได้

หลายคนที่ขาดประสบการณ์มักมองเห็นลำหน้าซึ่งมีขนาดใหญ่และสมบูรณ์กว่าลำถัดไปแล้วคิดว่า เป็นหน่วยการเจริญที่แข็งแรงที่สุด บางคนตัดลำหน้าแยกออกมาเพียงลำเดียวนำไปปลูกใหม่ ปรากฏว่าพักตัวอยู่เฉยๆ นานมาก ยิ่งกว่านั้นหากมีหน่อแตกออกมาใหม่เมื่อเจริญเต็มที่จะพบว่ามีสภาพความแข็งแรงลดลงไปจากลำแม่มากเนื่องจากขาดลำพี่เลี้ยงที่แข็งแรง

ดังนั้น การตัดแยกวงหน้า อย่างน้อยควรมีลำถัดไปด้านหลังติดมาอีกลำหนึ่งหรือสองลำเพื่อใช้เป็นลำพี่เลี้ยง นอกจากนั้นแล้ว ยังมีอีกประเด็นหนึ่งซึ่งคิดว่าสำคัญไม่น้อยคือ ก่อนตัดแยกด้านหน้าออกปลูกใหม่ ลำหน้าควรเจริญเติบโตขึ้นมาถึงช่วงใกล้จะสุดลำ โดยสังเกตได้จากรากอ่อนซึ่งอยู่ใกล้โคนต้นที่กำลังเจริญสดใส นอกจากนั้นใบอ่อนซึ่งอยู่ที่ปลายลำยังไม่ถึงจุดสุดมากนัก หลังจากตัดแยกนำออกปลูกใหม่ กล้วยไม้ย่อมพร้อมที่จะตั้งตัวได้เร็วและเจริญต่อไปอย่างราบรื่น

ข. วิธีปฏิบัติในการตัดแยกกล้วยไม้ประเภทซิมโฟเดียล มีแง่คิดสองด้านเช่นกัน ถ้าต้องการตัดแยกยกลำหลังออกปลูกใหม่ควรมีไม้ตัดลำหลังสุด ถ้าเป็นแคทลียาอย่างน้อยให้มีการพึ่งพาไว้ 2 ลำ

แต่ถ้าเป็นหวายอาจตัดลำท้ายลำเดียวได้ หลังจากตัดแล้วควรปล่อยทิ้งไว้ในกระถางเดิม จนกระทั่งเห็นหน่อใหม่แตกออกมาแล้ว รอให้เจริญจนถึงขั้นเริ่มแตกรากที่โคนจึงยกออกปลูก

ถ้าพบว่าตัดแยกแล้ว ลำหลังหลุดออกจากที่ปลูก เนื่องจากรากหมดสภาพแล้ว หากเป็นพันธุ์ซึ่งคิดว่าน่าจะนำมาขยายพันธุ์ต่อ อาจนำลำหวายเหล่านั้นมาปักชำในกระบะอัดกาบมะพร้าว ตั้งไว้ในที่ซึ่งมีแสงแดดพอเพียง รดน้ำให้ชุ่ม ในที่สุดก็จะแตกหน่อให้ได้อีก

ก่อนปฏิบัติการควรพิจารณาความสะอาดทุกส่วน นับตั้งแต่ในบริเวณโคนต้นกล้วยไม้ ไม่ควรให้มีวัชพืชขึ้นรอบวงรวมทั้งมือของผู้ปฏิบัติเองด้วย การตัดแยกรอยต่อระหว่างลำต่อลำ ควรใช้มีดคมและมีใบมีดค่อนข้างบาง ก่อนจะใช้ควรพิจารณาทำความสะอาดใบมีดด้วย ก่อนจะกดใบมีดลงไปตรงรอยต่อ ควรใช้อีกมือหนึ่งถ่างระหว่างสองลำออกเล็กน้อยเพื่อป้องกันมิให้โคนสองข้างหนีใบมีด ทำให้ตัดลึกลงไปได้ยาก จนกระทั่งสังเกตเห็นว่าแผลขาดจากกันเด็ดขาดแล้ว

เสร็จแล้วควรจะใช้ยาฆ่าเชื้อราผสมน้ำชั้นๆทาแผลให้ทั่ว เพื่อป้องกันเชื้อโรคเข้าสู่ท่อน้ำท่ออาหารภายในต้นกล้วยไม้ ชาวบ้านเคยใช้ปูนแดงกินกับหมากผสมน้ำชั้นๆ ทาแผลได้ผลดีมาแล้ว เนื่องจากปูนแดงมีคุณสมบัติแห้งเร็วและรัดตัว ทำให้เกิดสภาพปิดรอยแผลได้โดยปริยาย และเป็นของพื้นบ้านซึ่งมีราคาถูก

การตัดแยกลำหลังเท่าที่กล่าวมาแล้ว ถ้าคำนึงถึงฤดูกาลที่เหมาะสมกับการเจริญและแตกหน่อใหม่ของกล้วยไม้คงปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องกันกับสภาวะซึ่งอธิบายไว้แล้วในหัวข้อเรื่อง การปลูกและบำรุงรักษากล้วยไม้ ลึกลงไปถึงหัวข้อย่อยที่กล่าวถึง ฤดูกาลที่เหมาะสมแก่การปลูก

ยังจำได้ดีว่า ระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2509 - 2515 ซึ่งชาวสวนปลูกกล้วยไม้หวายลูกผสมไว้ตัดดอกเป็นการค้าใหม่ๆ เมื่อถึงช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของแต่ละปี จะมีภาระระดมแรงงานในครอบครัวลงตัดลำท้ายของหวายภายในสวนกันแทบทั้งเดือน หลังจากนั้น พอถึงช่วงเดือนเมษายน ลำหวายเหล่านั้นจะแตกหน่อมีรากพร้อมที่จะยกออกปลูกใหม่ได้เลย

หลักนี้ผู้ปลูกกล้วยไม้สมัครเล่นสามารถพิจารณานำไปใช้ได้ไม่ว่าใครมีกล้วยไม้มากหรือน้อย อย่าปล่อยให้หือทธิพลเทคโนโลยีราคาแพงๆ มันล่อเราเดินไปลงหลุมผลประโยชน์ของคนอื่น ทำให้เกิดผลเสียหายทั้งแก่ตนและส่วนรวมด้วย

ค. การขยายพันธุ์กล้วยไม้ในประเภทโมโนโพเดียล หรือกล้วยไม้สกุลต่างๆ ที่มีหลักการเจริญเติบโตและรูปทรงเช่นเดียวกับกล้วยไม้สกุลแวนดา

กรุณาหวนกลับไปพิจารณาสภาวะซึ่งอธิบายไว้แล้วในหัวข้อเรื่อง การจำแนกประเภทกล้วยไม้โดยใช้หลักการเจริญเติบโตและรูปทรง ภายใต้หัวข้อย่อยเรื่อง ประเภทโมโนโพเดียล อีกครั้งหนึ่งเพื่อนำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาใช้เป็นพื้นฐานการพิจารณาช่วยให้มองเห็นภาพส่วนที่เป็นหลักสำคัญ สำหรับพิจารณาตัดสินใจในเรื่องนี้

สรุปภาพรวมของกล้วยไม้ประเภทนี้คือ มีลำต้นซึ่งเห็นได้ชัดเจน มีจุดเจริญออกไปทางส่วนยอด มีการแตกหน่อช่วยให้เกิดยอดที่เจริญออกไปเป็นแขนง มีรากออกจากปล้องส่วนที่อยู่ใกล้ข้อไล่จากโคนขึ้นไป และช่อดอกออกจากตาซึ่งอยู่ร่วมกันกับตาที่แตกหน่อ

จากภาพรวมเท่าที่กล่าวมาแล้ว น่าจะช่วยสะท้อนให้เห็นอย่างกว้างๆว่า การขยายพันธุ์โดยการตัดแยกอาจกระทำได้สองทางด้วยกัน

ทางหนึ่งคือการตัดต้น ซึ่งหลังจากตัดแล้วส่วนปลายให้มีรากติดไปด้วย ส่วนโคนหรือตอยอมมีโอกาสแตกหน่อจากตาซึ่งอยู่ด้านล่าง หากต่อแข็งแรงประกอบกับกล้วยไม้มีนิสัยเลี้ยงง่ายอาจแตกหลายหน่อจากตาซึ่งแม้จะมีเพียงปล้องละตา แต่มีหลายปล้องได้

หลังจากหน่อที่เกิดใหม่ เริ่มมีอายุมากขึ้นจะมีรากออกตามมา หากสังเกตเห็นหน่อเจริญเติบโตใหญ่ขึ้นและมีรากเกิดใหม่มากพอสมควร อาจพิจารณาตัดหน่อส่วนที่อยู่ติดกับตอ นำออกมาปลูกลงภาชนะใหม่อย่างอิสระได้

ความสะดวกของเครื่องมือเครื่องใช้และตัวผู้ปฏิบัติรวมทั้งบริเวณต้นกล้วยไม้ซึ่งจะต้องรับการตัดแยกเป็นสิ่งควรให้ความสนใจ เช่นเดียวกันกับการตัดแยกกล้วยไม้ในประเภทซิมีโพเดียล

ในอดีต ระหว่างช่วงที่ผู้สนใจปลูกล้วยไม้ในประเทศไทยยังมีประสบการณ์ไม่มากนัก ประกอบกับระหว่างนั้นคนไทยยังตกเป็นทาสการค้ากล้วยไม้แวนดาลูกผสมของฮาวายและสิงคโปร์ เรายังเชื่อกันว่าถ้าตัดยอดแวนดาเพื่อการค้าขาย ผู้ซื้อมักมุ่งความสนใจไปยังส่วนยอดมากกว่าส่วนตอ

เนื่องจากการมองภาพภายนอกแล้วรู้สึกว่ายอดมีขนาดใหญ่กว่า นอกจากนั้นหลังจากซื้อไปแล้วจะมีโอกาสได้ชมดอกเร็วกว่าด้วย

จากผลงานค้นคว้า ซึ่งผู้เขียนทุ่มเทปฏิบัติถึงสู่ส่วนลึกในขณะนั้น ในที่สุดก็ทราบความจริงซึ่งน่าจะเป็นหลักสำคัญว่า ข้อปล้องที่ลำต้นของกล้วยไม้ประเภทโมโนโพเดียลซึ่งอยู่ด้านล่าง มีช่วงสั้นและถี่กว่าด้านบน ดังนั้นส่วนล่างจึงมีจำนวนรากรวมทั้งความแข็งแรงสมบูรณ์หนาแน่นมากกว่า ยิ่งเป็นกล้วยไม้ที่เจริญมาจากการเพาะเมล็ดหรือเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

ดังนั้นยอดซึ่งตัดจากต้นไปปลูกจึงมีรากน้อยกว่า ทำให้ประสิทธิภาพในการรับอาหารและน้ำผ่านทางรากลดลงไปด้วย จึงมีผลทำให้ต้นซึ่งได้ไปจากการตัดยอดทิ้งใบล่างๆ ก่อนกำหนด ดังจะพบความจริงว่าหลังจากปลูกแล้วในที่สุดส่วนล่างของทรงต้นจะเหลือแต่ลำต้นซึ่งคนยุคนั้นเรียกตามภาษาชาวบ้านว่า กล้วยไม้ยืนแก่ผ้า

ส่วนตอซึ่งอยู่ในภาชนะปลูกเดิมจะมีโอกาสแตกหน่อและเติบโตขึ้นมาบนพื้นฐานด้านกายภาพ คล้ายกล้วยไม้ที่เกิดจากการเพาะเมล็ด กล่าวคือ ส่วนโคนซึ่งมีข้อมีปล้องถี่ยอมมีระบบรากหนาแน่น ช่วยให้สามารถเจริญเติบโตขึ้นมาโดยสะท้อนให้เห็นภาพรวมอย่างสมบูรณ์

ดังนั้นในระยะยาว กล้วยไม้ประเภทนี้ได้จากหน่อใหม่อันเป็นผลจากการตัดแยก จึงให้ดอกสมบูรณ์อย่างสอดคล้องกันกับส่วนต้นและใบ

จากการค้นพบความจริงดังกล่าวและนำความรู้ออกเผยแพร่ มีผลทำให้ความคิดคนที่สนใจปลูกกล้วยไม้ประเภทแวนดาในอดีต มีการปรับเปลี่ยนมาสู่ด้านตรงข้ามอย่างเห็นได้ชัด

หลังจากนั้นมา การตัดสินใจขยายพันธุ์กล้วยไม้ในประเภทนี้ ก็ได้เปลี่ยนวัตถุประสงค์มาเน้นความต้องการของหน่อมากขึ้น ยิ่งเป็นพันธุ์ที่ยังคงมีปริมาณน้อย บางรายไม่คิดเอายอดไว้เลยก็มี ในทางปฏิบัติจึงมีการทำลายยอด หรือตัดยอดทิ้งโดยไม่คิดจะให้มีรากติดไปด้วย โดยหวังที่จะได้ส่วนตอยาวมากเพื่อให้ได้หน่อในปริมาณมากขึ้น

ถ้าเป็นชนิดที่มีปริมาณมาก และมีนิสัยปลูกง่ายและให้หน่อได้ง่าย รวมทั้งมีรูปทรงสูง อาจมีทั้งการตัดยอดปลูกรวมกับการใช้หน่อปลูกด้วย ดังเช่นที่พบจากการขยายพันธุ์กล้วยไม้ลูกผสม **มีอคคารา (Mokara)** บางชนิดซึ่งปลูกตัดดอกเป็นการค้า

แ่งคิดที่ฝากไว้เป็นข้อสังเกต กล้วยไม้ในประเภทที่มีการเจริญเติบโตและรูปทรงแบบแวนดา เป็นกลุ่มที่มีแหล่งกำเนิดอยู่ในภูมิภาคเอเชียเขตร้อน และในประเทศไทยก็มีหลายสกุลหลายชนิดอยู่ในธรรมชาติ แต่ถ้าหวนกลับไปมองอดีตทำให้เห็นความจริงว่า คนในวงการกล้วยไม้ไทยยุคนั้นต้องไปสั่งซื้อลูกผสมมาจากถิ่นอื่น

ต่อมากการพัฒนาซึ่งเกิดขึ้นจากตัวบุคคลอย่างเห็นได้ชัด แม้ช่วงที่ผ่านมาเราจะมีผลงานเรื่องนี้จนเป็นที่ยอมรับทั่วโลก แต่มีข้อสังเกตว่าขณะนี้ตัวบุคคลกำลังใกล้จะผ่านพ้นไปตามสังขารม ผลงานเรื่องนี้ซึ่งเคยเกิดจากคนไทยเองก็กำลังย้ายพื้นฐานการผลิตไปอยู่ในมือชนต่างชาติอีก ซึ่งนับวันดูจะยิ่งเห็นชัดมากขึ้นเรื่อยๆ

การขยายพันธุ์กล้วยไม้ โดยวิธีผสมเกสรและเพาะเมล็ด

บทนำ

การขยายพันธุ์กล้วยไม้โดยวิธีผสมเกสรและเพาะเมล็ดมีเหตุผลร่วมกันทั้งในด้านอนุรักษ์และพัฒนา หากจะนำมาพิจารณาแยกออกจากกันเพื่อการศึกษาให้เห็นชัด ก่อนอื่นใคร่ขอกล่าวกันว่า **ทุกสิ่งซึ่งปรากฏให้มนุษย์สัมผัสได้ ย่อมมีวิถีการเปลี่ยนแปลงเป็นวัฏจักร** ถ้าเริ่มคิดจากด้านการอนุรักษ์ทุกสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ มนุษย์ย่อมมีโอกาสนำมาใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวัน แม้เรื่องกล้วยไม้เมื่อมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ย่อมคิดที่จะพัฒนาให้มีสิ่งใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติโดยมนุษย์เอง

ดังนั้นจึงมีการนำมาผสมพันธุ์และเพาะเมล็ด มีการคัดเลือกพันธุ์และผสมพันธุ์ใหม่ๆ แปลกๆ ก้าวไกลจากธรรมชาติออกไปมากขึ้น ระหว่างช่วงนี้เองส่วนที่มีอยู่ในธรรมชาติ ย่อมมีโอกาสเกิดใหม่มีผลทดแทนส่วนซึ่งมนุษย์เคยนำไปใช้สนองประโยชน์

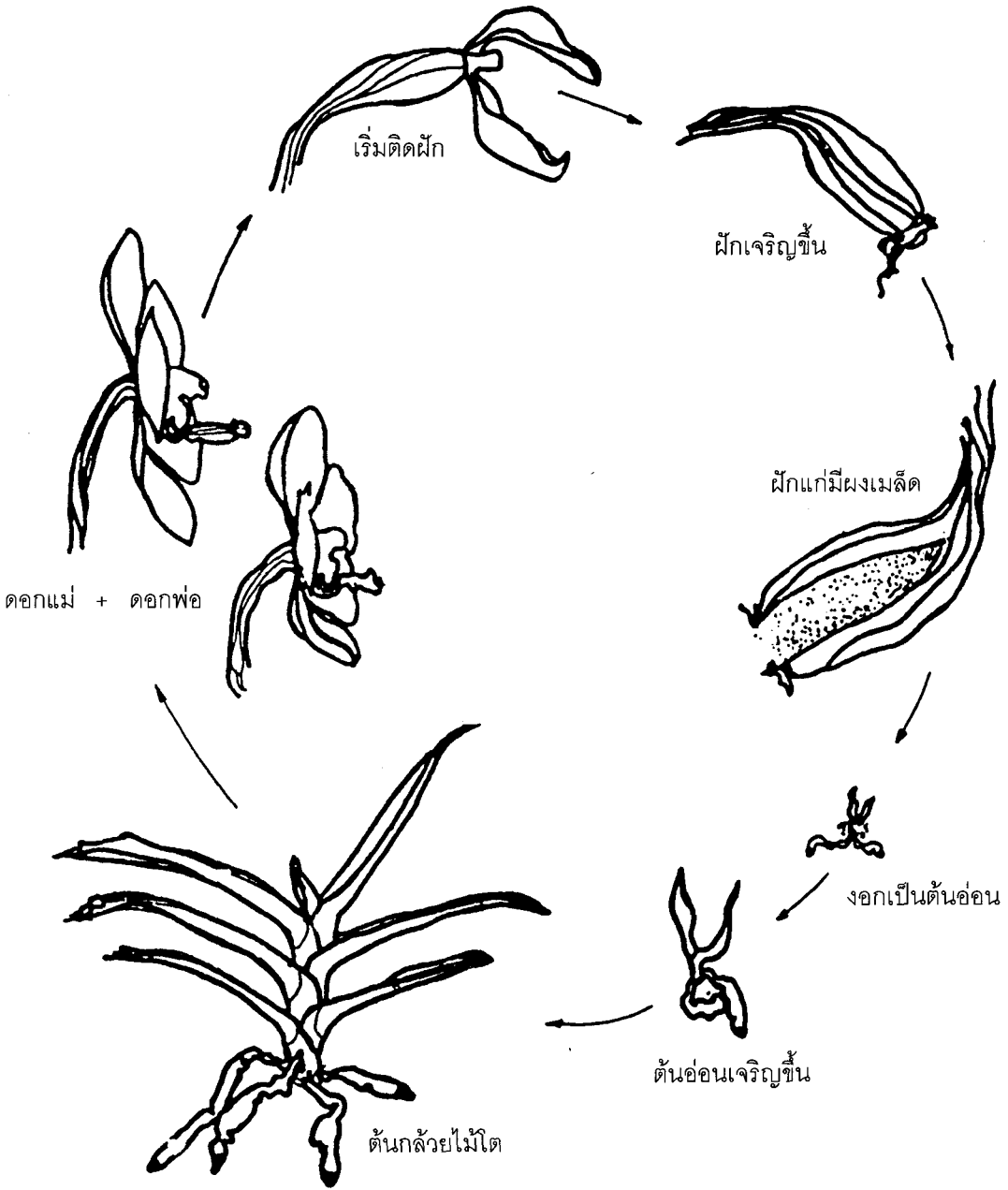
อย่างไรก็ตาม การที่มนุษย์ผสมพันธุ์กล้วยไม้ก้าวไกลออกไป ในด้านรากฐานทางพันธุกรรมย่อมมีผลทำให้อ่อนแอลงไป อีกทั้งยังไกลก็ยิ่งส่งผลให้การเกิดสิ่งใหม่ๆ ลดน้อยลงไป ในที่สุดก็จะหวนกลับมาเริ่มต้นคิดสร้างแนวใหม่จากพันธุ์ธรรมชาติอีกรอบหนึ่ง

อนึ่ง คำว่าท้องถิ่นซึ่งมีเหตุผลเชื่อมโยงถึงรากฐานความรู้สึกรักและผูกพันอยู่กับทุกสิ่งอันเป็นธรรมชาติของท้องถิ่นจากจิตใจมนุษย์ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก

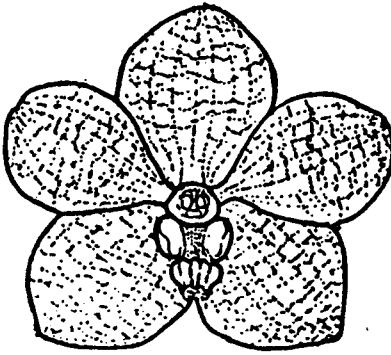
หากไม่เกิดภาวะสับสน มนุษย์ซึ่งชีวิตเกิดร่วมท้องถิ่นกับสิ่งอื่นๆ แม่กล้วยไม้ ถ้ามีโอกาสนำมาใช้ประโยชน์ย่อมมีความรักความผูกพันอย่างลึกซึ้ง ซึ่งประเด็นนี้ถือได้ว่า คือรากฐานความรู้สึกรับผิดชอบ

ลำดับความก้าวไกลของวิถีทางในการพัฒนาโดยวิธีผสมเกสรและเพาะเมล็ด

ใคร่ขอลำดับความก้าวไกล โดยเริ่มต้นจากจุดที่ใกล้ธรรมชาติมากที่สุดดังต่อไปนี้
ดังได้กล่าวไว้แล้วแต่ช่วงแรกๆ ว่า ดอกกล้วยไม้มีทั้งเพศผู้และเพศเมียอยู่ในดอกเดียวกัน แต่ก็มีธรรมชาติที่จำกัดขอบเขตโดยองค์ประกอบและโครงสร้างของดอกให้เป็นพันธุ์ไม้ที่อาศัยแมลงช่วยผสมเกสร

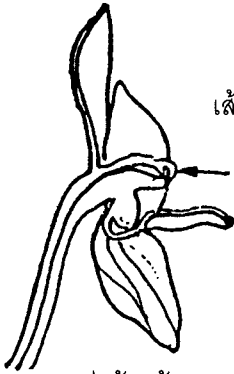
วงจรชีวิตของกล้วยไม้

ภาพด้านหน้า

ภาพด้านข้าง

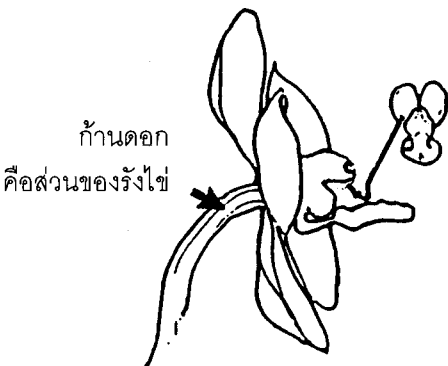
เส้าเกสร

ผาด้านข้าง

เกสรตัวผู้
อยู่ในแองเกสร
ปลายเส้าเกสร

ภาพด้านข้างเส้าเกสร

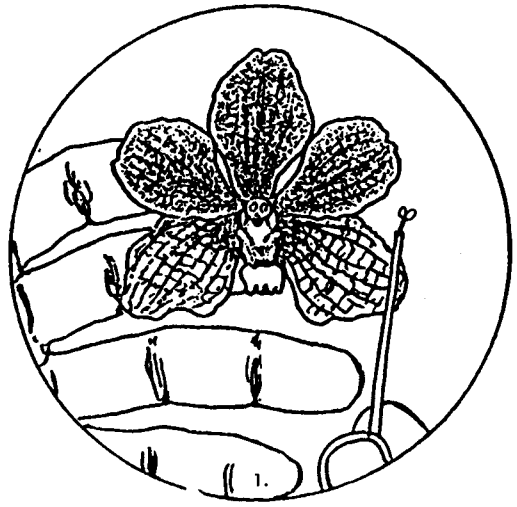

ก้านดอก
คือส่วนของรังไข่

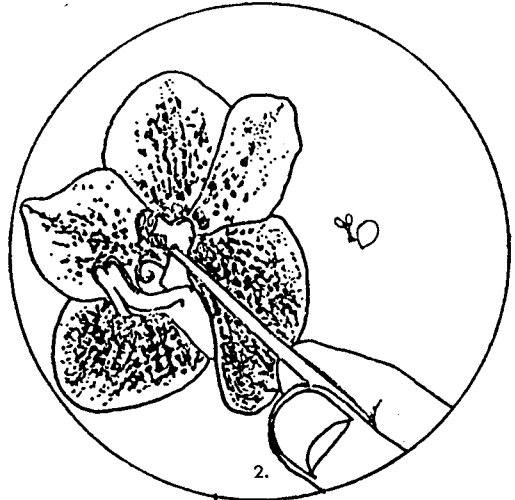

ฝักกล้วยไม้
เกิดการเจริญของรังไข่
หรือก้านดอก หลังจากการผสมเกสร

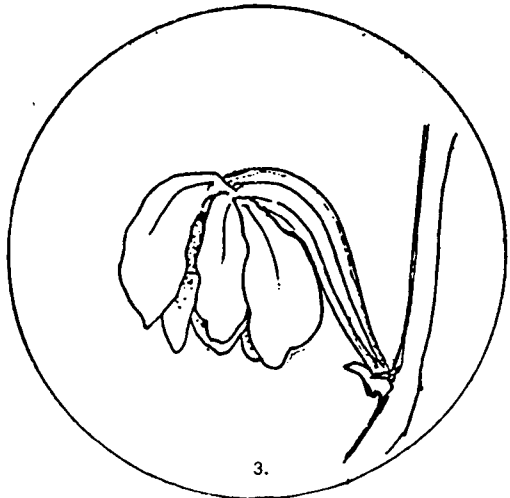
การผสมเกสร ใช้เกสรตัวผู้
วางในแองซึ่งเป็นยอดเกสรตัวเมีย
มีน้ำเมือกเหนียวอยู่ใต้จะงอยของเส้าเกสร

- เอาฝากรอบเกสรทิ้ง คงเหลือ
เมื่อดเกสรตัวผู้

- ปลดเอาเกสรตัวผู้และฝากรอบออกจากที่ใช้เป็น
แม่พันธุ์ เพื่อป้องกันการผสมตัวเองในภายหลัง
แล้วจึงเอาเกสรตัวผู้ที่ได้จากดอกพ่อพันธุ์ใส่ลงใน
แอ่งตัวเมียซึ่งอยู่ใต้จะงอยของเส้าเกสร

- ดอกที่ได้รับการผสมแล้ว ไม่กี่วันกลีบดอกจะเหี่ยว
ก้านดอกจะเจริญขึ้นเป็นฝักดอกกล้วยไม้

อนึ่ง ถ้ามนุษย์ไม่เห็นแก่ตัวจนกระทั่งมองข้ามตนเองไปยอมรู้เหตุรู้ผลได้ว่า เมื่อมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติย่อมมีการช่วยผสมเกสรให้กล้วยไม้เช่นเดียวกับแมลงด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อมนุษย์มีความคิดที่สามารถนำสิ่งต่างๆ มาพัฒนาเพื่อสนองประโยชน์แห่งตนได้ไกลกว่าแมลงและสัตว์อื่นๆ ธรรมชาติของมนุษย์จึงมีการกำหนดวิถีทางของการพัฒนาที่ส่งผลห่างจากธรรมชาติมากขึ้น แต่ยิ่งห่างมากเท่าใดผลซึ่งควรจะสะท้อนกลับมาสนับสนุนการคงอยู่ของธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลงมาสนองประโยชน์สู่อีกด้านหนึ่งเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้น หากนำเอาขั้นตอนซึ่งอยู่ในวิถีทางการผสมเกสรมาเรียงลำดับเริ่มต้นจากการผสมตัวเอง ก้าวต่อไปถึงการผสมข้ามต้นภายในชนิดเดียวกันเลยไปถึงการผสมข้ามชนิดข้ามสกุล ดังที่ได้แสดงไว้ในแผนผังตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกของเรื่องการขยายพันธุ์กล้วยไม้แล้ว

การผสมเกสรกล้วยไม้

หัวข้อเรื่องนี้ หมายความว่าถึงการผสมเกสรโดยคน ซึ่งแน่นอนที่สุดย่อมมีผลสนองตอบความต้องการของคน ก่อนอื่นใคร่ขออนุญาตนำเอาประเด็น **ความเป็นไปได้** มาชี้ให้เห็นเพื่อใช้เป็นหลักในการพิจารณาดังนี้

เนื่องจากกล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้วงศ์ใหญ่ และมีความหลากหลายของรูปลักษณะรวมทั้งพื้นฐานถิ่นกำเนิดตามธรรมชาติอย่างกว้างขวาง **ความเป็นไปได้** ในการผสมพันธุ์เพื่อผลสำเร็จ จึงขึ้นอยู่กับเหตุผลหลายประการซึ่งมีความสัมพันธ์ถึงกันและกัน

เริ่มจากเหตุผลทางพันธุศาสตร์ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนว่า กล้วยไม้ชนิดเดียวกันย่อมผสมกันได้อย่างแน่นอน ยิ่งเป็นกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติซึ่งถือว่ามีควมบริสุทธิ์อยู่ในตัว ถ้าผสมกันไม่ได้ผลย่อมหมายความว่า ผู้ผสมน่าจะขาดความรู้และประสบการณ์มากกว่า

หากเป็นพันธุ์ผสม แม้ชนิดเดียวกันอาจมีปัญหาทำให้ไม่สำเร็จเช่นผลจากการผสมในอดีตทำให้กล้วยไม้ต้นนั้นเป็นหมันได้ ถ้าองค์ประกอบทางพันธุศาสตร์เกิดภาวะสับสน

กล้วยไม้คนละชนิด แต่อยู่ในสกุลเดียวกัน ถ้าไม่เกิดจากผลการผสมซึ่งทำให้ห่างจากธรรมชาติมาก่อนควรจะผสมข้ามชนิดกันได้ แต่การจัดระบบจำแนกสกุลและชนิดในด้านรูปวิธานก็เกิดจากคน ถ้าผู้จัดระบบสร้างความสับสนไว้แต่แรก อาจทำให้การผสมไม่ประสบความสำเร็จได้ ดังจะพบเป็นครั้งคราวว่ามีการปรับเปลี่ยนกล้วยไม้จากสกุลหนึ่งไปไว้ในอีกสกุลหนึ่งเกิดขึ้นเป็นช่วงๆ

นอกจากนั้นขอบข่ายของแต่ละสกุลมีความกว้างแคบไม่เท่ากัน เช่นสกุล เติ้นโตรเบียมหรือหวาย เป็นกล้วยไม้สกุลใหญ่มาก ถึงกับมีการจำแนกออกไปเป็นกลุ่ม (section) ย่อยๆ อีกหลายกลุ่ม แม้การผสมข้ามกลุ่มกัน บางกลุ่มก็ผสมข้ามกันได้ง่าย บางกลุ่มก็ยาก ประเภทของกล้วยไม้มีส่วนสัมพันธ์กับความเป็นไปได้ เช่นกล้วยไม้ประเภทโมโน-โพเดียลหรือประเภทแวนดา แม้จะมีหลายสกุล แต่เท่าที่ได้ปฏิบัติกันมาแล้วพบว่าส่วนใหญ่ในประเภทเดียวกันแม้ต่างสกุลกันก็อาจผสมข้ามกันได้ยากบ้างง่ายบ้าง คงเป็นธรรมชาติของแต่ละสกุลและแต่ละชนิด

ส่วนประเภทซิมโฟเดียลมีความหลากหลายมากกว่า เลยไปถึงการมีแหล่งกำเนิดแตกต่างกันมาก แหล่งกำเนิดกล้วยไม้แหล่งใหญ่อยู่ในเขตร้อนของทวีปเอเชียและอเมริกา กล้วยไม้ในประเภทโมโนโพเดียลมีกำเนิดอยู่ในทวีปเอเชีย แต่กล้วยไม้ในประเภท ซิมโฟเดียลมีแหล่งกำเนิดอยู่ทั้งสองภูมิภาค

ดังนั้นจึงยังไม่ปรากฏผลการผสมเกสรกล้วยไม้ข้ามทวีปที่เป็นผลสำเร็จ และผลงานวิจัยทางพันธุศาสตร์ก็ได้ยืนยันไว้ค่อนข้างชัดเจนว่า ลักษณะทางพันธุศาสตร์ของกล้วยไม้ซึ่งมีแหล่งกำเนิดต่างทวีปกันไม่สามารถจับคู่กันได้ คงมีแต่การผสมเกสรในสายเดียวกันที่ก้าวไกลออกไปจนกระทั่งใกล้ถึงจุดปลายสุดแล้วก็หวนกลับมาเริ่มต้นใหม่

แต่ช่วงหลังๆ ได้สะท้อนภาพความจริงให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ฐานความคิดคนถูกอิทธิพลวัตถุทำลายลงไปเรื่อยๆ ยิ่งคนในประเทศเขตร้อนดูจะเห็นได้ชัดเจนมาก

ดังนั้นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นเท่าที่พบได้ หลังจากการผสมกล้วยไม้ก้าวไกลออกไปมากขึ้น ก็จะทำให้พ่อแม่พันธุ์ซึ่งเป็นพันธุ์ธรรมชาติหรือแม่พันธุ์ผสมในช่วงต้นๆ ทำให้ไม่สามารถหวนกลับมาจะหาพันธุ์พื้นฐานเพื่อเริ่มต้นใหม่ได้อีก

วิธีผสมเกสรกล้วยไม้

การศึกษาโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของดอกกล้วยไม้ โดยเฉพาะอวัยวะเพศผู้และเพศเมีย คงจะช่วยให้เข้าใจได้ชัดเจนพอสมควร ยิ่งกว่านั้น ระหว่างการศึกษาจากหนังสือ หากเด็ดดอกกล้วยไม้สกุลต่างๆ มาพิจารณาร่วมกับการอ่านหนังสือเล่มนี้ น่าจะช่วยให้มีความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

ก่อนการลงมือผสมเกสรกล้วยไม้ ควรตรวจสอบดูให้รอบคอบว่า มีเกสรตัวผู้อยู่ครบถ้วน กับทั้งเกสรตัวผู้และยอดเกสรตัวเมีย ควรมีความสะอาดสดใสด้วยกันทั้งคู่ โดยเฉพาะยอดเกสรตัวเมียไม่มีเชื้อราและไม่มีเกสรตัวผู้จากที่อื่นเข้าไปอยู่ในนั้นก่อนแล้ว

การผสมเกสร ควรกระทำในเวลาเช้าตรู่ ขณะที่อากาศมีความชุ่มชื้น และอุณหภูมิไม่ร้อน รวมทั้งน้ำเลี้ยงในส่วนต่างๆ ของต้นและดอกกำลังอยู่ในสภาพอิ่มเอิบสดใส

มือผู้ผสมควรได้รับการชำระล้างให้สะอาดและเช็ดให้แห้ง ไม้ที่ใช้เขียนเกสรตัวผู้ อาจใช้ไม้จิ้มฟันก็ได้แต่ต้องอยู่ในสภาพที่สะอาด

ก่อนเกสรตัวผู้ของกล้วยไม้ต่างๆ ไปจะนอนอยู่ในแอ่งซึ่งอยู่ตรงปลายเส้นเกสรโดยมีส่วนที่เป็นฝาครอบปิดไว้ ส่วนยอดเกสรตัวเมียมีลักษณะเป็นแอ่งอยู่ใต้จะงอยของเส้นเกสร ภายในแอ่งมีน้ำเหนียวๆ มีลักษณะใสคล้ายแป้งเปียก

ก่อนเกสรตัวผู้จะมีลักษณะเป็นคู่ อาจมีที่คลุมขึ้นอยู่กับชนิด สกุล และประเภทของกล้วยไม้ สำหรับกล้วยไม้สกุลต่างๆ ในประเภทโมโนโพเดียลมีก่อนเกสรตัวผู้อยู่คู่เดียว และมีก้านซึ่งปลายด้านล่างมีลักษณะเป็นเยื่อบางๆ แต่เหนียวมาก สามารถติดอยู่กับไม้หรือสิ่งอื่นใดที่มีผิวหน้าเรียบได้ง่าย

ส่วนก่อนเกสรตัวผู้ของกล้วยไม้ประเภทซิมโพเดียลนี้อาจมีจำนวนคู่แตกต่างกันสุดแต่จะเป็นกล้วยไม้ในสกุลใด นอกจากนั้นก้านของก่อนเกสรไม่มีคุณสมบัติเหนียวทำให้ไม่สามารถติดกับอะไรได้

ถ้าคิดจะผสมเกสรข้ามต้น ข้ามชนิด รวมทั้งข้ามสกุล ขั้นแรกควรใช้ไม้สะกิดฝาครอบเกสรตัวผู้ให้เปิดออก เสร็จแล้วจึงแกะเกสรตัวผู้ออกมาเก็บไว้ต่างหาก แล้วจึงนำเกสรตัวผู้จากกล้วยไม้ชนิดที่ตั้งใจจะใช้ทำพอพันธุ์ สอดใส่เข้าไปวางลงในแอ่ง โดยที่น้ำเหนียวๆ ซึ่งอยู่ในแอ่งหรือยอดเกสรตัวเมีย มีคุณสมบัติยึดก่อนเกสรตัวผู้ไว้ได้ดี

น้ำเหนียวๆ ซึ่งอยู่ที่ยอดเกสรตัวเมียมีคุณสมบัติเป็นน้ำตาลอ่อนๆ ช่วยให้เกสรตัวผู้ที่เข้ามาสัมผัสสามารถงอกหลอดชอนไชผ่านใจกลางเส้นเกสรลงไป และส่งเชื้อตัวผู้เข้าไปผสมกับไข่แต่ละฟองภายในรังไข่ให้เสร็จโดยสมบูรณ์ได้

การใช้ปลายไม้แกะก่อนเกสรตัวผู้ มีข้อพึงระวังว่าถ้าเป็นเกสรกล้วยไม้ประเภทซิมโพเดียล เช่น แคนทิลิยาหรือหวายอาจทำให้ก่อนเกสรหลุดหล่นลงสู่พื้นดินได้ง่าย เนื่องจากก้านเกสรไม่มีแผ่นเหนียวๆ ซึ่งสามารถติดปลายไม้ได้

ดังนั้นก่อนแกะควรใช้ขี้ผึ้งจากอีกมือหนึ่งรองไว้ นอกจากนั้นให้ใช้ปลายไม้แตะน้ำเมื่อกจากยอดเกสรตัวเมียดอกอื่น เพื่อว่าเมื่อนำมาเขียนก่อนเกสรคาดได้ว่าน่าจะทำให้ก่อนเกสรติดปลายไม้ออกมา แล้วจึงนำไปสอดใส่ลงในแอ่งยอดเกสรตัวเมียของต้นซึ่งใช้เป็นแม่พันธุ์

ถ้าเป็นกล้วยไม้ในประเภทโมโนโพเดียล ก่อนเกสรตัวผู้ทั้งคู่จะมีก้านร่วมกันและปลายด้านล่างของก้านมีแผ่นบางๆ มีลักษณะเหนียว เมื่อใช้ปลายไม้สะกิดตรงจะงอยเส้นเกสรเพื่อเปิดฝาครอบออกแผ่นดังกล่าวก็จะติดปลายไม้ออกมาพาเอาก่อนเกสรตัวผู้ติดปลายไม้ออกมาด้วย

ก่อนที่จะวางลงไปในแอ่งของยอดเกสรตัวเมีย หากวางลงไปเฉยๆ จะพบว่า เมื่อชักปลายไม้ออก เกสรตัวผู้จะติดกลับออกมาด้วย ดังนั้นจึงมีทางเลือกอยู่ 2 วิธีคือ วิธีแรก นำมาปลดเกสรตัวผู้ออกจากปลายไม้ แล้ววางลงในแผ่นกระดาษสะอาด หลังจากนั้นจึงใช้ปลายไม้แต่น้ำเหนียวๆ จากยอดเกสรตัวเมียของดอกซึ่งไม่ต้องการผสม แล้วนำมาแตะก่อนเกสรตัวผู้บนแผ่นกระดาษ นำไปวางลงในแอ่งยอดเกสรตัวเมียของดอกซึ่งต้องการผสม การนำปลายไม้ไปแต่น้ำเหนียวๆ ที่ยอดเกสรตัวเมียจากดอกอื่นก็เพื่อไม่ต้องการให้ยอดเกสรตัวเมียของดอกที่ต้องการผสมเกิดการกระทบกระเทือน

อีกวิธีหนึ่ง นำก้อนเกสรตัวผู้ซึ่งติดแน่นอยู่ที่ปลายไม้ไปสอดใส่ลงในยอดเกสรตัวเมียโดยตรง แต่มีวิธีการที่จะช่วยให้มีการปลดจากปลายไม้ได้ ณ ที่นั้น

เนื่องจากได้ปลายจะงอยเส้าเกสรมีเยื่อบางๆ ปลายแยกจากกันเป็นสองแฉก ห้อยลงมาสู่ด้านล่าง หลังจากสอดใส่ก้อนเกสรตัวผู้ทั้งคู่ลงไปแล้ว ให้เอาก้านซึ่งมีลักษณะเหนียวพาดลงไประหว่างช่องของจะงอย เสรีแล้วดึงปลายไม้ออกในระดับนั้น เราจะพบว่าง่ามดังกล่าวจะรั้งก้อนเกสรตัวผู้ซึ่งติดอยู่ด้านในเอาไว้ ในที่สุดปลายซึ่งติดแน่นอยู่กับปลายไม้ก็จะหลุดออกจากกัน

หลังเสร็จการผสมเรียบร้อยแล้ว จำเป็นต้องติดป้ายบอกชื่อพ่อ - แม่พันธุ์ รวมทั้งวันที่ทำการผสมไว้กับก้านดอกให้ชัดเจน นอกจากนี้ควรจดลงในสมุดบันทึกไว้อีกทางหนึ่งด้วย

การเปลี่ยนแปลงหลังจากการผสมเกสร หลังเสร็จการผสมเกสรแล้ว ถ้าติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงจะพบว่า วันถัดมากลิบบอกจะเริ่มเหี่ยวและถอดสี ยอดเกสรตัวเมียซึ่งอยู่ใต้จะงอยเส้าเกสรจะเริ่มบวมและมีน้ำเมือกเหนียวไหลออกมาละลายก่อนเกสรตัวผู้ให้ค่อยๆ ถูกกลืนเข้าไปอยู่ในนั้น

หลังจากนั้นก้านดอกซึ่งด้านในคือรังไข่ของตัวเมียจะค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสีเขียวและเติบโตมากขึ้น ช่วงที่กลีบดอกเหี่ยวควรใช้กรรไกรเล็กๆ ตัดออก เพราะถ้าปล่อยให้ถูกน้ำอาจเน่าและเกิดเชื้อราลุกลามเข้าไปทำลายดอกซึ่งได้รับการผสมเสร็จใหม่ๆ ได้ง่าย

การรักษาความปลอดภัยให้กับต้นกล้วยไม้ซึ่งได้รับการผสมเสร็จแล้วนับเป็นเรื่องสำคัญมาก บางรายที่ผสมกล้วยไม้อย่างจริงจัง หรือใช้เป็นแหล่งผลิตกล้วยไม้ลูกผสมรูปแบบใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง จะตัดแปลงพื้นที่ส่วนหนึ่งภายในเรือนกล้วยไม้ สร้างหลังคากันฝนและใช้ตาข่ายตาละเอียดทำฟาสีด้านเพื่อป้องกันภัยจากนกและศัตรูจำพวกแมลง บางรายก็อาศัยใช้ประโยชน์ร่วมกันกับการเตรียมกล้วยไม้ส่งเข้าประกวดด้วย

หลังจากการผสมเกสรและฝักเจริญเติบโตขึ้นจะพบว่า ถ้าเป็นฝักกล้วยไม้ประเภท ชิมโฟเตียล เช่นแคทลียา เด็นไดรเบียม และออนซิเดียม ก้านฝักจะห้อยทำให้ปลายฝักชี้ลงด้านล่าง ถ้าเป็นฝักกล้วยไม้ในประเภทโมโนโฟเตียล ก้านฝักจะตั้งแข็งทำให้ปลายฝักชี้ขึ้นด้านบน

ถ้าปล่อยให้ฝักสุกจะพบว่า เมล็ดกล้วยไม้ซึ่งมีธรรมชาติเป็นผงละเอียดมาก หากเป็นเมล็ดกล้วยไม้ในประเภทโมโนโฟเตียลจะมีสีน้ำตาลไหม้ ถ้าเป็นเมล็ดกล้วยไม้ในประเภทชิมโฟเตียลจะมีสีเหลืองอมเขียวอ่อนๆ

อายุฝัก หลังจากการผสมเสร็จแล้วจนถึงช่วงฝักสุก ซึ่งสังเกตได้จากการเปลี่ยนสีจากเขียวเป็นสีเหลืองแบบมะนาวสุก รวมทั้งผิวฝักเริ่มเขียวมีอายุแตกต่างกัน ทั้งนี้และทั้งนั้นขึ้นอยู่กับธรรมชาติของกล้วยไม้แต่ละชนิด นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมย่อมมีส่วนร่วมอีกทางหนึ่ง

ฝักกล้วยไม้ในสกุลสพาโรกลอติส (*Spathoglottis*) มีอายุตั้งแต่เริ่มติดฝักจนถึงฝักสุกประมาณ 35 วัน ฝักกล้วยไม้พ้ามุ่ย (*Vanda coerulea*) อาจมีอายุยาวนานถึง 16 เดือน ฝักกล้วยไม้ลูกผสมมีอายุสั้นกว่ากล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติหรือพันธุ์แท้

การเพาะเมล็ดกล้วยไม้

ช่วงเริ่มแรก การหาความรู้เรื่องการเพาะเมล็ดกล้วยไม้โดยวิธีวิทยาศาสตร์ภายในบรรยากาศของสังคมไทยยังคงเป็นสิ่งเร้นลับมาก แม้มีบุคคลผู้หนึ่งซึ่งกระทำมาก่อน แต่ก็ปิดบังหวงแหนความรู้ ทั้งๆ ที่ตนก็เป็นผู้ซึ่งอยู่ในแวดวงนักวิชาการ แถมยังนำเอางานนี้เข้าไปแอบแฝงไว้โดยอาศัยอุปกรณ์ต่างๆ ของราชการด้วย

ด้านดีซึ่งผู้เขียนได้รับคงจะเนื่องมาจากสิ่งดังกล่าว มีผลกระตุ้นให้ตนต่อสู้โดยมุมานะที่จะทำในสิ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นความถูกต้องกับเหตุและผล มันทำให้ดิ้นรนทุกวิถีทางนี้จะทำให้ได้เพื่อนำความรู้ออกไปเผยแพร่สู่สาธารณชน

ช่วงนั้นต้องใช้เวลาค้นคิดหาความรู้และสิ่งต่างๆ จากสภาพซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มาด้วยมือเปล่าจริงๆ แต่ก็มีความหวังเปล่าเป็นพื้นฐานรองรับอย่างสำคัญอีกทางหนึ่ง

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าความรู้ที่ได้รับเกี่ยวกับการเพาะเมล็ดกล้วยไม้มาจากพื้นดินของเราเองจริงๆ

ช่วงหลังๆ ผลจากการค้นคว้าวิจัยเรื่อง การเพาะเมล็ดกล้วยไม้จากฝักอ่อนๆ ซึ่งผู้เขียนได้เริ่มต้นปฏิบัติภายในบ้านส่วนตัวประมาณช่วงปี พ.ศ. 2503 ได้มีการนำออก

เผยแพร่สู่สาธารณชน อีกทั้งมีการฝึกปฏิบัติรวมอยู่ในชั้นซึ่งให้บริการฝึกอบรมในลักษณะอาสาสมัคร ได้ช่วยย่นระยะเวลาการรอคอยกว่าฝักจะสุกได้มาก

ผลจากการพัฒนาวิชาการร่วมกับการจัดการในด้านสังคม

ผลจากเรื่องดังกล่าวที่มีการผสมผสานกันภายในกระบวนการพัฒนา ซึ่งมีทั้งงานค้นคว้าวิจัย งานบริการการเรียนการสอนงานส่งเสริมเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชนในมุมกว้าง และการจัดการด้านสังคมอันเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด ซึ่งมีการผสมผสานกันมาโดยตลอด ได้ทำให้งานบริการเฉพาะเมล็ดกล้วยไม้ รวมทั้งการขยายพันธุ์แบบเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ มีการปรับตัวจากรูปแบบซึ่งอาจเรียกว่า ต่างคนต่างทำ ทำให้ต้องลงทุนสูง มาเป็นระบบแบ่งงานกันทำ ตามความถนัด

จึงเกิดห้องปฏิบัติการซึ่งให้บริการเรื่องนี้โดยเอกชนขึ้น ช่วยให้ผู้ที่ผสมเกสรกล้วยไม้ในช่วงเริ่มจับงานปลูกกล้วยไม้ใหม่ๆ ไม่ต้องลงทุนทำเอง เนื่องจากต้องใช้ทุนสูง รวมทั้งใช้ความรู้ความชำนาญมากเป็นพิเศษ สามารถนำฝักกล้วยไม้ไปจ้างเพาะได้ในอัตราพอสมควร แก่เหตุและผล ช่วยให้งานการกล้วยไม้ไทยสามารถพัฒนาตัวเองมาได้ถึงขั้นนี้

ถ้าใครสนใจเรื่องการเพาะเมล็ดกล้วยไม้โดยตรงและคิดจะเรียนรู้ให้ลึกซึ้งลงไปถึงรายละเอียด ควรศึกษาจากหนังสือ กล้วยไม้เล่มใหญ่ ซึ่งผู้เขียนปรับปรุงจากเล่มเดิมและสำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จัดพิมพ์ขึ้นมาในช่วงเวลาใกล้เคียงกันกับหนังสือเล่มนี้

เหตุใดจึงต้องเพาะเมล็ดกล้วยไม้ในขวด

อาจมีหลายคนสงสัยว่า ทำไมถึงต้องเพาะเมล็ดกล้วยไม้ในขวด ถ้าเช่นนั้นการที่มันงอกเป็นต้นอยู่ในธรรมชาติคงเป็นไปได้

แม้กล้วยไม้จะเป็นต้นไม้ธรรมดาๆ เช่นเดียวกับพันธุ์ไม้ชนิดอื่นๆ ซึ่งมีต้น ใบ ราก ดอกและผล อีกทั้งมีใบสีเขียวสามารถปรุงอาหารและดำเนินชีวิตอยู่ตามธรรมชาติได้ตามปกติ แต่ถ้ามองที่องค์ประกอบของเมล็ดกล้วยไม้จะพบความจริงว่า ขาดความสมบูรณ์ครบถ้วนภายในตัวเอง

กล่าวคือ เมล็ดพันธุ์ไม้โดยทั่วไปจะมี “เปลือกเมล็ดห่อหุ้มสองส่วนสำคัญๆไว้ด้วยกัน” ส่วนหนึ่งคือ “เชื้อมีชีวิตซึ่งเกิดจากการผสมระหว่างตัวผู้กับตัวเมียสมบูรณ์แล้ว (embryo)”

กับอีกส่วนหนึ่งคือ “อาหารสำหรับช่วยให้เชื้อสามารถเติบโตขึ้นเมื่อได้รับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม” ก่อนที่จะสามารถพึ่งตัวเองได้

ภายในองค์ประกอบของเมล็ดกล้วยไม้มีแต่เชื้อมีชีวิต แต่ขาดอาหารซึ่งเก็บสะสมไว้ ดังนั้นธรรมชาติจึงได้ให้ เชื้อรากกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีชื่อวิชาการว่า ไมคอไรซา ทำหน้าที่ช่วยหาอาหารให้กับต้นเชื้อภายในเมล็ด โดยที่เชื้อราเองก็มีโอกาสใช้ผิวรากกล้วยไม้เป็นที่อยู่อาศัยและดำรงชีวิตด้วย ทำให้มองเห็นสังขรณ์ได้ว่า ทุกชีวิตมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันแม้ว่าลักษณะของการพึ่งพาอาจแตกต่างกันออกไปย่อมถือเป็นธรรมชาติของแต่ละสิ่ง

เชื้อราในกลุ่มไมคอไรซาก็มีหลายชนิดแต่ละชนิดมีความเหมาะสมสอดคล้องกันกับลักษณะชีวิตของกล้วยไม้แต่ละกลุ่ม โดยธรรมชาติแล้วเชื้อราชนิดที่เหมาะสมกับกล้วยไม้กลุ่มไหน นอกจากจะอาศัยอยู่ในเซลล์ที่ผิวรากของกล้วยไม้กลุ่มนั้นแล้ว แม้รากที่แห้งตายไปก็ทิ้งเชื้อราในสภาพหนึ่งไว้ในบริเวณใกล้เคียงด้วย ถ้ากล้วยไม้ชนิดนั้นมีธรรมชาติขึ้นอยู่บนกิ่งไม้ เชื้อราชนิดที่สนองผลก็จะมีเชื้ออยู่ตามเปลือกของต้นไม้ ซึ่งอาศัยเกาะอยู่อย่างสอดคล้องกันด้วย ดังเช่นที่คนสมัยก่อนกล่าวฝากไว้ให้คิดกันว่า “ลูกไม้มักหล่นไม้ใกล้ต้น”

เมล็ดกล้วยไม้บรรจุอยู่ในฝักซึ่งถ้ามองจากภายนอกจะพบว่า มี 3 พู โดยมีตะเข็บแบ่งตามความยาวของฝัก ถ้าฝักสุกจะพบว่าภายในมีเมล็ดเล็กละเอียดมากมาย หลายชนิดมีปริมาณเมล็ดในแต่ละฝักเป็นเรือนแสน ยังมีสายเลือดจากธรรมชาติโดยตรงหรือที่เรียกกันว่า “พันธุ์ป่า” หรือ “พันธุ์ธรรมชาติ” เนื่องจากเมล็ดไม่มีอาหารคงมีแต่เชื้อจึงมีน้ำหนักเบา หลังจากฝักสุกหรือสังเกตเห็นผิวสีฝักเริ่มเหลืองและเหี่ยวยุบเล็กน้อย ขั้วเมล็ดจะหลุดจากผนังฝัก

หลังจากผิวฝักเหี่ยวและหดตัว จะทำให้ตะเข็บปริเป็นช่อง เมล็ดก็จะร่วงออกมาภายนอกและอาศัยที่มีน้ำหนักเบาเกิดจากเปลือกเมล็ดเป็นเยื่อบางๆ ด้วย จึงสามารถปลิวไปตามกระแสลมได้ง่าย หลังจากปลิวไปตกลงบนผิวเปลือกไม้ซึ่งมีเชื้อราชนิดเดียวกันกับที่ปรากฏอยู่ในรากต้นแม่ ก็จะสามารถงอกเป็นต้นอ่อนได้ในที่สุด

อย่างไรก็ตาม เมื่อเมล็ดมีขนาดเล็กมากและมีน้ำหนักเบาด้วย หลังจากปลิวไปตกลงตามเปลือกต้นไม้ใหญ่ย่อมมีโอกาสถูกน้ำฝนชะล้างไปได้ง่าย ด้วยเหตุดังกล่าวธรรมชาติจึงกำหนดให้กล้วยไม้แต่ละฝักมีจำนวนเมล็ดมากมายเป็นเรือนแสน แม้จะงอกเป็นต้นได้ไม่กี่สิบต้นก็ช่วยให้กล้วยไม้แต่ละชนิดสามารถสืบทอดพืชพันธุ์ต่อไปตามธรรมชาติได้ไม่ยากจึงพบความจริงว่าเมล็ดที่ตกค้างอยู่ตามเปลือกของต้นไม้มักติดอยู่กับร่องรอยของเปลือกของต้นไม้ซึ่งมีผิวไม่เกลี้ยงเป็นมัน บางครั้งก็พบต้นเล็กๆ ขึ้นอยู่ตามซอกหรือรอยต่อระหว่างรากกับเปลือกไม้ที่กล้วยไม้อาศัยเกาะ

คนไทยในยุคเริ่มแรกที่รู้จักนำกล้วยไม้มาปลูกลงภาชนะและแขวนไว้ในเรือนต้นไม้ ได้รู้จักเพาะเมล็ดกล้วยไม้ด้วยวิธีเลียนแบบธรรมชาติมาแล้ว โดยเหตุที่คนยุคนั้นเชื่อว่า “ถ้าคิดจะเพาะเมล็ดกล้วยไม้ให้งอกเป็นต้นได้ต้องนำเมล็ดจากฝักที่สุกแล้วไปโรยบนผิวเครื่องปลูกของต้นแม่” แต่การหว่านเมล็ดลงบนนั้น ย่อมต้องละเว้นการรดน้ำโดยตรงด้วยเกรงว่าน้ำจะชะล้างเอาเมล็ดซึ่งมีขนาดเล็กละเอียดให้สูญไปกับน้ำ จึงมีผลทำให้ต้นแม่โถมลงไป

หวนกลับไปนึกถึงช่วงหนึ่งซึ่งผู้เขียนเรื่องนี้มีส่วนร่วมกับหม่อมเจ้าอิทธิพรพงศ์เกษมศรีพระโอรสของเสด็จกรมหมื่นทิวากรวงษ์ประวัตินี้ ซึ่งเป็นเจ้านายผู้ริเริ่มถ่ายทอดการปลูกกล้วยไม้โดยสร้างโรงเรือนและปลูกลงภาชนะ แทนที่จะปลูกแบบธรรมชาติซึ่งปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมคนท้องถิ่นภาคเหนือซึ่งเป็นแหล่งที่เคยมีกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มาในอดีต

ซึ่งช่วงนั้นผู้เขียนได้รับเกียรติให้เข้าไปมีส่วนร่วมของท่าน ม.จ.อิทธิพรพงศ์เกษมศรีอาจารย์ ม.ล.ดุษฎี ชุมสาย ณ อยุธยา เปิดให้บริการสอนและฝึกอบรมวิชาสถิติแก่ผู้สนใจในช่วงปลายก่อนที่จะมาเป็นสำนักงานสถิติแห่งชาติและสานถึงการตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ตนเองไม่ทราบว่าเป็นพระองค์เป็นพระโอรสของเสด็จกรมหมื่นทิวากรวงษ์ประวัตินี้ และสนพระทัยกล้วยไม้ คงร่วมกันอย่างเอาจริงเอาจังกับวิชาการสถิติ

จนกระทั่งเวลาผ่านไปสามาร่วม 3 ปี ซึ่งผู้เขียนก็ใช้เวลาว่างในช่วงวันเสาร์จัดรายการเผยแพร่ความรู้ทางโทรทัศน์ติดต่อกันเรื่อยมา จนกระทั่งวันอาทิตย์หนึ่ง หม่อมเจ้าอิทธิพรพงศ์ฯ ได้เสด็จไปที่บ้านโดยหิ้วกล้วยไม้แคทลียาประเภทใบคู่ต้นหนึ่งไปด้วย และทรงมอบให้พร้อมกันรับสั่งว่า กล้วยไม้ต้นนี้ เสด็จพ่อของฉันทน์เป็นผู้ผสมเอง และเพาะด้วยวิธีธรรมชาติได้มาเพียงต้นเดียว ได้ตั้งชื่อให้ว่า “แคทลียาทิวาเคอเรียนา” ฉันทน์จึงขอมอบกล้วยไม้ต้นนี้ให้ไว้กับเธอ

ในช่วงนั้น การจดทะเบียนตั้งชื่อกล้วยไม้ลูกผสมไว้กับศูนย์พิจารณาจดทะเบียนที่ประเทศอังกฤษยังไม่มีเครือข่ายถึงประเทศไทย แต่อย่างน้อยก็น่าจะถือว่าเป็นประจักษ์พยาน ซึ่งยืนยันการผสมและเพาะเมล็ดกล้วยไม้แบบธรรมชาติให้เห็นว่า คนไทยสามารถทำได้ แต่ความเชื่อของคนสมัยก่อนก็ได้ผลทั้งๆ ที่ยังไม่ทราบว่ามีการช่วยการงอกของเมล็ดกล้วยไม้

เราต้องยอมรับความจริงว่า ความรู้บนพื้นฐานเทคโนโลยีเจริญขึ้นมาจากเมืองฝรั่งก่อนแม้เรื่องกล้วยไม้ ในเมื่อนักค้นคว้าฝรั่งรู้ว่ามีการช่วยการงอกของเมล็ดกล้วยไม้ และยังรู้ลึกลงไปอีกว่า เชื้อราแต่ละชนิดในกลุ่มนี้ มีเหตุผลช่วยการงอกของเมล็ดกล้วยไม้แต่ละกลุ่มเสมือน “ผิดฝาผิดตัวกันไม่ได้” ทำให้มองเห็นว่าแท้จริงแล้วคงไม่ต้องนำเมล็ดกล้วยไม้ไปเพาะที่โคนต้นแม่เท่านั้น แม้นต้นอื่นหรือชนิดอื่นซึ่งอยู่ในสกุลหรือกลุ่ม

เดียวกันก็สามารถกระทำได้ แต่คนสมัยก่อนยังรู้ได้ไม่ลึกนัก จึงต้องจำเพาะเจาะจงลงไป เพื่อให้แน่ใจว่าได้ผลแน่นอน

ในช่วงถัดมาฝรั่งได้นำความรู้ดังกล่าวมาใช้แยกเชื้อราที่ต้องการออกมาเลี้ยงไว้ในสภาพที่บริสุทธิ์จากสิ่งอื่นๆ แล้วจึงนำมาใช้เป็นฐานการเพาะเมล็ดกล้วยไม้ โดยการนำเครื่องปลูกที่มีคุณสมบัติเก็บความชื้นมาอัดลงในภาชนะเสร็จแล้วจึงนำผ้าผิวละเอียดมาคลุมปิดหน้า นำฝาครอบกระจกครอบลงไปแล้วนั่งฆ่าเชื้อราอื่นๆ เนื่องจากในบรรยากาศทั่วไปจะมีเชื้อราปลิวอยู่เป็นจำนวนมากโดยที่ตาคนมองไม่เห็น จึงจำเป็นต้องฆ่าส่วนที่ตกลงไปอยู่บนผิวและในอากาศภายในกระจกครอบไว้ให้หมด แล้วจึงนำเชื้อราที่ต้องการลงไปปลูกบนผิวให้เจริญไว้ชั้นหนึ่งก่อน หลังจากนั้นจึงเปิดฝาครอบแก้ว นำเมล็ดกล้วยไม้หว่านลงไป ภาพและเรื่องราวนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือ **อเมริกันออร์คิดคัลเจอร์** ซึ่งอยู่ในห้องสมุดกล้วยไม้ รัชพิพิธภัณฑ์

ถัดจากนั้นมาจึงมีการค้นคว้าต่อไปอีกโดยไม่ต้องใช้เชื้อรา แต่จัดอาหารผสมซึ่งกล้วยไม้เคยได้จากเชื้อรามานี้ให้ได้ตรง การใช้ขวดเพาะเมล็ดมีเหตุผลเนื่องมาจากการที่พบว่าในบรรยากาศทั่วไปมีเชื้อราปลิวปะปนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งแบคทีเรียซึ่งตาคนมองไม่เห็น ดังนั้นการเตรียมอาหารให้กล้วยไม้ย่อมเป็นอาหารให้กับเชื้อจุลินทรีย์เหล่านั้นด้วย หากหลงเข้าไปในขวดจะเจริญงอกงามรวดเร็วกว่ากล้วยไม้จึงมีผลทำลายกล้วยไม้ในขวดอย่างสำคัญ

ดังนั้นหลังจากเตรียมอาหารแล้วจำเป็นต้องฆ่าเชื้ออื่นๆ ซึ่งหลงติดอยู่ในนั้นให้ตายหมดเสียก่อน ส่วนการเพาะเมล็ดที่สุกแล้วก็จำเป็นต้องฆ่าเชื้ออื่นๆ ซึ่งปะปนอยู่กับเมล็ดและต้องฆ่าเชื้อในอากาศในบริเวณที่จะเปิดจุดขวดเพื่อหว่านเมล็ดด้วย จึงต้องเปิดขวดและหว่านเมล็ดในตู้ปลอดเชื้อ แต่มาถึงช่วงหลังๆ จากผลงานซึ่งผู้เขียนค้นคว้าหาวิธีเพาะฝักอ่อนสำเร็จเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2507 - 2508 ได้ทำให้เกิดประโยชน์อย่างน้อยสองประการคือ ประการแรกไม่ต้องรอจนถึงฝักสุก เป็นการย่นเวลารอคอยไปได้ไม่น้อย ประการที่สองไม่ต้องฆ่าเชื้อที่เมล็ด เนื่องจากใช้ฝักเขียวซึ่งภายในยังปลอดจากเชื้ออื่นๆ โดยฆ่าเชื้อที่ผิวฝักและเปิดฝักภายในตู้ปลอดเชื้อโดยตรง ทั้งๆ ที่ทราบช่วงนั้นต่างชาติสามารถทำได้แต่ปิดบังหวงไว้เป็นความลับ พอเราค้นพบและทำได้จึงเปิดเผยให้ผู้สนใจทำกันได้อันถึงขณะนี้ โดยไม่มีการคิดลิขสิทธิ์กับใครทั้งสิ้น

การเก็บขวดกล้วยไม้ที่เพาะเมล็ดแล้ว

เนื่องจากหนังสือเล่มนี้ จัดพิมพ์ขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของผู้สนใจปลูกกล้วยไม้ ในช่วงเริ่มต้น จึงขอเดาวันที่จะกล่าวถึงเทคนิคในการเพาะเมล็ดแต่ข้ามไปชี้แจงว่า ถ้าได้ ลูกกล้วยไม้ซึ่งขึ้นอยู่ในขวดเพาะเรียบร้อยแล้ว หากยังรอการเอาออกจากขวด ควรปฏิบัติ อย่างไร

สำหรับผู้ปลูกกล้วยไม้ในช่วงเริ่มแรก หากต้องการนำลูกกล้วยไม้ที่อยู่ในขวดมา ฝีกหัดปลูก ถ้าได้มาในขณะที่ต้นยังเล็กมาก หรืออาจมีบางรายผสมกล้วยไม้เอง แล้วนำไป ฝังที่อื่นเพาะให้ พอมีขนาดใหญ่ถึงระดับหนึ่งจึงนำกลับมารอให้โตถึงขนาดซึ่งแข็งแรง พอที่จะนำออกจากขวดได้

ลูกกล้วยไม้ที่อยู่ในขวด ต้องการแสงสว่างเพื่อการเจริญเติบโตเช่นเดียวกับ กล้วยไม้ซึ่งปลูกตามปกติ แต่ถ้านำขวดที่มีลูกกล้วยไม้ไปวางไว้ในเรือนกล้วยไม้เช่นเดียวกับ กล้วยไม้อื่นๆ ย่อมมีผลเสียอย่างน้อยสองประการ

ประการแรก ลูกกล้วยไม้ที่อยู่ในขวด เมื่อได้รับแสงแดด แม้แสงที่ผ่านตาข่าย กรองแสงจากหลังคาลงมา ย่อมนำความร้อนลงมาด้วย ซึ่งภายในขวดเพาะไม่มีอากาศ ถ่ายเทเพียงพอที่จะระบายความร้อนออกไป จึงทำให้ความร้อนภายในขวดสูงขึ้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าลูกกล้วยไม้ภายในขวดควรได้รับแสงสว่างซึ่งกระจายมากกว่า แสงโดยตรง นอกจากนั้นยังมีอีกประการหนึ่งคือ ขวดที่มีลูกกล้วยไม้ไม่สามารถถูกฝน เพราะจะทำให้เชื้อรามีโอกาสผ่านเข้าไปในขวดได้ไม่ยาก

ดังนั้น ทางที่ดีควรดัดแปลงมุมใดมุมหนึ่งภายใต้หลังคาเรือนกล้วยไม้ ใช้พลาสติก สีขาวขุ่นมุงไว้ด้านบน สำหรับใช้เก็บขวดซึ่งมีลูกกล้วยไม้ที่เพาะงอกแล้ว และควร ระมัดระวังการรดน้ำกล้วยไม้ทั่วๆ ไปมิให้น้ำกระจายเข้าไปสัมผัสได้ อีกทั้งไม่ควรให้อยู่ใน มุมซึ่งมีกระแสลมพัดแรง เพื่อป้องกันมิให้เชื้อราเข้าไปในขวดได้ง่าย

ถ้าผู้ปลูกกล้วยไม้สนใจนำลูกกล้วยไม้ซึ่งได้จากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อมาปลูก โดยได้มาตั้งแต่ยังอยู่ในขวด วิธีดังกล่าวอาจใช้ได้เช่นเดียวกัน

การปลูกเลี้ยงลูกกล้วยไม้ขนาดเล็ก

ประวัติความเป็นมา

การเพาะเมล็ดกล้วยไม้ลงในขวดที่มีการเตรียมดินอาหารให้ใช้เป็นพื้นฐานรองรับการงอกและเจริญเติบโตจากช่วงแรก ได้เริ่มขึ้นในประเทศไทยประมาณปี พ.ศ. 2489 โดยดัดแปลงมาจากการเลี้ยงเชื้อเห็ดฟาง และมาถึงช่วงนำความรู้ทางเทคนิคออกเผยแพร่สู่สาธารณชนประมาณปี พ.ศ. 2497 - 2498 โดยที่ขณะนั้น เทคนิคในการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อหรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “ปั่นตา” เพื่อการขยายพันธุ์นั้นในการปฏิบัติยังไม่ได้เกิดขึ้นระหว่างนั้นจึงมีแต่กล้วยไม้ในขวดซึ่งได้จากการผสมเกสรและเพาะเมล็ด

หลังจากปี พ.ศ. 2511 ได้มีการนำความรู้เกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อเพื่อขยายพันธุ์กล้วยไม้โดยที่ไม่ต้องผสมเกสรออกมาเผยแพร่เริ่มต้นขึ้นในวงการผู้สนใจปลูกกล้วยไม้ก่อนที่จะขยายไปสู่วงการต้นไม้อื่น จึงมีผลทำให้เกิดความหมายของลูกกล้วยไม้ในขวดแยกออกเป็นสองแนวทาง ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงลูกกล้วยไม้เล็กจากสภาพที่อยู่ในขวด จึงสามารถแยกออกได้เป็นสองแนวทางคือ

1. ลูกกล้วยไม้ที่เกิดจากการเพาะเมล็ด
2. ลูกกล้วยไม้ซึ่งเป็นผลมาจากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

ดังนั้นภายในหัวข้อเรื่องนี้ จึงครอบคลุมเอาความมุ่งหมายซึ่งรวมสองพื้นฐานดังกล่าวเข้าไว้ด้วยกัน

ปัจจัยพื้นฐานซึ่งผู้เกี่ยวข้องกับการนำปฏิบัติควรเข้าใจ

ลูกกล้วยไม้เท่าที่พบเห็นเจริญเติบโตอยู่ภายในขวด อาจมีสภาพพื้นฐานและที่แตกต่างกันได้ไม่มากนักน้อย เราจึงอาจพบความจริงว่า บางครั้งหากมองจากภายนอกทำให้รู้สึกว่าคุณอยู่ในสภาพเจริญแข็งแรงมาก หรืออาจอยู่ในสภาพแคระแกรน รวมทั้งขาดการเจริญเติบโตที่มีความสม่ำเสมอ แม้ว่าจะอยู่ในขวดเดียวกันก็ตาม จึงขอชี้แจงว่าสภาพดังกล่าวมีสาเหตุมาจากหลายทาง

หากมองจากภาพรวมซึ่งมีทั้งสาเหตุจากด้านในและด้านนอกจะพบว่า ด้านในมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากพื้นฐานทางพันธุกรรมซึ่งมีความละเอียดและลึกซึ้งถ้าเป็นกล้วยไม้ลูกผสมที่อยู่รวมๆกันอาจสะท้อนให้เห็นภาพอย่างหลากหลายทั้งในด้านรูปลักษณะและ

อาการยิ่งผ่านการผสมมาแล้วหลายชั้น หรือไม่ก็เป็นผลจากการผสมข้ามสายพันธุ์กันค่อนข้างห่างมากแต่ถ้าเป็นกล้วยไม้พันธุ์แท้หรือพันธุ์ธรรมชาติซึ่งชาวบ้านนิยมเรียกกันว่าพันธุ์ป่า ปัญหาการขาดความสม่ำเสมอทั้งรูปลักษณะและนิสัยในการเจริญเติบโตจะลดน้อยลงไป คงเหลืออยู่เพียงภายในกรอบของแต่ละชนิด

ส่วนปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกควรพิจารณาเริ่มต้นจากสภาพแวดล้อมและการปฏิบัติของคน ดังเช่นการนำขวดกล้วยไม้หลังจากผ่านกรรมวิธีภายในห้องปฏิบัติการแล้วไปเก็บไว้ในสภาพที่ขาดความเหมาะสม รวมทั้งสภาพของวัสดุอาหารซึ่งถูกกล้วยไม้ฝังอกและเจริญเติบโตมาแล้ว ดังนั้นการที่จะกำหนดรูปแบบปฏิบัติตายตัวลงไปว่าจะต้องนำออกปลูกเมื่อนั้นเมื่อนี้ผู้เกี่ยวข้องจึงควรมีพื้นฐานจากประสบการณ์เท่าที่ผ่านมาแล้วโดยเป็นผู้มีนิสัยช่างสังเกตจากการปฏิบัติและค้นหาเหตุผล ทำให้การตัดสินใจมีพื้นฐานที่ยืดหยุ่นได้มากขึ้นและใช้ข้อมูลจากตำราเป็นส่วนเสริมแนวทางเท่านั้น

บางครั้งสภาพต่างๆ ไปของลูกกล้วยไม้ที่เจริญอยู่ในขวดอวกามดีมาก ดังเช่นมีใบสีเขียวสดและมีขนาดสม่ำเสมอพอสมควร แต่ขาดการสังเกตเห็นว่าระบบรากมีน้อย ทำให้การนำออกปลูกมีเปอร์เซ็นต์รอดตายน้อย เพราะระบบรากเป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งซึ่งช่วยให้มีความมั่นคง ทำให้ทั้งชีวิตขาดสัดส่วนที่ควรจะมีสมบูรณ์ครบถ้วน

ดังนั้นหากคิดจะพิจารณาความแข็งแรงสมบูรณ์ จึงไม่ควรเน้นความสำคัญที่ส่วนใดส่วนหนึ่งซึ่งส่วนนั้นอาจมีอิทธิพลเรียกร้องความสนใจมากกว่า หากควรพิจารณาภาพรวมอย่างรอบคอบ ดังนั้นความเจริญแข็งแรงซึ่งอยู่บนพื้นฐานความสมบูรณ์ครบถ้วนจึงน่าจะมี ความสำคัญมากกว่าการสะท้อนให้เห็นภาพเด่นสะดุดตาจากส่วนใดส่วนหนึ่ง

จากแง่คิดเท่าที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด น่าจะถือเป็นพื้นฐานของข้อสังเกตอันควรนำมาใช้พิจารณาตัดสินใจว่าลูกกล้วยไม้ซึ่งอยู่ในวัสดุอาหารมีความเหมาะสมที่จะนำออกจากขวดได้หรือยัง

อนึ่ง หลังจากมีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนทำให้มีการถ่ายขวดจากขวดแรกลงสู่ขวดที่สอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกกล้วยไม้ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการเพาะเมล็ด ยังมีข้อสังเกตต่อไปอีกว่าถ้าระยะห่างระหว่างต้นซึ่งถ่ายลงขวดที่สองมีการวางลงบนพื้นผิววัสดุอาหารวันระยะกันอย่างเหมาะสม ทำให้ไม่เปียกเสียดแยงอาหารกันเกินไป ย่อมช่วยให้มีโอกาสเติบโตต่อไปภายในขวดได้นานมากกว่า และอาจพบว่าหลังการนำออกจากขวดแล้วอาจมีความแข็งแรงและมีขนาดใหญ่พอที่จะนำลงปลูกรวมกันไว้ระยะหนึ่งหรือแยกปลูกเดี่ยวได้เลย

โดยปกติ ลูกกล้วยไม้ที่เกิดจากการเพาะเมล็ดอาจมีอายุหลังจากเพาะจนถึงมีขนาดที่พอจะนำออกปลูกได้ประมาณ 6 - 7 เดือน หากผ่านการถ่ายจากขวดแรกลงขวดที่

สองอาจอยู่ในขวดแรกประมาณ 2 เดือน ต่อด้วยขวดที่สองอีกประมาณ 3 - 4 เดือน ทั้งนี้ และทั้งนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ถ้าเป็นเรื่องภายนอก นอกจากส่วนหนึ่ง ขึ้นอยู่กับสภาพสถานที่ซึ่งใช้เก็บขวดที่มีกล้วยไม้ลงไปอยู่แล้ว อีกด้านหนึ่งน่าจะขึ้นอยู่กับ ประสบการณ์และการดูแลเอาใจใส่ของผู้เกี่ยวข้องโดยตรง

เรือนที่ใช้ปลูกเลี้ยงลูกกล้วยไม้ขนาดเล็ก

ระหว่างช่วงแรกๆ ของเริ่มต้นงานค้นคว้าวิจัยประมาณปีพ.ศ. 2489 เรายังคงนำเอา รูปแบบจากต่างประเทศมาใช้ โดยที่เชื่อว่าการเลี้ยงลูกกล้วยไม้ออกจากขวดให้เจริญเติบโต ขึ้นมาได้นั้นควรใช้สภาพโรงเรือนที่มีลักษณะปิด ถ้าเป็นโรงเรือนเลี้ยงลูกกล้วยไม้เป็น จำนวนมากจะใช้เรือนที่มีฝารอบด้านกอดด้วยอิฐ เจาะช่องระบายอากาศไว้เป็นช่องๆ ทั้ง ด้านบนและด้านใกล้พื้นดิน ส่วนหลังคามุงด้วยกระฉก และมีไม้ระแนงให้ร่มเงาทำหลังคา ไว้เหนือแผ่นกระฉกอีกชั้นหนึ่ง โดยเว้นช่องห่างระหว่างกระฉกกับไม้ระแนงไว้ให้ลมผ่านได้ เพราะถ้ามุงกระฉกไว้เหนือไม้ระแนง จะทำให้สภาพแวดล้อมภายในเรือนร้อนมาก เนื่องจากกระฉกจะอบความร้อนไว้ทั้งหมด

สำหรับผู้ปลูกกล้วยไม้เป็นงานอดิเรกเล็กๆ น้อยๆ ก็จะมีไม้ใช้ตู้ซึ่งมีกระจกอบ ด้านและมีส่วนหนึ่งของด้านหลังคาทำเป็นช่องลมให้อากาศถ่ายเทได้ ส่วนพื้นล่างใช้ลาดใส น้ำรองไว้ และเหนือลาดดังกล่าวใช้ไม้ระแนงเล็กๆ ทำเป็นแผงวางไว้เพื่อใช้ตั้งภาชนะปลูก ลูกกล้วยไม้ นำตู้ไปตั้งไว้มุมหนึ่งภายในเรือนกล้วยไม้เพื่ออาศัยร่มเงาภายในเรือนด้วย

ในช่วงก่อนๆ มักพบคนหาหมุดูกระจกใสอ้อยขวันแช่น้ำแข็งขายตามถนนจนเป็นที่คุ้นตา ทำให้ผู้ปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ในยุคแรก พุดถึงตู้สำหรับใช้ปลูกกล้วยไม้เล็กกว่า “ตู้อ้อยขวัน” จนเกิดจินตนาการเป็นที่เข้าใจ

หลังจากเวลาผ่านไปมาจนถึงช่วงซึ่งมีการปรับปรุงแบบให้มีการลดต้นทุนลงไปมาก ขึ้นประกอบกับการปลูกกล้วยไม้ได้มีการพัฒนาตัวเองมาถึงยุคอุตสาหกรรม ร่วมกับวิชาการ ในด้านเทคนิคซึ่งมีการปรับตัวเองให้สอดคล้องกันอย่างมีเหตุมีผล ทำให้ภาพของเรือนกระจกก็ตี ตู้อ้อยขวันก็ตีหายไปจากวงการกล้วยไม้ไทย

ประเด็นการหายไปในลักษณะนี้หาใช่เป็นสิ่งสูญเสียไม่ แม้เหตุผลในการนำ เรื่องราวนี้มาบันทึกไว้ให้ชนรุ่นหลังมีโอกาสเรียนรู้นั้นมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างเสริม สิ่งที่เรียกว่า “จิตสำนึก” แม้ด้านนอกจะหายไปแล้ว ถ้าภายในรากฐานยังคงอยู่ ย่อมช่วยให้การก้าว ต่อไปมีความมั่นคงอยู่ได้ ดังที่เคยกล่าวไว้ว่าในอดีตว่า การเรียนรู้ควรให้ความสำคัญของ ด้านอันเป็นที่มาแทนที่จะเน้นเพียงภาพปัจจุบันเท่านั้น

ช่วงหลังๆ การจัดที่ให้อาหารปลุกกล้วยไม้ได้อย่างเหมาะสม คงเหลือแต่เพียงหลังคาซึ่งใช้ป้องกันฝนและกรองแสงแดดให้ลดองศาความร้อนแรงลงไปจนถึงจุดซึ่งปลุกกล้วยไม้สามารถเจริญงอกงามได้อย่างเหมาะสม โดยที่ทราบดีมากขึ้นว่าสภาพแวดล้อมของห้องถิ่นเป็นเขตร้อนและชุ่มชื้น ประกอบกับพันธุ์ไม้เหล่านี้มีพื้นเพของแหล่งกำเนิดมาจากเขตร้อนด้วย แต่การทำหลังคาป้องกันฝนมีเหตุผลมาจากการปลุกเป็นจำนวนมากประกอบกับปลุกกล้วยไม้เคยอยู่ในขวด หลังจากเปลี่ยนมาสัมผัสกับสภาพธรรมชาติจึงต้องการปกป้องเพื่อให้เวลาในการปรับตัว โดยเฉพาะในสภาพซึ่งยังเป็นกล้วยไม้เล็ก แม้ว่าตามธรรมชาติจะสามารถขึ้นได้โดยไม่มีหลังคาคดคลุม แต่ก็มีสภาพที่สัมผัสธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่เกิด

อนึ่ง บนพื้นฐานธรรมชาติกล้วยไม้ฝักหนึ่งจะมีเมล็ดเล็กละเอียดเป็นจำนวนหลายแสนเมล็ด แต่ที่สามารถงอกและผ่านมาได้จนกระทั่งโต แม้มีจำนวนไม่มากนักแต่ก็ยังช่วยให้รักษาพืชพันธุ์ไว้ได้ ส่วนการที่คนนำมาปลุกจะมองผลที่ได้รับสูงสุด จึงนำเอาเทคโนโลยีและการปฏิบัติเข้าไปใช้เสริมแต่ง เพื่อให้เป็นไปตามความประสงค์

สิ่งที่กล่าวมาแล้วอย่างรวบๆ คงจะช่วยให้มองเห็นเหตุผลซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างด้านธรรมชาติกับด้านที่เข้ามาอยู่ภายใต้การปลุกและดูแลรักษาโดยคน

อุปกรณ์ในการเอาปลุกกล้วยไม้ออกจากขวดเพื่อนำลงปลุก

ก่อนอื่นใคร่ขอชี้แจงว่าวงการกล้วยไม้เท่าที่เปลี่ยนแปลงมาแล้วอย่างเป็นทางการได้ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีการเปิดกว้างขวางมากขึ้น ดังนั้นเมื่อนำเอาเรื่องราวของอุปกรณ์ในการปลุกมาสะท้อนภาพให้เห็น ถ้าจะกำหนดว่าต้องนำสิ่งนั้นสิ่งนี้มาใช้คงไม่น่าจะชอบด้วยเหตุและผล ดังนั้นสิ่งซึ่งนำมาถ่วงน้ำหนักน่าจะเป็นเพียงการนำมาเสนอให้พิจารณามากกว่า แม้บางสิ่งซึ่งไม่ได้นำมาไว้ในที่นี้ อาจเข้ามามีบทบาทในภายหลังก็ได้

1. อ่างใส่น้ำที่มีน้ำหนักเบา เช่นอ่างพลาสติก กว้างประมาณ 50 ซม. สำหรับใส่น้ำสะอาด เพื่อใช้ในการล้างปลุกกล้วยไม้ซึ่งนำออกจากขวดใหม่ๆ โดยเหตุที่อาจมีเศษขี้เถ้าติดมากับรากด้วย

2. ลวดซึ่งตัดปลายด้านหนึ่งให้มีลักษณะคล้ายขอ สำหรับล้วงลงไปเกี่ยวปลุกกล้วยไม้ในขวดวันอาหาร ซึ่งมีความยาวถึงก้นขวดและส่วนที่ใช้มือจับโผล่ออกมาให้จับได้ถนัด

3. **ค้อนที่ใช้ตอกตะปูขนาดกลาง** ในกรณีที่ผู้ทำงานไม่ประสงค์จะใช้หลอดลงไปคล้องต้นกล้วยไม้ อาจเลือกใช้วิธีทุบกันขวดให้หลอดออกมาทั้งชิ้นก็ได้ โดยที่พิจารณาแล้วเห็นว่าต้นไม้ซึ่งอยู่ในขวดมีขนาดใหญ่ ถ้าลัดวงผ่านปากขวดออกมาอาจทำให้ชำ ยิ่งเป็นพันธุ์ที่หายาก

4. **สารเคมีสำหรับป้องกันโรคแบคทีเรียและเชื้อรา** สำหรับใช้กับปลูกล้วยไม้ขนาดเล็ก

5. **ภาชนะปลูก** แต่ก่อนเคยใช้กระถางดินเผาปากกว้างประมาณ 5 นิ้ว ฟูตปลูกล้วยไม้ออกจากขวดชนิดเดียวกัน รวมๆ กันประมาณ 25 ถึง 40 ต้นซึ่งฝรั่งเรียกว่า Community pot หรือเรียกย่อว่า com pot. เมื่อคนไทยนำรูปแบบดังกล่าวมาใช้มักเรียกกันว่า “กระถางหมู” ซึ่งหมายถึงกระถางหนึ่งปลูรวมกันหลายต้น ต่อมาภายหลังเรียกย่อลงไปอีกและใช้เป็นภาษาพูดว่า “ไม้พอท” เป็นที่ทราบกันว่าหมายถึงอะไร

6. **ถาดไม้หรือพลาสติก** ซึ่งมีลักษณะพื้นโปร่งเพื่อให้อากาศและน้ำผ่านได้สะดวก ในช่วงหลังๆ ผลจากการพัฒนาในด้านเทคนิคซึ่งมีเหตุผลสัมพันธ์ถึงวิธปฏิบัติ ได้มีการดัดแปลงรูปแบบจากการใช้กระถางหมูตามข้อ 5 มาใช้ถาดซึ่งมีพื้นโปร่งใสลดสาแทรกสีสายแขวนในเรือนกล้วยไม้ภายใต้หลังคาถาดกันฝนซึ่งวิธีนี้เหมาะสำหรับการปลูกล้วยไม้จำนวนมากๆ ทำเป็นอุตสาหกรรม เนื่องจากเป็นการปฏิบัติที่ใช้ต้นทุนต่ำและใช้เวลาน้อย โดยเหตุที่ระบบรากกล้วยไม้ทั่วไปมีความเหมาะสมกับสภาพที่ค่อนข้างโปร่งและไม่ต้องการความชื้นสูงมากนัก

7. **กระถางเดี่ยวขนาดกว้าง 1 นิ้ว** หรือที่ฝรั่งเรียกว่า ขนาดนิ้วหัวแม่มือ (thumb pot) สำหรับแยกปลูกล้วยไม้ลงปลูเดี่ยวหรือปลูกระถางละต้น คนไทยมักเรียกกันว่ากระถางจิว ในกรณีนี้ใช้แยกต้นที่เติบโตมีขนาดใหญ่พอสมควรจากกระถางหมูหรือจากถาดลงปลูเดี่ยว ทั้งนี้และทั้งนั้นขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณและประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติ

8. **เครื่องปลูสำหรับใช้ปลูกล้วยไม้ขนาดเล็ก** ในช่วงแรกๆ ผู้ปลูกล้วยไม้ นิยมใช้รากเฟินในสกุลออสมันดา (*Osmunda*) ซึ่งต้องสั่งมาจากต่างประเทศ หลังจากนั้นมาราคาก็เริ่มสูงขึ้น ในที่สุดจึงหันมาใช้รากเฟินท้องถิ่นจำพวกกุต ซึ่งมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางใหญ่กว่า แต่มีความทนทานน้อยกว่า มาถึงช่วงหลังๆ รากกุตก็เริ่มหายากมากขึ้น

มาถึงช่วงหลังๆ การพิจารณาใช้เครื่องปลูมีการแยกต้นกล้วยไม้ออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกคือกล้วยไม้สกุลแวนดาและสกุลใกล้เคียง ซึ่งการเจริญเติบโตออกไปทางยอดหรือจำพวกโมโนโพเตียล ซึ่งโดยธรรมชาติจะมีระบบรากหยาบและมีขนาดใหญ่แต่ผิวรากทำหน้าที่เก็บความชื้นได้ดี อีกทั้งต้องการอากาศถ่ายเทได้สะดวก ทำให้การปลูกล้วยไม้จำพวกนี้ในช่วงหลังๆ แทบไม่ต้องใส่เครื่องปลู นอกจากมีพื้นรองรับให้รากเกาะได้ก็น่าจะพอแล้ว นอกนั้นขึ้นอยู่กับพิจารณาปฏิบัติของผู้เกี่ยวข้องโดยตรงซึ่งควรเป็นผู้เรียนรู้จากประสบการณ์

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ กกล้วยไม้ในประเภทซิมโพเดียล (sympodial) ซึ่งธรรมชาติของรากเล็กและมีรากแขนงมากกว่ากล้วยไม้ในประเภทแวนดา ดังนั้นจึงต้องปรับสภาพเครื่องปลูกให้สามารถเก็บความชื้นไว้ได้มากกว่ากลุ่มแรก หากพิจารณามาถึงขั้นนี้คงขอฝากไว้ว่าเมื่อคิดจะเตรียมเครื่องปลูกใส่ลงในภาชนะ สิ่งแรกควรคิดถึงเรื่องเครื่องปลูกซึ่งหาได้ในท้องถิ่นยังเป็นของเหลือใช้จากด้านอื่น นำมาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ได้ก็ยิ่งดี เช่นเศษกาบมะพร้าวแห้ง เป็นต้น

9. ปากคิ๊บสำหรับคิ๊บลูกกล้วยไม้ขนาดเล็ก ในทางปฏิบัติได้กระทำกันมาแต่อดีตเราไม่นิยมที่จะจับต้องลูกกล้วยไม้ที่เพิ่งออกจากขวดใหม่ๆ ด้วยมือ แต่ใช้ปากคิ๊บซึ่งทำด้วยเปลือกไม้ไผ่หรือเปลือกหวาย ปากคิ๊บลักษณะนี้สามารถทำได้ไม่ยาก โดยนำเปลือกไม้ไผ่หรือเปลือกหวายซึ่งได้จากการใช้มีดเหลาให้บางกว้างไม่เกิน 1 ซม. แล้วนำเอาส่วนกลางไปลนไฟตัดให้โค้งเป็นปากคิ๊บ และปลายสองข้างเหลาให้บางเป็นพิเศษ เพื่อว่าเวลาคิ๊บลูกกล้วยไม้จะได้ไม่ทำให้ชำ ความยาวทั้งสองด้านประมาณ 7 - 8 ซม. นอกจากนั้นยังมีไม้ไผ่เหลากลมๆ ยาวประมาณ 7 - 8 ซม. ปลายแหลมเล็กน้อย สำหรับไว้ใช้เจาะผิวเครื่องปลูกในกรณีที่ต้องใช้เครื่องปลูก

การปลูกกล้วยไม้ขนาดเล็กหลังออกจากขวด

สภาพภายในขวดซึ่งเป็นที่เกิดและเจริญงอกงามของลูกกล้วยไม้มาแล้ว มีบรรยากาศที่ปลอดจากเชื้อจุลินทรีย์โดยสมบูรณ์ และวุ้นอาหารสำหรับกล้วยไม้ก็เป็นอาหารของเชื้อจุลินทรีย์และราซึ่งมีอยู่ทั่วไปในอากาศ ดังนั้นหลังจากเปิดจุกขวดออกแล้ว ควรนำลูกกล้วยไม้ออกทันทีแทนที่จะปล่อยให้ทิ้งไว้นานทำให้เชื้อราในอากาศภายนอกเข้าไปได้

หลังจากเปิดจุกขวดออกแล้วให้เทน้ำสะอาดผ่านลงไปในขวดแต่อย่าให้แรงจนทำให้ต้นกล้วยไม้ชำให้ปริมาณน้ำลงไปอยู่ในระดับประมาณ 1 ใน 3 ของขวดแล้วใช้ลวดสอดเข้าไปสะกิดให้รากกล้วยไม้ออกจากผิววุ้นอาหารลอยขึ้นมาอยู่ในน้ำเสร็จแล้วจึงเทน้ำออกมาลงในชามอ่างพร้อมกับใช้ช้อนซึ่งอยู่ตรงปลายลวดเกี่ยวต้นกล้วยไม้ดึงผ่านปากขวดตามกระแสน้ำออกมา

โดยเหตุที่ต้นกล้วยไม้ยังอ่อนประอบกับการเจริญภายในขวดจะทำให้ทุกส่วนไม่เปราะบาง จึงสามารถถูตามขวดออกมาได้ โดยเฉพาะการใช้ลวดมีขออยู่ตรงปลายลวดเข้าไปเกี่ยวต้นแล้วดึงออกมา ควรเกี่ยวตรงส่วนซึ่งอยู่ใกล้โคนต้น เนื่องจากกระหว่งที่ดึงออกมาจะทำให้ด้านโคนออกมาก่อนและใบซึ่งอยู่ใกล้ปลายก็จะลู่ไปตามปากขวดผ่านออกมา

ได้ไม่ยากแม้จะมีบางต้นค่อนข้างใหญ่ก็ตาม ถ้าสังเกตเห็นว่ายังมีส่วนที่ตกค้างอยู่ในขวดอีก ให้รินน้ำสะอาดลงไปแล้วปฏิบัติเช่นเดียวกันจนกระทั่งหมด

หลังจากลูกกล้วยไม้ลงไปลอยอยู่ในอ่างแล้ว อาจมีเศษขุ่นอาหารติดตามรากลงไปด้วย จึงต้องล้างออกให้หมด แต่อย่าปล่อกกล้วยไม้ไว้ในน้ำนาน เพราะอาจทำให้เกิดการเน่าได้ในภายหลัง การล้างเศษขุ่นอาหารออกจากราก ควรใช้มือกวมน้ำเบาๆ ให้กระแสน้ำวน ไม่ควรใช้มือถูออกเพราะจะทำให้ช้ำ หลังจากนั้นให้ถ่ายน้ำเก่าทิ้งเอาน้ำใหม่ใส่ลงไปแล้วกวมน้ำให้หมุนวนต่อไปอีก ประมาณ 2-3 ครั้งจนสังเกตเห็นว่ารากกล้วยไม้สะอาดอย่างทั่วถึงจึงนำมาผึ่งลมในห้องอุณหภูมิปกติจนสังเกตเห็นว่าแห้งดีแล้ว ถ้าจะนำมาจุ่มยาป้องกันเชื้อจุลินทรีย์ที่เป็นโทษแก่ต้นไม้ เพื่อป้องกันความเสียหายก่อนผึ่งแห้งก็สามารถกระทำได้ แต่ต้องใช้อัตราส่วนผสมอ่อนๆ เนื่องจากลูกกล้วยไม้ยังอ่อนมาก

อนึ่ง เนื่องจากลูกกล้วยไม้เกิดและเติบโตขึ้นมาในขวดที่ปลอดเชื้อเป็นเวลานานพอสมควร จึงมีสภาพที่ยังไม่เคยชินกับสภาพแวดล้อมจากภายนอก ดังนั้นการนำมาผึ่งไว้ในร่มซึ่งอาจใช้เวลาประมาณ 2-3 วัน น่าจะช่วยลดปัญหาการเน่าตายในระยะนี้ลงไปได้บ้าง การนำต้นกล้วยไม้เล็กออกผึ่งควรใช้ตะแกรงหรือถาดซึ่งมีพื้นโปร่งเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก อาจใช้ถาดซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สาน หรือถาดพลาสติก บางรายใช้กระดาษหนังสือพิมพ์เก่าๆ ปูรองพื้นไว้ด้วย หลังจากนำลูกกล้วยไม้วางกระจายกันพอสมควร และเก็บไว้ในที่ปลอดภัยจากศัตรู เช่น หนู เป็นต้น เมื่อได้กำหนดจึงนำลงปลูก

การปลูกลูกกล้วยไม้ออกจากขวด

หลังจากผ่านขั้นตอนตามที่ได้กล่าวไว้แล้วจึงนำลงปลูกในภาชนะ ซึ่งแต่ก่อนนิยมปลูกในกระถางหมู่ ต่อมาพบว่าถ้าจะทำเป็นอุตสาหกรรม การปลูกลงกระถางหมู่ทำให้ต้องใช้เวลานานในการปลูก และใช้ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง แต่การปลูกลงกระถางหมู่ก็ยังคงมีความเหมาะสมสำหรับผู้ปลูกลกล้วยไม้สมัครเล่น นอกจากนั้นยังอาจจะเหมาะสำหรับใช้กับกล้วยไม้บางชนิดซึ่งต้องการความละเอียดในการปฏิบัติ อีกทั้งเหมาะสำหรับผู้ซึ่งต้องการซื้อต้นกล้วยไม้เล็กเพื่อนำไปปลูกเป็นงานอดิเรกโดยไม่ต้องยกเป็นถาด จึงใคร่ขอกล่าวถึงการปลูกลงกระถางหมู่ไว้ด้วย

กระถางหมู่หมายถึงกระถางที่ปลูกลกล้วยไม้ออกจากขวดชนิดเดียวกัน และมีขนาดไล่เรียงกันไว้ในกระถางเดียวกันเป็นจำนวนพอสมควรผสมกับขนาดกว้างของกระถาง โดยการปลูกไม่แน่นเกินไปและไม่หลวมเกินไปด้วย หากแน่นเกินไปอาจทำให้ภายในกระถางมี

ความขึ้นสูงมากจนเกิดการเนา และเมื่อเริ่มเนา ณ จุดใดจะลามไปอย่างรวดเร็ว

ขนาดกว้างของกระถางย่อมมีผลสัมพันธ์กับจำนวนต้นของลูกกล้วยไม้ที่ปลูกลงไปด้วย ความกว้างของปากกระถางเท่าที่ประสบการณ์ผ่านพ้นมาแล้ว อยู่ระหว่าง 4-5 นิ้ว แต่ไม่ว่าจะใช้ขนาดกว้างเท่าใด ย่อมต้องกำหนดจำนวนต้นของลูกกล้วยไม้ที่ปลูกลงในแต่ละกระถางไว้ให้เป็นมาตรฐาน เช่น 20 ต้น หรือ 25 ต้น หากทำเป็นธุรกิจการค้าควร จะแจ้งมาตรฐานนี้ไว้ให้ลูกค้าทราบด้วย

ในอดีตที่ผ่านมา ภายในวงการกล้วยไม้ใช้มาตรฐานสื่อความเข้าใจระหว่างขนาดความกว้างของปากกระถางได้อย่างเหมาะสม และกระทำกันมาจนกระทั่งใช้เป็นภาษาสากล โดยใช้มาตราวัดเป็นนิ้วฟุตเป็นที่ทราบและเข้าใจกันทั่วไป ดังจะพบได้ในรายการด้านการค้าต้นกล้วยไม้ลูกผสมว่า กล้วยไม้ในกระถาง 1 นิ้ว 3 นิ้ว หรือ 4 นิ้ว ผู้สนใจย่อมรู้ว่า ต้นกล้วยไม้ซึ่งปลูกลงอยู่ในกระถางขนาด 1 นิ้วนั้นมีขนาดต้นสูงเท่าใด

เครื่องปลูกที่ใช้บรรจุลงในกระถางหมู่ตามปกติจะใช้วัสดุที่ช่วยในการระบายน้ำออกทางก้นกระถางเป็นไปได้ง่าย เช่น อิฐมอญทุบให้มีขนาดประมาณไม่เกิน 1 นิ้ว แต่ไม่ควรมีขนาดเล็กเกินไปยิ่งเป็นผงละเอียด เพราะจะลงไปรวมตัวกันเป็นแผ่นอยู่ด้านล่างทำให้การระบายน้ำเป็นไปได้อย่างยาก อาจใช้วัสดุชนิดอื่นที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น แต่ต้องไม่มีสารพิษปล่อยออกมาทำอันตรายรากกล้วยไม้ และมีความคงทนมากพอสมควร บรรจุลงประมาณ 1 ใน 3 หรือไม่เกินครึ่งหนึ่งของกระถาง ส่วนด้านบนแต่ก่อนเคยใช้เส้นใยรากเฟิน ต่อมารากเฟินหายากมากขึ้นจึงเปลี่ยนมาใช้เส้นใยเปลือกมะพร้าวแทน แต่คงต้องคัดเอาเส้นใยที่ได้จากมะพร้าวแก่มากๆ ไม่เช่นนั้นใช้ไปไม่นานก็จะผุ เป็นอันตรายแก่รากและต้นกล้วยไม้ได้

ก่อนการใส่เส้นใยมะพร้าวลงไปใ้ในกระถางควรใช้มีดลับเป็นท่อนสั้นๆ แล้วชุบน้ำให้ชุ่ม หลังจากนั้นคั้นน้ำออกให้หมด เพื่อป้องกันสภาพและแต่รักษาความชื้นไว้ภายในเนื้อพอเหมาะสม ควรใช้มืออัดเส้นใยลงไปให้แน่นสม่ำเสมอ

ใช้มือข้างหนึ่ง ผู้ซึ่งถนัดมือขวาควรใช้มือซ้ายจับไม้ที่เหลากลมๆ เอาด้านที่ปลายแหลมเจาะผ่านผิวเครื่องปลูกทำเป็นรูลึกพอที่จะให้รากลูกกล้วยไม้หย่อนลงไปได้จนถึงโคนต้น แล้วจึงใช้มือขวาจับปากคีบหนีบลูกกล้วยไม้หย่อนรากลงไปในรูเสร็จแล้วใช้ไม้เขี่ยเครื่องปลูกกลบ แม้อาจรู้สึกว่าจะไม่เรียบร้อยนัก แต่ต้นกล้วยไม้ย่อมปรับตัวได้เองในที่สุด กระทำที่ละต้นโดยเว้นระยะห่างกันพอสมควร หากกระยะได้เหมาะสมสำหรับกระถางซึ่งปากกว้าง 4 นิ้วน่าจะปลูกลงได้ประมาณ 20 ต้น แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นขึ้นอยู่กับขนาดและชนิดของกล้วยไม้ด้วย

ช่วงหลังๆ มีการปลูกลงกล้วยไม้กันเป็นอุตสาหกรรมกว้างขวางมากขึ้น จากการเผยแพร่ความรู้เท่าที่ผ่านมาแล้วในอดีต โดยพยายามแนะนำไม่ให้ยึดติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ยิ่งเป็น

วัสดุที่สั่งมาจากต่างประเทศด้วย แต่ให้หลักสำคัญๆ ในการพิจารณา ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องของเครื่องปลูกกล้วยไม้ ทำให้ชาวสวนดัดแปลงวัสดุที่นำมาใช้ได้อย่างน่าสนใจ

ดังจะพบกับภาพภายในระบบการปลูกกล้วยไม้ประเภทแตกกอเพื่อการค้า เช่นปลูกกล้วยไม้หวายลูกผสม ที่นำเอาเส้นใยมะพร้าวมาแผ่เป็นแผ่น แล้วใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกแบนๆ ประกอบกันทั้งสองด้านโดยเว้นระยะห่างกันพอสมควร ทำเป็นแผงวางเรียงไว้บนโต๊ะแล้วหว่านลูกกล้วยไม้ลงบนนั้น ถ้าบำรุงรักษาดีๆ ไม่ซ้ารากก็จะเกาะแน่น

หากเป็นลูกกล้วยไม้ในประเภทแวนดา มาถึงช่วงหลังๆ มักใช้หว่านลงบนถาดซึ่งมีกันโปร่งใสน้ำระบายได้สะดวก บางรายใช้ลวดสาหร่ายที่แขวนกระเช้าไม้ นำมาใช้แขวนถาดพลาสติก บางรายวางเรียงกันบนโต๊ะซึ่งพื้นมีลักษณะโปร่งเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกสภาพการปลูกกล้วยไม้ลักษณะนี้ น้ำและปุ๋ยที่กล้วยไม้ได้รับจึงขึ้นอยู่กับความชื้นและความละเอียดในการสังเกตของผู้ปลูกเป็นสำคัญ

การปลูกลงกระถางเดี่ยว เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งต่อจากการปลูกกล้วยไม้ขนาดเล็กเท่าที่กล่าวมาแล้ว ถ้าเป็นการแยกจากกระถางหมู่โดยที่ปลูกไว้ค่อนข้างแน่นอาจทำให้ไม่เจริญเติบโตดีเท่าที่ควร ครั้นจะปลูกเว้นระยะห่างกันมากหน่อยก็เป็นการสิ้นเปลืองเนื้อที่มากเกินไป ดังนั้นหลังจากเติบโตเบียดกันมากขึ้นอาจมีบางส่วนที่แยกลงปลูกในกระถางขนาด 1 นิ้ว ถ้าเป็นลูกกล้วยไม้ซึ่งมีการถ่ายยอดจากยอดเพาะครั้งแรกลงยอดที่สองแล้ว อาจมีบางต้นแข็งแรงพอที่จะนำลงปลูกในกระถางเดี่ยวขนาด 1 นิ้ว ได้เลยโดยไม่ต้องผ่านการปลูกลงกระถางหมู่ แต่ถ้าคิดถึงการสิ้นเปลืองเนื้อที่วางกระถางแล้ว อาจปล่อยให้โตต่อไปในกระถางหมู่แม้จะเบียดกันเล็กน้อย จนกระทั่งมีขนาดใหญ่มากขึ้นได้

ดังนั้น การที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ว่าต้องปลูกลงกระถางขนาดไหนอย่างเป็นขั้นเป็นตอนควรต้องมีการใช้ประสบการณ์และดุลยพินิจร่วมกับการพิจารณาประหยัดค่าใช้จ่ายร่วมด้วย

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ขนาดต้นกล้วยไม้กับขนาดของภาชนะปลูกควรมีสัดส่วนสัมพันธ์กัน ดังที่ประสบการณ์จากคนในอดีตเคยกล่าวฝากไว้ว่า**ในขณะที่มองเห็นกล้วยไม้ต้นหนึ่งอยู่ตรงหน้า ถ้าสงสัยว่าจะเลือกภาชนะขนาดไหนระหว่างสองขนาด ขอให้ตัดสินใจเลือกขนาดเล็กกว่าเข้าไป** ในช่วงหลังๆ แม้ลูกกล้วยไม้สกุลแวนดาซึ่งนิยมปลูกลงกระเช้าไม้สัก เนื่องจากธรรมชาติของระบบรากต้องการอากาศถ่ายเทมากกว่า เราสามารถปลูกลงกระเช้าขนาด 4 นิ้ว ปล่อยให้ต้นโตสูงขึ้นจนถึงขั้นออกดอกสวยงามจึงพบว่าภายในกระเช้าไม่ได้ใส่เครื่องปลูก

การบำรุงรักษาลูกกล้วยไม้ขนาดเล็กจนถึงขนาดรุ่น

การเลี้ยงดูลูกกล้วยไม้ที่นำออกจากขวดใหม่ ๆ ช่วงแรกๆ จำเป็นต้องมีการสังเกตอย่างละเอียด บางครั้งเจ้าของดูแลให้น้ำมากเกินไปโดยมีความหวังดี แต่กลับทำให้น้ำตายและลงได้มีการเน่าเกิดขึ้น ณ จุดใดจุดหนึ่งจะสามารถถูกลูกลามต่อไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากอยู่ในสภาพที่ปลูกรวมๆ กัน เป็นจำนวนมาก

ไม่ควรมองเน้นด้านเดียวว่าการให้น้ำคือการให้ความชื้น หากควรมองอย่างรอบคอบว่าแม้ในสภาพฝนฟ้าอากาศและในภาชนะปลูกก็เป็นแหล่งให้ความชื้น ยิ่งเป็นกล้วยไม้ในประเภทที่มีระบอบรากเป็นรากอากาศด้วย จะมีธรรมชาติของเซลล์ผิวรากหนา สามารถเก็บความชื้นไว้ได้นานมากดังเช่นรากกล้วยไม้ประเภทแวนดาซึ่งเห็นคุณลักษณะนี้ได้อย่างชัดเจนมาก

น้ำที่ใช้รดต้นกล้วยไม้ขนาดเล็กควรใช้น้ำสะอาด มีเกลือธรรมชาติปนน้อยที่สุด และมีคุณสมบัติทางเคมีที่ค่อนข้างอ่อนไปทางเป็นกรดเล็กน้อย แต่ก่อนระหว่างช่วงที่เริ่มต้นปลูกกล้วยไม้กันไม่ได้ไม่นานและความเจริญทางวัตถุก็ยังไม่แพร่กระจายมากนักทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ผู้ปลูกกล้วยไม้นิยมรอน้ำฝนจากชายคาบ้านเก็บไว้รดลูกกล้วยไม้ขนาดเล็ก

ดังได้กล่าวไว้แต่แรกแล้วว่าลูกกล้วยไม้ขนาดเล็กยังปรับตัวให้เข้ากับสภาพธรรมชาติจากภายนอกได้ไม่มากนักจึงต้องตั้งไว้ภายใต้หลังคาที่ฝน เพื่อให้เจ้าของสามารถควบคุมปริมาณน้ำได้เต็มที่ ส่วนการให้น้ำถ้ามีจำนวนต้นกล้วยไม้ไม่มากนัก อาจใช้บัวรดน้ำที่มีรูของฝักบัวเล็กละเอียด เพื่อให้ น้ำ ออก เป็น ฝอย และ นุ่ม พอดีสมควร แม้การยกตัวบัวเพื่อให้ น้ำ ฟุ้ง ออกจากฝัก ควรทำจากด้านนอกภาชนะซึ่งมีต้นกล้วยไม้ รดให้น้ำออกเสียก่อนแล้วจึงผ่านเข้าไปอยู่เหนือบริเวณซึ่งมีต้นกล้วยไม้ขึ้นรวมๆ กัน เป็นการลดความแรงของน้ำลงไปได้ด้วย

การให้น้ำควรกระทำเวลาเช้าตรู่ระหว่างที่อากาศยังไม่ร้อนมากนัก เพราะจะทำให้กล้วยไม้สดชื่น หากพบว่าเช้าวันไหนอากาศครึ้มฝนมาก และเครื่องปลูกในกระถางยังอมน้ำชื้นไว้แม้ไม่มากนัก ก็ไม่ควรตัดสินใจรดน้ำให้ โดยถือหลักว่า “แห้งไปหน่อยไม่เป็นไร แต่เปียกมากไปเป็นอันตรายได้ง่าย”

การให้ปุ๋ยลูกกล้วยไม้ โดยทั่วๆ ไปแล้ว สามารถละลายปุ๋ยผสมลงไปในวันรดกล้วยไม้ได้ และในทางปฏิบัติ การให้ปุ๋ยสัปดาห์ละครั้งนับว่าเพียงพอเนื่องจากเครื่องปลูกก็ตีภาชนะปลูกที่ดี ยิ่งเป็นกระถางดินเผา สามารถซึบปุ๋ยไว้ได้ระยะหนึ่ง ดังนั้นการให้ปุ๋ยครั้งแรกต้นไม้อาจใช้ยังไม่หมดเพราะมีส่วนหนึ่ง ซึ่งน้ำละลายปุ๋ยระเหยไปก่อน คงเหลือปุ๋ยเกาะ

อยู่ตามรากบ้าง ภาชนะปลูกและเครื่องปลูกบ้าง วันถัดมามีการให้น้ำย่อยอมละลายปุ๋ยต่อมาอีก การให้ปุ๋ยถี่เกินไปอาจทำให้ปุ๋ยตกค้างเป็นอันตรายกับกล้วยไม้ในภายหลังได้

กล้วยไม้โดยเฉพาะกลุ่มซึ่งเป็นที่นิยมกันมากและปลูกเป็นอุตสาหกรรมได้ ส่วนใหญ่จะเป็นกล้วยไม้ประเภทรากอากาศจึงนิยมปุ๋ยเคมีละลายน้ำง่าย สำหรับปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกคงใช้ได้เฉพาะกล้วยไม้ดิน ดังนั้นการแนะนำแนวทางจึงมุ่งที่กล้วยไม้กลุ่มนี้ ส่วนผู้ที่ปลูกกล้วยไม้ดิน คงไม่แนะนำให้ใช้ปุ๋ยเคมีอย่างแน่นอน

แม้กล้วยไม้ในประเภทรากอากาศขณะที่อยู่ตามธรรมชาติเกาะตามเปลือกไม้ยังได้อาศัยการผุเปื่อยสลายตัวของเปลือกไม้ช่วยให้ได้อาหารจากธรรมชาติ ครั้นมาอยู่กับคน และคนก็พัฒนามาสู่ระบบอุตสาหกรรมจนกระทั่งต้องพึ่งพาสິงซึ่งคนทำขึ้นมา ยิ่งกล้วยไม้ประเภทแวนดาซึ่งปลูกโดยไม่ใส่เครื่องปลูกอะไรเลย การได้อาหารจึงต้องพึ่งพาจากคนจัดให้มากขึ้น

ปกติสูตรปุ๋ยผสมจะมีธาตุไนโตรเจน - ฟอสเฟต - ปोटแซ เป็นหลักสำคัญสำหรับกล้วยไม้ทั่วๆ ไปถ้าไม่เร่งร้อนเกินไปควรใช้สูตรเสมอ หรือสูตรที่มีทั้งสามธาตุเท่าๆ กัน แต่ถ้าใช้กับลูกกล้วยไม้เล็ก ควรจะมีไนโตรเจนสูงกว่าอีกสองธาตุเล็กน้อย อัตราการใช้ควรจะอ่อนกว่าที่ใช้กับต้นกล้วยไม้ขนาดปกติประมาณครึ่งหนึ่งทั้งนี้และทั้งนั้นผู้ปฏิบัติอย่างใกล้ชิดน่าจะสามารปรับได้ตามเหตุและผล เนื่องจากเรื่องของธรรมชาติคงไม่มีอะไรตายตัว ดังนั้นการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดเท่านั้นที่จะสามารถตัดสินใจได้เอง

อย่างไรก็ตาม สภาพของอุปกรณ์ที่ใช้เช่นเครื่องปลูกก็ดี รากกล้วยไม้ซึ่งครั้งหนึ่งเคยงอกใหม่ ในที่สุดย่อมเปลี่ยนมาจนถึงจุดหมดสภาพ ทำให้การปลูกกล้วยไม้ไปถึงช่วงหนึ่งจำเป็นต้องพิจารณาเปลี่ยนเครื่องปลูก และปรับภาชนะปลูกใหม่ รวมทั้งมีการตัดส่วนที่แก่มากจนกระทั่งใกล้จะหมดสภาพทิ้งไปเพื่อให้สามารถเจริญงอกงามต่อไปได้อีก

ศัตรูของลูกกล้วยไม้ขนาดเล็กที่เริ่มต้นออกจากขวดลงปลูกแล้ว สิ่งซึ่งควรระวังน่าจะได้แก่โรคแบคทีเรียและเชื้อราที่เป็นสาเหตุของโรคเน่า เนื่องจากเป็นระยะที่ต้นกล้วยไม้ยังขาดภูมิคุ้มกัน ดังนั้นการให้น้ำจำเป็นต้องมีความประณีตและสนใจสังเกตอย่างละเอียด นอกจากนั้นการปรับสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะแสงสว่างให้เหมาะสม การใช้ยาป้องกันเชื้อราและแบคทีเรียเป็นเพียงส่วนหนึ่ง แต่ก็คงเตรียมไว้ให้พร้อมด้วย

ศัตรูจำพวกสัตว์มีอยู่หลายชนิด ถ้าเป็นเรือนแบบเปิดควรจะมีลวดตาข่ายล้อมไว้เพื่อป้องกันนกเล็กๆ โดยเฉพาะช่วงหลังฤดูฝนซึ่งเป็นฤดูทำรัง นกชอบมารบกวนลูกกล้วยไม้กระทั่งคุ้ยเครื่องปลูกนำไปทำรังด้วย นอกจากนั้น หนูยังเป็นศัตรูอีกจำพวกหนึ่งซึ่งชอบมากัดลูกกล้วยไม้ ยังมีแมลงสาบซึ่งชอบอาศัยซ่อนตัวอยู่ในที่ชื้นบริเวณกันกระถาง อีกทั้งยังพบพวกหอยทากที่ชอบกัดกินต้นพืชอ่อนๆ

การรักษาสภาพแวดล้อมในบริเวณใกล้เคียงให้สะอาด ปราศจากสิ่งหมักหมมย่อมเป็นส่วนหนึ่งซึ่งสามารถปฏิบัติได้ อีกทั้งยังช่วยลดการใช้สารเคมีกำจัด โดยเหตุที่สารเคมีเป็นพิษต่อคน และทำให้ต้องจับจ่ายเงินซื้อหา นอกจากนี้ยังมีผลทำลายสภาพแวดล้อมอย่างสำคัญด้วย

อนึ่ง ธรรมชาติของกล้วยไม้แต่ละสกุลแต่ละชนิด มีนิสัยแตกต่างกัน ดังนั้นการเลี้ยงดูให้เจริญเติบโตขึ้นมาจนถึงช่วงให้ดอกก็ย่อมแตกต่างกัน ทั้งช่วงเวลาในการเลี้ยงและวิธีปฏิบัติ เช่นกล้วยไม้ในจำพวกแวนดา หวาย และฟาแลนนีอพซิส นอกจากนั้น มีกล้วยไม้ในสกุลเดียวกันระหว่างพันธุ์ธรรมชาติกับพันธุ์ผสม ยิ่งมีการผสมข้ามชนิดข้ามสกุลก็ยิ่งมองเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน

ดังนั้น ผู้สนใจปลูกกล้วยไม้จึงพึงพาคำรู้จากตำราได้เพียงส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งน่าจะได้จากการปฏิบัติจากรากฐานความรักความสนใจอย่างจริงจัง ซึ่งความรู้ที่ได้รับจากส่วนนี้จะลึกซึ้งมากกว่า

การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อกล้วยไม้

หรือที่ภาษาชาวบ้านเรียกกันว่า **ปั่นตา** ความจริงข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้น่าจะเข้ามาอยู่ในแวดวงของนักวิชาการนานแล้วเพราะในอดีตก็ได้มีการเดินทางออกไปศึกษาดูงานเอาเงินทองของสังคมไปใช้กันก็มาก แต่สิ่งที่ผ่านพ้นมามันทำให้อดรู้สึกไม่ได้ว่าผู้มีความรู้มีมาก แต่การจะหาวิญญานที่มุ่งมั่นใช้ความรู้เพื่อผลประโยชน์แก่สังคมจากใจจริงนั้นยังคงมีไม่มากนัก

จนกระทั่งมาถึงช่วงปี พ.ศ. 2509 ได้มีการจัดประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ 5 ขึ้นที่เมืองลองบีช มลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ผู้เขียนได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรบรรยาย จึงมีโอกาสพบบริษัทธุรกิจกล้วยไม้รายใหญ่จากประเทศฝรั่งเศส นำเอาเรื่องนี้มาสาธิต แต่ไม่ยอมเอาข้อมูลความรู้ออกมาเผยแพร่ ทำให้อ่านความจริงได้ว่า ต้องการให้มีผู้มาจ้างตนขยายพันธุ์กล้วยไม้ ซึ่งในช่วงนั้นยังไม่มีบริการในเรื่องนี้เกิดขึ้นที่ไหน

ผู้เขียนเก็บข้อมูลจากหลายทาง รวมทั้งการเก็บด้วยวิธีถ่ายภาพนำกลับมาพิจารณาในประเทศไทย และให้การสนับสนุนผู้สนใจ ซึ่งมีความพร้อมที่จะทำงานค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ นอกจากนั้นตนยังได้นำต้นแบบตู้ปลอดเชื้อแบบใหม่ มาออกแบบโดยใช้วัสดุภายในประเทศ เป็นการประหยัดต้นทุนได้ประมาณ 10 เท่าตัว

ผู้ลูกดังกล่าวได้ถูกนำไปตั้งแสดงไว้ที่ ห้างสมุดกล้วยไม้ ระพี สาคริก ณ หอสมุดแห่งชาติ ในปัจจุบัน

กิจกรรมการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อได้เปิดบริการถึงประชาชนโดยเริ่มต้นจากเรื่องกล้วยไม้และทำโดยภาคเอกชนเมื่อปี พ.ศ. 2512 หลังจากนั้นมาถึงอีกช่วงหนึ่งจึงกระจายออกไปเป็นประโยชน์แก่พืชอื่นๆ และมีงานค้นคว้าวิจัยตลอดจนบริการเกิดขึ้นในแวดวงนักวิชาการต่างๆ ไปติดตามมาภายหลัง แต่ภาพที่พบเห็นก็ยังมีลักษณะซึ่งกล่าวกันว่า ทำของง่ายให้เป็นของยาก ซึ่งเป็นนิสัยของนักวิชาการไทยส่วนใหญ่ แต่ก่อนเราเชื่อทฤษฎีมากเกินไปว่า การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อของพืชคือการขยายพันธุ์โดยไม่มีการผสมทางเพศ ผลที่ปรากฏจึงต้องเหมือนพันธุ์เดิม แต่วงการกล้วยไม้ซึ่งนำเรื่องนี้มาปฏิบัติอย่างจริงจังกลับพิสูจน์ความจริงว่า หากได้เป็นเช่นนั้นเสมอไปไม่ ยิ่งประชากรกล้วยไม้ภายในกรอบของแต่ละชนิดมีมาก โอกาสที่จะเกิดการกลายพันธุ์ย่อมเป็นไปได้มาก เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างร่วมกันและสัมพันธ์กันและกัน หากให้เกิดจากเหตุผลทางพันธุศาสตร์ด้านเดียวเท่านั้นไม่

อนึ่ง แม้ว่าขอบเขตของการบริการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อจะค่อนข้างจำกัดตัวเองอยู่เพียงการขยายพันธุ์เพื่อสนองความต้องการด้านอุตสาหกรรม แต่จากบทเรียนเท่าที่ผ่านมาแล้วได้ทำให้วงการกล้วยไม้มีการปรับตัวมาสู่รูปแบบซึ่งเรียกกันว่าเป็นบริการในลักษณะศูนย์กลาง (centralization) ช่วยให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจกว้างขวางมากขึ้นจากต้นทุนต่ำ

กล่าวคือมีห้องปฏิบัติการที่ให้บริการ การขยายพันธุ์กล้วยไม้ด้วยวิธีเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ซึ่งทุกคนสามารถมารับบริการได้ ช่วยให้ต้นทุนการผลิตภายในภาพรวมลดต่ำลงมาก จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 30 ปี เราพบว่ามีประเทศต่างๆ แม้อยู่ในเขตอบอุ่นซึ่งเป็นคนละซีกโลกมาใช้บริการเรื่องนี้จากประเทศไทยกว้างขวางมากขึ้น

แม้พันธุ์กล้วยไม้ซึ่งจัดว่าเป็นพันธุ์ไม้อากาศเย็นจัด โดยที่ไม่อาจเติบโตได้ในสภาพธรรมชาติของไทยเช่น มิลโทเนีย (*Miltonia*) ก็ยังมีผู้นำมาใช้บริการขยายพันธุ์ในประเทศนี้ จึงใคร่ขอฝากแง่คิดไว้ด้วยความรู้สึกห่วงใยว่า การที่จะสามารถรักษาความมั่นคงให้เป็นที่ไปในระยะยาวไว้ได้ แต่ละรายฟังต้องซื้อสัตย์ต่อตนเองและงานอาชีพและถือเป็นหลักสำคัญที่สุด

ดังนั้น หลังจากวงการกล้วยไม้ได้พัฒนาตนเองมาถึงช่วงนี้ การคิดแต่เพียงว่า ผู้ปลูกกล้วยไม้แต่ละรายจะต้องมีห้องปฏิบัติการเพาะเมล็ด รวมทั้งเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อเป็นของตัวเอง จึงน่าจะหวนกลับไปทบทวนสิ่งซึ่งเป็นมาแล้ว เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางแนวคิดใหม่

ตัวอย่างพันธกิจกล้วยไม้

ในหมวดหมู่และสกุลต่างๆที่เข้ามาสู่วิถีชีวิตคน
ในวงการกล้วยไม้ไทย

เนื่องจากกล้วยไม้เป็นพืชวงศ์ใหญ่มากและมีความแตกต่างอย่างหลากหลาย นอกจากนั้นยังมีการกระจายพันธุ์อยู่ในความหลากหลายของสภาพแวดล้อมเกือบทั่วโลก สำหรับในประเทศไทย อันเป็นส่วนหนึ่งซึ่งอยู่ในเขตร้อนก็มีกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติกระจายอยู่ทั่วไปอย่างกว้างขวาง แต่รากฐานอันเป็นธรรมชาติของสังคมซึ่งอยู่ในแถบนี้ของโลก ย่อมมีความคับแคบมาก ดังจะอ่านความจริงได้จากผลของการจัดงานแสดงกล้วยไม้ ได้สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า แม้กล้วยไม้จะมีลักษณะหลากหลาย แต่ความคิดซึ่งไม่กว้างเท่าที่ควร ได้ทำให้มีกล้วยไม้แสดงในงานไม่มากชนิด แต่จะมีปริมาณของแต่ละชนิดมากกว่า

การนำกล้วยไม้บางหมวดหมู่และบางสกุลมากล่าวไว้ ณ ที่นี้ ขอให้ถือเป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น สำหรับผู้ที่สนใจศึกษาอย่างจริงจัง และมีรากฐานความคิดกว้างไกล น่าจะคิดได้ว่า สิ่งซึ่งได้จากหนังสือเล่มนี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้น หากสนใจศึกษาหาข้อมูลต่อไป แม้ภายในห้องสมุดกล้วยไม้ระพี สาคริก ที่หอสมุดแห่งชาติ ก็ยังมีหนังสือซึ่งท่านจะค้นคว้าหาความรู้ต่อไปได้

กล้วยไม้ในอนุวงศ์ไดแอนเดร

(Sub - family : *Diandrae*)

ถ้าสานถึงเหตุผลทางด้านวิวัฒนาการของพันธุ์ไม้จากพืชวงศ์ลิเลียซีอี (Family : Liliaceae) มาสู่วงศ์กล้วยไม้ (Family : Orchidaceae) จากชุดเกสรตัวผู้ 6 ชุด มาเหลือ 2 ชุดเราจะพบกล้วยไม้ในอนุวงศ์ไดแอนเดร (ได แปลว่าสอง ส่วนแอนเดรหมายถึงชุดเกสรตัวผู้)

กล้วยไม้ในอนุวงศ์นี้ มีอยู่เพียงเผ่าเดียวคือ เผ่า **ไซพริเพดิลออีดีอี (Cypripedioideae)** ซึ่งมีลักษณะในรายละเอียดของดอกเท่าที่เห็นได้ชัดเจนคือ

1. มีเกสรตัวผู้ 2 ชุด ติดอยู่สองข้างของเส้าเกสร
2. มีกลีบนอกคู่กลางแผดติดกัน อยู่ด้านหลังของปาก
3. มีกระเป๋าหรือปากคล้ายห้วงรองเท้า

เรานิยมเรียกกันอย่างกว้างๆ ว่า **รองเท้านารี** ภาษาฝรั่งเรียกว่า **lady's slipper**

กล้วยไม้ในอนุวงศ์นี้มีการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติอย่างกว้างขวาง ดังจะพบได้จากเขตร้อนจนกระทั่งถึงเขตอบอุ่นซึ่งมีอากาศในฤดูหนาวค่อนข้างเย็นจัดและมีหิมะตก นักพฤกษศาสตร์ได้จำแนกกล้วยไม้ในอนุวงศ์นี้ออกเป็นสกุลดังนี้

1. ไซพริเพดิลัม (*Cypripedium*)
2. เซเลนินเพดิลัม (*Selenipedium*)
3. แฟรงก์โมเพดิลัม (*Phragmopedium*)
4. พาฟิโอเพดิลัม (*Paphiopedilum*)

รากฐานความรู้สึกของคนไทยที่สนใจกล้วยไม้ เมื่อกล่าวถึงกล้วยไม้รองเท้านารี ส่วนใหญ่มองไปยัง **สกุลพาฟิโอเพดิลัม** สกุลเดียว โดยเหตุที่พันธุ์ไม้สกุลนี้มีแหล่งกำเนิดอยู่ในเขตร้อนและกึ่งร้อนของเอเชียเท่านั้น เนื่องจากความรู้สึกที่เกิดจากความเคยชิน ประกอบกับการที่ไม่ได้มีโอกาสออกไปเปิดหูเปิดตาสู่โลกกว้าง เพื่อนำความรู้และความคิดมาใช้พัฒนา รากฐานตัวเองมากนัก นอกจากนั้นมักกล่าวอ้างว่า เมื่อนำมาปลูกและขยายพันธุ์ในสภาพธรรมชาติของตนไม่ได้ก็ไม่ควรให้ความสนใจ ทำให้กิจกรรมการปลูกกล้วยไม้ของตนไม่อาจสนองประโยชน์ในด้านที่ช่วยให้รากฐานความคิดเปิดกว้างออกไปได้

ความจริงแล้ว เมื่อมีโอกาสเกิดมาเป็นคน ไม่ว่าสิ่งใดจะนำมาปลูกในถิ่นตนได้หรือไม่ ทุกคนควรศึกษาหาความรู้ว่าเป็นธรรมชาติ

สกุลพาฟีโอเพดิลัม

Paphiopedilum

*****

ตามที่คนไทยส่วนใหญ่เรียกกันว่า กล้วยไม้รองเท้านารี หมายถึงกล้วยไม้ในสกุล พาฟีโอเพดิลัม เพียงสกุลเดียว กล้วยไม้สกุลนี้มีการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติอยู่ในภูมิภาค เอเชีย และเกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก โดยเฉพาะในเขตร้อนและกึ่งร้อน แม้ตามเทือกเขา หิมาลัวยซึ่งยาวมาทางทิศตะวันออก

คนในภูมิภาคยุโรปตะวันตก ได้เข้ามาค้นคว้า นำเอาชนิดต่างๆ กลับไปใช้พัฒนา เป็นเวลานานแล้ว และนำผลจากการพัฒนาออกเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ในขณะที่คน ท้องถิ่นยังคงมองข้ามความสำคัญของทรัพยากรซึ่งอยู่ในถิ่นตัวเอง

จากข่าวสารในช่วงก่อนๆ เคยรายงานผลการสำรวจไว้ว่า กล้วยไม้สกุลนี้มีทั้งหมด ประมาณ 40 ชนิด แต่ปัจจุบันได้มีการรายงานที่เพิ่มปริมาณขึ้นมาอีกหลายสิบชนิด ซึ่ง ข้อมูลที่ได้มาใหม่อาจเกิดจากสองทาง ทางหนึ่งคือมีการค้นพบชนิดใหม่ๆ กับอีกทางหนึ่ง เกิดจากการนำเอาผลการพิจารณาตั้งชื่อตามแนวคิดเดิมมาปรับเปลี่ยนใหม่

เราอาจพิจารณาจำแนกกล้วยไม้รองเท้านารีออกได้เป็น 4 กลุ่มคือ

1. รองเท้านารีประเภทหินปูนหรือประเภทน้ำกร่อย เช่นรองเท้านารีฝ้ายหอย (*Paph. bellatulum*) รองเท้านารีขาวสตูล (*Paph. niveum*) รองเท้านารีเหลืองปราจีน (*Paph. concolor*) รองเท้านารีคางอิ่งสีชมพู (*Paph. micranthum*) และรองเท้านารีคางอิ่งสีเหลือง (*Paph. armeniacum*) ซึ่งอยู่บนเขาหินปูนตอนใต้ของประเทศจีน มีทรงกลีบดอกมนกลม ปลาย ปลายใบมน พบขึ้นอยู่บนเขาหินปูน ส่วนที่มีใบไม้ผู้ทับถมกันมานานมากพอสมควร
2. รองเท้านารีประเภทกลีบแคบ บิดเป็นเกลียว มีใบสีเขียว มักพบขึ้นบนต้นไม้ เช่นรองเท้านารีเมืองกาญจน์ (*Paph. parishii*) รองเท้านารีฟิลิปปินส์ (*Paph. philippinense*)
3. รองเท้านารีซึ่งใบไม่มีลาย ใบเขียวตลอด เช่นรองเท้านารีอินทนนท์ (*Paph. villosum*) และรองเท้านารีเหลืองกระบี่ (*Paph. exul*) กลีบหนา สีเขียวอม เหลืองปนสีน้ำตาล
4. รองเท้านารีประเภทใบลาย ปลายใบค่อนข้างเรียวยาวแหลม กลีบข้างค่อนข้างแคบ เช่นรองเท้านารีคางกบ (*Paph. callosum*) และรองเท้านารีคางกบภาคใต้ (*Paph.*

barbatum)

การพิจารณาปลูกกล้วยไม้รองเท้านารี อาจกำหนดเป็นหลักการโดยย่อๆ ไว้ดังนี้

1. ควรศึกษาสภาพแวดล้อมของแหล่งกำเนิด ถ้าทราบว่ามีกล้วยไม้รองเท้านารีชนิดที่ต้องการปลูก มีสภาพแวดล้อมของแหล่งกำเนิดเป็นอย่างไร ย่อมวินิจฉัยได้ว่าหากนำมาปลูกในสภาพแวดล้อมไม่ต่างกับสภาพที่แหล่งกำเนิดมากนักก็ควรจะสามารถปลูกให้เจริญงอกงามได้ดี

2. ควรศึกษาสภาพธรรมชาติของพื้นที่ซึ่งพบว่ามักกล้วยไม้รองเท้านารีชนิดที่ต้องการปลูก ปกติโดยทั่วไปจะพบว่า กล้วยไม้เหล่านี้เฝ้าที่พบตามธรรมชาติ ขึ้นอยู่ในบริเวณซึ่งมีใบไม้แห้งตกทับถมกันปะปนด้วยเศษหินผุตามซอกหิน

ดังนั้นถ้าประสงค์จะปลูก ควรเตรียมเครื่องปลูกที่ใช้เครื่องอิฐหรือหินผสมลงไปด้วย นอกจากนั้นมักกล้วยไม้รองเท้านารีหลายชนิด พบขึ้นอยู่ตามซอกหินปูน ผู้เก็บรวบรวมมาปลูกควรนำข้อมูลเหล่านี้มาศึกษา เพื่อหาเหตุผลสำหรับใช้ในการพิจารณาจัดให้เป็นไปตามความต้องการของกล้วยไม้

ปกติแล้วกล้วยไม้รองเท้านารีชนิดที่ขึ้นตามธรรมชาติโดยอาศัยอยู่ตามซอกหรือรอยแตกของหินผุ ดังนั้นจึงบ่งบอกให้รู้ว่า ไม่ต้องการรับน้ำฝนโดยตรง ดังเช่นที่พบในแหล่งกำเนิดหลายแห่ง หากขึ้นอยู่ในที่ค่อนข้างเปิด มักอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีฝนไม่มาก และขึ้นอยู่ตามรอยแยกของหินซึ่งน้ำฝนไม่สามารถที่จะขังอยู่ได้

ผู้ปลูกกล้วยไม้รองเท้านารีโดยทั่วไป จึงนิยมทำหลังคาป้องกันฝน แต่ให้แสงสว่างสามารถผ่านลงถึงได้อย่างเหมาะสม บางคนคิดว่ารองเท้านารีเป็นกล้วยไม้ดิน เนื่องจากพบว่าส่วนใหญ่ขึ้นอยู่ที่พื้น จึงใช้ดินเป็นเครื่องปลูก หลังจากศึกษาในหนังสือเล่มนี้แล้วน่าจะเข้าใจได้ดีขึ้น

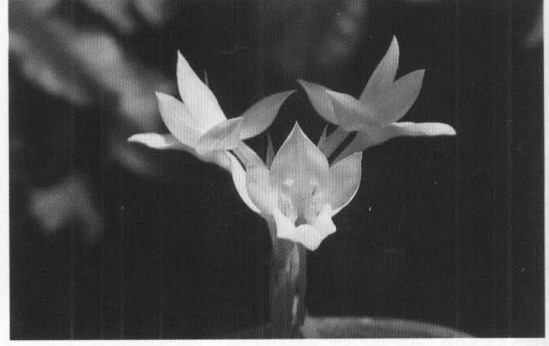

- 1. รองเท้านารีอินทนนท์ (*Paphiopedilum villosum*)
- 2. รองเท้านารีคางภ (*Paphiopedilum callosum*)
- 3. รองเท้านารีสุชะภูด (*Paphiopedilum sukhakulii*)

- 4. รองเท้านารีคางอึ้งสีเหลือง (*Paphiopedilum armeniacum*)
- 5. รองเท้านารีลูกผสม (*Paphiopedilum Hybrid*)
- 6. *Cypripedium* sp.

■ นางอ้วลาคกริก (*Pecteilis sagarikii*)

■ นางอ้วลาคกริก (*Pecteilis sagarikii*) พันธุ์ดอกสีขาวปลอด

■ *Habenaria columbae*

■ นางอ้วลีสีมพู่ *Habenaria carneae*

■ ท้าวคูลู (*Brachycorythis helferi*)

■ ลี้นม้งกร (*Habenaria rhodocheila*)

กล้วยไม้ ในอนุวงศ์โมแนนเดร

(Sub - family : *Monandreae*)

กล้วยไม้ในอนุวงศ์โมแนนเดร มีเกสรตัวผู้ชุดเดียว (โมโน แปรว่า หนึ่ง แอนเดร มาจากแอนเธอร์ (anther) แปลว่าชุดเกสรตัวผู้ หรือ อับเรณู)

ภายในอนุวงศ์นี้ จำแนกออกได้เป็น สองหมวด หมวดแรกคือ เบซิโทนี (Basitonae) กับอีกหมวดหนึ่งคือ อะโครโทนี (Acrotonae)

กล้วยไม้ในหมวดเบซิโทนี (Basitonae)

หมวดเบซิโทนีมีสมาชิกไม่กว้างเท่าหมวดอะโครโทนี สมาชิกในหมวดเบซิโทนี เป็นกล้วยไม้ดินทั้งหมด แต่ไม่ได้หมายความว่า ถ้าพบกล้วยไม้ขึ้นอยู่ที่ดินจะเหมาเอาว่าเป็นกล้วยไม้ ในหมวดนี้เท่านั้น ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในหัวข้อเรื่องการจำแนกประเภทกล้วยไม้ ถ้าสงสัย ขอให้หวนกลับไปทำความเข้าใจอีกครั้งหนึ่ง

กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในหมวดนี้ มีเกสรตัวผู้ชุดเดียวแต่แยกออกจากกันเป็นสองซีก มีร่องตรงกลางคล้ายแผ่นติดกัน ลักษณะคล้ายอับเรณู (anther) ของพันธุ์ไม้ทั่วไป

กล้วยไม้ที่อยู่ในหมวดนี้ มีการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติเกือบจะทั่วโลก โดยเหตุที่มีนิสัยผลัดใบจะเปลี่ยนหัวใหม่อย่างสอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล จึงเหมาะที่จะขึ้นอยู่ในแหล่งต่างๆ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมธรรมชาติระหว่างฤดูกาลชัดเจนมากพอสมควร เช่นมีร้อนมีหนาว มีแล้งมีชื้นสลับกันไป สกุกที่พบในประเทศไทยเสมอๆ ได้แก่ ฮาเบนารีเรีย (*Habenaria*) เพ็คไทลิส (*Pectellis*) และ

แบรคคิโคไรทิส (*Brachycorythis*) กล้วยไม้ในสกุลเหล่านี้ได้ถูกนำไปตั้งชื่อเป็นตัวละครในนิยายโบราณของไทย เช่น ท้าวคูลูกับดอกนางอ้ว ซึ่งมีการเล่าขานกันในชนบทมานานพอสมควร

ดอกนางอ้วคือ เพ็คไทลิส ชูซันเน (*Pectellis susannae*) ส่วนท้าวคูลูกคือแบรคคิโคไรทิส เฮลเฟอโร (*Brachycorythis helferi*) สะท้อนให้เห็นว่าวิญญูณคนในยุคก่อน ยังมีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด

สำหรับสภาพแวดล้อมของประเทศไทย กล้วยไม้ในกลุ่มนี้มีวิญญูจกรการเปลี่ยนแปลงของชีวิตอย่างสอดคล้องกันเป็นธรรมชาติ ถ้าเริ่มต้นจากฤดูแล้งแล้วจะพบว่า มีหัวอวบน้ำพักตัวอยู่ใต้พื้นผิวดิน พอถึงช่วงปลายฤดูแล้ง ช่วงแสงสว่างต่อวันเริ่มยาวมากขึ้น ประกอบกับเริ่มมีฝน หัวจะแตกหน่อขึ้นมาเหนือผิวดิน

หลังจากหน่อเจริญสูงขึ้น จึงเริ่มมีใบเพิ่มขึ้น จนกระทั่งเวลาผ่านพ้นไปอีกประมาณ 2 เดือน ส่วนต้นและใบก็จะโตเต็มที่ แล้วจึงให้ช่อดอกที่ยอด

หลังจากดอกบานหมดแล้ว บางต้นก็อาจติดฝักได้เมล็ด จากการผสมเกสรโดยแมลงตามธรรมชาติ แม้บางต้นไม่ติดฝัก ในที่สุดส่วนซึ่งอยู่เหนือพื้นดินทั้งหมดจะค่อยๆ แห้งไปในที่สุด

ระหว่างที่ส่วนดังกล่าวเริ่มจะเปลี่ยนจากสีเขียว หัวเก่าซึ่งอยู่ในดินก็จะใช้อาหารหมด และผุไปในที่สุด แต่เกิดหัวใหม่เข้ามาแทนที่พร้อมที่จะพักตัวอยู่ในดิน รอเวลาจนกว่าฤดูเจริญเติบโตข้างหน้าจะมาถึง จึงเกิดหน่อใหม่เจริญขึ้นมาเป็นต้นและให้ดอกอีกครั้งหนึ่ง

ภาพจากหน้าปกหนังสือเล่มนี้ ที่สานความรู้สู่โลกมาจากภาพในแผ่นโปสเตอร์ ของห้องสมุดกล้วยไม้ระพี สาคริก ซึ่งจัดทำขึ้นในโอกาสที่มีพิธีเปิดห้องสมุดแห่งนี้เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2536 คือ เพ็คโตลิส สาคริกิอิ (*Pecteilis sagarikii*) การค้นพบกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติชนิดใหม่ ซึ่งยังไม่เคยมีผู้ใดแสดงผลงานมาก่อน หาใช่ปรากฏได้บ่อย ๆ ไม่ ดังนั้นหลังจากผู้เขียนค้นพบ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2508 ได้ส่งตัวอย่างไปให้ศาสตราจารย์ไซเดินฟาร์เดิน (Gunnar Seidenfaden) พิจารณาพิสูจน์ ในที่สุดจึงพบว่ายังไม่เคยมีบันทึกจากผู้ใดมาก่อน จึงตั้งชื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ค้นพบ ซึ่งตามหลักวิชาการสากล ต้องเขียนเป็นภาษาลาติน นี่คือต้นเหตุอันเป็นที่มาของคำว่า **สาคริกิอิ**

ส่วนภาษาไทย ทราบว่าเป็นพันธุ์ไม้อยู่ในสกุลเดียวกันกับดอกนางอ้ว ซึ่งปรากฏอยู่ในนิยายโบราณของไทย จึงได้ตั้งชื่อให้สอดคล้องกัน โดยใช้ชื่อว่า นางอ้วสาคริก แต่คนรุ่นหลังขาดการสนใจในด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่น หลายคนจึงไม่ทราบว่า ชื่อนี้มีความหมายอย่างไรทำให้มีบางคนนำเอาคำว่านางอ้วไปคิดและมองในด้านส่วนตัว

ความรู้สึกรักของคนไทยจากรากฐานระบบศักดินา ซึ่งลงรากฝังลึกอยู่ในจิตใจคนไทยมาช้านานมาก ทำให้มีการดูถูกและรังเกียจสิ่งที่อยู่ติดพื้นดิน แม้กระทั่งชีวิตเพื่อนมนุษย์ ดังนั้นถ้าจะนำเอาความรักความสนใจกล้วยไม้มาพิจารณาเราก็มักจะพบกับความรู้สึกคล้ายๆ กันด้วยเหตุนี้เอง คนไทยผู้ปลูกกล้วยไม้ส่วนใหญ่ จึงสนใจกล้วยไม้ดินน้อยกว่ากล้วยไม้ซึ่งปลูกโดยไม่ใช้ดิน

ความจริงแล้ว ถ้าสามารถเข้าใจถึงความจริง ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความหลากหลายของคนส่วนใหญ่คงไม่มีความรู้สึกเลือกที่รักมักที่ชัง หรือเกิดความรู้สึกรักพรรคพวกทำให้แยกพวกแยกกลุ่มออกจากคนทั่วไปในสังคม

ช่วยให้พบความจริงว่า กล้วยไม้ในหมวดเบซิโทนี เป็นกลุ่มหนึ่งซึ่งน่าสนใจมาก อาจมีบางคนรักที่จะนำมาปลูกไว้ในส่วนหนึ่ง ภายในการรวบรวมพันธุ์เพื่อการศึกษาถึงรากฐานความหลากหลายอันเป็นต้นเหตุแห่งความอิสระ โดยถือเป็นงานอดิเรก

ถ้าสามารถรู้วงจรชีวิตกล้วยไม้ในหมวดนี้ น่าจะเห็นได้ว่า การนำมาปลูกเป็นเรื่องไม่ยาก สิ่งแรกก็คือนิสัยการเจริญเติบโตของแต่ละชนิดที่มีความสอดคล้องกันกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติของท้องถิ่นช่วยให้ผู้ซึ่งมีวิญญานอยู่กับท้องถิ่นแทบไม่จำเป็นต้องอ่านจากหนังสือก็สามารถทำได้ไม่ยาก

นอกจากนั้นการบำรุงรักษาคงไม่มีอะไรมากเพียงปรับการปฏิบัติให้สอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล โดยเฉพาะหลังจากฤดูเจริญเติบโตผ่านพ้นไปแล้วระหว่างช่วงที่กล้วยไม้พักตัว คงไม่ต้องปฏิบัติอะไรทั้งนั้น นอกจากเก็บกระถางซึ่งมีหัวฝังอยู่ในดินไว้เฉยๆ เพื่อรอเวลาฤดูเจริญรอบหน้ากลับมาถึงจึงเริ่มปฏิบัติต่อไปตามปกติวิสัย

ตัวอย่างกล้วยไม้ในหมวดเบสิโทนี (*Basitonae*)

กล้วยไม้ ในหมวดอะโครโทนี (*Acrotonae*)

กล้วยไม้ในหมวดอะโครโทนี มีความกว้างใหญ่มาก ดังที่พบกระจายอยู่ทั่วไป ภายใต้อาณานิคมของสังคมทั่วโลก

การนำมาจำแนกแจกแจงออกเป็นประเภทต่าง เช่นประเภทซิมีโพเดียลก็ดี โมโนโพเดียลก็ดี แม้จะมีข้อยกเว้นอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นกล้วยไม้ที่อยู่ในขอบข่ายของหมวดนี้มากกว่า

ดังนั้นกล้วยไม้ในสกุลต่างๆ ซึ่งมีความหลากหลายมาก จนกระทั่งต้องนำเอาเพียงตัวอย่างของสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมากกล่าวไว้ดังต่อไปนี้ล้วนอยู่ในหมวดนี้ทั้งสิ้น

นอกจากนั้นถ้าสนใจสังเกต น่าจะอ่านความจริงได้ว่า การเรียงลำดับบทเรียนในหนังสือเล่มนี้ได้พยายามลำดับเหตุผล ตามวิถีทางของวิวัฒนาการอันเชื่อว่า มีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ

จึงเรียงลำดับโดยเอากล้วยไม้ในหมวดนี้ไว้หลังสุด นอกจากนั้น ต่อไปนี้ยังมีการเรียงลำดับโดยจัดกล้วยไม้ประเภทโมโนโพเดียลซึ่งใช้ชีวิตอยู่บนต้นไม้เป็นส่วนใหญ่ เอาไว้หลังสุดอีกด้วย

สกุลแคทลียา

(Cattleya)

*****

ในบรรดากกล้วยไม้สกุลต่างๆ ซึ่งถือแหล่งกำเนิดมาจากเขตร้อนของทวีปอเมริกา อันเป็นดินแดนเก่าแก่ของโลก แคทลียาเป็นกล้วยไม้สกุลหนึ่งซึ่งมีผู้สนใจนำมาพัฒนาพันธุ์และการปลูกปฏิบัติตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกโดยเฉพาะคนจากยุโรปตะวันตก

กล้วยไม้สกุลแคทลียาได้ถูกนำเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยโดยคนจากยุโรปตะวันตกเช่นกัน สันนิษฐานว่าน่าจะถูกนำมาโดยนายเฮ็นรี อาลาบาสเตอร์ ซึ่งนำเอาเทคโนโลยีในการปลูกกล้วยไม้เข้ามาเผยแพร่สู่เจ้านายและข้าราชการระดับสูง ระหว่างการเดินทางเข้ามาทำงานตามความต้องการของทางราชการในช่วงนั้น

ดังจะพบบรรายชื่อซึ่งถูกทิ้งไว้ เนื่องจากช่วงที่ผู้เขียนเริ่มงานค้นคว้าวิจัยและวางแผนเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชนได้มีบรรดาลูกหลานคนยุคนั้น นำกล้วยไม้แคทลียารวมทั้งกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติชนิดอื่นๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมมาให้พิสูจน์ เนื่องจากป้ายชื่อตกหล่นสูญหายไปแล้วก็มีมาก

กล้วยไม้สกุลแคทลียาอยู่ในประเภทซิมโพเดียล มีสมาชิกภายในสกุลเดียวกันเป็นจำนวนไม่น้อยนอกจากนี้ยังมีเครือข่ายทางพันธุศาสตร์เชื่อมโยงถึงกล้วยไม้ในสกุลและชนิดอื่นๆ ซึ่งเมื่อกำเนิดอยู่ในถิ่นเดียวกันอย่างกว้างขวาง

นอกจากการใช้ความรู้และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ช่วยพิสูจน์ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันซึ่งชาวบ้านธรรมดาๆ กระทำได้ยาก อาจใช้ผลการปฏิบัติเป็นเครื่องพิสูจน์อย่างได้ผลด้วย ดังจะพบความจริงจากผลการผสมพันธุ์กล้วยไม้สายของสกุลแคทลียาในช่วงหลัง

เราได้พบว่า กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลนี้สามารถนำมาผสมข้ามสกุลกับกล้วยไม้สกุลอื่นๆ ซึ่งมีแหล่งกำเนิดอยู่ในถิ่นเดียวกันกว้างขวางออกไปเรื่อยๆ เช่น แคทลียา (*Cattleya*) ผสมกับ สกุลเลเลีย (*Laelia*) ได้ชื่อสกุลใหม่ว่า เลลิโอแคทลียา (*Laeliocattleya*) ซึ่งเขียนชื่อย่อว่า *Lc.* และ แคทลียาผสมกับสกุลบรัสซาโวลา (*Brassavola*) เรียกชื่อสกุลผสมว่า บรัสโซแคทลียา (*Brassocattleya*) เขียนชื่อย่อว่า *Bc.*

ถ้านำ *Lc.* มาผสมกับ *B.* หรือนำ *Bc.* มาผสมกับ *L.* ทำให้มีเลือดผสม 3 สกุล เรียกชื่อว่า บรัสโซเลลิโอแคทลียา (*Brassolaeliocattleya*) เขียนชื่อย่อว่า *Blc.*

ชื่อสกุลผสมไม่มีเงื่อนไขผูกพันว่าจะต้องมีเลือดจากสกุลนั้นสกุลนี้มากน้อยเท่าใด คงมุ่งเน้นที่มีเลือดสกุลใดผสมอยู่ในสายเลือดกล้วยไม้ต้นนั้นเท่านั้น

ช่วงหลังๆ ยังมีการผสมข้ามไปถึงสกุลอื่นๆ อีกเช่น **ไซโฟรไนทิส (Sophronitis)** **เอพิเด็นดรัม (Epidendrum)** **ชอมเบอร์เกีย (Schomburgkia)** และ **ไดอาคริอัม (Diacrium)** ซึ่งล้วนเป็นสกุลที่มีแหล่งกำเนิดอยู่ในถิ่นเดียวกัน

บางคนจึงเรียกอย่างรวบๆ ว่า **แคทลียาและสกุลใกล้เคียง (Cattleya and alliance)**

ในกล้วยไม้ลูกผสมสายนี้ กฎเกณฑ์การจดทะเบียนตั้งชื่อลูกผสมได้ระบุไว้ว่า ถ้าก้าวไปถึงกล้วยไม้ลูกผสมที่มีเลือด 4 สกุล ให้เปลี่ยนชื่อเรียกสกุลใหม่ได้เต็มตัวโดยจะตั้งชื่อคนหรือสถานที่สุดแล้วแต่ผู้ผสมจะพึงประสงค์ โดยให้พ่วงคำว่า **ara** เข้าไปข้างท้าย ดังนั้นกล้วยไม้ลูกผสมในสายแคทลียาที่มีเลือด **Blc.** อยู่แล้วหลังจากเอาสกุลไซโฟรไนทิสผสมเข้าไปอีกสกุลหนึ่งจึงตั้งชื่อให้ใหม่ว่า **พอดินารา (Potinara)** ใช้ชื่อย่อใหม่ว่า **พอท.(Pot.)** หมายถึงลูกผสมที่มีเลือดแคทลียา บรัชซาโวลา เลเลีย และไซโฟรไนทิส รวมอยู่ในต้นเดียวกัน

กล้วยไม้สกุลแคทลียา ตามมาด้วยสกุลใกล้เคียงได้กลายเป็นกล้วยไม้สกุลนานาประเทศไปแล้ว เนื่องจากแพร่กระจายไปแทบทุกมุมโลก แต่เราก็ควรหวนกลับไปนึกถึงแหล่งกำเนิดของกล้วยไม้สกุลนี้ ซึ่งอยู่ในเขตร้อนของทวีปอเมริกา

หากจำแนกกล้วยไม้สกุลแคทลียาโดยใช้ความรู้สึกที่เป็นสามัญสำนึก ในช่วงเริ่มแรกอาจแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่ม

กลุ่มแรกคือ **แคทลียาประเภทใบเดี่ยว (monofoliage)** (ไมโนแปลว่าหนึ่ง ส่วนพอลิเอจหมายถึงใบ) แคทลียาเป็นกล้วยไม้ที่มีรูปทรงการเจริญเติบโตจัดอยู่ในประเภทซิมโพเดียล และมีลำลูกกล้วย (pseudo-bulb) เห็นได้ชัดเจน ดังนั้น แคทลียาในประเภทใบเดี่ยวจึงหมายความว่า ส่วนปลายของลำลูกกล้วยแต่ละลำมีใบเพียงใบเดียว

โดยทั่วๆ ไปแล้ว ลักษณะดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์ถึงลักษณะของช่อดอก ส่วนมากแคทลียาประเภทนี้จะมีดอกขนาดใหญ่หากแต่ละช่อมีจำนวนดอกไม่มากนัก แคทลียาชนิดต่างๆ ในสายนี้มีก้านช่อดอกสีม่วง ขาว เหลือง ปากอาจมีสีเดียวกันกับก้านช่อดอกหรือมีสีม่วงตัดกับสีก้านช่อดอกก็ได้

กลุ่มที่สอง **แคทลียาประเภทใบคู่ (bifoliage)** (ไบแปลว่าสอง) แคทลียาประเภทนี้ ตรงส่วนปลายลำลูกกล้วยแต่ละลำมีใบมากกว่าหนึ่งใบ ส่วนใหญ่มีก้านช่อดอกยาวกว่าแคทลียาในประเภทแรก แต่ละช่อมีหลายดอก แต่ขนาดดอกย่อมกว่า นอกจากนั้นอาจมีสีสันหลากหลายมากกว่าด้วย

แคทลียาลูกผสมข้ามสกุลจึงมีรูปแบบหลากหลายเรียกสร้างความสนใจจากคนได้อย่างกว้างขวาง

การปลูกกล้วยไม้แคทลียาและลูกผสมข้ามสกุล

ดังได้กล่าวแล้วว่า แคทลียาได้กลายเป็นกล้วยไม้ระดับนานาชาติไปแล้ว แสดงว่านิสัยในการนำมาปลูกเลี้ยงน่าจะมีความกว้างขวางมากพอสมควร เช่นเดียวกับคนที่มีรากฐานจิตใจเปิดกว้าง ย่อมเติบโตขึ้นมาโดยมีการยอมรับจากนานาชาติอย่างกว้างขวาง คำว่าเป็นนานาชาติ จึงหาใช่เพียงแค่ว่ารู้ภาษาต่างประเทศ ดังเช่นที่คนไทยส่วนมากเชื่อกันเช่นนั้นไม่

นิสัยในการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้แคทลียาจึงไม่ใช่เรื่องยากเย็น ถ้ารู้สัจธรรมว่า ทุกอย่างย่อมมีสองด้านอยู่ร่วมกัน ด้านหนึ่งคือนิสัยของกล้วยไม้ อีกด้านหนึ่งความสนใจที่จะค้นหาเหตุผลจากการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง เราแต่ละคน ควรเรียนรู้ความถูกต้องจากความผิดพลาด

เราได้กล่าวไว้แล้ว ถึงการจำแนกประเภทของกล้วยไม้ทั้งจากนิสัยและรูปทรงการเจริญเติบโตรวมถึงอาศัยการจำแนกระบบราก ดังนั้นการนำมาปรับใช้จึงไม่น่าจะมีปัญหาอะไร แม้จากการอ่านหนังสือเล่มนี้ ซึ่งควรจะมีการนำไปคิดวิเคราะห์อย่างเป็นขั้นตอนต่อไปตามเหตุและผล แทนที่จะหวังฟังทุกเรื่องจากสิ่งที่อยู่ในหนังสือเท่านั้น

สกุลชิวบิเดียม (*Cymbidium*)

*****

กล้วยไม้สกุลชิวบิเดียม เป็นสกุลหนึ่งซึ่งมีรูปทรงและหลักในการเจริญเติบโตแบบชิวบิเดียมกล้วยไม้สกุลนี้มีถิ่นกำเนิดอยู่ในทวีปเอเชีย

เนื่องจากความหลากหลายของรูปลักษณะและธรรมชาติของนิสัยมีขอบเขตที่เปิดกว้างมากพอสมควร จึงมีแหล่งกำเนิดค่อนข้างกว้าง ครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่บริเวณใกล้เส้นศูนย์สูตรของโลกขึ้นไปจนถึงระดับเส้นรุ้งขนานสูงกว่า 20 องศา

นอกจากนั้นยังพบว่าบางกลุ่มขึ้นอยู่ในบริเวณใกล้ระดับน้ำทะเล บางกลุ่มขึ้นอยู่ในพื้นที่ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลสูงกว่า 1,500 เมตร ซึ่งแน่นอนที่สุดกล้วยไม้สกุลนี้มีมากชนิดและมากรูปแบบ บางชนิดพบขึ้นบนต้นไม้สูง แต่บางชนิดพบขึ้นอยู่ที่พื้นดิน

จีนเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ นอกจากนั้นชนชาติอื่นซึ่งมีสายสัมพันธ์กันกับชนชาติจีนอย่างใกล้ชิดย่อมได้รับอิทธิพล ณ จุดนี้ด้วย

กล้วยไม้ในสกุลชิวบิเดียมได้เข้าไปมีบทบาทสัมพันธ์อยู่ในวิถีชีวิตคนจีนมาตั้งแต่อดีต อาจก่อนที่ฝรั่งจะรู้จักนำกล้วยไม้มาใช้ประโยชน์เสียอีก

ดังจะพบความจริงจากสิ่งที่หลงเหลือให้เห็นกันในปัจจุบันคือ มีภาพเขียนกล้วยไม้ในสกุลชิวบิเดียมอยู่ในที่ต่างๆ ซึ่งเป็นของเก่าแก่ของจีน เช่นเครื่องเคลือบดินเผา ภาพเขียนในแผ่นกระดาษสา แม้ตามฝาผนังในพระราชวังโบราณ

ฝรั่งจึงจะมานำเอากล้วยไม้บางชนิดในสกุลชิวบิเดียมไปจากทวีปเอเชีย ภายหลังจากเข้ามาล่าดินแดนไปรวมไว้ในอาณานิคม เพื่อต้องการทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับกล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลชิวบิเดียมก็มาเริ่มต้นเอากลุ่มที่มีนิสัยเหมาะสมกับสภาพอากาศเย็น ซึ่งมีแหล่งกำเนิดอยู่บนภูเขาสูงมาก่อน

การจัดการศึกษาของคนไทย รวมทั้งประเทศในเขตร้อนต่างๆ ไป มีผลปิดหูปิดตาตัวเอง จึงทำให้ช่วงที่ผ่านมา คนไทยเดินทางไปสัมผัสผลงานจากฝรั่ง แล้วเกิดความรู้สึกว่าเป็นกล้วยไม้เมืองฝรั่ง หรือกล้วยไม้เมืองหนาว โดยไม่คิดจะหวนกลับมาค้นหาความจริง ทำให้การริเริ่มพัฒนาเพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนเอง ไม่อาจเกิดขึ้นได้ง่ายนัก นอกจากนั้นผลงานส่วนใหญ่มักขึ้นอยู่กับตัวบุคคล จึงก้าวไปไม่ไกล ในที่สุดก็สูญสิ้นไปอย่างน่าเสียดาย

การจำแนกกล้วยไม้ในสกุลซิมบิเดียมโดยอาศัยสภาพแวดล้อมธรรมชาติของแหล่งกำเนิด

1. **ประเภทอากาศร้อน** กล้วยไม้ซิมบิเดียมประเภทนี้ มีการกระจายพันธุ์อยู่ในพื้นที่ใกล้ระดับน้ำทะเล สำหรับในประเทศไทย ดังที่พบเห็นขึ้นอยู่ตามต้นตาล ตั้งแต่ภาคกลางลงไปถึงภาคใต้ ส่วนใหญ่มีช่อดอกห้อย ออกดอกในฤดูแล้ง

2. **ประเภทอากาศปานกลาง** การจัดจำแนกกล้วยไม้ซิมบิเดียมประเภทนี้ เพื่อให้ผู้สนใจศึกษานำไปใช้พิจารณาเพื่อความละเอียดรอบคอบมากขึ้นเท่านั้น เพราะแท้จริงแล้วธรรมชาติไม่ได้แบ่งแยกอะไรออกจากกัน ดังนั้นการจำแนกให้ละเอียดก็เพื่อให้แต่ละคนซึ่งตัดสินใจได้ยากมีความละเอียดมากขึ้น

3. **ประเภทอากาศเย็น** โดยทั่วไปกล้วยไม้ซิมบิเดียมประเภทนี้ พบตามธรรมชาติอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีระดับสูงจากน้ำทะเลหรือภูเขาสูง อาจพบขึ้นบนต้นไม้ บนก้อนหินหรือบนพื้นดินก็ได้ น่าจะอยู่ตามจุดซึ่งมีใบไม้ผุตกทับถมกันค่อนข้างหนา

ซิมบิเดียมประเภทที่ 2 กับที่ 3 จะพบขึ้นอยู่ในแถบซึ่งเทือกเขาหิมาลัยทอดยาวไปถึง เช่นตอนใต้ของจีน ตอนเหนือของอินเดีย พม่า ไทย และลาว

โอกาสที่ประเทศไทยจะนำกล้วยไม้ซิมบิเดียมมาพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์

ถ้ารากฐานการเรียนรู้ของคนท้องถิ่นอิสระจริง ความหลากหลายของกล้วยไม้สกุลซิมบิเดียม ไม่ว่าจะอยู่ที่ร้อนหรือเย็นน่าจะมีโอกาสนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกมุมหนึ่ง

การที่ฝรั่งมานำกล้วยไม้ซิมบิเดียมประเภทอากาศเย็นไปพัฒนา และคนไทยถูกหล่อหลอมให้มีนิสัยตามกันฝรั่ง จึงทำให้รู้สึกว่าการนำกล้วยไม้สกุลนี้มาใช้ประโยชน์จะต้องเป็นประเภทอากาศปานกลางถึงอากาศเย็นเท่านั้น จึงใคร่ขอฝากแง่คิดนี้ไว้ให้ชนรุ่นหลังที่บอกว่า **รักอิสระภาพ** นำไปตั้งคำถามๆ ตัวเองว่า **จริงหรือเปล่า ?**

แต่ก่อนการพัฒนาสังคมไทย ทำกันอยู่ในพื้นที่ใกล้ระดับน้ำทะเล มาถึงช่วงนี้มีการขยายขอบข่ายขึ้นไปสู่ที่สูง การปรับทุกสิ่งทุกอย่างจากรากฐานที่อิสระ น่าจะมีผลช่วยให้ภาพรวมของประเทศไทยมีผลสำเร็จรูปที่หลากหลายมากขึ้น แทนที่จะคิดอะไรคิดตามกันไปอย่างแคบๆ

ดังนั้นผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ในที่ราบ ควรมีความสนใจที่จะทำทุกสิ่งอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ส่วนผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่บนพื้นที่สูง ควรมีความสนใจที่จะทำทุกสิ่งซึ่งเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นเช่นกัน

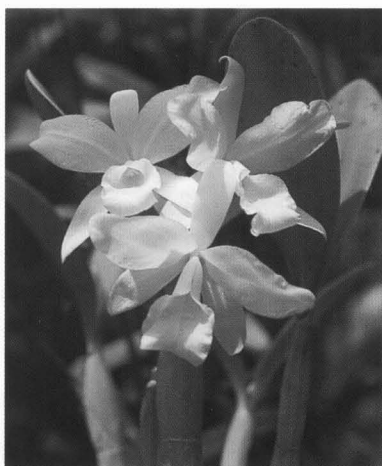
ความจริงดังกล่าว ย่อมช่วยแก้ไขปัญหาทั้งแก่ตนเองและสังคมร่วมกันได้โดยไม่ต้องคิดแข่งขันกันเอง จนถึงขั้นทำลายกันเองด้วย

■ *Cymbidium ensifolium*

■ *Cymbidium siamense*

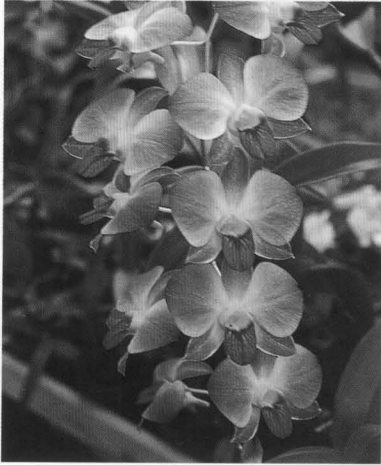

■ *Cattleya skinneri* 'alba'

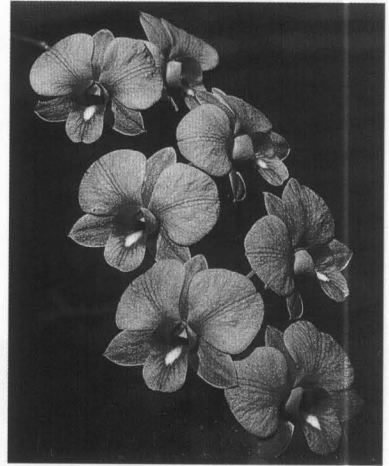

■ ชิมบีเดียมอินทนนท์
(*Cymbidium lowianum*)

Section : Phalaenanth

■ *Dendrobium phalaenopsis*

■ *Dendrobium bigibbum*

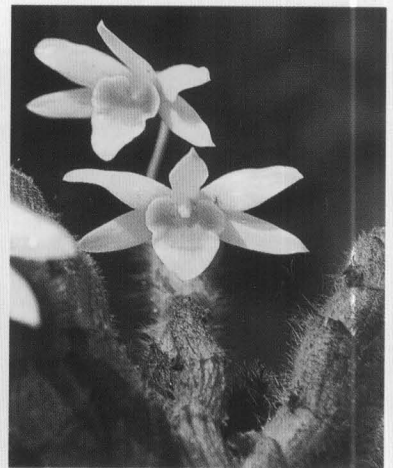
Section :
Ceratobium

■ *Dendrobium stratiotes*

■ เตือน้ำฝิ่ง (*Dendrobium primulinum*)

■ เตือนะนึ (*Dendrobium senile*)

Section : Eugenanthe

สกุลเต็นโดรเบียม

(*Dendrobium*)

*****

สกุลเต็นโดรเบียม หรือที่คนไทยนิยมเรียกกันจนติดปากว่า **สกุลหวาย** เป็นกล้วยไม้ที่มีรูปทรงและหลักการเจริญเติบโตจัดอยู่ในประเภทซิมโพเดียล

กล้วยไม้สกุลนี้มีศูนย์กลางของแหล่งกำเนิดอยู่ในเขตร้อนของทวีปเอเชีย ซึ่งประเทศไทยรวมอยู่ด้วย นอกจากนั้นยังเป็นกล้วยไม้สกุลใหญ่ มีสมาชิกภายในสกุลเป็นเรือนร้อย อีกทั้งมีการกระจายรูปลักษณะและนิสัยอย่างกว้างขวาง

นักพฤกษศาสตร์สาขาวิธานจึงได้จำแนกกล้วยไม้สกุลนี้ออกไปเป็นหมู่ย่อย ๆ (Section) อีกชั้นหนึ่ง อาร์.อี. ฮอลทัม (R.E. HOLTUM) ซึ่งเป็นนักพฤกษศาสตร์ด้านวิธาน ที่ใช้ชีวิตทำงานอยู่ในถิ่นนี้เป็นเวลานานก่อนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้จำแนกกล้วยไม้สกุลนี้ออกไปถึง 20 หมู่

ต่อมาบางหมู่ได้ถูกแยกออกไปตั้งเป็นสกุลใหม่ ผู้เขียนใคร่ขออนุญาตนำเอาบางหมู่ซึ่งพิจารณาแล้วเห็นว่าผู้สนใจกล้วยไม้ที่เริ่มต้นใหม่ควรทราบ มากล่าวไว้ ณ ที่นี้พอสังเขป

หมู่ฟาแลนแนธ (Section : *Phalaenanth*)

ในหมู่นี้มีก้านช่อยาว ตั้งแข็ง ไน้มพองามมีดอกหลายดอก พอร์มดอกบานฝั่งผายกลับในทั้งคู่มีลักษณะกว้าง รูปแบบมนกลม ถ้ามองจากด้านข้างจะพบว่าเดือยดอกมีขั้วคล้ายมีสองเดือย คนไทยมักนิยมเรียกกันว่า **หวายพอร์มกลม (*Phalaenopsis type*)** มีแหล่งกำเนิดอยู่ตามเกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้ แม้จะไม่มีอยู่ในประเทศไทยก็ตามแต่คนไทยสมัยก่อนได้สั่งซื้อจากฮาวายและอินโดนีเซียเข้ามาปลูกเล่นกันอยู่ภายในพรรคพวก เนื่องจากมีนิสัยเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

กล้วยไม้หวายลูกผสมทุกชนิดซึ่งคนไทยปลูกเป็นอุตสาหกรรมทำการค้าอยู่ในขณะนี้ มีเลือดกล้วยไม้ในหมู่นี้เป็นพื้นฐานอยู่ด้วย แต่สิ่งที่น่าคิดก็คือ ตัวต้นพันธุ์จริง ๆ ซึ่งแต่ก่อนเคยมีอยู่ในวงการกล้วยไม้อย่างกว้างขวางได้ถูกละทิ้งไปหมดแล้วอย่างปราศจากความสนใจ

หวายในหมู่นี้เท่าที่รู้จักกัน มีตัวอย่างเช่น *Dendrobium phalaenopsis* และ *Dendrobium bigibbum* ซึ่งนิยมนำมาใช้ทำพ่อแม่ในการผสมพันธุ์กันอย่างกว้างขวาง

หมู่เซอราโทเปียม (Section : Ceratobium)

กล้วยไม้หวายชนิดต่างๆ ในหมู่นี้ โดยทั่วไปจะมีทรงต้นค่อนข้างสูงใหญ่ และมีลำลูกกล้วยอ้วน แข็งแรง ใบหนาแข็ง ช่อดอกยาว ก้านช่อดังแข็ง แต่ละช่อมีดอกจำนวนมาก กลีบดอกแคบ หลายชนิดมีกลีบในบิดเป็นเกลียว คนไทยมักนิยมเรียกกันว่า หวายประเภทเขาคีรี ฝรั่งเศสเรียกกันว่า antelope ต้นขนาดใหญ่ให้ดอกล่ำหลายช่อ

กล้วยไม้หวายชนิดต่างๆ ในหมู่นี้มีแหล่งกำเนิดอยู่ตามเกาะมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้ รวมทั้งในหมู่เกาะปาปัวนิวกินีด้วย ดังจะพบข้อมูลได้จาก หนังสือ “สู่แดนมนุษย์กินคน” ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นโดยโครงการห้องสมุดกล้วยไม้ระพี สาคริก ในสมัยก่อนๆ คนไทยในกลุ่มที่ปลูกกล้วยไม้ นิยมตั้งจากฮาวายและอินโดนีเซียมาปลูกเล่นกันทั่วไป หวายในหมู่เซอราโทเปียมมีมากกว่าหวายในหมู่ฟาแลนแนธ กล้วยไม้หวายลูกผสมที่ปลูกตัดดอกเป็นอุตสาหกรรมในช่วงหลังๆ มีเลือดหวายในหมู่นี้ร่วมกับหวายในหมู่ฟาแลนแนธ วงการกล้วยไม้จึงไปรียังไม่ยอมทิ้งหวายหมู่นี้ แม้จะเหลือไม่มากนัก

เป็นหวายที่สามารถขึ้นกลางแดดในสภาพธรรมชาติของเขตร้อนได้ดีมาก และในสภาพดังกล่าวช่วยให้มีความเจริญแข็งแรงและออกดอกดกมาก ผู้ปลูกกล้วยไม้ในยุคก่อนๆ จึงนิยมปลูกกลางแจ้งกลางแจ้งแดดไว้ใช้เป็นต้นไม้ดอกประดับไปในตัวบริเวณบ้าน แม้ตามบ้านในฮาวายสมัยก่อนๆ ซึ่งมีบริเวณไม่กว้างมากนัก แต่ด้านหลังบ้านก็มักมีกระถางกล้วยไม้หวายในหมู่นี้ตั้งกลางแจ้ง ช่วยให้ได้รับแสงแดดเต็มที่ จึงให้ดอกดกพรั่งเป็นที่น่าสนใจมาก

จากรากฐานความคิดคนไทยส่วนใหญ่ที่ค่อนข้างคับแคบได้ให้ความนิยมหวายฟอร์มกลมซึ่งมีสีม่วงเข้ม ในที่สุดจึงละทิ้งหวายในหมู่นี้ไปจนแทบไม่เหลือ

ตัวอย่างหวายในหมู่นี้ได้แก่ *Dendrobium stratiotes*, *Dendrobium schulleri*, *Dendrobium taurinum*, *Dendrobium discolor* (แต่ก่อนเรียก *Dendrobium undulatum*) และ *Dendrobium veratrifolium* เป็นต้น

มาถึงช่วงหลังๆ วงการปลูกกล้วยไม้เป็นอุตสาหกรรมเริ่มรู้สึกตัวมากขึ้น หากกล้วยไม้พันธุ์ผสมใหม่ๆ บ้อนตลาดยากมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้เขียนคิดจะรวบรวมพันธุ์กล้วยไม้ธรรมชาติซึ่งเป็นพื้นฐาน บ้อนสู่โครงการผสมพันธุ์เพื่อผลิตพันธุ์ใหม่ๆ ปรากฏว่า สิ่งซึ่งเคยมีอยู่ในเมืองไทยเป็นจำนวนมากในยุคก่อนได้หมดสิ้นไปแล้ว แม้จะมีโครงการรวบรวมพันธุ์เกิดขึ้นโดยกลุ่มบุคคลในสายวิชาการ แต่ก็ก็เป็นเพียงการรวบรวมสิ่งซึ่งเป็นปัจจุบันเท่านั้น

หมู่ยูยิแนนเท (Section : Eugenanthe)

เป็นกล้วยไม้หมู่หนึ่งในสกุลเด็นโตรเบียม ซึ่งในด้านสังคมมีความสวยงามไม่แพ้หมู่อื่น นอกจากนั้นยังพบว่า ส่วนหนึ่งจากหวายในหมู่นี้ ได้เข้าไปมีบทบาทในเชิงอุตสาหกรรมทำการค้าโดยเฉพาะหวายลูกผสมในกลุ่มซึ่งเรียกกันว่า โนบิล (nobile type) ซึ่งคนไทยเรียกกันว่า หวายประเภทเก้ากิว (เก้ากิวเป็นภาษาไทยภาคเหนือ เก้าหมายถึงถึงโคน กิวหมายถึงคอด เก้ากิวหมายถึง โคนลำลูกกล้วยมีลักษณะเรียวยาวเล็ก)

หวายในหมู่นี้มีการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติ อยู่ในแถบเทือกเขาหิมาลัย ซึ่งทอดยาวผ่านประเทศอินเดีย พม่า ไทย ลาว จีนตอนใต้ เลยไปถึงประเทศใกล้เคียง ข้ามไปตามเกาะต่างๆ จนกระทั่งถึงเกาะฟลอริดา และฟิลิปปินส์ สำหรับชนิดที่พบในประเทศไทยมีไม่น้อยกว่า 30 ชนิด หลายชนิดอยู่ในประเทศใกล้เคียงด้วย

กล้วยไม้หวายในหมู่นี้ อาจจำแนกออกได้เป็นสามกลุ่ม

กลุ่มเอื้องสาย มีลำลูกกล้วยยาวโค้งหรือห้อยลงมาสู่ด้านล่าง ก้านช่อดอกสั้นมาก ออกใกล้ข้อของลำลูกกล้วย เช่น เอื้องสาย (*Dendrobium pierardii*) เอื้องสายน้ำผึ้ง (*Dendrobium primulinum*) และเอื้องสายน้ำครั่ง (*Dendrobium parishii*) เป็นต้น

กลุ่มเอื้องเก้ากิว โคนลำลูกกล้วยเรียวยาวหรือคอด ท่อนกลางโป่งเล็กน้อย ช่อดอกออกใกล้ข้อของลำลูกกล้วย เช่น เอื้องเก้ากิว (*Dendrobium hildebrandii*) เอื้องเหลืองจันทร์ (*Dendrobium friedericksianum*) เอื้องเก้ากิวแม่สะเรียง (*Dendrobium tortile*) เป็นต้น

กลุ่มเอื้องช้านาว มีลำลูกกล้วยยาวเรียวยาว ตั้งแข็งมีก้านช่อดอกยาวกว่าสองกลุ่มแรก ช่อดอกห้อย แต่ละช่อมีดอกตั้งแต่ 2 ถึง 8 ดอก เช่น เอื้องช้านาวหรือเอื้องตาควาย (*Dendrobium pulchellum*) เอื้องจำปา (*Dendrobium moschatum*) และ เอื้องแวมมยุรา (*Dendrobium fimbriatum*)

กลุ่มนี้มีการนำไปพัฒนาโดยวิธีคัดพันธุ์ผสมและปรับปรุงพันธุ์จนกระทั่งช่วงหลังๆ มีการนำลูกผสมไปปลูกทำเป็นต้นไม้กระถางตั้งประดับในอาคารกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในสังคมประเทศเขตอบอุ่น ได้แก่ลูกผสมในกลุ่มเก้ากิวหรือ nobile type

โดยทั่วไป นิศัยกล้วยไม้หวายในหมู่ยูยิแนนเท มีนิสัยทิ้งใบง่ายโดยเฉพาะระหว่างช่วงฤดูร้อนและมีอากาศแห้งแล้ง มีอุณหภูมิเวลากลางวันค่อนข้างร้อน ส่วนเวลากลางคืนค่อนข้างเย็น

หมู่แคลลิสตา (Section : Callista)

หวายในกลุ่มนี้หลายชนิดมีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศไทยด้วย ลักษณะเด่นที่สามารถสังเกตเห็นได้ทั่วไป เช่น ใบไม่มีกาบใบ แต่มีฐานติดอยู่กับส่วนปลายของลำลูกกล้วย ซึ่งตรงกลางอ้วน ดอกมีสีเหลืองสด หรือมีสีขาวและมีสีเหลืองรวมอยู่ด้วย ออกเป็นช่อๆ ละหลายดอก กลีบดอกกว้าง เด็ยดอกสั้น แผ่นปาก (mid lobe) มน เกือบไม่มีรอยเว้าให้สังเกตเห็น หูปาก (side lobe)

กลุ่มหนึ่งที่ปลายลำลูกกล้วยมีใบเดียว ที่พบกันอย่างกว้างขวางคือ เอื้องผึ้ง (*Dendrobium aggregatum*) อีกกลุ่มหนึ่ง ส่วนปลายลำลูกกล้วยมีมากกว่าหนึ่งใบ เช่น เอื้องคำ (*Dendrobium chrysotoxum*) เอื้องม่อนไข่ (*Dendrobium thrysiflorum*) และ เอื้องม่อนไข่เหลือง (*Dendrobium densiflorum*)

หมู่ไนโกรเซอร์ซุเท (Section : Nigrohirsutae)

หวายในหมู่นี้มีลักษณะเด่นที่สามารถสังเกตเห็นได้ง่ายคือ ที่กาบใบซึ่งห่อหุ้มลำลูกกล้วย มีขนสีดำหรือสีน้ำตาลบางๆ ลำลูกกล้วยค่อนข้างอ้วน อวบน้ำ กลีบดอกสีขาว หรือมีส่วนสีขาว มีสีเหลืองหรือสีแดงรวมอยู่ในส่วนหนึ่ง บางชนิดอาจมีดอกสีเหลือง เด็ยดอกค่อนข้างยาวเรียว แต่ก็ยังมีบางชนิดเด็ยดอกมนและค่อนข้างสั้น

มีอยู่ประมาณ 40 ชนิด อาณาบริเวณที่เป็นแหล่งกำเนิดตั้งแต่เขตเทือกเขาหิมาลัยลงไปถึงเกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก จัดเป็นกล้วยไม้หวายที่มีความสวยงามหมู่หนึ่ง

เช่น เอื้องเงินหลวง (*Dendrobium formosum* var. *giganteum*) เอื้องเงินแดง (*Dendrobium draconis*) และ เอื้องชะ (*Dendrobium scabrilingue*)

หมู่ลาทัวเรีย (Section : Latourea)

ลักษณะสำคัญของกล้วยไม้หมู่นี้คือ ใบไม่มีกาบคล้ายกับหมู่แคลลิสตา ปลายลำลูกกล้วยแต่ละลำมีใบหลายใบคล้ายเอื้องม่อนไข่ แต่ก้านช่อก่อนข้างแข็ง ดอกมีสีอมเขียวหรือเหลืองอมเขียว ด้านหลังกลีบนอกของดอกอาจมีขนยาวๆ ถ้าจับปากแผล่ออกจะพบว่ามีส่วนแยก

กล้วยไม้ในหมู่นี้มีไม่กี่ชนิด เช่น *Dendrobium bifalce* , *Dendrobium macrophyllum* และ *Dendrobium spectabile*

เป็นหวายหมู่หนึ่ง แม้จะมีไม่กี่ชนิดแต่ก็เข้ามามีบทบาทอยู่ในวงการกล้วยไม้ในหลายประเทศ เคยมีผู้นำเอา *Dendrobium macrophyllum* มาผสมกับ *Dendrobium phalaenopsis* ซึ่งเป็นการผสมข้ามหมู่ และคนไทยในยุคก่อนตั้งชื่อเข้ามาปลูกเล่น มีชื่อลูกผสมว่า *Dendrobium Lily Doo*

คำปรารภ

เนื่องจากกล้วยไม้สกุลเดินโตรเบียมหรือสกุลหวายเป็นสกุลใหญ่ และมีแหล่งกำเนิดอยู่ในถิ่นเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการกระจายอยู่ตามธรรมชาติกว้างขวางมากและมีศูนย์กลางอยู่ในเขตร้อน

ระหว่างช่วงการพัฒนาและการนำไปใช้ประโยชน์ ประเทศไทยมีบทบาทอย่างสำคัญ ทำให้กล้วยไม้หวายลูกผสมได้กลายเป็นสินค้าที่มีผู้นิยมอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่าที่นั่นมีการปลูกกล้วยไม้ ที่นั่นย่อมมีหวายลูกผสมรวมอยู่ด้วย แม้ประเทศในเขตอบอุ่นและมีอากาศหนาวเย็น

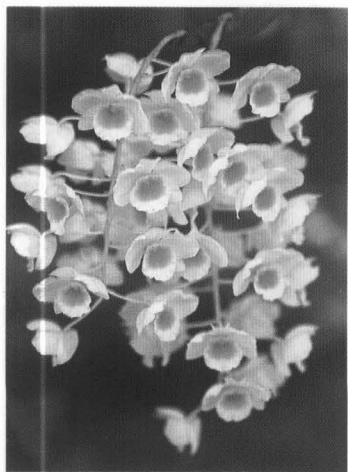
คนไทยจึงควรจะได้มีการร่วมกันคิด เพื่อรักษาพื้นฐานดั้งเดิมที่กล่าวมาแล้วไว้ให้ได้ทั้งหมด และบนฐานเดียวกัน น่าจะได้มีการเกิดสิ่งอื่นๆ ร่วมไปด้วย แต่ท่ามกลางสภาพบรรยากาศวัตถุนิยมซึ่งนับวันคุณะยิ่งรุนแรงมากขึ้น การร่วมมือกันคิดและปฏิบัติคงเป็นไปได้ยากมากขึ้น

ผู้ที่ได้ให้ความสนใจกล้วยไม้สกุลหวาย น่าจะติดตามศึกษาจากหนังสือกล้วยไม้ เล่มใหญ่ ซึ่งสำนักพิมพ์ของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จะได้พิมพ์ออกเผยแพร่อีกไม่นานนัก

■ เด็องผึ้ง (*Dendrobium aggregatum* หรือ *Dendrobium lindleyi*)

Section : Callista

■ เอื้องมัจฉาณู (*Dendrobium farmeri*)

Section : Latouria

■ *Dendrobium macrophyllum*

Section : Nigrohirsutae

■ *Dendrobium schuetzei*

■ *Dendrobium sanderae*

■ เอื้องแหะ (*Dendrobium bellatulum*)

■ เอื้องปากนกแก้ว (*Dendrobium cruentum*)

1. ว่านเพชรหึงษ์ (*Grammatophyllum speciosum*)
2. ลักษณะต้นและการเจริญเติบโตของว่านเพชรหึงษ์

3. *Grammatophyllum scriptum* มีถิ่นกำเนิดที่ฟิลิปปินส์
4. *Grammatophyllum scriptum* 'alba'

5. เอื้องโบหมาก (*Spathoglottis plicata*)
6. เอื้องโบหมาก ที่ปลูกประดับอาคารสถานที่

สกุลแกรมมาโทฟิลลัม

(*Grammatophyllum*)

*****

กล้วยไม้ในสกุลแกรมมาโทฟิลลัม มีรูปทรงการเจริญเติบโตจัดอยู่ในประเภท ซิมโพเดียล กล้วยไม้สกุลนี้มีช่อบเขตของรูปลักษณะไม่กว้างมากนัก จึงมีอยู่เพียงไม่กี่ชนิด แหล่งกำเนิดอยู่ในดินแดนซึ่งเป็นเขตร้อนของทวีปเอเชีย และหมู่เกาะในตอนใต้ของ มหาสมุทรแปซิฟิก

ชนิดที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายได้แก่ **แกรมมาโทฟิลลัม สเปซิโอซั่ม** (*Grammatophyllum speciosum*) ซึ่งคนไทยนิยมเรียกกันว่า **ว่านเพชรหิรัญ** หรือ **ว่านหางช้าง** กล้วยไม้ชนิดนี้มีขนาดต้นและช่อดอกสูงใหญ่มาก มีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศ ต่างๆ ในเขตร้อนของทวีปเอเชียรวมทั้งประเทศไทย เคยพบว่า ก้านช่อยาวแข็งตั้ง วัดได้ถึง 2 เมตรกว่า พื้นดอกสีเขียวอมเหลืองอ่อนๆ ประจุดสีดำจุดใหญ่ๆ ภายในแต่ละช่อมีมากกว่า 50 ดอก แต่ละช่อมีดอกออกโดยรอบจากส่วนครึ่งปลายของช่อ

ในภาคใต้ของประเทศไทยพบขึ้นอยู่กับต้นตาลกลางแจ้ง กอใหญ่มาก ในภาคเหนือแถบจังหวัดพิษณุโลกและกาญจนบุรี พบขึ้นอยู่บนก้อนหินใหญ่ในป่า

อีกชนิดหนึ่งซึ่งรู้จักกันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ **แกรมมาโทฟิลลัม สคริปทัม** (*Grammatophyllum scriptum*) ซึ่งไม่พบในประเทศไทย แต่ได้จากฟิลิปปินส์ ลำลูกกล้วย ของกล้วยไม้ชนิดนี้ อ้วนสั้นมีใบยาวมาก ก้านช่อยาววัดได้ถึงประมาณ 1.5 เมตร แต่ตาม ปกติพบว่าประมาณ 1 เมตร ก้านช่อโค้ง มีดอกกว่า 50 ดอก ถ้าช่อยาวมากอาจให้ดอกกว่า 100 ดอก พื้นกลีบสีเขียวอ่อน ประจุดสีดำจุดใหญ่ๆ เคยพบต้นที่ให้ดอกสีเขียวปลอด

ทั้งสองชนิดออกดอกประมาณปลายฤดูแล้งต่อต้นฤดูฝน สำหรับว่านเพชรหิรัญ ใน ภาคใต้ของไทยสามารถปลูกลงกลางแจ้งได้ ถ้าอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีต้นไม้พอสมควร

ข้อมูลเรื่องนี้จะหาอ่านได้จากหนังสือชาวสวนกล้วยไม้ซึ่งจัดทำร่วมกันระหว่าง สมาคมกล้วยไม้แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์กับโครงการห้องสมุดกล้วยไม้ระพีสาคริก ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม - ธันวาคม 2541

สกุลสพาโรกล็อททิส

(*Spathoglottis*)

*****

กล้วยไม้สกุลสพาโรกล็อททิสเป็นสกุลที่มีกรอบในด้านรูปวิธานไม่กว้างนัก เท่าที่มีบันทึกการค้นพบมีเพียงไม่เกิน 10 ชนิด (10 species) กระจายพันธุ์ตามธรรมชาติอยู่ในเขตร้อนและกึ่งร้อนของภูมิภาคเอเชียและดินแดนในมหาสมุทรแปซิฟิก จากตอนใต้ของประเทศจีนลงมาเช่น อินเดีย พม่า ไทย และอินโดจีน เคยลงมาถึงมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และบอร์เนียว

หากมองจากรากฐานธรรมชาติของความรู้ลึก อาจเข้าใจว่าเป็น “กล้วยไม้ดิน” เนื่องจากพบขึ้นอยู่ที่พื้นดิน แต่ถ้าพิจารณาโดยใช้เหตุผลในด้านวิชาการเป็นพื้นฐานและเจาะจงไปถึงรายละเอียดจะพบว่า “เป็นกล้วยไม้ที่มีลำลูกกล้วย” (pseudo-bulb) แทนที่จะมีหัวอวบน้ำผึ้งอยู่ที่ใต้ดิน ซึ่งเป็นลักษณะของกล้วยไม้ดินจริงๆ

ลำลูกกล้วยมีรูปทรงป้อม บางชนิดค่อนข้างแบน ที่ปลายมีใบยาวขึ้นไปสู่ด้านบน ส่วนที่โคนลำลูกกล้วยมีรากกระจายอยู่บนพื้นผิวดินซึ่งมีใบไม้ผุตกทับถมกันเป็นเวลานานพอสมควรและอาจมีหินปูนผุปะปนอยู่ด้วย บางครั้งพบขึ้นอยู่ระหว่างซอกหินหรือตามหน้าผาที่มีความลาดชัน ในบริเวณซึ่งมีแสงแดดส่องลงถึงอย่างพอเพียงและมีความชื้นของสภาพพื้นฟ้าอากาศค่อนข้างมาก

ในช่วงที่กลุ่มผู้มิอันจะกินและศักดินานิยมเล่นกล้วยไม้กันในกรุงเทพฯ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสิ้นไม่นาน เท่าที่สังเกตเห็นระหว่างปี พ.ศ. 2489 ถึง พ.ศ. 2495 พบว่ามีส่วนหนึ่งของคนในกลุ่มดังกล่าวสนใจปลูกกล้วยไม้สกุลนี้ด้วย แต่เน้นอยู่ที่ “สพาโรกล็อททิส พลิคตา (*Spathoglottis plicata*) และลูกผสมจากกล้วยไม้ชนิดนี้ โดยที่นิยมเรียกกันว่า “กล้วยไม้ดิน” ทั้งๆ ที่กล้วยไม้ซึ่งขึ้นอยู่ที่พื้นดินยังมีอีกหลายชนิด ถัดจากนั้นมาก็มีบางคนเรียกให้ชัดขึ้นมาอีกหน่อยว่า “กล้วยไม้ดินใบจีบ” หรือ “กล้วยไม้ดินใบมะพร้าว” เพราะพื้นใบมีรอยจีบตามความยาวของใบคล้ายใบจากต้นอ่อนของมะพร้าว

สพาโรกล็อททิส พลิคตา มีแหล่งกำเนิดอยู่ในพื้นที่ซึ่งใกล้เส้นศูนย์สูตรของโลกนับตั้งแต่ภาคใต้ของไทยลงไป ในช่วงนั้นเราจึงพบว่า ในบริเวณหน้าบ้านและรอบๆ บ้านชาวบ้านภาคใต้ มักมีกล้วยไม้ชนิดนี้ปลูกใส่กระถางตั้งไว้ตามธรรมชาติและบางช่วงจะพบว่าออกดอกสวยงามมาก เรายังพบว่าภาพดังกล่าวเห็นได้ในมาเลเซียและสิงคโปร์อย่างกว้างขวาง

และนอกจากปลูกใส่กระถางยังปลูกลงแปลงซึ่งทำไว้บนพื้นดินตามริมสนามหญ้าหรือขอบถนนภายในบ้าน

จากความรู้สึกในช่วงนั้น ถ้าจะกล่าวว่ารากกล้วยไม้กลุ่มนี้มีบทบาทอยู่ในชีวิตประจำวันของคนภาคใต้และเชื่อมโยงลงไปถึงมาเลเซียและสิงคโปร์เสมือนเป็นวัฒนธรรมก็น่าจะเป็นได้ นอกจากนั้นยังพบต่อไปอีกว่า ส่วนที่ปลูกลงกระถางก็ยังสามารถนำมาใช้ตั้งประดับบริเวณหน้าประตูเข้าตัวบ้าน บ้างก็ตั้งในบ้านเพื่อใช้เป็นต้นไม้ประดับด้วย ในช่วงหลังๆ ก็ค่อยๆ หายไป บ้างก็ปล่อยให้แห้งตายคากระถางทำให้สันนิษฐานว่า น่าจะมีเหตุเกิดจากการที่รากฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกริดรอนโดยอิทธิพลเทคโนโลยีสมัยใหม่

เท่าที่พอจำได้ ในช่วงนั้นการปลูกกล้วยไม้โดยคนกลุ่มซึ่งเรียกกันว่า “ผู้ที่มีเงิน” ในกรุงเทพฯ ก็มีการเดินตามกันกันให้เห็นชัดเจนแล้ว แม้มองที่กล้วยไม้กลุ่มนี้ก็มักได้ยินการพูดกันถึง “กล้วยไม้ดิน” ซึ่งหมายถึงกล้วยไม้สกุลนี้อย่างกว้างขวางอยู่ช่วงหนึ่งในความรู้สึกซึ่งเรียกกันว่า “สมัยนิยม”

ระหว่างนั้น “เทคนิคในการเพาะเมล็ดกล้วยไม้ลงในขวดแก้วปลอดเชื้อ” ยังไม่ได้เข้ามาแพร่หลาย แต่ด้วยความเพียรพยายามของผู้สนใจจึงทำให้สามารถเพาะเมล็ดกล้วยไม้ชนิดนี้เป็นผลสำเร็จ และอายุฝักซึ่งเริ่มต้นหลังการผสมเกสรจนถึงฝักแก่นำเมล็ดไปเพาะได้ก็เพียงประมาณ 35 วัน หากเทียบกับอายุฝักกล้วยไม้ชนิดอื่นๆ ซึ่งนานเป็นปี ก็นับว่ากล้วยไม้กลุ่มนี้ใช้เวลาอันสั้นมาก

คนในยุคนี้ใช้วิธีหมอบอุบเป็นก้อนเล็กๆ ร้อนเอาผงละเอียดออก นำก้นกระถางวางหล่อน้ำไว้ให้ซึมขึ้นมาได้เล็กน้อย ส่วนปากกระถางใช้แผ่นกระจกใสปิดแน่นให้อากาศผ่านได้เล็กน้อย

เพื่อป้องกันฝนชะและป้องกันการระเหยของความชื้นภายในกระถาง บางรายก็นำเอารากเก่าๆ ของต้นแม่มาปนคลุกปนลงในอัฐีก้อนเล็กๆ ด้วย เราพบว่าเมล็ดกล้วยไม้ที่หว่านลงไปสามารถงอกเป็นต้นได้ แม้จะมีจำนวนไม่มากนักทั้งๆ ที่จำนวนเมล็ดมีมากมาย แต่ “ความยากลำบากย่อมช่วยทำให้เกิดความภูมิใจและรู้คุณค่า ซึ่งถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์”

ในช่วงนั้น เรายังไปไม่ถึงขั้นที่นำกล้วยไม้ลูกผสมไปจดทะเบียนตั้งชื่อไว้กับศูนย์วิจัยจดทะเบียนของสากลจึงมีการตั้งชื่อกันเองตามจินตนาการของแต่ละคน เช่น เพชรน้ำหนึ่ง ซึ่งหมายถึงความสวยงามเป็นเด่น และเหลืองทองเจือ ซึ่งเป็นลูกผสมที่มีดอกสีเหลือง เข้าใจว่าไม่พอก็แม้คงจะมาจากพันธุ์ธรรมชาติซึ่งมีชื่อชนิดว่า สปาโรกลีอทิส ลอบบีอี ซึ่งมีดอกสีเหลืองสด

ในช่วงที่เรามีการวางแผนบนพื้นฐานที่เปิดกว้างและดำเนินงานวิจัยและส่งเสริมการปลูกกล้วยไม้อย่างจริงจังมาได้ไม่นานนัก โดยที่ขณะนั้นวงการกล้วยไม้ในฮาวายซึ่งในอดีตนำเอากล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติจากที่อื่นรวมทั้งจากไทยด้วยไปใช้พัฒนาจนกระทั่งสร้างประโยชน์ทั้งในด้านสังคมและอาชีพนำหน้าก่อน มีคนไทยกว่านกกล้วยไม้ลูกผสมสกุลนี้จากไทยมาเลเซียและสิงคโปร์ส่งไปขายให้ฮาวาย แต่เนื่องจากไม่มีการตั้งชื่อให้เป็นเรื่องเป็นราว จึงได้ใช้ปฏิภาณร่วมกับจินตนาการตั้งขึ้นมาเอง เพื่อสร้างภาพจากชื่อให้มีผลเป็นสื่อบอกลักษณะเช่น ชนิดที่มีสีเหลือง ก็ตั้งชื่อว่า “บางกอกซันเซท” ซึ่งชื่อเหล่านี้ไปปรากฏอยู่ในรายการขายกล้วยไม้ของบริษัทหนึ่งในฮาวาย

เท่าที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานการจำแนกกล้วยไม้ด้านรูปวิธาน จากหนังสือกล้วยไม้ของมลายู เรียบเรียงโดย ศาสตราจารย์ฮอลตัน ได้บรรยายกล้วยไม้สกุลนี้โดยจำแนกไว้ 10 ชนิด ส่วนหนังสือ กล้วยไม้ของประเทศไทย โดย ศาสตราจารย์ไซเดินฟาร์เดินและอาจารย์เต็ม สมิตินันท์ ได้ระบุไว้ 6 ชนิด (หนังสือทั้งสองเล่มนี้ค้นหาอ่านได้ในห้องสมุดกล้วยไม้ระพีสาคริก ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี)

อย่างไรก็ตาม ความสนใจในการปลูกกล้วยไม้สกุลนี้เท่าที่ผ่านพ้นมาแล้ว ยังคงเน้นอยู่ที่ชนิดเดียว คือ สภาโลกวิจักข พลิคตา แม้จะมีการทำลูกผสมออกมาหลายสีแต่ก็ใช้กล้วยไม้ชนิดนี้เป็นฐานด้านหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด

ในความรู้สึกของผู้เขียนเท่าที่มีส่วนริเริ่มงานวางแผนวิจัยและพัฒนาตลอดจนส่งเสริมการปลูกกล้วยไม้มาแต่เริ่มแรก โดยไม่รวมเอาการเล่นกล้วยไม้ซึ่งกระทำกันอยู่ในแวดวงแคบๆ มาก่อน ทำให้รู้สึกว่ ากฐานคนไทยส่วนใหญ่มีลักษณะที่อาจกล่าวได้ว่า “ฮือกันเป็นพักๆ แล้วก็เลิกราไป” หากนำมาคิดวิเคราะห์จะพบความจริงว่า “เกิดจากการตกเป็นทาสวัตถุ”

ในขณะที่ผู้เขียนมองว่า กล้วยไม้สกุลนี้น่าจะมีบทบาทในด้านวัฒนธรรมของภาคใต้และอาจเป็นส่วนหนึ่งซึ่งเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ถึงมาเลเซียและสิงคโปร์ด้วยแม้จะเป็นเพียงส่วนเดียว แต่กลับพบว่ามีการเลิกรากันไปจนทำให้บางส่วนยังคงหลงเหลืออยู่ตามบ้านเก่าๆ หากมองไปที่กระถางปลูกจะพบว่าดินแห้งผากและมีหัวหรือลำลูกกล้วยเก่าๆ โทมๆ กำลังจะแห้งตายไปในที่สุด

การปลูกปฏิบัติ

ความจริง เท่าที่กล่าวมาแล้วก็ได้ผสมผสานเอาการปลูกปฏิบัติเข้าไว้ด้วย จึงขอแยกออกมาชี้ให้ชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง

หากปลูกลงกระถาง ควรพิจารณาขนาดของกระถางให้มีสัดส่วนสอดคล้องกันกับขนาดของต้นกล้วยไม้ มีบางคนคิดว่าถ้าใช้กระถางใหญ่จะอยู่ไปได้นานโดยไม่ต้องเปลี่ยนซึ่งจริงๆ แล้วจะทำให้กล้วยไม้โตช้าและอาจเน่าตายในที่สุด เนื่องจากรากกล้วยไม้มีธรรมชาติต้องการอากาศมากกว่ารากต้นไม้ดินทั่วๆ ไป หากคิดจะปลูกลงแปลง จำเป็นต้องปลูกลงกระถางไว้ก่อนจนกระทั่งต้นโตพอสมควร

เครื่องปลูก ควรใช้ใบไม้แห้งซึ่งนำมาหมักจนแน่ใจว่าสุได้ที่แล้ว บางแห่งอาจมีทำเลธรรมชาติซึ่งมีใบไม้แห้งตกทับถมอยู่บนพื้นผิวดินค่อนข้างหนาจนระดับล่างๆ อาจกลายเป็นดินไปแล้ว เราอาจกวาดนำมาใช้ได้ นอกจากนั้นถ้าสามารถหาขี้วัวแห้ง นำมาทำให้ละเอียดพอสมควร คลุกปนประมาณ 1 ใน 6 ส่วน คนสมัยก่อนเก็บขี้วัวตากไว้นานเป็นเดือนแล้วจึงนำมาใช้ ดินที่จะผสมลงไปควรใช้ดินร่วนซุยและผสมลงไปประมาณไม่เกินครึ่งหนึ่ง หากซื้อดินผสมที่ใส่ถุงขายตามตลาดควรคัดเอาก่อนออกให้หมด เพราะดินผสมใช้ดินเหนียวนำมาตีให้แตกแต่สภาพเนื้อดินก็ยังคงเป็นดินเหนียว ถ้าปล่อยไว้จะทำให้เครื่องปลูกจับตัวเหนียวได้ง่าย แม้การปลูกลงแปลงก็เชื่อว่าจะปลูกลงดินไม่ ควรลงพื้นด้วยขี้ถ้ากลบปนทรายหยาบให้ด้านล่างระบายน้ำได้ง่าย ส่วนถัดขึ้นมาใช้ดินผสมใบไม้ผู้ตามที่แนะนำไว้

กล้วยไม้กลุ่มนี้ต้องการแสงแดดไม่น้อย แม้จะเก็บไว้ในที่ร่มรำไรแต่ก็ควรให้แสงแดดส่องลงถึงค่อนข้างมากสักหน่อย ร่วมกับความชื้นค่อนข้างสูง หลังจากปลูกเสร็จใหม่ๆ อาจให้ร่มเงามากหน่อยแต่พอตั้งตัวได้ให้ค่อยๆ ฝึกรับแสงแดดเพิ่มขึ้น ทั้งแสงแดดกับน้ำควรมีสัดส่วนสอดคล้องกันไปคือ ให้น้ำเพิ่มขึ้นอย่างได้สัดส่วนจะให้ดอกเต็มที่สวยงามมาก ถ้าอหุใหญ่สักหน่อยอาจให้ได้หลายช่อในช่วงเดียวกัน เท่าที่สังเกต ได้พบว่าระหว่างกลางฤดูฝนถึงต้นฤดูแล้งซึ่งปกติอากาศจะเริ่มเย็น เป็นฤดูที่ให้ดอกมากที่สุด

สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งซึ่งใครจะขอแนะนำไว้ก็คือ อย่าปล่อยให้เครื่องปลูกเก่าเพราะจะทำให้กล้วยไม้เริ่มแสดงอาการหมองและล้าลุกกกล้วยล้าหลังๆ เริ่มทิ้งใบเร็วผิดปกติเราจึงต้องให้ความสนใจสังเกตค่อนข้างละเอียด แต่ไม่ใช่เป็นภาระมากเกินไปเหตุผล เพราะถ้าคิดเช่นนั้นย่อมหมายความว่า เราไม่ได้รักและสนใจจริง จึงขอฝากไว้ให้คิดเป็นคติว่า “ ถ้าเจ้าของมีรากฐานจิตใจที่ละเอียดจริง ต้นไม้ย่อมงามสดใสอยู่เสมอ”

สกุลแวนดา

(*Vanda*)

*****

จากธรรมชาติของคนผู้สนใจกล้วยไม้ เท่าที่เป็นมาแล้วทั้งในประเทศต่างๆ และในประเทศไทยรู้สึกเสมือนว่า แวนดาเป็นสกุลต้นแบบของกล้วยไม้ในประเภทโมโนโพเดียล ดังจะพบชื่อภาษาอังกฤษที่ใช้คำว่า แวนเดเซียส (*vandaceous*) เป็นคำสามัญเรียกกล้วยไม้ในประเภทโมโนโพเดียลทั้งหมด

ไม่เฉพาะกล้วยไม้ในสกุลแวนดาเท่านั้น หากทุกสกุลที่อยู่ในประเภทนี้ มีแหล่งกำเนิดอยู่ในทวีปเอเชีย โดยเฉพาะเขตร้อน ซึ่งมีอุณหภูมิค่อนข้างสูง และมีแสงแดดตลอดจนความชุ่มชื้นอย่างพอเพียง เราจะพบว่าไม้กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลนี้กระจายพันธุ์อย่างกว้างขวางมาก

ดังนั้นหากรู้จักมองในมุมกลับย่อมพบความจริงว่า กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลแวนดารวมทั้งสกุลอื่นในประเภทเดียวกัน ต้องการสภาพแวดล้อมอย่างไร เพื่อผลสำเร็จในการนำมาปลูกและปฏิบัติรักษา ผู้ที่สนใจศึกษาเจาะลึกลงไปถึงรายละเอียด ใครขออนุญาตแนะนำให้หาหนังสือกล้วยไม้เล่มใหญ่ซึ่งจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การจำแนกประเภทกล้วยไม้ในสกุลแวนดา

เรื่องนี้เป็นกรจำแนกโดยใช้ความรู้สึกอันเป็นธรรมชาติของคนทั่วไป แต่ก็มีกรอิงเหตุผลทางวิชาการรวมอยู่ด้วย

แวนดาประเภทใบกลม (*terete - leaf*)

ใบมีรูปกลมทรงกระบอก ที่พบเห็นเป็นส่วนใหญ่มักมีทรงตันสูงเนื่องจากแต่ละปล้องของลำต้นค่อนข้างยาว

ตามธรรมชาติ เราจะพบว่ามีอย่างน้อย 3 ชนิดคือ

แวนดาเทอเรส (*Vanda teres*) หรือที่คนไทยมักเรียกกันว่า เอื้องโมกซ์ ดอกมีสีม่วง ก้านช่อยาวและแข็ง ในบรรดาแวนดาใบกลมด้วยกัน ชนิดนี้มีบทบาทน่าสนใจมากกว่าชนิดอื่น เนื่องจากได้เข้าไปมีบทบาทใช้ทำพ่อแม่พันธุ์เพื่อปรับปรุงแวนดากลูผสมอย่างกว้างขวาง

แวนดาชนิดนี้มีแหล่งกำเนิดกระจายอยู่แทบทุกภาคในประเทศไทย พันธุ์หนึ่งซึ่งมีความงามเด่นคือ เอื้องไมกซ์พันธุ์นครพนม มีขนาดดอกใหญ่และในคอดอกมีสีเหลืองจัด

นอกจากเอื้องไมกซ์แล้ว ก็ยังมีอีกอย่างน้อยสองชนิด ชนิดหนึ่งคือ แวนดาฮุกเคอเรียนา (*Vanda hookeriana*) มีแหล่งกำเนิดอยู่ในที่ค่อนข้างชุ่ม เราเคยพบขึ้นตามธรรมชาติอยู่ในบึงหรือหนองน้ำของจังหวัดชุมพรและบริเวณใกล้เคียง ทรงต้นคล้ายแวนดาเทอเรส แต่รูปทรงแบบบาง

เราสันนิษฐานกันว่า แวนดามิสโจคิม (*Vanda Miss Joaquim*) ซึ่งเป็นแวนดาใบกลมที่มีผู้นิยมปลูกตัดดอกเป็นการค้า แม้ในฮาวายก็ใช้ดอกแวนดาใบกลมชนิดนี้ทำมาลัยคล้องคอให้บรรดานักท่องเที่ยวจนเป็นประเพณี น่าจะเป็นแวนดาลูกผสมซึ่งมาจาก แวนดาเทอเรสกับแวนดาฮุกเคอเรียนา

มีอีกชนิดหนึ่งคือ แวนดาไตรคัสปีดาตา (*Vanda tricuspidata*) จากรายงานในอดีตระบุว่า แวนดาใบกลมชนิดนี้พบตามธรรมชาติในอินโดนีเซีย และทราบว่าในด้านพันธุศาสตร์เป็นหมัน จึงไม่มีผลงานการผสมพันธุ์ปรากฏออกมาสู่คนในวงการผู้สนใจกล้วยไม้รุ่นหลังๆ

แวนดาใบร่อง (semi - terete)

สิ่งที่พบในสังคมปัจจุบันอาจช่วยให้แบ่งแวนดาใบร่องออกได้เป็นสองประเภทคือชนิดที่เกิดเองตามธรรมชาติ กับชนิดที่เกิดจากการผสมโดยคน แวนดาชนิดต่างๆ ในประเภทที่เกิดตามธรรมชาติก็มีไม่กี่ชนิด ใบยังมีรูปกลมทรงกระบอกแต่ด้านหลังมีร่องตลอดความยาวของใบ ทรงต้นไม่สูงนัก เถาที่ผ่านมายังไม่มีผลงานการผสม เนื่องจากเป็นหมันตามธรรมชาติเช่น แวนดาวัตโซไน (*Vanda watsonii*) เป็นต้น บางคนสันนิษฐานว่าอาจเกิดจากการผสมข้ามกันระหว่างแวนดาใบกลมกับใบแบนซึ่งเกิดตามธรรมชาติ

แวนดาใบร่องที่เกิดจากผลงานการผสมระหว่างแวนดาใบกลมกับแวนดาใบแบน มีการนำมาปลูกกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะวงการผู้สนใจกล้วยไม้ในเขตร้อน ยิ่งอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตรของโลกเช่นสิงคโปร์และมาเลเซีย คนไทยมักนิยมเรียกกันว่า แวนดาประเภทก้างปลา

เท่าที่ปรากฏผลงานจากการผสมมาแล้วในอดีต พบว่าแทบจะทั้งหมดเป็นหมัน ไม่สามารถนำมาผสมต่อได้อีก มีเพียงบางต้นเท่านั้น ที่หลุดออกมาเป็นพิเศษ โดยใครโมโหมซึ่งทำหน้าที่ควบคุมลักษณะต่างๆ มีจำนวนสองเท่าของจำนวนปกติ ทำให้มีกำลังในการนำมาผสมพันธุ์ต่อมาได้อีก

แวนดาใบร่องช่วงที่สอง (quarter - terete leaf)

ที่คนไทยนิยมเรียก แวนดาใบร่อง หมายถึงแวนดาลูกผสมประเภทนี้ ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่ามิกกล้วยไม้บางต้นซึ่งเกิดจากผลการผสมระหว่างแวนดาใบกลมกับแวนดาใบแบนสามารถนำมาผสมต่อได้แม้ว่าจะหายากมาก ทำให้มีผู้นำมาทำแม่พันธุ์โดยใช้แวนดาใบแบนผสมทับเข้าไปอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นจึงเรียกแวนดาประเภทนี้ว่า แวนดาใบร่องช่วงที่สอง แต่คนในวงการกล้วยไม้ไทยเรียกกล้วยไม้ลูกผสมประเภทนี้ว่า **แวนดาใบร่อง** และเรียกแวนดาใบร่องช่วงแรกว่า **แวนดาก้างปลา**

แวนดาใบแบน (strap - leaf)

ผู้เขียนพิจารณาตามวิถีทางด้านวิวัฒนาการพันธุ์ไม้ ทำให้สันนิษฐานว่าแวนดาประเภทนี้น่าจะเป็นผลของวิวัฒนาการซึ่งก้าวมาถึงจุดปลายทางของช่วงที่ผ่านมา จากเหตุผลซึ่งอยู่ในภาพรวมของระบบการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมโยงถึงกันหมด ทั้งในด้านรูปลักษณะทางพันธุศาสตร์และความเป็นมาตลอดจนสรีรวิทยาของพืช

แวนดาประเภทนี้ มีหน้าตัดของใบรูปตัววี (อักษรภาษาอังกฤษ = V) พบตามธรรมชาติหลายชนิด เท่าที่มีบทบาทในการปรับปรุงพันธุ์โดยเข้าไปอยู่ในกระบวนการผสมพันธุ์อย่างสำคัญมาแล้ว คือ **แวนดา แซนเดอร์เรียนา (Vanda sanderiana)** ซึ่งมีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์ ภาษาพื้นเมืองของฟิลิปปินส์เรียกว่า วาลิง-วาลิง เป็นพ่อแม่พันธุ์ที่ใช้ปรับปรุงรูปลักษณะพื้นฐานหรือฟอร์มดอกกล้วยไม้ในประเภทโมโนโพเดียลส่วนใหญ่ติดต่อกันมาถึงขณะนี้

อีกชนิดหนึ่งคือ **แวนดา เซอรูเลีย (Vanda coerulea)** ซึ่งคนไทยเรียกกันว่า ฟ้ามุ่ย เนื่องจากมีสีฟ้าอมม่วง นับเป็นสีที่หายากในบรรดากกล้วยไม้ประเภทโมโนโพเดียล จึงเข้าไปมีบทบาทในการใช้ผสม ทั้งการผสมภายในสกุลและผสมข้ามสกุลอย่างกว้างขวาง แวนดาชนิดนี้มีแหล่งกำเนิดอยู่ตามแนวของเทือกเขาหิมาลัย ตั้งแต่ตอนเหนือของอินเดีย เนปาล พม่า ไทย และบริเวณใกล้เคียง

ประเทศไทยเป็นแหล่งกำเนิดของแวนดาใบแบนที่น่าสนใจอีกหลายชนิด ผู้ใดสนใจศึกษาต่อกรุณาศึกษาจากหนังสือเล่มใหญ่ซึ่งได้กล่าวแนะนำไว้แล้ว

สกุลเรแนนเธอร่า

(*Renanthera*)

*****

กล้วยไม้สกุลเรแนนเธอร่า จัดอยู่ในประเภทโมโนโคเติลเช่นเดียวกับสกุลแวนดา และเท่าที่มีการพัฒนาวงการกล้วยไม้ไทยจนถึงขณะนี้ กล้วยไม้บางชนิดในสกุลนี้ก็ได้เข้ามา มีบทบาทเป็นพ่อแม่พันธุ์ผลิตลูกผสมกว้างขวางพอสมควรแล้ว

การกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติของกล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลนี้ ปรากฏอยู่ในแถบ ตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย เช่นฟิลิปปินส์ ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย และมีบางชนิด ขึ้นไปถึงตอนใต้ของประเทศจีน

ภาพรวมของต้นกล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลนี้ ส่วนใหญ่มีทรงต้นสูงโปร่ง ช่วง ปล้องของลำต้นค่อนข้างยาว คล้ายทรงต้นกล้วยไม้สกุลอะแรคนิส (*Arachnis*) โดยธรรมชาติ มักพบว่าอาศัยเกาะอยู่กับต้นไม้ กิ่งไม้เพื่อการพยุงตัว

ก้านช่อซึ่งออกจากด้านข้างของลำต้นค่อนข้างยาว และมีนิสัยแตกแขนง สีของ ดอกมีตั้งแต่สีแดงสดถึงสีเหลืองและมักมีจุดหรือแต้มสีเข้มมากกว่าสีพื้น กลีบนอกคู่ล่างเรียวยาว ช่วงกลางกว้างกว่ากลีบอื่น ซึ่งเป็นจุดเด่นของดอกกล้วยไม้ในสกุลนี้ที่เห็นได้ชัดเจน

การได้ชื่อสกุลว่า *Renanthera* มีเหตุผลมาจากคำว่า *ren* หมายถึง *kidney* ซึ่ง แปลว่า ไต กับ *anther* ซึ่งหมายถึงอับเรณู หรืออับเกสรตัวผู้ เนื่องจากอับเรณูมีรูปลักษณะ คล้ายไต

ชนิดซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในประเทศไทยมาแต่อดีตได้แก่ เรแนนเธอร่า คอคซีเนีย (*Renanthera coccinea*) ซึ่งคนไทยนิยมเรียกกันว่า หวายแดงจันทบูรณ์ แต่ ไม่ได้หมายความว่าอยู่ในสกุลหวาย

อาจเป็นเพราะรูปร่างทรงต้นสูงโปร่ง ทำให้รู้สึกคล้ายหวาย แต่ความจริงแล้ว สกุลหวายอยู่ในประเภทซิมีโคเติล แต่หวายแดงจันทบูรณ์อยู่ในประเภทโมโนโคเติล

นอกจากนั้น การที่กล้วยไม้ชนิดนี้ได้ชื่อไทยว่าหวายแดงจันทบูรณ์อาจมีสาเหตุมาจากในอดีต มีการพบขึ้นอยู่ตามธรรมชาติในเขตจังหวัดจันทบุรีเป็นจำนวนมาก แต่แท้จริง แล้วกล้วยไม้ชนิดนี้พบขึ้นอยู่ในหลายพื้นที่ เช่นในภาคตะวันออกเฉียง ภาคตะวันตกและภาคใต้ ลงไปถึงแดนมาเลเซียด้วย

มีกล้วยไม้เรแนนเธอร่าอีกชนิดหนึ่งซึ่งเคยมีบทบาทในการใช้ทำพ่อแม่พันธุ์ทั้งภายในสกุลเดียวกัน (interspecific) และผสมข้ามสกุล (intergeneric) มาแล้วอย่างกว้างขวาง แม้กล้วยไม้ลูกผสมซึ่งมีบทบาทอยู่ในวงการผลิตกล้วยไม้ตัดดอกเป็นอุตสาหกรรม เช่น แอแรนเธอร่า เจม สตอริโอ (*Aranthera Jame Storei*) ซึ่งปลูกตัดดอกในการค้ามาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นลูกผสมข้ามสกุลระหว่าง สกุลอะแรคนิส (*Arachnis*) กับสกุลเรแนนเธอร่า (*Renanthera*)

ชนิดดังกล่าวแล้วคือ เรแนนเธอร่า เจม สตอริโอ (*Renanthera Jame storei*) มีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์ ดังที่ได้กล่าวไว้ในช่วงท้ายของหนังสือ สู่แดนมนุษย์กินคน - เพื่อศึกษากล้วยไม้พื้นบ้านกับชีวิตคนท้องถิ่น ซึ่งจัดพิมพ์โดย โครงการห้องสมุดกล้วยไม้ ราชภัฏ ศาคริก ในช่วงปี พ.ศ. 2543

ในทรวงขณะของผู้นิยมกล้วยไม้ บนพื้นฐานที่ให้ความสนใจ พืชสวน เท่าที่ประสบการณ์จากผู้เขียนเรื่องนี้มีมานานพอสมควร อาจกล่าวได้ว่า บรรดากล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลเรแนนเธอร่าด้วยกัน เรแนนเธอร่า เจม สตอริโอ ได้รับความนิยมนสูงกว่าชนิดอื่น ทั้งในด้านตัวเองและผลงานจากการผสมเท่าที่เป็นมาแล้ว

เท่าที่ได้มีรายงานจากการสำรวจปรากฏว่ามีอยู่ในธรรมชาติมากกว่า 10 ชนิด เรแนนเธอร่า ไอโซเซพาลา (*Renanthera isosepala*) จัดเป็นอีกชนิดหนึ่งซึ่งพบตามธรรมชาติในประเทศไทย ผู้เขียนเริ่มพบครั้งแรกในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขึ้นอยู่ตามพุ่มไม้ในป่าละเมาะเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2505

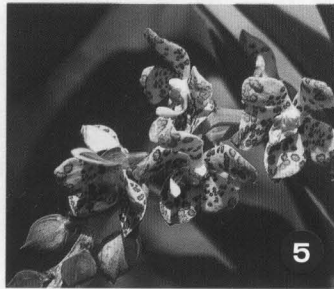
มีเรแนนเธอร่า ชนิดที่ให้ดอกสีเหลือง ประจุดสีแดงนาร์กคือ เรแนนเธอร่า โมนาชिका (*Renanthera monachica*) ทรงต้นไม่สูงใหญ่เท่า เรแนนเธอร่า เจม สตอริโอ และเรแนนเธอร่า คอคซีเนีย ในช่วงอากาศแล้งผิวใบจะปรากฏเป็นสีม่วงคล้ำเล็กน้อย มีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์

ในยุคที่วงการกล้วยไม้ไทยกำลังพัฒนาตัวเอง ได้มีการสั่งต้นกล้วยไม้ในสกุลนี้หลายชนิดเข้ามาปลูกในประเทศไทย เพื่อใช้ทำพ่อแม่พันธุ์สำหรับการผสมซึ่งสร้างแนวทางใหม่ๆ แต่ช่วงหลังๆ วงการกล้วยไม้หันมาสนใจการขยายพันธุ์แบบด้วยวิธีเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อเพิ่มปริมาณกล้วยไม้ลูกผสมซึ่งมีอยู่แล้วมากขึ้น ทำให้ปล่อยกล้วยไม้เหล่านี้ให้หายไปหรือสูญหายไปหมด

1. เต็มโงก (Vanda terete)
2. Vanda watsoni
3. Vanda sanderiana

4. ฟ้ามุ่ย (Vanda coerulea)
5. Renanthera monachica
6. Renanthera storiei

1. กุหลาบกระเป๋าบิด
(*Aerides odorata*)
2. กุหลาบกระบี่
(*Aerides krabiensis*)
3. กุหลาบเหลืองโคราซ
(*Aerides houlettiana*)
4. ลีนกระบี่
(*Vandopsis parishii*)
5. พญาจักรทันต์
(*Vandopsis gigantea*)
6. ม้าวิ่ง (*Doritis pulcherrima*)
(*splash*)
7. เขากวางอ่อน (*Phalaenopsis*
curnu-cervi)
8. *Phalaenopsis parishii*
พบทางเหนือของประเทศไทย

สกุลแอรिเดส

(*Aerides*)

*****

กล้วยไม้สกุลแอริเดส จัดอยู่ในประเภทโมโนโพเดียลเช่นเดียวกับสกุลแวนดา ชื่อสกุล ***Aerides*** มาจากภาษากรีก หมายถึง airplant หรือต้นไม้อากาศ มีแหล่งกำเนิดอยู่ในเขตร้อนของทวีปเอเชียอย่างชัดเจนมาก เช่น พม่า อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และประเทศต่างๆ ในกลุ่มอินโดจีน

ที่กล่าวว่า มีแหล่งกำเนิดอยู่ในทวีปเอเชียเขตร้อนอย่างชัดเจนมาก ก็เพราะเหตุที่ว่า แม้อันโตดกล้วยไม้สกุลนี้จะครอบคลุมชนิดต่างๆ เอาไว้เกินกว่าเขตร้อน แม้บางชนิดพบในเขตเหนือขึ้นไป แต่ต่อมานักพฤกษศาสตร์ก็ได้แยกออกไปตั้งชื่อสกุลใหม่ จากเหตุผลบางประการ

แม้เหตุผลจากชาวบ้านซึ่งใช้สามัญสำนึกที่ว่า ถ้าอยู่ในสกุลเดียวกัน ในทางปฏิบัติก็น่าจะผสมเกสรข้ามชนิดกันได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า มีความสัมพันธ์ทางพันธุศาสตร์ใกล้ชิดกันพอสมควร โดยเฉพาะสกุลซึ่งมีพื้นฐานไม่กว้างมากนัก

ส่วนบางสกุลซึ่งมีพื้นฐานกว้างมาก ครอบคลุมเอาความหลากหลายของรูปลักษณะไว้มาก เช่นสกุลเดินโตรเปียมคงต้องพิจารณาลงไปถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดภายในหมู่เดียวกันและระหว่างหมู่ด้วย

กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลแอริเดส ซึ่งคนไทยเรียกรวมๆ ว่า **เอื้องกุหลาบ** สามารถ สังเกตได้จากลักษณะอย่างหนึ่งคือ **เดือยดอก (spur)** ซึ่งอยู่ช่วงท้ายของปาก มักจะเรียวยาวแหลมและโค้งลงสู่ด้านล่าง ปลายงอนออกมาทางด้านหน้าเล็กน้อย

ภายในเดือยมีลักษณะเป็นถุง มีน้ำหวานเก็บอยู่ในส่วนลึก ช่วยล่อแมลงจำพวกผึ้งและแมลงภู่ให้มากิน แล้วส่วนหัวของแมลงพวกนี้จะกระทบกับจะงอยของก้านเกสรตัวผู้ซึ่งอยู่เหนือขึ้นไป ช่วยให้เกิดการผสมเกสรสำเร็จลุล่วงไปได้ เราจึงมักพบว่าหลังจากดอกกล้วยไม้บางชนิดในสกุลเอื้องกุหลาบบานได้ไม่นาน จะติดฝักเต็มไปหมด

โดยเฉพาะเอื้องกุหลาบบางชนิดซึ่งเหมาะที่จะปลูกลงดินกับต้นไม้ ช่วยให้ดอกออกช่อยาวๆ ห้อยระย้าสวยงามมาก เช่น **เอื้องกุหลาบกระเป๋าบิด (*Aerides odorata*)** และ **เอื้องกุหลาบพวง (*Aerides falcata*)** เป็นต้น

ผู้ที่สนใจเรื่องนี้โปรดอ่านเรื่อง การปลูกกล้วยไม้เลียนแบบธรรมชาติ ซึ่งปรากฏอยู่ในช่วงท้ายของหนังสือเล่มนี้

ผู้เขียนได้จำแนกกล้วยไม้ในสกุลแอริเดสหรือเอื้องกุหลาบออกเป็นกลุ่ม จากความรู้สึกอันเป็นธรรมชาติ โดยเหตุที่ตนมีโอกาสสัมผัสมานานพอสมควรและเชื่อว่า การอธิบาย จากความรู้สึกอันเกิดจากธรรมชาติช่วยสื่อให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจน มากกว่าการอธิบายโดยอ้างอิงสิ่งที่อยู่ในตำรา

เอื้องกุหลาบประเภทกระเป๋ापิด (odorata type)

เอื้องกุหลาบประเภทนี้ ถือรูปทรงจากปากหรือกระเป๋ापิดของ เอื้องกุหลาบกระเป๋ापิด (*Aerides odorata*) เป็นหลัก ปกติปากหรือกระเป๋ापิดของกล้วยไม้จะมี สามแฉก (lobe) แฉกกลางเรียกว่า mid-lobe ส่วนแฉกที่อยู่สองข้างเรียกว่า side-lobe ปากกล้วยไม้บางชนิดไม่มีรอยเว้าให้สามารถแยกออกเป็นแฉกได้

ปากของเอื้องกุหลาบกลุ่มนี้มีสามแฉก แต่ทั้งสามแฉกมีปลายโค้งขึ้นมาห่อหุ้มเข้า เกสรเอาไว้จึงเรียกว่า เอื้องกุหลาบประเภทกระเป๋ापิด มีอยู่หลายชนิด นอกจากเอื้องกุหลาบกระเป๋ापิดซึ่งพบในประเทศไทยแล้ว ยังมีอย่างน้อยสามชนิดที่พบในประเทศฟิลิปปินส์เช่น *Aerides lawrencea* และ *Aerides quinquevulnerum* เป็นต้น

เอื้องกุหลาบกระเป๋ापิดที่พบในประเทศไทยยังแบ่งออกเป็นสองสายพันธุ์ สายพันธุ์ซึ่งพบในภาคเหนือมีจำนวนโครโมโซมสองเท่าของจำนวนปกติ ส่วนสายพันธุ์ซึ่งพบในภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไปถึงตอนล่างเป็นสายพันธุ์ปกติ สามารถนำมาปลูกในภาคกลางให้ดอกได้ทุกปี และยังเหมาะที่จะปลูกเกาะต้นไม้แบบธรรมชาติด้วย

อนึ่ง เอื้องกุหลาบกระเป๋ापิดจากภาคเหนือไม่มีกลิ่นหอมแต่สายพันธุ์จากภาคใต้มีกลิ่นหอม

เอื้องกุหลาบประเภทกระเป๋ापเปิด (falcata type)

เอื้องกุหลาบประเภทนี้ถือรูปทรงจากปากหรือกระเป๋ापซึ่งมีลักษณะเปิด หรือถ้าอธิบายจากแฉกของปากทั้งสามแฉกจะพบว่าไม่ปิดอย่างเอื้องกุหลาบประเภทแรก

นอกจากเอื้องกุหลาบกระเป๋ापเปิด หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเอื้องกุหลาบพวง (*Aerides falcata*) แล้ว ยังมีเอื้องกุหลาบเหลืองโคราช (*Aerides houlettiana*) ซึ่งทั้งสองชนิดมี

กลิ่นหอม แต่เอื้องกุหลาบเหลืองโคราชมีกลิ่นหอมคล้ายกลิ่นตะไคร้ นอกจากนี้ยังมีเอื้องกุหลาบอีกชนิดหนึ่งซึ่งจัดอยู่ในประเภทกระเปาะเปิดคือ เอื้องกุหลาบแดง (*Aerides crassifolium*) มีใบหนา แข็งและค่อนข้างสั้น ในช่วงฤดูแล้งจะเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีม่วงแดงคล้ำ

เอื้องกุหลาบประเภทช่อดอกมีดอกแน่น (multiflora type)

ถ้าจะนำเอาชนิดใดชนิดหนึ่งมาเป็นตัวแทนเอื้องกุหลาบประเภทนี้น่าจะกล่าวถึงเอื้องกุหลาบมาลัยแดง (*Aerides multiflorum*) ซึ่งมีคนในวงการกล้วยไม้ไทยรู้จักอย่างกว้างขวาง ภายในประเภทนี้ มีทั้งชนิดซึ่งก้านช่อแตกแขนงและไม่แตกแขนง นอกจากเอื้องกุหลาบมาลัยแดงซึ่งก้านช่อไม่แตกแขนงแล้วยังมี เอื้องกุหลาบกระปี่ หรือบางคนเรียกว่า เอื้องกุหลาบพวงชมพู (*Aerides krabiensis*) และเอื้องกุหลาบเอราวัณ (*Aerides fieldingii*) ซึ่งก้านช่อยาวและแตกแขนงทั้งคู่

เอื้องกุหลาบประเภทสุดท้าย

ซึ่งในหนังสือ การปลูกกล้วยไม้ในสภาพแวดล้อมของประเทศไทย ที่ผู้เขียนได้เรียบเรียงไว้เมื่อปี พ.ศ. 2514 เคยจัด เอื้องกุหลาบอินทจักร (*Aerides flabellata*) และเอื้องกุหลาบญี่ปุ่น (*Aerides japonica*) เข้าไว้ด้วยกัน ขณะนี้ทราบว่ามีนักพฤกษศาสตร์บางคนคิดจะแยกออกไปตั้งเป็นสกุลใหม่ ยิ่งเอื้องกุหลาบญี่ปุ่นหลังจากพยายามนำมาผสมพันธุ์ก็ยิ่งรู้สึกว่ ในด้านความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเอื้องกุหลาบทั่วไปดูจะห่างกันมากเพราะผสมสำเร็จได้ยาก โดยเฉพาะเอื้องกุหลาบญี่ปุ่น ส่วนเอื้องกุหลาบหนวดพราหมณ์ (*Aerides mitrata*) ซึ่งมีลักษณะใบกลมรูปทรงกระบอกนั้น ได้มีการแยกออกจากสกุลแอรिเดสออกไปอยู่ในสกุลที่ตั้งชื่อใหม่ว่าไซเดินฟาเดินเนียและให้ชื่อว่า ไซเดินฟาเดินเนีย ไมตราตา (*Seidenfadenia mitrata*) แล้ว

เอื้องกุหลาบเป็นกล้วยไม้พื้นบ้านในภูมิภาคเอเชียเขตร้อนที่นำเสนอใจมาก ทั้งในด้านความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นและการสร้างแนวทางการผสมใหม่ ๆ นอกจากนี้หลายชนิดยังมีนิสัยปลูกเลี้ยงง่าย และดอกก็มีความสวยงามตามแบบความงามของท้องถิ่น

สกุลแวนดอปซิส

(*Vandopsis*)

*****

กล้วยไม้สกุลแวนดอปซิส เป็นสกุลหนึ่งในประเภทโมโนโพเดียลเช่นเดียวกับสกุลแวนดา แม้ว่าภายในสกุลนี้จะมีไม้กี่ชนิด แต่เท่าที่ผ่านมาแล้ว แต่ละชนิดก็มีบทบาทในด้านการผสมพันธุ์ให้ลูกผสมที่มีลักษณะน่าสนใจมาก นับจากผลงานผสมพันธุ์ที่เกิดจากวงการกล้วยไม้ในฮาวายยุคก่อนที่ประเทศไทยจะตื่นตัวลุกขึ้นมาพัฒนาตัวเอง

แหล่งกำเนิดของกล้วยไม้สกุลนี้อยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นเขตร้อนจากเอกสารที่ปรากฏชัดพบว่า มีตามธรรมชาติอย่างน้อย 4 ชนิด กระจายพันธุ์อยู่ในประเทศต่างๆ เช่น พม่า ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ดินแดนอินโดจีน จนถึงปาปัวนิวกินี

ลักษณะทั่วไปของกล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลนี้ มีลำต้นแข็งแรง ใบหนาและแข็ง บางชนิดทรงต้นสูงใหญ่ แต่มีบางชนิดทรงต้นเตี้ย บางชนิดช่อดอกยาวมากแต่ช่วงระหว่างดอกค่อนข้างห่าง เช่น **เขาพระวิหาร** (*Vandopsis lissochiloides*) บางชนิดช่อดอกสั้นและมีดอกค่อนข้างแน่น เช่น **พญาจักรทัณฑ์** (*Vandopsis gigantea*) โดยทั่วไปกลีบดอกจะหนาและแข็งแรงมาก ดอกบานแผ่ผาย ส่วนของหูปากทั้งสองข้างเชื่อมต่อกับโคนเส้าเกสร หูปากเล็กและแข็ง ในคอของปากระหว่างกลางหูปากทั้งสองข้างมีส่วนคล้ายลิ้นยื่นออกมา โคนแผ่นปากมีลักษณะเป็นสันนูนขึ้นมาจากด้านใต้ของลิ้น แผ่นปากค่อนข้างยาว เมื่อเทียบกับแผ่นปากจากดอกกล้วยไม้สกุลแวนดา แข็งและอวบหนา เส้าเกสรสั้น เกสรตัวผู้มี 2 คู่ ติดอยู่บนก้านซึ่งมีลักษณะเป็นเยื่อเหนียว

ฮอลทัม (Holttum, 1964) จากหนังสือ Orchids of Malaya ได้กล่าวไว้ว่าเป็นสกุลที่ใกล้เคียงกับสกุลอะแรคนิส (*Arachnis*) เนื่องจากสันนูนที่ปาก และใกล้เคียงกับสกุลไตรโคกลอทิส (*Trichoglottis*) หรือกล้วยไม้ในจำพวกเสื่อโครง เนื่องจากลักษณะของลิ้นซึ่งอยู่ระหว่างหูปาก แต่ก็ทำให้ว่าแวนดอปซิส ทุกชนิดจะมีลิ้นดังกล่าว

เนื่องจากกล้วยไม้ในสกุลนี้มีไม่มากนัก แต่มีประวัติความเป็นมาอยู่ในวงการกล้วยไม้ในอดีตจึงใคร่ขอนำมากล่าวถึงรายละเอียดไว้สักเล็กน้อย

แวนดอปซิส ใจแกนเทีย (*Vandopsis gigantea*) ซึ่งคนไทยเรียกกันว่า **พญาจักรทัณฑ์** เป็นกล้วยไม้ที่มีขนาดต้นค่อนข้างใหญ่และมีรูปทรงลำต้น ช่อดอกไม่ยาวและมีดอกภายในช่อไม่มากนัก กลีบดอกหนามาก พื้นสีเหลืองไม่สด ประจุดสีม่วงน้ำตาล มีแหล่งกำเนิดอยู่ในภาคใต้ของไทย ในอดีตฮาวายนำไปผสมข้ามสกุลกับแวนดาไบเบน แล้ว

ส่งสวนหนึ่งมาขายให้คนไทยปลูก

แวนดอปซิส ลิสโซซิลอยเดส (*Vandopsis lissochiloides*) คนไทยเรียกกันว่า **เขาพระวิหาร** มีต้นขนาดใหญ่ รูปทรงค่อนข้างสูง ช่อดอกอาจยาวได้ถึง 2 เมตร ช่วงระหว่างดอกค่อนข้างห่าง กลีบดอกหนา สีดอกด้านหน้าพื้นสีเหลือง ประจุดสีม่วงปนน้ำตาล พันธุ์ที่พบในประเทศไทยและเขมร ด้านหลังดอกสีขาว ส่วนพันธุ์ซึ่งพบในฟิลิปปินส์ หลังดอกสีม่วง สำหรับพันธุ์ที่อยู่ในประเทศไทยพบขึ้นบนเขาหินปูน ตามชายแดนติดต่อกันระหว่างไทยกับเขมร

ในอดีต ฮาวายได้นำกล้วยไม้ชนิดนี้ไปผสมข้ามสกุลกับกล้วยไม้ในสกุลเรแนนเธอร่า โดยเฉพาะ ***Vandopsis lissochiloides*** ผสมกับ ***Renanthera storiei*** จัดทะเบียนตั้งชื่อว่า **เรแนนธอปซิส ลีนาโรเวิลด์ (*Renantheropsis Lena Roworld*)** ให้ดอกสวยงามมาก มีลูกผสมชนิดนี้ต้นหนึ่ง ได้รับประกาศนียบัตรเกียรติยศชั้นหนึ่งในประเทศอังกฤษ (First Class Certificate - F.C.C.) และอีกต้นหนึ่งได้รับประกาศนียบัตรระดับเดียวกันจากสมาคมกล้วยไม้แห่งประเทศไทย

แวนดอปซิส พาริชีไอ (*Vandopsis parishii*) กล้วยไม้ชนิดนี้คนไทยเรียกกันว่า **เอื้องลิ้นกระบือ** ทรงต้นเตี้ย ใบหนา ก้านช่อดอกค่อนข้างยาว ถ้าเปรียบกับความสูงของต้น แม้จะเป็นกล้วยไม้ชนิดที่มีขนาดต้นเล็กกว่าสองชนิดแรกมาก ช่วงระหว่างดอกบนก้านช่อดอกค่อนข้างห่างกัน กลีบหนา

ภายในชนิดเดียวกัน มีช่วงความแตกต่างของสีดอกกว้างมากพอสมควร จากความรู้สึกซึ่งได้รับมาจากประสบการณ์ในการทำงาน ทำให้คิดว่าน่าจะมีความแตกต่างซึ่งจำแนกออกเป็นพันธุ์ต่างๆ (variety) บนพื้นฐานด้านพฤกษศาสตร์ได้ค่อนข้างชัดเจนมาก

เนื่องจากแหล่งกำเนิดของกล้วยไม้ชนิดนี้กว้างมากโดยเฉพาะอยู่ในแถบซึ่งเป็นแนวของเทือกเขาหิมาลัย โดยที่ครอบคลุมพื้นที่ไว้หลายประเทศรวมทั้งไทยด้วย

แต่เนื่องจากในแต่ละพื้นที่นั้นยังมีสีสันของพื้นดอกต่างกัน พันธุ์ซึ่งพบในประเทศไทยส่วนใหญ่พื้นกลีบสีน้ำตาลอมม่วง แบบสีทองแดง นอกจากนี้ยังพบว่ามีพันธุ์ซึ่งพื้นกลีบสีเขียว มีจุดสีเกือบดำจุดใหญ่ๆ จนถึงสีเขียวปลอดพบได้จากแหล่งต่างๆ

ผลการวิเคราะห์จากนักพฤกษศาสตร์รุ่นก่อน เคยจัดจำแนกกล้วยไม้ชนิดนี้ไว้ในสกุลแวนดา เรียกชื่อว่า **แวนดา พาริชีไอ** ต่อมาจึงเปลี่ยนมาไว้ในสกุลแวนดอปซิส

ผู้เขียนได้ทดลองผสมข้ามชนิดกับ **แวนดอปซิส ใจแกนเทีย** หรือพญาจักรทนต์ ปรากฏผลสำเร็จไม่ยาก ได้ลูกผสมที่ให้ดอกสวยงาม มีพื้นกลีบสีเหลืองประจุดสีแดงน่ารัก ได้มีการจดทะเบียนตั้งชื่อไว้ว่า **แวนดอปซิส สาคริก (*Vandopsis Sagarik*)** นับเป็นการทดสอบความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางพันธุศาสตร์จากการปฏิบัติ

หลังจากนั้นยังมีผู้สนใจใช้กล้วยไม้เอื้องลิ้นกระบือทำพ่อแม่พันธุ์ผสมข้ามสกุลกับกล้วยไม้สกุลอื่น เช่นผสมกับช้างแดงออกดอกสวยงาม และตั้งชื่อลูกผสมว่า **ออปซิสสไตลิส ลานนาไทย (Opsistylis Lanna Thai)**

แวนดอปซิส มุลเลอร์ (Vandopsis mulleri) ทรงต้นใหญ่โตกว่าชนิดอื่นๆ เท่าที่เคยพบมาแล้ว ช่อดอกยาวมาก พบตามธรรมชาติบนเกาะปาปัวนิวกินี มีหลักฐานปรากฏอยู่ในหนังสือ **สุแดนมนุษย์กินคน** - เพื่อศึกษากล้วยไม้พื้นบ้านกับชีวิตคนท้องถิ่น ซึ่ง โครงการห้องสมุดกล้วยไม้ ระพี สาคริก จัดพิมพ์เผยแพร่ความรู้ในปี พ.ศ. 2543 จากเจตนาของคณะศิษย์ผู้เขียนกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นชนรุ่นหลังที่ศรัทธาเข้ามาช่วยงาน

สกุลดอโรทิส

(*Doritis*)

*****

กล้วยไม้สกุลนี้มีรูปทรงและหลักการเจริญเติบโตอยู่ในประเภทโมโนโพเดียลเช่นเดียวกับสกุลแวนดา แต่ภายในสกุลมีเพียงชนิดเดียวที่คนในวงการกล้วยไม้รู้จักนำมาปลูกและใช้ในโครงการผสมพันธุ์เพื่อพัฒนางกล้วยไม้ลูกผสม

ชนิดดังกล่าวได้แก่ **ดอโรทิส พูลเชอโรมา (*Doritis pulcherrima*)** ซึ่งมีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศไทยด้วย แม้ว่าในหลักฐานด้านวิชาการจะเคยมีอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งนักพฤกษศาสตร์ชื่อ **เบนแธม (Bentham)** ได้ตั้งชื่อไว้ว่า **ดอโรทิส วิกซ์ทีโอ (*Doritis wightii* BENTH.)** เมื่อปี ค.ศ. 1883 ต่อมาภายหลังได้มีการเปลี่ยนมาจัดเข้าไว้ในสกุล **ฟาแลนนอพซิส** และให้ชื่อว่า **ฟาแลนนอพซิส ดีคัมเบนซ์ (*Phalaenopsis decumbens*)** เมื่อปี ค.ศ. 1947 ซึ่งกล้วยไม้ชนิดนี้มีรูปลักษณะค่อนข้างแบบบาง พบอยู่ในธรรมชาติของประเทศไทยด้วย ปกติจะขึ้นอยู่กับกิ่งไม้ที่มีร่มเงาใกล้ริมลำธาร

ในอดีตนักพฤกษศาสตร์เคยจำแนก **ดอโรทิส พูลเชอโรมา** ไว้ในสกุลฟาแลนนอพซิส โดยให้ชื่อว่า **ฟาแลนนอพซิส เอสเมอรัลดา (*Phalaenopsis esmeralda* RCHB.F.)** และ **ฟาแลนนอพซิส พูลเชอโรมา (*Phalaenopsis pulcherrimai* HOLT.)**

กล้วยไม้ชนิดนี้เป็นชนิดเดียวในสกุลดอโรทิสที่วงการกล้วยไม้รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และมีอยู่ในธรรมชาติของประเทศไทย ทั้งในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

ภายในชนิดเดียวกัน มีสายพันธุ์ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากพันธุ์ที่พบทั่วไป มีแหล่งกำเนิดอยู่ในพื้นที่โดยเฉพาะ คือพันธุ์ **บายโซเนียนา (*Doritis pulcherrima* var. *buyssoniana*)** ซึ่งคนไทยเรียกชื่อว่า **แดงอุบล** มีขนาดต้นใบ ช่อดอก และดอกใหญ่กว่าพันธุ์ธรรมดาอาจเป็นเพราะพบอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานีจึงได้รับชื่อภาษาไทยดังกล่าว

ถัดมาในปี พ.ศ. 2509 ศาสตราจารย์แฮร์ยูกิ คามิโมโตะ ร่วมกับ ศาสตราจารย์ระพี สาคริก ได้ทำการวิจัยสำรวจโครโมโซมของกล้วยไม้พื้นบ้านในประเทศไทย พบว่ากล้วยไม้แดงอุบลมีจำนวนโครโมโซมเป็นสองเท่าของกล้วยไม้ม้าวิ่ง จึงสรุปว่า เป็นกล้วยไม้ที่เป็น **เทตราพลอยด์ (tetraploid)** โดยธรรมชาติ

ม้าวิ่งและแดงอุบลเป็นกล้วยไม้ในประเภทโมโนโทเดียลเช่นเดียวกับกล้วยไม้ในสกุลแวนดา แต่มีนิสัยขึ้นอยู่ที่พื้นดิน แทนที่จะขึ้นบนต้นไม้ ถ้าสังเกตให้ละเอียดจะพบว่าระบบรากอยู่กับใบไม้ผู้ซึ่งตกทับถมอยู่บนพื้นดินหรือไม่ก็อยู่บนผิวดินทรายซึ่งมีสภาพธรรมชาติค่อนข้างแห้งแล้ง

กล้วยไม้ม้าวิ่ง ซึ่งพบในภาคใต้ของประเทศไทยมีสีอ่อนจนถึงสีขาว เมื่อไม่นานมานี้เราพบพันธุ์ซึ่งกลีบดอกมีสีแดงคล้ายสีปากในเขตจังหวัดชุมพรด้วย ส่วนพันธุ์สีม่วงแดงเข้มพบในภาคตะวันออกเช่นปราจีนบุรี

แม้กล้วยไม้ในสกุลนี้เท่าที่รู้จักกันจะมีเพียงชนิดเดียว แต่จากช่วงที่ผ่านมา ก็ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญอยู่ในกิจกรรมการผสมข้ามสกุลกับกล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลฟาแลนนอพซิส ได้ลูกผสมที่เรียกชื่อสกุลว่า ดอไรแทนนอพซิส (*Doritaenopsis*) มีลักษณะดอกสวยงามมาก โดยเฉพาะเน้นลักษณะสีซึ่งให้สีชมพูเข้ม ในขณะที่กล้วยไม้ลูกผสมซึ่งมีสกุลฟาแลนนอพซิสเป็นพื้นฐาน ได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในแวดวงของอุตสาหกรรมทำกล้วยไม้ตัดดอกเพื่อตั้งประดับในอาคารสถานที่

สกุลฟาแลนนอพซิส

(*Phalaenopsis*)

*****

ฟาแลนนอพซิส เป็นกล้วยไม้ในสกุลที่มีการเจริญเติบโตและรูปทรงอยู่ในประเภทโมโนโพเดียลเช่นเดียวกับสกุลแวนดา แต่ธรรมชาติของทรงต้นกล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลนี้มีลักษณะเตี้ย หรืออาจกล่าวว่ามีโครงสร้างแน่นอนนามากกว่าสกุลอื่นๆ ในประเภทเดียวกัน มีแหล่งกำเนิดอยู่ในทวีปเอเชียเขตร้อนเช่นในหมู่เกาะบอเนียว ฟิลิปปินส์ ไทยและประเทศใกล้เคียงรวมทั้งเกาะฟอร์โมซา

มีบันทึกในอดีตที่เขียนไว้ว่า คนแต่ก่อนมักเรียกชื่อพืชน้ำของกล้วยไม้สกุลนี้ว่า **มอธออร์คิด (moth orchid)** (moth แปลว่า ผีเสื้อกลางคืน) เนื่องจากช่วงแรกๆ พบกล้วยไม้บางชนิดในสกุลนี้ขึ้นอยู่กับลำต้นของต้นไม้ใหญ่และออกดอกบานเป็นแถว หากมองจากช่วงเวลาค่าคืนอาจรู้สึกคล้ายผีเสื้อกลางคืนเกาะกันเป็นกลุ่มอยู่กับต้นไม้

หากนำเอารายละเอียดภายในโครงสร้างด้านกายภาพมาวิเคราะห์จะพบว่า ข้อปล้องของลำต้นถี่มากจนกระทั่งอาจทำให้การพิจารณาขยายพันธุ์แบบตัดแยกเช่นที่ใช้กับกล้วยไม้สกุลอื่นสามารถกระทำได้ยาก เว้นไว้แต่ว่าถ้าส่วนยอดเสียหายจะพบการแตกหน่อออกจากโคนต้นอย่างเป็นธรรมชาติ ลักษณะและนิสัยเช่นนี้ จะพบได้จากกล้วยไม้ในสกุลดอโรทิสด้วย ดังนั้นเราจึงพบว่า กล้วยไม้สองสกุลนี้สามารถผสมข้ามสกุลกันได้ไม่ยากนัก

การขยายพันธุ์กล้วยไม้ในประเภทโมโนโพเดียลโดยไม่มีการผสมเกสร จากบทที่ได้กล่าวไว้แต่แรกจึงเขียนไว้ว่า สำหรับกล้วยไม้ในสกุลฟาแลนนอพซิสนั้น อาจใช้วิธีตัดก้านช่อดอกออกมาชำ ตาซึ่งอยู่ตามข้อของก้านช่อจะสามารถงอกเป็นต้นเล็กๆ ได้ บางครั้งอาจพบว่าแม้ก้านช่อดอกเก่าๆ ซึ่งหมดดอกแล้วถ้าปล่อยทิ้งไว้อาจมีต้นกล้วยไม้เล็กๆ งอกขึ้นมาจากตาซึ่งอยู่ตามข้อได้เอง โดยเหตุที่พบได้ยากในกล้วยไม้สกุลอื่น

กล้วยไม้สกุลฟาแลนนอพซิสมีขอบข่ายของลักษณะค่อนข้างกว้างมาก และมีสมาชิกอย่างหลากหลาย ถึงขนาดที่มีการจำแนกแยกแยะออกไปเป็นหมู่ต่างๆ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติเท่าที่ผ่านมาแล้ว มีผลทำให้เห็นชัดเจนว่า ส่วนหนึ่งซึ่งเข้ามามีบทบาทสนองประโยชน์ในด้านสังคมและการค้าอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเภทที่เรียกกันว่า **อะมาบิลิส (Amabilis type)**

กล้วยไม้ฟาแลนนอปซิสในประเภทนี้ ก้านช่อยาว แข็ง ถ้าสมบูรณ์มากขึ้นจะมีแขนงช่อ ช่วยให้มียี่ปริมาณดอกมากขึ้น ดอกมีกลีบกว้าง ทรงกลม มีขนาดใหญ่พอป่านกลางขณะที่ดอกบาน ถ้าเก็บไว้กับต้น ก็จะสามารถนำทั้งต้นมาใช้ทำต้นไม้ประดับในอาคารสถานที่ได้อย่างดี ถ้าตัดช่อดอกมาจัดดอกไม้ก็ใช้ได้ หรือเด็ดแต่ละดอกมามัดช่อใช้ประดับเครื่องแต่งกายก็สามารถกระทำได้อย่างเหมาะสม

บางชนิดดอกมีสีขาว เช่น ฟาแลนนอปซิส อะมาบิลิส (*Phalaenopsis amabilis*) แต่ก็มีบางชนิดให้ดอกสีชมพู เช่น ฟาแลนนอปซิส ชิลเลอร์เรียนา (*Phalaenopsis schilleriana*) นอกจากนี้ ฟาแลนนอปซิส ชิลเลอร์เรียนา จะมีดอกสีชมพูแล้ว ยังมีใบลายสีม่วงคล้ำบนพื้นสีเขียวด้วย ฟาแลนนอปซิสชนิดนี้มีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์

สำหรับประเทศไทยนั้น ชนิดที่พบอย่างกว้างขวางคือ ฟาแลนนอปซิส คอร์นุเซอร์วี (*Phalaenopsis cornu-cervi*) คนไทยเรียกกันว่า เขากวาง แต่กล้วยไม้ฟาแลนนอปซิสชนิดนี้ ยังไม่ปรากฏว่า มีการนำมาพัฒนาสู่ระบบอุตสาหกรรมเพื่อประโยชน์ทางการค้า เช่น ฟาแลนนอปซิสในกลุ่มประเภทอะมาบิลิส

สกุลรินคอสไตลิส

(*Rhynchostylis*)

*****

กล้วยไม้สกุลนี้มีรูปทรงการเจริญเติบโตอยู่ในประเภทโมโนโพเดียล เช่นเดียวกับสกุลแวนดา แม้ว่าภายในสกุลจะมีไม้มาากชนิด แต่ทุกชนิดก็มีจุดเด่นซึ่งเรียกร้องความสนใจจากผู้สนใจกล้วยไม้อย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านความงามและคุณค่าในด้านการผสมพันธุ์

นักพฤกษศาสตร์เคยจัดกล้วยไม้บางชนิดในสกุลนี้ไว้ในสกุล แซคโคลาเบียม (*Saccolabium*) เช่นชนิดที่คนไทยเรียกกันว่า ช้าง ซึ่งแต่ก่อนเรียกชื่อพฤกษศาสตร์ว่า แซคโคลาเบียม ใจแกนเทียม (*Saccolabium giganteum*) ต่อมาเปลี่ยนมาเรียก รินคอ-สไตลิส ใจแกนเทียม (*Rhynchostylis gigantea*)

กล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลนี้มีทรงต้นเตี้ยคล้ายแวนดาใบแบน โคนใบซ้อนชิดกันเป็นแผงออกสลับกันสองทาง หน้าตัดของใบมีรูปคล้ายตัวอักษร วี (V) ใบค่อนข้างอวบน้ำ (fleshy) ปลายใบมีลักษณะแหว่ง หรือเป็นพื้นแหลมสองซีกไม่เท่ากัน

ฮอลทัม (HOLTUM) ได้รายงานไว้ในหนังสือ ORCHIDS OF MALAYA ว่ามีอยู่ในธรรมชาติรวม 4 ชนิด คือ

Rhynchostylis gigantea Ridl. (ช้าง)

Rhynchostylis retusa Blume (พวงมาลัย หรือ ไอยเรศ)

Rhynchostylis coelestis Rchb.f. (เขาแกะ ในอดีตเคยเรียกกันว่าเอื้องซีหามา)

Rhynchostylis violacea (ช้างฟิลิปปินส์)

หลังจากนั้นมา ไชเต็นฟาเต็นและสมิตินันท์ (*Seidenfaden and Smitinand*) ได้นำเอา *Rhynchostylis violacea* ไปรวมไว้ใน *Rhynchostylis gigantea* ผู้เขียนได้พิจารณาแล้ว รู้สึกว่ามีลักษณะพื้นฐานไม่ต่างกัน นอกจากช่อดอกของชนิดที่พบในฟิลิปปินส์มีดอกห่างกว่า

สำหรับประเทศไทย ประสบการณ์เท่าที่ผ่านมาแล้วทำให้รู้สึกว่า กล้วยไม้สกุลรินคอ-สไตลิส เป็นกล้วยไม้พื้นบ้านที่มีเกียรติประวัติเป็นที่เชิดหน้าชูตา และมีบทบาทสำคัญในยุคเริ่มแรกของการพัฒนาวงการกล้วยไม้ไทย ซึ่งก้าวขึ้นสู่ระดับโลกอย่างสำคัญ

ช้างแดง ซึ่งเป็นจุดเด่นที่เกิดขึ้นท่ามกลางช้างกระ ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของกล้วยไม้ชนิดนี้ มีบทบาทสำคัญมากในการเปลี่ยนภาพพจน์ของคนในวงการกล้วยไม้โลก ซึ่งเคยมุ่ง

ไปที่ฮาวายให้หันมาสู่ประเทศไทย ช่วงหลังๆ กล้วยไม้ชนิดนี้ยังได้เข้าไปมีบทบาทในการผลิตกล้วยไม้ลูกผสมแนวใหม่ๆ ท่ามกลางบรรดากล้วยไม้เมืองร้อนนานาชนิด ดึงดูดความสนใจจากคนในวงการกล้วยไม้นานาชาติอย่างกว้างขวาง (หลักฐานแสดงอยู่ในห้องสมุดกล้วยไม้ ระบุที่ สาคริก ที่หอสมุดแห่งชาติ)

พวงมาลัยหรือไอเรศ บางคนเรียกว่า เอื้องหางกระรอก เป็นอีกชนิดหนึ่งซึ่งมีรูปทรงกระบอก ห้อยยาวลงมาสู่ด้านล่าง แต่ละช่ออาจมีดอกได้กว่า 100 ดอก ดอกมีกลิ่นหอม ลักษณะอย่างรวมๆคล้ายๆ ช้าง แต่ถ้าพิจารณารายละเอียดจะพบความแตกต่างอย่างชัดเจน เช่นใบแคบกว่าช้าง ช่อดอกยาว มีการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติกว้าง ตั้งแต่ภาคเหนือถึงภาคใต้เลยลงไปในแดนมาเลเซีย ฤดูดอกบานประมาณมีนาคม - เมษายน ช้ากว่าช้างประมาณ 2 เดือน

ช้าง เป็นกล้วยไม้ที่มีช่อดอก รูปทรงกระบอกโค้งสวยงามมาก แต่ละช่อมีไม่น้อยกว่า 50 ดอก พื้นกลีบดอกสีขาว มีจุดสีม่วง ดอกมีกลิ่นหอมแรง ช่อดอกเจริญออกมาในช่วงที่วันเริ่มสั้นลง และยืดยาวออกเมื่ออุณหภูมิเริ่มต่ำร่วมกับความชื้นเริ่มลด ช่อดอกยาวเต็มทีและดอกบานประมาณกลางฤดูอากาศเย็น ในช่วงปลายเดือนธันวาคมถึงมกราคม

ต้นขนาดกลางให้ดอกได้ครั้งละประมาณ 3 - 4 ช่อ ต้นขนาดใหญ่หากมีหน่อเจริญออกมาเสริม ในขณะเดียวกันอาจให้ดอกได้ 10 - 15 ช่อ

เขาแกะ พบในถิ่นแล้ง ขึ้นอยู่ในสภาพโปร่ง ได้รับแสงแดดมากพอสมควร ใบซ้อนชิดกันเป็นแผง ใบโค้งปลายลง ช่อดอกรูปทรงกระบอก มีดอกแน่นช่อ เป็นชนิดเดียวในสกุลนี้ที่มีช่อตั้งแข็ง โดยทั่วไปพื้นกลีบดอกสีขาว ปลายกลีบและปากมีสีม่วงอมสีฟ้า ดอกมีกลิ่นหอมฉุน ฤดูดอกระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม ให้ดอกครั้งละหลายช่อ มีแหล่งกำเนิดตั้งแต่ภาคเหนือลงมาจนถึงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์โดยเฉพาะในบริเวณที่มีปริมาณน้ำฝนน้อยมาก

แต่ก่อน คนไทยเรียกกันว่า **เอื้องขี้หมา** หลายคนรังเกียจชื่อก่อนที่วงการกล้วยไม้ไทยจะพัฒนาตัวเองขึ้นมาถึงระดับหนึ่ง ฮาวายได้นำไปผสมพันธุ์ข้ามสกุล ได้ลูกผสมสีม่วงอมสีฟ้าสวยงามมาก

ผู้เขียนเดินทางไปสหรัฐอเมริกาในช่วงปี พ.ศ.2509 ได้พบผลการผสมซึ่งฮาวายส่งไปมลรัฐฟลอริดา จึงเกิดความคิดใหม่หลังจากกลับประเทศไทยจึงคิดเปลี่ยนชื่อจาก **เอื้องขี้หมา** มาเป็น **เอื้องเขาแกะ** จากจินตนาการที่มองเห็นรูปลักษณะใบซึ่งโค้งปลายลงคล้ายเขาของแกะ หลังจากนั้นจึงเริ่มส่งเสริมให้ผู้สนใจผสมกล้วยไม้ มองเห็นแนวทางในการนำมาพัฒนากล้วยไม้ลูกผสมข้ามสกุลในประเภทโมโนโพเดียล

แม้ในภาคการแสดงผลไม้ที่จัดร่วมกับงานประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ 16 ที่เมือง
แวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เมื่อปลายเดือนเมษายน 2542 เราก็พบว่า มีกล้วยไม้ลูกผสม
เขาแกะ ซ้อยาว ได้รับรางวัลระดับสูง

กล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลนี้ยังมีลักษณะเหมาะสมสำหรับผู้สนใจปลูกกล้วยไม้บนกิ่ง
ก้านของต้นไม้ใหญ่เลียนแบบธรรมชาติ

กล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลรินคอสไต้ลิส มีรากอากาศ ระบบรากหยาบและขนาด
ใหญ่ จึงชอบขึ้นในที่โปร่ง และได้รับแสงแดดอย่างพอเพียง ยิ่งเป็นเขาแกะ ชอบขึ้นในที่
ซึ่งโปร่งมากและได้รับแสงแดดค่อนข้างจัดพอสมควร

■ ช้างแดง

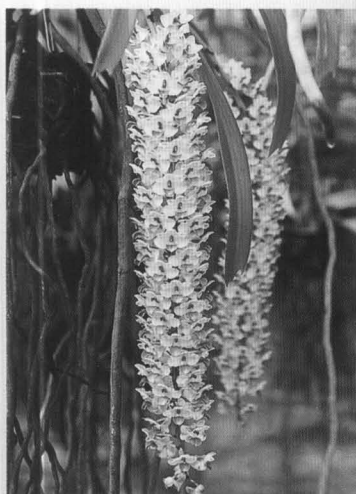
■ ช้างแดง (*Rhynchosstylis gigantea* 'Sagarik')

■ ช้างเผือก (*Rhynchosstylis gigantea* 'white')

■ ช้างกระ (*Rhynchosstylis gigantea*)

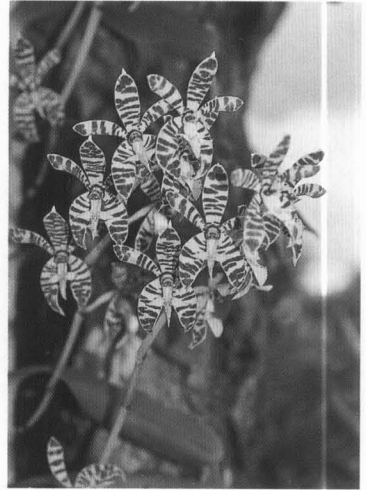
■ ไอยเรศ หรือ หางกระรอก (*Rhynchosstylis retusa*)

■ เขากะ (*Rhynchosstylis coelestis*)

■ *Arachnis hookeriana*

■ เสือโคร่ง (*Trichoglottis fasciata*)

■ เข็มแดง (*Ascocentrum curvifolium*)

■ เข็มแสด (*Ascocentrum miniatum*)

■ เข็มม่วง (*Ascocentrum ampullaceum*)

สกุลอะแรคนิส

(*Arachnis*)

*****

คนในวงการกล้วยไม้ไทยเท่าที่ผ่านมาแล้ว มักนิยมเรียกกล้วยไม้ในสกุลนี้ว่า **สกุลแมลงปอ** ฝรั่งเรียกว่า **สคออร์เปียน ออรัคิเด (scorpion orchid)** แปลความหมายว่า **กล้วยไม้แมลงปอ** ดอกมีรูปร่างคล้ายแมลงปอมากกว่าแมลงปอ โดยเหตุที่กลีบนอกคู่ล่างโค้งปลายเข้าหากันคล้ายก้ามแมลงปอ

กล้วยไม้สกุลนี้อยู่ในประเภทโมโนโคเตียล มีรูปทรงสูงโปร่ง โดยเหตุที่ปล้องของลำต้นมีช่วงยาว ทำให้ช่วงระหว่างใบห่างกันอย่างเห็นได้ชัด มีอยู่ไม่กี่ชนิด ส่วนใหญ่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในเขตร้อนของภูมิภาคเอเชีย ซึ่งมีระดับพื้นที่ใกล้ฝั่งทะเล แถบแหลมมะลายู และตามเกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

แม้ว่าพันธุ์ธรรมชาติจะมีไม่มากนัก แต่ก็ได้เข้าไปมีบทบาทเป็นพ่อแม่พันธุ์ผลิตกล้วยไม้ลูกผสม ซึ่งใช้ประโยชน์อยู่ในวงการปลูกกล้วยไม้ตัดดอกเป็นอุตสาหกรรม ในช่วงหลังๆอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในสายของแวนดา เช่น **แอรันดา (Aranda)** และ **ม็อคคารา (Mokara)**

ตัวอย่างกล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลนี้ได้แก่ **อะแรคนิส ฮุกเคอเรียนา (*Arachnis hookeriana*)** ซึ่งมีเกียรติประวัติในการเป็นพ่อแม่พันธุ์ ที่ให้ลูกผสมดีเด่น ทั้งในด้านความสวยงามและการปลูกตัดดอก **อะแรคนิส ฟลอส-แอริส (*Arachnis flos-aeris*)** และ **อะแรคนิส แมงกายี (*Arachnis mangayi*)**

มี อะแรคนิสที่พบขึ้นบนที่สูง เช่น **อะแรคนิส คลาร์เคอ (*Arachnis clarkei*)** พบแถบดอยเชียงดาวและดอยอินทนนท์ แต่ไม่ปรากฏว่ามีผู้สนใจนำมาใช้ทำพ่อแม่พันธุ์ผสมแต่อย่างใด

เนื่องจากพื้นเพของกล้วยไม้ชนิดต่างๆซึ่งถูกนำมาใช้ผสมพันธุ์อยู่ในแถบเส้นศูนย์สูตรของทวีปเอเชียโดยเฉพาะบริเวณแหลมมะลายู ดังนั้น ประวัติความเป็นมาของการผสมกล้วยไม้สกุลนี้ในอดีต ส่วนใหญ่จึงเริ่มต้นมาจากสิงคโปร์และมาเลเซีย ซึ่งแต่ก่อนเคยเป็นประเทศมลายู ระหว่างช่วงที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ

กล้วยไม้ลูกผสมภายในสกุลเดียวกันซึ่งมีหลักฐานบันทึกไว้อย่างชัดเจน และมีประวัติการใช้ปลูกตัดดอกมาแล้วเป็นเวลานาน ได้แก่ อะเรคนิส แมกกี้วี่ (*Arachnis Maggie Oei*) (อ่านตามสำเนียงพูด ไม่อ่านแมกกี้วี่) ซึ่งเป็นลูกผสมระหว่าง อะเรคนิส ฮุกเคอเรียนา (*Arachnis hookeriana*) กับ อะเรคนิส ฟลอส-เอริส (*Arachnis flos-aeris*) ผสมโดย เลคคอค (Laycock) และจดทะเบียนตั้งชื่อเมื่อปี 1940 (พ.ศ.2483)

จนถึงขณะนี้ก็ยังมิได้มีผู้ปลูกกล้วยไม้ลูกผสมชนิดนี้ตัดดอกกันอยู่ เนื่องจากสามารถปลูกลงแปลงกลางแจ้ง ในสภาพธรรมชาติของเขตร้อนได้โดยไม่ต้องทำร่มเงาให้ และในสภาพดังกล่าวสามารถให้ดอกดกมาก นอกจากนั้นลักษณะช่อยาว แตกแขนงและให้ดอกดก เป็นลักษณะพิเศษ อาจนำไปจัดดอกไม้โดยผสมผสานกับดอกไม้ชนิดอื่นได้อย่างเหมาะสม

ช่วงหลังๆมีการผสมข้ามสกุลกับแวนดาและแอลโคเซินดา เช่น แอแรนดา และ มอคคารา แม้ว่านิสัยที่เคยอยู่กลางแจ้งได้ดีจะลดลงไปบ้าง แต่ก็ยังมีนิสัยปลูกให้ออกดอกง่ายในสภาพที่ปลูกรวมกันเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นโดยทั่วไปจะเจริญเติบโตและขยายพันธุ์แบบตัดยอด รวมทั้งแยกหน่อปลูกได้ดีด้วย

นับเป็นกล้วยไม้ตัดดอกที่ปลูกง่าย สำหรับผู้เริ่มต้นปลูกกล้วยไม้ โดยใช้ความรู้ไม่มากนักและใช้ต้นทุนต่ำ นอกจากนั้นยังเป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งไม่ซ้ำแบบกับการปลูกหวายตัดดอก ช่วยสร้างความหลากหลายภายในภาพรวม ซึ่งเป็นหลักสำคัญส่วนหนึ่งของการตลาด

สกุลไตรโคกลอททิส

(*Trichoglottis*)

*****

กล้วยไม้สกุลนี้จัดอยู่ในประเภทโมโนโทเดียมมีทรงต้นโปร่ง เช่นเดียวกับทรงต้นกล้วยไม้ในสกุล เรแนนเธอร่า และสกุลอะแรคนิด

ชนิดที่คนไทยผู้สนใจกล้วยไม้ทั่วไปรู้จักกันอย่างกว้างขวางได้แก่ ไตรโคกลอททิส ฟัสซิอาตา (*Trichoglottis fasciata*) ซึ่งนิยมเรียกกันว่า เสือโคร่ง บางคนอาจใช้ชื่อกล้วยไม้ชนิดนี้เป็นตัวแทนเรียกชื่อสกุลกล้วยไม้ชื่อว่า **สกุลเสือโคร่ง**

ฮอลทัม (HOLTUM) ได้จำแนกกล้วยไม้สกุลนี้ไว้ในหนังสือ ORCHIDS OF MALAYA ออกเป็น 7 ชนิด แต่จากประสบการณ์ของผู้เขียนพบว่ายังมีบางชนิดซึ่งพบในประเทศไทยช่วงหลังๆ จึงไม่ได้ปรากฏอยู่ในข้อมูลดังกล่าวแล้ว

กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลนี้ขนาดดอกแตกต่างกันสุดแล้วแต่ชนิด เมื่อดอกบานกลีบดอกเปิดเต็มที่ โดยปกติพื้นกลีบดอกมีสีเหลืองอมเขียว มีจุดหรือลายสีน้ำตาล สำหรับไตรโคกลอททิส ฟัสซิอาตา กลีบมีลายตามขวาง คงจะเกิดจากลักษณะดังกล่าวจึงมีผู้ขนานนามว่า เสือโคร่ง

กลีบดอกมีลักษณะหนาและแข็งแรง โคนกลีบนอกคู่ล่างเชื่อมติดกันกับฐานของเส้าเกสรซึ่งสั้นบางที่เชื่อมต่อไปถึงเดือยดอกด้วย โคนปากมีถุงหรือเดือย แผ่นปากหนาและมีขนเป็นหย่อม ภูเขาเหยียดตรง ส่วนโคนของปลายแผ่นปากแยกออกเป็นแฉก ข้างละแฉกและมีขน แผ่นปากอาจแยกเป็นสามแฉกหรือติดกันเป็นแผ่นเดียว ส่วนที่คล้ายลิ้นมีลักษณะบางมีขนสั้นๆ อยู่ในถุงใต้เส้าเกสร สองข้างปลายเส้าเกสรมีเขี้ยวแหลมข้างละเขี้ยว เกสรตัวผู้มี 2 คู่

ในสภาพธรรมชาติของประเทศไทย พบชนิดต่างๆ กระจายอยู่อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไตรโคกลอททิส ฟัสซิอาตา หรือ เสือโคร่ง พบกระจายอยู่ในธรรมชาติตั้งแต่ภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้

แถบภาคเหนือมักพบเกาะอยู่กับต้นไม้ประกอบกับมีทรงต้นสูง จึงพบขึ้นตามลำต้นของต้นไม้ซึ่งเริ่มจากช่วงกลางๆ ต้นขึ้นไป เข้าใจว่าน่าจะมีอายุมากจนกระทั่งส่วนที่อยู่ด้านล่างสิ้นสภาพไปแล้ว

ส่วนที่พบขึ้นอยู่ในภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดเพชรบุรีลงไป หลายแห่งขึ้นอยู่ตามพุ่มไม้ในป่าละเมาะ โดยโผล่ยอดขึ้นมารับแสงแดดอย่างเต็มที่ นิสัยของกล้วยไม้เสือโคร่งที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนคือ หากขึ้นอยู่กลางแดดต้นจะมีสภาพแข็งแรงมาก และให้ดอกดก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นกล้วยไม้ที่ให้ดอกในฤดูแล้ง ระหว่างเดือนมีนาคม - เมษายน

ในที่นี้ใคร่ขอกล่าวถึงกล้วยไม้เสือโคร่ง ซึ่งผู้สนใจเริ่มต้นปลูกกล้วยไม้ควรทราบแต่ก่อนกล้วยไม้ชนิดนี้แทบไม่มีผู้ใดสนใจ แม้แต่เพียงเอ่ยชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นิสัยคนไทยส่วนใหญ่ ไม่ค่อยเข้าใจเรื่องความหลากหลาย หากเน้นความสำคัญอย่างจำเพาะเจาะจงลงไปก็ของหายากมากกว่า

ความจริงแล้ว ถ้ามีรากฐานที่ให้ความสำคัญแก่ภาวะหลากหลาย กล้วยไม้ชนิดนี้ก็ น่าจะได้รับความสนใจ เช่นเดียวกับกล้วยไม้ชนิดอื่น ซึ่งไม่เหมือนกัน แทนที่จะเน้นความสำคัญโดยเลือกเป็นอย่างไร เท่านั้น ซึ่งสื่อแสดงให้เห็นถึงความคิดแบบ เลือกที่รักมักที่ชัง อันเป็นเหตุหนึ่งที่สร้างปัญหาให้แก่สังคม

สกุลอาแคมเป

(*Acampe*)

*****

เป็นกล้วยไม้สกุลหนึ่งซึ่งมีรูปทรงการเจริญเติบโตจัดอยู่ในประเภทโมโนโพเดียล ทรงต้นลำต้นแข็งแรง ใบค่อนข้างหนา กลีบดอกหนา คล้ายดอกกล้วยไม้ในสกุล แวนดอปซิส และสกุล ไตรโคกลอททิส บางชนิดมีทรงต้นค่อนข้างใหญ่ เช่น อาแคมเป ลองจีฟอเลีย (*Acampe longifolia*) หรือเอื้องดอกมะขาม บางชนิดทรงต้นมีขนาดเล็ก เช่น อาแคมเป พาฟิลโลซา (*Acampe papillosa*) ซึ่งเรียกกันว่า เอื้องตีนตุ๊กแก

ปกติรังไข่ของดอกกล้วยไม้ทั่วไปซึ่งอยู่ที่ก้านดอกก่อนถึงกำหนดดอกบานจะบิดกลับไม่เช่นนั้นแล้ว ปลายปากของแต่ละดอกจะชี้ขึ้นไปยังด้านบนแทนที่จะอยู่ด้านล่างดังเช่นที่พบเห็นในดอกกล้วยไม้ทั่วไป แต่สำหรับกล้วยไม้ในสกุลอาแคมเป รังไข่จะไม่บิด เราจึงพบว่า ปลายปากของดอกกล้วยไม้สกุลนี้ชี้ขึ้นไปรวมกันอยู่ตรงปลายก้านช่อ สิ่งนี้คือลักษณะหนึ่งของกล้วยไม้สกุลนี้ ถ้ามองจากด้านหน้าขณะดอกบานอยู่กับต้นอาจรู้สึกเสมือนกลับหัว

กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลนี้มีถิ่นกำเนิดกระจายตั้งแต่ประเทศพม่า ประเทศจีนตอนใต้ ประเทศไทย ลงไปถึงแหลมมลายู สำหรับประเทศไทย เริ่มจากภาคเหนือ ลงไปถึงภาคใต้ รวมทั้งภาคตะวันออกและตะวันตก นอกจากนั้นยังสันนิษฐานว่าน่าจะมียุ่ทั่วไปในเขตร้อนของดินแดนแถบนี้

ที่รู้จักคุ้นเคยกันค่อนข้างแพร่หลาย มีอย่างน้อย 4 ชนิด ชนิดที่มีทรงต้นใหญ่ที่สุด และมีเรื่องราวปรากฏอยู่ในประวัติการศึกษาด้านพฤกษศาสตร์ ได้แก่ อาแคมเป ลองจีฟอเลีย (*Acampe longifolia*) ซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกจัดไว้ในสกุลแวนดา เรียกว่า แวนดา ลองจีฟอเลีย (*Vanda longifolia*) ต่อมาจึงเปลี่ยนมาอยู่ในสกุล แซคโคลาเบียม เรียกว่า แซคโคลาเบียม ลองจีฟอเลีย (*Saccolabium longifolia*) หรือ อาแคมเป ปีนังเจียนา (*Acampe penangiana*)

นอกจากชนิดดังกล่าวแล้ว ยังมี อาแคมเป มัลติฟลอรัม (*Acampe multiflorum*) ซึ่งคนไทยเรียกว่า เอื้องตีนเต่า กับอีกชนิดหนึ่งคือ อาแคมเป พาฟิลโลซา (*Acampe papillosa*) เอื้องตีนตุ๊กแก รูปทรงต้นมีขนาดเล็ก แต่แข็งแรงลำต้นและมีนิสัยแตกหน่ง่าย และ อาแคมเป ออเครเซีย (*Acampe ochracea*) มีทรงต้นสูงโปร่งและใบยาวกว่า อาแคมเป พาฟิลโลซา

ในอดีตยังไม่พบผลงานการผสมพันธุ์จากการใช้กล้วยไม้ในสกุลนี้ แต่ผู้เขียนรู้สึกว่ ลักษณะธรรมชาติอย่างรวมๆของกล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลนี้ ถ้านำมาปลูกอย่างจริงจัง ตัวของพันธุ์ไม้เองก็มีความสวยงามน่าชมอยู่แล้วซึ่งน่าจะช่วยให้เกิดความภูมิใจแก่ผู้เป็นเจ้าของ ที่ให้ความรักและการเอาใจใส่จากใจจริง แทนการเอาความสวยงามไปฝากไว้กับลูกผสม

จากประสบการณ์ชีวิตของผู้เขียนเท่าที่ได้ถือปฏิบัติมาแล้วตลอดชีวิต ทำให้รู้สึกว่ สิ่งใดที่คนส่วนใหญ่มองอย่างดูถูก ถ้านำมาพัฒนาให้บังเกิดผลสำเร็จ ย่อมได้รับ ประโยชน์

สกุลแอสโคเซ็นตรัม

(*Ascocentrum*)

*****

ในบรรดากกล้วยไม้สกุลต่างๆซึ่งทรงต้นและหลักการเจริญเติบโตแบบโมโนโพเดียลเช่นเดียวกันกับสกุลแวนดา จากผลการพัฒนาพันธุ์กล้วยไม้ในประเภทนี้เราพบว่า กล้วยไม้สกุลแอสโคเซ็นตรัม ซึ่งคนไทยนิยมเรียกกันว่า **สกุลเข็ม** ได้เข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับสายเลือดแทรกอยู่ภายในลูกผสมเป็นส่วนใหญ่

จากความรู้สึกของคนในวงการกล้วยไม้ไทย ที่เรียกกล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลนี้โดยใช้คำว่า **เข็ม** นำหน้าเช่น **เข็มแสด เข็มแดง และ เข็มม่วง** น่าจะสืบเนื่องมาจากการที่มีดอกเล็กแต่ให้ดอกช่อละหลายดอก คล้ายดอกเข็ม (*Ixora*) ซึ่งเป็นต้นไม้พุ่มที่คนไทยรู้จักกันทั่วไป

กล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลนี้ซึ่งเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมกันมาแล้วอย่างกว้างขวาง ได้แก่ **แอสโคเซ็นตรัม เคอร์วีฟอเลียม (*Ascocentrum curvifolium*)** ซึ่งคนไทยเรียกกันว่า **เข็มแดง** กล้วยไม้ชนิดนี้มีแหล่งกำเนิดอยู่ในตอนเหนือของภาคตะวันตก คือจังหวัดกาญจนบุรีติดต่อกับตอนใต้ของจังหวัดตาก และครอบคลุมถึงพื้นที่ส่วนหนึ่งในเขตประเทศพม่า กล้วยไม้ชนิดนี้มีฤดูดอกบานในช่วงเดือนเมษายนซึ่งเป็นฤดูแล้ง หลังจากผ่านอากาศเย็นมาแล้วระยะหนึ่ง

ระหว่างช่วงเริ่มแรกของการผสมกล้วยไม้ข้ามสกุลในประเภทนี้ซึ่งเริ่มขึ้นในฮาวายก่อน เข็มแดงได้เข้าไปมีบทบาทร่วมกับแวนดาลูกผสมในประเภทไบแบนอย่างสำคัญ และได้รับการยอมรับด้วยความสนใจจากผู้นิยมปลูกกล้วยไม้ประเภทนี้อย่างกว้างขวางขณะที่โอกาสในการผลิตแวนดาลูกผสมในสกุลเดียวกันกำลังทำให้ผู้สนใจรู้สึกอึดอัด

สิ่งดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า กล้วยไม้สกุลแอสโคเซ็นตรัม มีส่วนอย่างสำคัญในการช่วยให้สีกล้วยไม้ลูกผสมสายนี้มีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นความสำคัญที่ลักษณะสีสดใส่สดุดุดตามาก

อย่างไรก็ตามกล้วยไม้เข็มแดงมีนิสัยให้ดอกยากในสภาพพื้นที่ใกล้ระดับน้ำทะเล เช่นกรุงเทพฯ และสภาพที่อยู่ในระดับเส้นรุ้งขนานแถบเดียวกันลงไปจนถึงเส้นศูนย์สูตรของโลก เนื่องจากปัจจัยกระตุ้นการออกดอกของเข็มแดงคือสิ่งต่างๆซึ่งอยู่ในกระบวนการสภาพแวดล้อม ที่มีช่วงความยาวของแสงสว่างในแต่ละฤดูกาลรวมทั้งอุณหภูมิเวลากลางคืนและ

ความชุ่มชื้นในอากาศแตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่หลังจากทำเป็นลูกผสมแล้วกลับได้กล้วยไม้ที่ปลูกง่ายเจริญเติบโตดีและให้ดอกง่าย รวมทั้งมีสีสันสดใสสะดุดตามากกว่าแวนดาแท้ๆ

หลังจากกล้วยไม้ลูกผสมที่ได้จากการใช้เข็มแดงเป็นพ่อพันธุ์ ได้ปรากฏออกมาสู่ความนิยมกว้างขวางมากขึ้น ผู้เขียนสังเกตเห็นว่าคนในวงการกล้วยไม้พยายามนำเข็มแดงมาสร้างลูกผสม เน้นอยู่แต่เพียงสายนี้สายเดียวนับเป็นอีกส่วนหนึ่งของบทเรียนที่ทำให้ผู้เขียนพบความจริงว่าคนไทยส่วนใหญ่ยังติดรูปแบบมากๆ ทำให้ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์แนวทางใหม่ๆ ตนจึงได้คิดส่งเสริมให้นำ **แอสโคเซ็นตรัม มินิอาตัม (Ascocentrum miniatum)** หรือที่คนไทยนิยมเรียกกันว่า **เข็มแสด** มาใช้ผสมกับแวนดาไบแบน เพื่อสร้างแนวทางขึ้นมาใหม่บนพื้นฐานของสี

โดยการเริ่มต้นปฏิบัติให้คนทั่วไปเห็นได้เองจากการใช้ **แวนดา แซนเดอเรียนา (Vanda sanderiana)** เป็นต้นแม่ และใช้ **แอสโคเซ็นตรัม มินิอาตัม (Ascocentrum miniatum)** เป็นพ่อพันธุ์ ได้ลูกผสมซึ่งจดทะเบียนตั้งชื่อว่า **แอสโคเซ็นดา สาคริก (Ascocenda Sagarik)** เมื่อปีพ.ศ. 2509

นับเป็นกล้วยไม้ลูกผสมสายนี้ที่มีเป้าหมายของการใช้ฟอร์มดอกแบบฝั่งผายเป็นพื้นฐานและสีเหลืองหรือสีแสดเป็นจุดเด่นแบบใหม่เป็นครั้งแรก และนำออกแสดงในที่ต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความจริงจากการปฏิบัติ หลังจากนั้นจึงมีผู้สนใจใช้เข็มแสดผสมข้ามกับกล้วยไม้สกุลแวนดาและสกุลอื่นๆ ในประเภทเดียวกันกว้างขวางมากขึ้น

จากนิสัยการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติซึ่งเข็มแสดมีกว้างขวางกว่าเข็มแดงมาก เราจึงพบความจริงว่าเข็มแสดสามารถนำมาปลูกและให้ดอกได้ดีในที่ต่างๆ มากกว่าเข็มแดง

แอสโคเซ็นตรัม มินิอาตัม หรือเข็มแสดมีนิสัยไม่ชอบน้ำมาก แม้มีฝนตกหรืออยู่ในความดูแลรดน้ำโดยผู้ปลูกกล้วยไม้ ย่อมต้องการสภาพที่น้ำสามารถระเหยแห้งไปได้รวดเร็วพอสมควร กล้วยไม้ชนิดนี้มีช่วงดอกบานอยู่ในเดือนกุมภาพันธ์ก่อนเข็มแดงประมาณสองเดือน

แอสโคเซ็นตรัม แอมพูลาเซียม (Ascocentrum ampullaceum) ซึ่งคนไทยในวงการกล้วยไม้ไทยนิยมเรียกกันว่า **เข็มม่วง** เป็นอีกชนิดหนึ่งที่น่าสนใจทั้งในด้านความสวยงามของดอกและบทบาทในการผสมพันธุ์

กล้วยไม้ชนิดนี้มีแหล่งกำเนิดอยู่ในถิ่นเดียวกับกับ **แอสโคเซ็นตรัม เคอร์วีฟอเลียม** หรือเข็มแดง แต่อยู่ต่างระดับกันบางจุดโดยเหตุที่เข็มม่วงอยู่สูงกว่าเราจึงพบว่ากล้วยไม้ชนิดนี้มีนิสัยเหมาะสมกับสภาพอากาศเวลากลางคืนที่เย็นกว่า

ช่วงหลังๆ ได้มีรายงานปรากฏออกมาเป็นครั้งคราวว่ามีกล้วยไม้อีกหนึ่งชนิดหนึ่งซึ่งถูกจัดไว้ในสกุลแอสโคเซนตรัม ให้ชื่อชนิดว่า **แอสโคเซนตรัม เฮ็นเดอโซเนียนัม (Ascocentrum hendersonianum)** กลีบดอกสีชมพูอมม่วง ปากมีสีขาว เดือยของปากมีลักษณะเป็นตุกลมคล้ายเข็มม่วง มีแหล่งกำเนิดอยู่ในหมู่เกาะบอร์เนียว

มีข้อสังเกตที่น่าคิดอย่างน้อยสองประการ ประการแรกคือแหล่งกำเนิดซึ่งแตกต่างไปจากสามชนิดที่มีพื้นฐานสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ประการที่สองผู้เขียนได้พิจารณาธรรมชาติของทรงต้น ทำให้รู้สึกว่าจะแตกต่างไปจากสามชนิดแรก กล่าวคือมีข้อปล้องห่างกว่า แทนที่จะแน่นหนา

ในช่วงหลังๆ จึงพบว่า มีผู้ตั้งชื่อสกุลและชนิดใหม่ว่า **โดยาเคีย เฮ็นเดอโซเนียนา (Dyakia hendersoniana)**

จุดประกายความคิดจากกล้วยไม้สกุลนี้

กล้วยไม้เข็มม่วงได้เข้ามามีบทบาทในการผสมพันธุ์ข้ามสกุลกับกล้วยไม้สกุลอื่นๆ ในประเภทแวนดามากขึ้น ยังจำได้ดีจนถึงบัดนี้ว่าระหว่างช่วงที่ผู้เขียนเดินทางเยี่ยมเยียนวงการกล้วยไม้ตามสมาคมกล้วยไม้ต่างๆ ในมลรัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ.2509 ได้ถูกจัดให้ไปเยี่ยมบ้านผู้สนใจปลูกกล้วยไม้รายหนึ่ง

ตนได้พบกล้วยไม้ลูกผสมระหว่าง **เอื้องเขาแกะ** กับ **เข็มม่วง** กำลังมีดอกสวยงามมากอยู่ในสวนจึงได้สอบถามว่าได้กล้วยไม้ต้นนี้มาจากไหน ในที่สุดก็ได้ทราบว่าจากแหล่งผลิตซึ่งอยู่ในฮาวาย สิ่งที่น่าสนใจให้ฟังนับเป็นส่วนหนึ่งซึ่งจุดประกายความคิดผู้เขียนอย่างสำคัญ

การนำประเด็นนี้มาเล่าให้ฟังคงจะช่วยให้ผู้ที่สนใจคิด เพื่อค้นหาความจริง รู้ได้เองว่าผู้เขียนคิดอย่างไร และหลังจากเดินทางกลับเมืองไทยแล้วเริ่มทำอะไรต่อมา ?

กว่าจะมาถึงช่วงซึ่งวงการกล้วยไม้ไทยได้เข้าไปครองตลาดโลกในด้านกล้วยไม้ลูกผสมประเภทแวนดา แต่สิ่งใดก็ตามที่ยึดติดอยู่กับตัวบุคคลเพราะขาดการสืบทอด วันหนึ่งช่างหน้ายอมนสูญเสียไปในที่สุด ซึ่งมาถึงช่วงนี้เราก็เริ่มมองเห็นภาพชัดเจนมากขึ้นแล้ว

ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งขออนุญาตนำมาเล่าให้ชนรุ่นหลังที่ยังคงมีรากฐานจริงหลงเหลืออยู่ ได้รับทราบกันไว้เพื่อใช้เป็นแง่คิดคือช่วงที่การผสมกล้วยไม้ข้ามสกุลระหว่างแวนดา กับ **แอสโคเซนตรัม** กำลังได้รับความนิยมนิยมสูงมาก ผู้เขียนเริ่มคิดถึงประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่ง ซึ่งรวมเอาสองปัญหาหลักๆ เข้าไว้ด้วยกัน

ประการแรกเราเห็นแต่ภาพการใช้แอสโคเซ็นตรัมผสมข้ามกับกล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลแวนดา ซึ่งยิ่งผสมไกลจากพื้นฐานออกไปมากขึ้น ชนิดที่อาจกล่าวได้ว่า **หวนกลับได้ยาก** ซึ่งแน่นอนที่สุดถ้าปล่อยไปอย่างนั้นวันหนึ่งก็คงถึงจุดจบ

จึงเกิดคำถามขึ้นในใจว่า เหตุใดเราจึงลืมิใช้กล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลเดียวกันผสมข้ามชนิดกันบ้าง นอกจากนั้นยังมีคำถามลึกลงไปอีกระดับหนึ่งว่า เราน่าจะมีการผสมข้าม **ต้น (clone)** หรือสายพันธุ์ภายในชนิดเดียวกันด้วยหรือไม่

ภาพรวมจากสิ่งที่พบเห็นทั้งหมดได้สารภาพความจริงให้รู้ว่าคนไทยส่วนใหญ่มองออกจากตัวเองไปยึดติดอยู่กับสิ่งซึ่งเป็นปลายเหตุ ทำให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นจากผลการปฏิบัติแทบทุกเรื่อง

ตนได้ถือหลักสัจธรรมที่ว่า **ใครไม่ทำเราทำ** จึงคิดนำกล้วยไม้เข้มแดงมาผสมกัน โดยคัดต้นที่มีลักษณะดอกเป็นที่นิยมกันในทัศนะทางพืชสวนมาผสมเกสรกัน

อีกปัญหาหนึ่งซึ่งเกิดจากความรู้สึกที่แฝงอยู่ในงานชิ้นนี้ด้วยก็คือการที่เข้มแดงก็ตีเข้มแสดก็ตีออกดอกเป็นฤดูทำให้เกิดปัญหาในการใช้เกสร เพื่อนำไปผสมกับกล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลอื่น ดังนั้นถ้าผสมข้ามชนิดภายในสกุลเดียวกันได้ ลักษณะทางพันธุศาสตร์ภายในลูกผสมที่เกิดมาย่อมมีเลือดสองชนิดปนอยู่ในนั้น

โดยเหตุที่ตนคิดว่า การทำลูกผสมอาจมีผลช่วยให้ออกดอกไม่เป็นฤดูก็ได้ จึงสามารถใช้เกสรตัวผู้สดๆ ผสมต่อไปได้เลยโดยไม่ต้องนำไปเข้าระบบการเก็บรักษาโดยใช้เทคโนโลยี

แม้ว่าภายในสายเลือดกล้วยไม้ลูกผสมจะมีเลือดกล้วยไม้สองชนิดปนกันอยู่ ถ้าไม่ต้องการแต่เพียงชื่อ หากเน้นความสำคัญที่รูปลักษณะใหม่ๆ ตามกฎธรรมชาติของการผสมพันธุ์ เราน่าจะนำมาคัดเลือกเอาได้ตามรสนิยมของแต่ละคน

ซึ่งเรื่องนี้ น่าจะถือเป็นตัวอย่างของแนวคิดจากรากฐานจิตใจที่อิสระเปิดกว้าง อันถือเป็นส่วนหนึ่งช่วยให้วงการกล้วยไม้ไทยก้าวหน้ามาได้ และยังขยายขอบข่ายออกไปทั่วโลกด้วย

จากประเด็นดังกล่าวจึงได้กระตุ้นความคิดผู้เขียนให้เริ่มต้นปฏิบัติจากการใช้เข้มแสดผสมกับเข้มแดง โดยใช้เข้มแสดซึ่งออกดอกในช่วงเดือนกุมภาพันธ์เป็นพ่อพันธุ์ เนื่องจากเก็บเกสรตัวผู้ไว้ไม่เกินสองเดือนก็นำมาใช้ผสมได้ ส่วนเข้มแดงออกดอกในช่วงเดือนเมษายน จึงถูกใช้เป็นแม่พันธุ์ไปโดยปริยาย

สิ่งที่กล่าวมาแล้วนี้เอง เป็นต้นเหตุทำให้เกิดกล้วยไม้ลูกผสมชื่อ **แอสโคเซ็นตรัม** **สาคริกโกลด์ (Ascocentrum Sagarik Gold)** ปราบกฏว่าเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางใน

ต่างประเทศ ซึ่งมีสภาพธรรมชาติคล้ายคลึงกันกับประเทศไทย เช่นในมลรัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ตาม จากการนำกล้วยไม้เข็มแสดและเข็มแดงมาผสมกันครั้งนั้น ทำให้พบข้อจำกัดที่กำหนดให้ต้องใช้ชนิดนั้นเป็นพ่อพันธุ์ ชนิดนี้เป็นแม่พันธุ์จึงมีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดความคิดที่จะทำงานค้นคว้า เพื่อเก็บเกสรตัวผู้ของกล้วยไม้ข้ามปี โดยใช้สิ่งซึ่งมีอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน ดังจะพบได้จากหนังสือกล้วยไม้เล่มใหญ่ที่กล่าวถึงการเก็บเกสรตัวผู้ของกล้วยไม้ โดยใช้หลอดบรรจุยาฉีดซึ่งมีจำหน่ายอยู่ตามท้องตลาด โดยที่หลอดเหล่านี้ได้รับการนำมาเชื่อไว้แล้ว

นอกจากนี้งานค้นคว้าวิจัยเรื่องการเพาะเมล็ดกล้วยไม้จากฝักอ่อนซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเริ่มขึ้นภายในบ้านผู้เขียนเป็นครั้งแรกก่อนช่วงปี พ.ศ. 2509 ซึ่งมีการจัดงานประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ 5 ที่เมืองลอสปีซ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ผู้เขียนก็เริ่มต้นจากการใช้ฝักแอลโคเซ็นตรัม มินิอาตัม หรือเข็มแสด ซึ่งมีอายุประมาณ 4 เดือน เป็นตัวอย่างทดลอง ในขณะที่รู้ดีว่าถ้าปล่อยให้ฝักสุกก็คงต้องใช้เวลา 1 ปีหรือกว่านั้น ก่อนที่จะนำมาให้นิสิตพืชสวนทำวิทยานิพนธ์เพื่อความสมบูรณ์ของปริญญา และนำความรู้ ออกส่งเสริมให้ผู้สนใจนำไปใช้ประโยชน์ จนกระทั่งเป็นส่วนหนึ่งซึ่งแฝงอยู่ในกระบวนการผลิตกล้วยไม้เป็นเศรษฐกิจในปัจจุบัน

อนึ่ง ในด้านการผสมข้ามสายพันธุ์ภายในชนิดเดียวกัน ซึ่งคงมีใช่เป็นแต่เพียงการหาช่องทางผสมสร้างความหลากหลาย เพื่อให้คนซึ่งมีรสนิยมแตกต่างกันสามารถเลือกซื้อได้ แต่อย่าหวังว่าน่าจะเป็นส่วนหนึ่งซึ่งช่วยลดการเก็บจากป่า นอกจากนั้นยังหวังว่าการเพาะเมล็ดและเลี้ยงดูให้เติบโตขึ้นภายในบ้านในสวนน่าจะช่วยปรับนิสัยให้ปลูกง่ายให้ดอกง่ายยิ่งขึ้น

ในช่วงใกล้ๆกันจึงคิดเข็มแดงสองต้นซึ่งได้มาจากเขตจังหวัดตาก นำมาแลกเปลี่ยนตัวผู้ผสมกัน ในที่สุดก็ได้ลูกกล้วยไม้เผยแพร่ออกไปแทบทั่วโลก แต่ตนได้ให้ความสนใจติดตามหาข้อมูลนำมาวิเคราะห์ค้นหาความจริง

ลูกกล้วยไม้เข็มแดงชุดนี้ มีทั้งคนไทยและต่างประเทศได้ไปปลูกไปออกดอกที่สวนกล้วยไม้ในมลรัฐควีนสแลนด์ ออสเตรเลีย เป็นที่น่าพอใจกันมาก หลังจากนั้นมาอีกช่วงหนึ่ง ผู้เขียนได้รับเชิญไปเมืองดาร์วิน ซึ่งอยู่ตอนเหนือของออสเตรเลีย ก็ยังได้ยินคนที่นี่นพุดถึงเรื่องนี้

สำหรับคนไทย เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530 มีผู้นำกล้วยไม้เข็มแดงซึ่งปลูกเลี้ยงมาจากลูกกล้วยไม้ชุดนั้นมามอบให้ ในขณะที่คนในวงการกล้วยไม้ไทยไม่พุดถึงกันเลย ซึ่งแน่นอนที่สุดสิ่งเหล่านี้ คงจะช่วยให้สรุปความจริงได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า สิ่งซึ่งเริ่มต้นไว้ให้แก่

คนไทยทั้งชาติ รวมทั้งลูกหลานเหลนซึ่งเป็นชนรุ่นหลังก็คงสูญสิ้นไปในที่สุด

ขั้นต่อไปก็คงจะเหลืออยู่เพียงสิ่งที่ถูกบันทึกไว้บนแผ่นกระดาษ ดังเช่นข้อมูลภาพถ่ายซึ่งพบได้จากหนังสือ Beautiful Thai Orchids (กล้วยไม้ไทยที่สวยงาม) ซึ่งเขียนจากของจริงระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2509 และเคยพูดฝากไว้ในขณะนั้นว่า ในอนาคตสิ่งเหล่านั้นก็คงจะเหลืออยู่แต่เพียงตัวอักษรกับภาพ ซึ่งปรากฏอยู่บนแผ่นกระดาษ

มาถึงช่วงนี้สิ่งที่เคยพูดไว้ก็เป็นความจริงทั้งหมด ช่วงสองข้างทางหลวงสาย หัวหิน - ปราณบุรี - ประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งในช่วงนั้นระหว่างฤดูร้อนมีกล้วยไม้ป่านานาชนิด ออกดอกบานสะพรั่ง บัดนี้กลายเป็นโรงงานสิ่งก่อสร้างและเรื่องอื่นๆซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ทั้งหมด

กล้วยไม้สกุลซึ่งคนไทยเรียกว่า เข็ม แม้จะเป็นสกุลเล็กๆแต่เข็มน่าจะหมายถึงสิ่งที่แหลมคมสามารถเจาะลงไปได้ลึก กล้วยไม้ชนิดต่างๆในสกุลนี้จึงมีส่วนจุดประกายความคิดผู้เขียนอย่างสำคัญ ทำให้หวนกลับไปมองเห็นสิ่งซึ่งตนได้เริ่มต้นปูพื้นฐานไว้เพื่อชนรุ่นหลัง ส่วนใครจะรับได้ไม่ได้ย่อมถือเป็นเรื่องของแต่ละคน โดยที่คิดว่าตนได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุดแล้ว

การปลูกกล้วยไม้ เลียนแบบธรรมชาติ

เพื่อนรักทุกคน
ฉันขอฝากแง่คิดไว้ ก่อน
ที่เธอจะเปิดหนังสือเล่มนี้
ว่าแนวคิดในการปลูก
กล้วยไม้เลียนแบบ
ธรรมชาติซึ่งกำลังจะอ่าน
จากเรื่องนี้ ถ้านำไป
ปฏิบัติด้วยตัวเองโดยไม่
คิดใช้เป็นเครื่องมือหา
ประโยชน์ใส่ตนเกินความ
ดีงามซึ่งควรจะมีอยู่ใน
รากฐานจิตใจของเธอแล้ว
ควรเป็นส่วนหนึ่งซึ่งช่วย
ให้อ่านความจริงได้ว่า
เธอเป็นผู้หนึ่งซึ่งให้ความ
รักและมีส่วนร่วมในการ
คุ้มครองธรรมชาติไว้เพื่อ
อนาคต ทั้งแก่ตัวเธอและ
ลูกหลานเหลน ซึ่งจะตาม
มาในอนาคต อย่างสำคัญ

■ ช้างแดง (*Rhynchosstylis gigantea* 'Sagarik')
ปลูกไว้บนต้นไม้เปิด

■ เข็มแสด (*Ascocentrum miniatum*) ปลูกไว้บนต้นไม้เปิด

การปลูกกล้วยไม้เลียนแบบธรรมชาติ

บทนำ

ก่อนอื่นใคร่ขออนุญาตทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า การปลูกกล้วยไม้เลียนแบบธรรมชาติ ต่างกับการปลูกกล้วยไม้โดยอาศัยหลักธรรมชาติ เนื่องจากประเด็นแรกเป็นการจัดรูปแบบบนพื้นฐานศิลปะจิตวิญญาณจากธรรมชาติ ส่วนประเด็นหลังถือเป็นหลักการซึ่งนำมาใช้ในการพิจารณาปลูกกล้วยไม้ทั่วไป

กล้วยไม้คือพันธุ์ไม้กลุ่มหนึ่ง ดังนั้นหลักการซึ่งจะนำมากล่าวคงใช้ได้กับพันธุ์ไม้ทุกชนิด จึงขออนุญาตกล่าวถึงเรื่องราวของต้นไม้อย่างเป็นกลางๆ ว่า เป็นสิ่งมีชีวิตและมีความเป็นมาบนพื้นฐานสิ่งแวดล้อมธรรมชาติสืบทอดกันมาช้านาน ดังนั้นท่ามกลางความแตกต่างหลายหลากของสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะต้นไม้ชนิดใดมีแหล่งกำเนิดอยู่ในถิ่นไหนย่อมหมายความว่า ต้นไม้ชนิดนั้นมีนิสัยเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของถิ่นนั้น

อนึ่ง พันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในบริเวณบ้าน แม้ในเมืองและสวน ล้วนสืบเนื่องมาจากการที่มนุษย์ไปนำมาจากแหล่งกำเนิดในธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อนำไปปลูกที่ไหนก่อนอื่นคงต้องพิจารณาว่า ณ ที่นั้นมีสภาพแวดล้อมคล้ายคลึงกันกับธรรมชาติของแหล่งกำเนิดหรือไม่ จึงต้องศึกษาค้นหาความจริงถึงนิสัยของพันธุ์ไม้ซึ่งคิดนำมาปลูก เพื่อใช้เป็นพื้นฐานความรู้สำหรับกำหนดการปฏิบัติและการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมก่อนอื่น

ประการหนึ่ง เราควรมองสภาพแวดล้อมของโลกอย่างรวมๆ โดยถือความจริงว่า แถบเส้นศูนย์สูตรซึ่งเป็นเขตร้อนมีความชุ่มชื้นสูง อีกทั้งในแต่ละรอบปีมีช่วงแสงสว่างยาวนานและมีความเข้มแสงสูง จึงมีพันธุ์ไม้มากชนิดและมีปริมาณหนาแน่นกว่าเขตอบอุ่น ยิ่งใกล้ขั้วโลกมากก็ยิ่งมีน้อยลง และที่มีอยู่ก็มีนิสัยสอดคล้องกันกับฤดูกาลของถิ่นนั้นๆ ซึ่งแต่ละฤดูมีความแตกต่างเด่นชัดยิ่งขึ้น

ดังนั้นการนำต้นไม้มาปลูก หากปลูกในเรือนต้นไม้ หลักสำคัญในการสร้างเรือนก็เพื่อมุ่งหวังปรับแต่งสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่ปลูกให้สอดคล้องกันกับนิสัยและความต้องการอันเป็นธรรมชาติของต้นไม้ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรง

ทั้งนี้และทั้งนั้นเราจึงพบว่า จากเขตอบอุ่นไปจนถึงเขตนาวสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ บังคับให้ต้องปลูกกล้วยไม้ในเรือนกระจก ยิ่งอยู่ท่ามกลางสภาพอากาศที่เย็นจัด ยิ่งจำเป็นต้องมีเครื่องกลทำความอุ่นและความชื้นเข้ามาเสริมให้ด้วย กับอีกด้านหนึ่งก็พบกับความจริง

ว่า มีการนิยมเอาพันธุ์ไม้จากเขตร้อนและกึ่งร้อนไปปลูกและใช้ประโยชน์กันอย่างแพร่หลาย แม้ในสวนพฤกษศาสตร์ซึ่งเป็นศูนย์รวบรวมพันธุ์ไม้เพื่อใช้ในการค้นคว้าวิจัย และส่งเสริมการศึกษาตามแบบฉบับของวัฒนธรรมในเขตอบอุ่น ซึ่งเน้นการรวบรวมพันธุ์ไม้จากเขตร้อนและกึ่งร้อนด้วย

จากภาพสะท้อนดังกล่าว หากหวนกลับมาพิจารณาสภาพแวดล้อมธรรมชาติในแถบร้อนและกึ่งร้อนเอง ทำให้รู้สึกว่ามีโอกาสปลูกต้นไม้เลียนแบบธรรมชาติได้อย่างกว้างขวาง เนื่องจากมีความพร้อมทั้งในด้านความหลากหลายของพันธุ์ไม้ และมีสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่สอดคล้องกันมาก

บนพื้นฐานรสนิยมอันหลากหลายของมนุษย์ ประกอบกับความแตกต่างของวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ หลายคนนิยมปลูกกล้วยไม้ในโรงเรือนภายใต้การจัดการอย่างเด่นชัด แม้มีบางชนิดสามารถปลูกกลางแจ้งได้ ก็มีการนำมาปลูกจัดไว้อย่างเป็นระเบียบ ซึ่งรูปแบบการปลูกลักษณะดังกล่าว มีช่องทางที่จะนำไปสู่การค้าหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แม้เริ่มต้นจากจุดเล็กๆ

อย่างไรก็ตาม อาจมีบางคนประสงค์ที่จะนำกล้วยไม้มาปลูกเลียนแบบธรรมชาติเพื่อหวังสร้างบรรยากาศในบริเวณบ้านและสวนให้มีชีวิตชีวา หรือแม้ในสวนซึ่งอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการแก่ผู้สนใจเข้าชม เสมือนกล้วยไม้ขึ้นอยู่ในธรรมชาติ

กล้วยไม้เป็นพืชวงษ์ใหญ่ อีกทั้งมีขอบข่ายของลักษณะและธรรมชาติของนิสัยแตกต่างกันอย่างกว้างขวาง แต่จากเหตุผลที่กล่าวแล้วว่า ในเขตร้อนและกึ่งร้อนมีมากทั้งชนิดและปริมาณ อีกทั้งมีความเหมาะสมกับสภาพธรรมชาติซึ่งเป็นพื้นฐานกว้างขวางกว่า ดังจะพบว่ามีทั้งชนิดที่ขึ้นอยู่บนพื้นดิน ตามซอกหิน และบนต้นไม้ บางชนิดก็พบในที่โล่งแจ้งและบางชนิดก็ขึ้นอยู่ภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ แต่ในพื้นที่ซึ่งใกล้เขตหนาวยิ่งขึ้นเราจะไม่พบกล้วยไม้ขึ้นบนต้นไม้ ส่วนชนิดที่พบขึ้นบนพื้นดินก็จะมีหัวเพื่อใช้เก็บสะสมอาหารและมีการพักตัวอยู่ใต้พื้นผิวดินซึ่งปกคลุมด้วยหิมะ สำหรับในเขตร้อนและกึ่งร้อนก็มีกล้วยไม้ดินลักษณะดังกล่าวรวมอยู่ด้วยแต่จะพักตัวในช่วงฤดูแล้ง

ดังนั้น ในสภาพแวดล้อมเขตร้อนเช่นประเทศไทย หากมีผู้สนใจปลูกกล้วยไม้เลียนแบบธรรมชาติเพื่อหวังสร้างบรรยากาศในบริเวณบ้านสำหรับตนและครอบครัว หรือทำสวนให้บริการแก่ผู้มาเยี่ยมชมเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ยิ่งเจ้าของเป็นผู้คิดออกแบบและลงมือปฏิบัติเองด้วยย่อมได้รับสิ่งอันทรงคุณค่าแก่จิตใจอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งถือเป็นสิ่งถ่ายทอดนิสัยที่ดั่งงามสู่ชนรุ่นลูกหลาน สำหรับในโรงเรียนถ้าครูมีการแสดงออกในลักษณะเป็นผู้นำปฏิบัติท่ามกลางบรรดาศิษย์ โดยไม่นำเอาเงื่อนไขในด้านรูปวัตถุเข้าไปแอบแฝง ควรถือเป็นสิ่งมีส่วนในการปูพื้นฐานด้านจริยธรรมอย่างสำคัญ

จากการศึกษาบนพื้นฐานธรรมชาติเท่าที่ชีวิตผู้เขียนได้ผ่านมาแล้วทั้งในด้านกว้าง และหยั่งรากลงลึกซึ่งพอสมควรทำให้เห็นว่า การนำกล้วยไม้มาปลูกเลียนแบบธรรมชาติ ควรมีการพิจารณาศึกษาพันธุ์ไม้อื่นซึ่งน่าจะได้รับการวางแผนเพื่อหวังพึ่งพาซึ่งกันและกัน ร่วมไปด้วย หากเป็นกล้วยไม้ที่ขึ้นอยู่บนต้นไม้คงต้องพิจารณาคุณสมบัติของต้นไม้ซึ่งมีความเหมาะสมกับกล้วยไม้แต่ละชนิด และถ้าเป็นกล้วยไม้ที่ขึ้นบนพื้นดินอาจต้องอาศัยร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ ที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตของกล้วยไม้ในแต่ละฤดูกาล

อนึ่ง บนพื้นฐานความลึกซึ่งในด้านที่ให้ประโยชน์แก่การศึกษา เราน่าจะจำแนกกล้วยไม้ออกเป็นสองพวกคือ กล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติหรืออาจเรียกกันว่ากล้วยไม้ป่า ถือเป็นสิ่งที่ให้การศึกษาอย่างลึกซึ้งถึงรากฐานคน แม้ส่วนใหญ่ให้ดอกเพียงปีละครั้ง ย่อมมีผลเตือนสติคนผู้สัมผัสให้นึกถึงแต่ละรอบของชีวิตตนเอง อีกทั้งรากฐานของกล้วยไม้ในพวกนี้ หมายถึงธรรมชาติจึงมีความหมายอย่างลึกซึ้ง หากมองจากอีกด้านหนึ่งน่าจะพบว่า บุคคลผู้ซึ่งในคุณค่าความสำคัญของกล้วยไม้พวกนี้ถือว่าเป็นผู้มีรากฐานการเรียนรู้ลึกซึ้งมาก

กับอีกพวกหนึ่งคือกล้วยไม้พันธุ์ผสม ขึ้นอยู่กับความประสงค์ในการนำใช้ประโยชน์ ซึ่งแม้อาจรู้สึกว่ามีสีสวยงามสะดุดตาเป็นพิเศษและในแต่ละปีอาจให้ดอกอย่างกว้างขวาง แต่เมื่อเป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ย่อมได้รับความนิยมนตามยุคสมัยและขาดความลึกซึ้ง จึงมักนำมาปลูกประดับสถานที่เพื่อหวังความสวยงามด้านเดียวเท่านั้น ดังนั้นในบ้านในสวนส่วนตัวมักเน้นนำพันธุ์ธรรมชาติมาปลูก หากเป็นการจัดสวนเพื่อหวังบริการสาธารณชนให้มาเที่ยว ขอแนะนำว่าควรมีทั้งสองพวก แต่น่าจะแยกกันไว้เป็นส่วนๆ เพื่อความเด่นชัดในด้านการให้ประโยชน์ ซึ่งจะวางพวกไหนลงตรงจุดไหนคงขึ้นอยู่กับศิลปะในการแต่งสวนของแต่ละแห่ง

สภาพแวดล้อมทั่วไป

โดยทั่วไปแล้ว กล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เช่นเดียวกับกับพันธุ์ไม้ที่มีใบสีเขียวชนิดอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความต้องการแสงสว่างซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการปรุงอาหารเพื่อสนองการเจริญเติบโตของทุกส่วนและการผลิตดอก แม้การนำกล้วยไม้ซึ่งมีธรรมชาติขึ้นอยู่บนต้นไม้ไปปลูกกับกิ่งไม้แต่ละจุด ย่อมต้องนึกถึงว่า ณ จุดนั้นกล้วยไม้จะได้รับแสงพอเพียงหรือไม่

ผู้ขาดประสบการณ์หลายคนมักมีแนวโน้มนำกล้วยไม้ไปปลูกตามจุดที่ร่มมาก แต่ถ้าเข้าใจว่าการที่กล้วยไม้ขึ้นอยู่ภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ หาใช่เพียงอาศัยร่มไม้เท่านั้น

เพียงใช้ความร่มเย็นและความชื้นจากโอของต้นไม้ซึ่งมีหลายต้นร่วมกันอยู่เป็นกลุ่ม หากศึกษาให้ลึกซึ้งจากการเดินป่าจะพบว่า กล้วยไม้เลือกขึ้นอยู่ตามจุดซึ่งแม้จะได้รับแสงรำไร แต่ก็มีแสงแดดส่องถึงตลอดทั้งวัน ส่วนในป่าที่บเราแทบไม่พบกล้วยไม้อยู่ในสภาพธรรมชาติเช่นนั้น ยิ่งเมื่อถึงฤดูที่ต้นไม้ใหญ่ผลัดใบแทบหมด เรายังมองเห็นกล้วยไม้ได้ง่าย เพราะแทบจะยืนอยู่กลางแดด ซึ่งไม่น่าเชื่อสำหรับหลายคนที่ยังขาดประสบการณ์กับธรรมชาติ และกล้วยไม้พันธุ์ซึ่งพบขึ้นบนต้นไม้มักมีแนวโน้มออกดอกกระหว่างช่วงต้นถึงปลายฤดูนี้เป็นส่วนใหญ่

ส่วนกล้วยไม้จำพวกที่ขึ้นบนพื้นดิน หากพิจารณาที่นิสัยการออกดอกอาจจำแนกออกได้เป็นสองกลุ่ม แต่ทั้งสองกลุ่มก็มีนิสัยผลัดใบและพักตัวในช่วงที่ฤดูฝนผ่านไปแล้วเช่นกัน โดยที่กลุ่มหนึ่งเมื่อถึงช่วงก่อนเข้าฤดูฝนหรือหลังจากการพักตัวของหัวในพื้นดินพอเพียงแล้ว จะแทงหน่อขึ้นมาเหนือผิวพื้นซึ่งรับกับการที่ฝนมาพอดี ก็จะเจริญขึ้นเป็นต้นและใบ จนถึงช่วงให้ดอกในระหว่างกลางฤดูฝน เมื่อดอกโรยก็จะเหลือใบปรากฏอยู่อีกพักหนึ่งโดยที่หัวเก่ายุบตัวไปและมีหัวใหม่มาแทนที่ ในที่สุดส่วนซึ่งอยู่เหนือพื้นดินก็จะแห้งไปหมด รอจนถึงรอบต่อไปในแต่ละช่วงปีกล้วยไม้ในกลุ่มนี้มีตัวอย่างเช่น นางอ้ว นางกราย และ ท้าวคูลู เป็นต้น

อีกกลุ่มหนึ่ง มีนิสัยออกดอกในช่วงฤดูแล้งขณะที่ไม่มีใบ แต่ก็มีช่อดอกโผล่ขึ้นมาเหนือพื้นผิวดินก่อนที่หน่ออ่อนจะปรากฏขึ้นมาให้เห็นเพื่อรับฤดูฝนเช่นกล้วยไม้ในสกุลยูไลเพีย ซึ่งมีทั้งจำพวกที่หัวอยู่เหนือพื้นดินและฝังอยู่ใต้ผิวดิน แต่หัวของกล้วยไม้ในสกุลนี้มีลักษณะต่างไปจากหัวกล้วยไม้ในพวกแรก เนื่องจากสามารถมองเห็นข้อปล้องและตาซึ่งอยู่เหนือข้อได้ชัดเจนพอสมควร

จากภาพรวมๆ ของลักษณะธรรมชาติ และการให้ดอกของกล้วยไม้ดังได้กล่าวแล้ว น่าจะช่วยให้มองเห็นภาพได้ค่อนข้างชัดว่า การนำกล้วยไม้มาปลูกเลียนแบบธรรมชาติ และมีผลสนองความต้องการของผู้ปลูกได้ใกล้เคียงเป้าหมายที่สุด ย่อมขึ้นอยู่กับการที่ผู้วางแผนมีความรู้ในแง่มุมมองต่างๆ สมบูรณ์ครบถ้วนพอสมควร เพื่อใช้วางแผนได้อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติของพันธุ์ไม้และสอดคล้องกันกับความต้องการของผู้ใช้ประโยชน์ในแต่ละช่วงของปี

อนึ่ง ในส่วนการปลูกกล้วยไม้บนต้นไม้ สิ่งซึ่งพึงต้องให้ความสนใจยังมีประเด็นสำคัญต่อไปอีก นอกจากเลือกต้นไม้ซึ่งมีใบและพุ่มไม้หนาทึบแล้ว หากหลีกเลี่ยงไม่สมควรแต่งกิ่งให้โปร่ง หรือไม่ก็หลีกเลี่ยงการนำกล้วยไม้ไปปลูกในบริเวณที่ค่อนข้างร่ม หากเป็นต้นไม้ทรงสูง อาจเลี้ยงได้โดยปลูกในระดับต่ำเพื่อให้ได้รับแสงแดดเช้าและบ่าย หรือไม้ก็ควรเป็นต้นไม้ซึ่งไม่อยู่ในดงที่มีต้นไม้อื่นหนาทึบนักเพื่อหวังแสงกระจายมาจากรอบด้านก็ได้

ลักษณะและคุณสมบัติของเปลือกต้นไม้ที่คิดจะนำกล้วยไม้ไปปลูก เป็นอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งควรศึกษาอย่างรอบคอบ เปลือกต้นไม้ที่เหมาะสมควรมีผิวไม่ลื่นหรือเป็นมันทำให้รากยึดได้ยาก และเปลือกควรมีความแข็งแรงทนทานโดยไม่ผุหรือล่อนหลุดจากแก่นได้ง่าย อีกทั้งไม่ควรมีส่วนที่ปล่อยออกมาเป็นพิษแก่รากกล้วยไม้ด้วย แม้การเข้าป่าศึกษาธรรมชาติ เรายังพบเป็นครั้งคราวว่า กล้วยไม้บางชนิดเลือกขึ้นกับต้นไม้บางชนิด แม้อาจมีจุลินทรีย์บางกลุ่มที่อาศัยอยู่ตามผิวของเปลือกไม้และเป็นประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตของกล้วยไม้บางชนิด สำหรับชาวบ้านทั่วไปน่าจะศึกษาจากวิธีการแบบพื้นๆคือ ถ้าสนใจจริงย่อมเป็นคนช่างสังเกตเพราะต้นไม้ซึ่งนิยมปลูกตามบ้านคงไม่แตกต่างกันมากนักและอาจมีคนใช้ปลูกกล้วยไม้มาแล้ว ตามสวนซึ่งเปิดบริการให้คนเที่ยว

ฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับการปลูกกล้วยไม้

นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้การปลูกกล้วยไม้บนต้นไม้หรือแม้ที่พื้นดิน ประสบความสำเร็จ การนำเอากล้วยไม้ซึ่งโดยธรรมชาติขึ้นอยู่กับต้นไม้ไปปลูกบนต้นไม้และพบว่าไม่ยอมออกรากแต่กลับแสดงอาการทรมาน และลงได้ทรมานแล้วอาจฟื้นตัวยาก และอาจถึงตายในที่สุด หากไซ้หมายความว่ากล้วยไม้ชนิดนั้นไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติจึงปลูกไม่ได้เท่านั้น หากเป็นเพราะปลูกในฤดูที่ไม่เหมาะสมก็เป็นได้ เนื่องจากพบว่าหลายครั้งหลายหนที่ผู้ปลูกได้กล้วยไม้มาในช่วงที่ฤดูกาลไม่อำนวยให้แก่การเริ่มต้นเจริญงอกงาม ซึ่งตามธรรมชาติควรสอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงในรอบปี

ฤดูซึ่งกล้วยไม้แม้พันธุ์ไม้ทั่วไปเริ่มต้นเจริญงอกงามและตั้งตัวเร็วที่สุดได้แก่ช่วง หลังจากฤดูพัดตัวผ่านพ้นไปใหม่ๆ สำหรับประเทศไทยซึ่งห่างจากเส้นศูนย์สูตรระหว่าง 11 - 20 องศาเหนือ ฤดูปลูกที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่างเดือนมีนาคม - พฤษภาคม ซึ่งมีอุณหภูมิและความชื้นค่อนข้างสูงและช่วงแสงสว่างแต่ละวันยาวออกไปให้รู้สึกได้ค่อนข้างชัดเจน กล้วยไม้ป่าหากได้มาจากธรรมชาติอาจรู้สึกว่ายอยู่ในสภาพค่อนข้างเหี่ยวทำให้รู้สึกว่าไม่ค่อยน่าดูนัก เนื่องจากเพิ่งผ่านความแห้งแล้งและการพัดตัวมาใหม่ๆ แต่กลับเป็นสัญลักษณ์ที่ดีทันทีที่ปลูกเสร็จและรดน้ำให้ จะแตกรากสดๆออกมาเกาะผิวต้นไม้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังมีเวลาดังตัวและเจริญงอกงามต่อไปได้นานกว่าจะถึงช่วงปลายฤดูฝนข้างหน้า ซึ่งเป็นช่วงที่ความเจริญทุกส่วนจะเริ่มช้าลงไปเรื่อยๆเมื่อหมดฤดูฝนจึงพร้อมที่จะพัดตัวและผ่านฤดูแล้งไปได้อย่างปลอดภัย

การนำกล้วยไม้มาปลูกในช่วงระหว่างกลางถึงปลายฤดูฝน หากมองสภาพกล้วยไม้เป็นๆอาจรู้สึกที่น่าสนใจ เพราะกำลังเจริญเติบโตและใบกำลังมีสีเขียวจัด แต่แท้จริงแล้วกล้วยไม้ในสภาพดังกล่าวได้เจริญออกมาช่วงหนึ่งแล้ว เมื่อได้รับความกระทบกระเทือนจากการนำมาปลูกใหม่อาจมีปัญหาด้านตั้งต้นและไม่ยอมงอกรากออกมาก่อหรืออาจออกมาก็ไม่มากพอที่จะประคับประคองความต้องการของตน ถ้าเป็นกล้วยไม้ซึ่งใบมีลักษณะอวบน้ำมูกๆ เช่น ช้าง อาจเน่าตายทั้งต้นก็ได้ หากไม่ตายก็อาจพักตัวในขณะที่รากยังไม่เกาะเปลือกต้นไม้ ทำให้ทรุดโทรมหนักในช่วงผ่านฤดูพักตัวและอาจแห้งตายไปในที่สุด

การปลูกกล้วยไม้บนต้นไม้

ก่อนอื่นใคร่ขอชี้แจงว่า กล้วยไม้ที่ขึ้นอยู่บนต้นไม้ ไม่ใช่กาฝากซึ่งดูดน้ำและอาหารจากภายในต้นไม้ที่อาศัยเกาะ น้ำและอาหารซึ่งรากกล้วยไม้ได้รับมีผลจากความชื้นในอากาศและที่เปลือกนอกของต้นไม้ดูดซับเอาไว้ ส่วนอาหารธาตุ ก็ได้รับจากเปลือกนอกซึ่งตายแล้วสลายตัวทำให้ได้รับแร่ธาตุ รวมถึงเศษใบไม้ผุซึ่งร่วงหล่นลงมาค้างอยู่ตามคาบหลังจากได้รับน้ำฝนก็จะเกิดปฏิกิริยาสลายตัว เศษล้างอาหารธาตุลงมาให้แก่รากกล้วยไม้ด้วย ทั้งยังมีเชื้อรากลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในผิวรากซึ่งช่วยย่อยอาหารให้อีกทางหนึ่ง

การปลูกกล้วยไม้บนต้นไม้มีหลักการสำคัญขั้นแรกคือ ต้องพิจารณาให้กล้วยไม้ อยู่ในลักษณะที่เคยอยู่ตามธรรมชาติ เช่นกล้วยไม้บางชนิดห้อยหัวลง บางชนิดอยู่บนกิ่งไม้ที่ลาดเอียงและส่วนยอดของต้นกล้วยไม้ตั้งตรงขึ้นด้านบน

หากเป็นมาจากธรรมชาติโดยตรงและนำมาปลูก มีวิธีที่จะวินิจฉัยได้ว่าขณะอยู่ในป่าต้นขึ้นอยู่ในลักษณะอย่างไร โดยสิ่งแรกให้สังเกตดูว่าด้านบนของใบส่วนใหญ่หันไปสู่อากาศไหนย่อมหมายความว่าด้านบนนั้นคือด้านซึ่งหันสู่ด้านบนเนื่องจากเป็นด้านที่หันรับแสงจากดวงอาทิตย์ หลังจากนั้นจึงลองถือต้นกล้วยไม้ตามทิศทางดังกล่าว แล้วมองไปที่รากซึ่งสานกันเป็นแผ่นไม่ว่าเห็นได้ชัดเจนหรือไม่ อย่างน้อยก็พอบอกได้ถึงลักษณะและทิศทางของกิ่งไม้ที่กล้วยไม้นั้นเคยเกาะอยู่เดิมว่ามีลักษณะตั้งตรงหรือลาดเอียงแค่ไหน

หากมองไม่ชัดหรือมองไม่ออกว่าแต่เดิมต้นกล้วยไม้เคยอยู่ในลักษณะใด หรือหากเป็นกล้วยไม้ซึ่งเคยปลูกอยู่ในภาชนะไม่ว่าจะเป็นกระถางหรือสิ่งอื่นมาแล้ว สิ่งแรกซึ่งไม่ควรฝืนก็คือ ควรกำหนดให้ด้านบนของใบส่วนใหญ่หันขึ้นสู่ด้านบน ถ้าไม่อาจจัดได้ตามที่กล่าวอย่างน้อยก็ควรจัดให้ใกล้เคียงเพื่อให้โอกาสกล้วยไม้ปรับตัวได้ง่ายในภายหลัง อย่าฝืนปลูกให้ด้านบนของใบคว่ำลงด้านล่าง

ประการที่สอง ถ้าเห็นสมควรปลูกกล้วยไม้กับต้นไม้ซึ่งตั้งตรงไม่ควรผูกติดแนบเข้าไปกับลำต้น โดยเฉพาะส่วนปลายยอดของต้นกล้วยไม้ หากแนบติดกับผิวต้นไม้เข้าไปปลูกจะมีโอกาสเน่าง่าย เนื่องจากขณะที่ฝนตกน้ำจะมีโอกาสไหลลงยอดกล้วยไม้ได้สะดวก และหากสังเกตจากต้นกล้วยไม้ซึ่งขึ้นอยู่ตามธรรมชาติในลักษณะนี้จะพบว่าระบบรากเท่านั้นที่แผ่กว้างเป็นแผ่นแนบอยู่กับเปลือกต้นไม้ ส่วนต้นและยอดจะเอียงออกมาอยู่ในอากาศอย่างอิสระ

ดังนั้นจุดสำคัญของการปลูกกล้วยไม้กับผิวต้นไม้ น่าจะได้แก่การพิจารณานำส่วนซึ่งเป็นโคนโดยเฉพาะแผ่นรากของกล้วยไม้มัดแนบติดกับเปลือกต้นไม้ให้แน่นที่สุด แต่ควรปล่อยให้ต้นและยอดเอียงออกมาอยู่ห่างพอสมควร หากกิ่งต้นไม้มีลักษณะลาดเอียง ควรวางต้นกล้วยไม้ให้ยอดอยู่ในลักษณะตั้งขึ้นด้านบน และถ้ากล้วยไม้ที่นำมาปลูกมีธรรมชาติที่ห้อยลงมา เช่น เอื้องสายหลายๆ ชนิดก็ควรจัดให้ปลายห้อยลงด้านล่าง แต่สิ่งสำคัญก็คือต้องพิจารณาที่แผ่นของระบบรากซึ่งต้องผูกติดกับผิวต้นไม้ให้แน่นแนบเช่นกัน

บางครั้งเราพบว่าผู้นำวัสดุซึ่งเชื่อว่าอุ้มความชื้นได้ดี เช่น กาบมะพร้าวไปมัดติดไว้กับผิวต้นไม้ก่อนแล้วจึงนำกล้วยไม้ไปปลูกทับไว้ โดยเกรงว่าหากปลูกกับผิวต้นไม้โดยตรงจะได้รับความชื้นไม่เพียงพอ ปรากฏผลว่าหากกล้วยไม้ออกรากก็จะเกาะกับกาบมะพร้าวแทนที่จะเกาะกับเปลือกต้นไม้ หลังจากสิ่งซึ่งรัดกาบมะพร้าวไว้ถึงช่วงต้องผูกเปียก ทั้งกาบมะพร้าวและต้นกล้วยไม้ก็จะหลุดตกลงมายังพื้นดิน แม้รากกล้วยไม้อาจเลยเข้าไปเกาะที่เปลือกต้นไม้ได้ก่อน กาบมะพร้าวก็คงไม่ได้ช่วยอะไร นอกจากผูกเปียกไปในที่สุด ดังนั้นหากปลูกกล้วยไม้ตรงตามฤดูกาลซึ่งแนะนำไว้แล้ว คงไม่ต้องใช้กาบมะพร้าวหรือสิ่งอื่นใดมาช่วยเสริม

หากเป็นกล้วยไม้ลูกผสม โดยเฉพาะกล้วยไม้ประเภทแตกกอเช่นหวายหรือแคทลียา ถ้าคิดว่าในช่วงอากาศแล้งควรมีสั่งอุ้มความชื้นช่วยที่ระบบรากด้วย เราอาจใช้กาบมะพร้าวหรือสิ่งซึ่งหาได้ในท้องถิ่น นำมาช่วยเสริมคลุมที่ระบบรากให้พอเหมาะพอสม แต่ไม่ควรปกปิดส่วนโคนต้นเพราะจะเป็นอุปสรรคต่อการเจริญของหน่อซึ่งจะออกมาใหม่ อีกทั้งทำให้โคนต้นกล้วยไม้มีความชื้นสูงเกินความเหมาะสมในช่วงฤดูฝนทำให้โคนมีโอกาสเน่าได้ง่าย

การปลูกกล้วยไม้บนพื้นดิน

หากเป็นกล้วยไม้ซึ่งตามธรรมชาติพบขึ้นอยู่บนพื้นดิน เท่าที่มีประสบการณ์มาแล้วจากการปฏิบัติ ถ้าเป็นกล้วยไม้ซึ่งมีหัวอยู่ใต้พื้นผิวดินจะมีนิสัยผลัดใบในช่วงฤดูแล้ง และ

กลุ่มหนึ่งจะให้ดอกในฤดูแล้งซึ่งอยู่ระหว่างทิ้งใบหมดเช่นชนิดต่างๆในสกุลยูโลเฟีย (*Eulophia*) ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งให้ดอกในช่วงกลางฤดูฝนขณะที่ส่วนต้นและใบขึ้นมาพื้นพื้นดินเจริญเต็มที่แล้ว เช่นชนิดต่างๆในสกุลเพคไทลิส และ ฮาเบนาเรีย (*Pecteilis and Habenaria*) หรือภาษาไทยเรียกว่า นางอ้ว นางกราย และท้าวคู ซึ่ง เป็นชื่อในวรรณคดีไทยเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะกล้วยไม้ดินกลุ่มหลัง ในช่วงฤดูแล้งจะไม่ปรากฏส่วนใบบนผิวดินให้เห็นเลย ส่วนกลุ่มแรกในฤดูฝนเราจะเห็นใบสีเขียวสด ส่วนในฤดูแล้งแม้ไม่มีใบแต่จะเปลี่ยนเป็นภาพของดอก ถ้าปลูกรวมกันเป็นกลุ่มจะสะท้อนให้เห็นภาพของดอกที่ออกมาปกคลุมผิวดินอย่างหนาแน่น ส่วน **เอื้องพร้าว** ในฤดูแล้งจะมีทั้งใบและดอกช่อยาวๆ

ดังนั้นการปลูกกล้วยไม้ซึ่งมีธรรมชาติขึ้นอยู่บนพื้นดิน จึงควรพิจารณาหลายแง่มุม เช่นการปลูกในสวนพฤกษศาสตร์เพื่อวัตถุประสงค์ในด้านการศึกษาค้นคว้า หากมีการส่งเสริมให้ผู้เข้าชมได้รับความรู้ด้วยก็คงใช้ศิลปะการตกแต่งเลียนแบบธรรมชาติเพื่อความสวยงามร่วมด้วย ส่วนการปลูกปฏิบัติก่อนอื่นควรพิจารณาพื้นดินซึ่งเป็นฐานการปลูกให้มีความเหมาะสมชัดเจนเสียก่อน เพราะกล้วยไม้ในกลุ่มที่พบขึ้นบนพื้นดินพวกหนึ่งอาศัยดินโดยตรงโดยเฉพาะชนิดซึ่งมีหัวอยู่ใต้ดิน

ส่วนอีกพวกหนึ่งขึ้นอยู่บนพื้นผิวดินที่ยังรากลงบนชั้นของใบไม้ผุซึ่งตกทับถมอยู่บนพื้นค่อนข้างหนา แม้พวกที่ขึ้นอยู่ตามซอกหินเช่นกัน การพิจารณาสิ่งเหล่านี้ให้ละเอียดรอบคอบจะช่วยให้สามารถตัดสินใจในการปลูกปฏิบัติได้ใกล้เคียงกับความต้องการ อันเป็นธรรมชาติของกล้วยไม้แต่ละชนิดให้มากที่สุด ดังนั้นการศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะและนิสัยอันถือเป็นธรรมชาติของกล้วยไม้แต่ละสกุลแต่ละชนิด จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ

อนึ่ง การนำกล้วยไม้มาปลูกเลียนแบบธรรมชาติ หากหวังผลสำเร็จในระยะยาวด้วย **ไม่ว่าจะใช้กล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติหรือพันธุ์ผสม ควรเริ่มต้นจากขนาดรุ่นๆแทนที่จะนำเอาต้นขนาดใหญ่และมีอายุมากพอสมควรมาปลูก** ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากต้นขนาดรุ่นๆมีความแข็งแรงและมีพลังในการเจริญเติบโตสูงกว่า อีกทั้งมีช่วงที่จะให้ดอกในอนาคตนาน หลังจากปลูกแล้วเมื่อถึงขนาดโตเต็มที่ย่อมให้ดอกดกมากยิ่งขึ้น

ในกรณีที่ เป็นกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติหากเลือกต้นขนาดรุ่นๆมาปลูก ผลกระทบจากการย้ายที่ มาปลูกใหม่หรือแม้เก็บจากธรรมชาติมาจะไม่ทำให้ชงักงันมากนัก ยิ่งปลูกถูกต้องตามฤดูกาลด้วยก็ยิ่งตั้งตัวและเจริญงอกงามต่อไปได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ได้ง่าย จากพื้นฐานการปฏิบัติซึ่งสนับสนุนความเจริญแข็งแรงของกล้วยไม้ดังกล่าว หากสภาพแวดล้อมมีการพัฒนาตัวเองต่อมาอย่างเหมาะสม

นับตั้งแต่ความโปร่งร่มเย็น และความชุ่มชื้นที่เปลือกของต้นไม้ซึ่งกล้วยไม้อาศัยเกาะ
 เอื้ออำนวยยิ่งขึ้น ในอนาคตเราอาจพบว่ามีลูกกล้วยไม้ต้นเล็กๆ ออกขึ้นมาใหม่ใกล้กับต้นแม่
 หลังจากต้นใหญ่ออกดอกและได้รับการผสมเกสรจากแมลงตามธรรมชาตินานพอสมควรแล้ว

ยังมีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นที่น่าสังเกต โดยสัญชาตญาณของคนมักนำกล้วยไม้มาปลูก
 บนต้นไม้ในระดับล่างๆ แทนที่จะกระจายขึ้นสู่ระดับสูงด้วย หากสามารถกระทำได้น่าจะพบ
 ว่าต้นไม้ปลูกไว้ในระดับสูงจะมีโอกาสได้รับทั้งแสงสว่างจากด้านบนและการถ่ายเทของ
 กระแสลมดีกว่า ยิ่งกว่านั้นหากมีดอกจนกระทั่งให้เมล็ด โอกาสที่เมล็ดจะกระจายไปตาม
 ส่วนอื่นๆ ของต้นไม้ย่อมมีกว้างขวางกว่า อีกทั้งในด้านความสวยงามในขณะที่ออกดอก เรา
 จะไม่รู้สึกรู้ว่าความสวยงามมีการกระจุกตัวอยู่เพียงส่วนซึ่งอยู่ใกล้โคนต้น

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งน่าจะมีความสำคัญมากคือก่อนการพิจารณาตัดสินใจเลือกนำกล้วยไม้
 ชนิดใดมาปลูกเลียนแบบธรรมชาติ เราควรมั่นใจว่าเมื่อปลูกลงไปแล้วควรสามารถดำรง
 ชีวิตและเจริญงอกงามต่อไปได้อย่างดีในสภาพแวดล้อมธรรมชาติของท้องถิ่น อีกทั้ง
 สามารถให้ดอกได้สวยงามตามฤดูกาลด้วย ดังนั้นจึงควรหาข้อมูลและประสบการณ์ให้
 แน่ชัดก่อนที่จะตัดสินใจนำปฏิบัติตามความประสงค์

กับอีกสิ่งหนึ่ง แม้สภาพแวดล้อมในบริเวณที่วางแผนนำกล้วยไม้มาปลูกจะชัดเจน
 หากเพิ่งเริ่มต้นสร้างระบบการปลูกขึ้นมาใหม่ไม่ควรนำต้นที่มีขนาดเล็กเกินควรมาปลูกโดยที่
 เลี้ยงต่อการสูญเสีย เนื่องจากอาจยังไม่แข็งแรงทนทานต่อสภาพแวดล้อมซึ่งยังไม่ทันจะ
 เอื้ออำนวยนัก แต่ในอนาคตหากบริเวณที่ปลูกมีการใช้ประโยชน์มาแล้วนานพอสมควร
 ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความชุ่มชื้นที่พื้นดินและที่เปลือกต้นไม้ อีกทั้งความร่มเย็น
 ของบรรยากาศโดยรอบ แม้เมล็ดกล้วยไม้อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ละเอียดอ่อนมาก ยัง
 สามารถงอกและเจริญเติบโตได้

อย่างไรก็ตาม จากการที่วงการกล้วยไม้ของไทยได้พัฒนาขึ้นมาอย่างเป็นระบบ
 จากช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน และจากการปลูกกล้วยไม้ในรูปแบบเล่นๆ
 ภายในบ้านของผู้มีฐานะดีกลุ่มเล็กๆ จนถึงการผลิตในรูปแบบที่เป็นอุตสาหกรรม ทำให้มี
 ผลิตผลซึ่งเป็นกล้วยไม้ลูกผสมส่วนหนึ่งที่น่ามาใช้ประโยชน์ในด้านตัดดอกเป็นการค้าแล้ว
 จนกระทั่งใกล้หมดสภาพ กับอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการขยายพันธุ์เพิ่มปริมาณเพื่อรักษาความ
 แข็งแรงสมบูรณ์ของต้นภายในสวน ทำให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น จึงมีการระบายออกมา
 จำหน่ายให้คนทั่วไปนำไปปลูกประดับตามที่ต่างๆ เช่น ร้านอาหาร ศูนย์การค้า ในโรงแรม
 และในสวนภายในบ้าน ไม่ว่าจะใส่กระถางตั้งประดับหรือนำปลูกตามต้นไม้

กล้วยไม้ส่วนที่กล่าวถึงเหล่านี้ เราอาจนำหลักการปลูกดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นมาใช้ แต่คงไม่ได้หมายความว่าถึงการใช้ประโยชน์ในระยะยาว นอกจากนั้นพันธุ์กล้วยไม้ลูกผสมดังกล่าวส่วนใหญ่มีนิสัยต้องการแสงแดด น้ำ และปุ๋ยตามสัดส่วนมากกว่าพันธุ์ธรรมชาติ แต่การใช้ประโยชน์ลักษณะเช่นนี้เน้นความสวยงามทั่วๆไป ซึ่งไม่ลึกซึ้งถึงคุณค่าของธรรมชาติมากนัก อีกทั้งถือเป็นช่วงสุดท้ายของวัฏจักรชีวิตการใช้งานของกล้วยไม้อย่างคุ้มค่าแล้ว

เนื่องจากส่วนที่กล่าวถึงนี้ คือส่วนปลายของวัฏจักรการผลิตกล้วยไม้ลูกผสมเพื่อการใช้งาน ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์แล้วก็หมดสภาพไปในที่สุด

สถานการณ์การอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าของประเทศไทย

☆☆

หวนกลับไปพิจารณาช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2495 บุคคลผู้เริ่มต้นชีวิตแล้วในสังคมไทยขณะนั้นหากให้ความสนใจคงจำได้ว่า มีกลุ่มบุคคลเพียงกลุ่มเล็กมาก ที่ปลูกกล้วยไม้เล่นๆกันอยู่ในแวดวงของตนและสร้างภาพสะท้อนทำให้เกิดภาพพจน์และความเชื่อมั่นกับคนทั่วไปในสังคมว่า กล้วยไม้เป็นของเศรษฐี ของศักดินา ของผู้สูงอายุ ประกอบกันกับในช่วงนั้น ภาวะการแบ่งชนชั้นยังเด่นชัดมากจึงทำให้เกิดความรู้สึกเสริมอีกว่ากล้วยไม้เป็นเครื่องมือของคนกลุ่มดังกล่าวที่นำมาใช้แบ่งชนชั้นด้วย

ทำให้เกิดกระแสความรู้สึกรวมๆว่าการปลูกกล้วยไม้เป็นสิ่งไร้สาระ เป็นสิ่งทำลายเศรษฐกิจ เพราะถือเป็นการนำเอาเงินทองมาจับจ่ายกันเล่นๆสำหรับคนร่ำรวย ยิ่งในพื้นฐานสังคมมีภาวะยึดติดรูปวัตถุกันมากพอสมควร ก็ยิ่งฝังรากความคิดความเชื่อลงไปอย่างไม่อาจปรับเปลี่ยนมาสู่ทิศทางที่มองปัญหาอย่างยิ่งรากฐานจริงๆ และสร้างสรรคกล้วยไม้ให้เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกได้

ดังนั้นในช่วงนั้น หากกล่าวถึงการปลูกกล้วยไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่ามกลางบรรยากาศของระบบการจัดการ ไม่ว่าจะการนำเอาวิชาการเพาะปลูกกล้วยไม้มาสู่การเรียนการสอน และการศึกษาค้นคว้าในสถาบันการศึกษา หรือการนำความสำคัญของกล้วยไม้เข้าสู่ระบบงานส่งเสริมเผยแพร่ทั้งในด้านรัฐและภาคเอกชน นอกจากจะเป็นไปไม่ได้แล้วหากบุคคลใดคิดทำ ยังถูกกระแสต่อต้านด้วย

อย่างไรก็ตามในเมื่อ สังคมมีคนอยู่ร่วมกัน และโดยหลักสังคมนั้นเป็นพื้นฐานรองรับแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน หากมีรากฐานเป็นของตนเองอย่างอิสระ ความคิดริเริ่มที่ทวนกระแสความรู้สึกนึกคิดของคนส่วนใหญ่ย่อมเกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตามในสภาพแวดล้อมดังกล่าวแล้วสิ่งที่เกิดขึ้นย่อมมีแนวโน้มเกิดขึ้นโดยตัวบุคคลผู้มีรากฐานแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับสิ่งซึ่งเป็นอยู่ในขณะนั้น เมื่อประกอบกันเข้ากับจิตวิญญาณการต่อสู้ด้วยวิถีทางที่ลงมือทำจริง และทำทุกสิ่งทุกอย่างที่เห็นว่ามีส่วนเชื่อมโยงถึงกัน โดยที่มีความมั่นคงอยู่กับสิ่งซึ่งปรากฏอยู่ในรากฐานตนเองมาโดยตลอด

กระแสต่อต้านต่างๆที่หนักบ้างเบาบ้าง ทั้งจากบุคคลทั่วไป จากกลุ่มอำนาจในระบบทางการเมืองที่มีทิศทางความคิดความเชื่อมุ่งสู่ด้านตรงข้าม และจากกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มเก่าได้ให้บทเรียนที่แปรสภาพมาทำให้รู้สึกธรรมของมนุษย์ลึกลับซึ่งยิ่งขึ้น นอกจากนั้นในมุมกลับยังช่วยให้นำมาใช้พัฒนาวงการกล้วยไม้ไทยให้ก้าวหน้ามาได้อย่างต่อเนื่อง ประกอบกันกับ

การแพร่กระจายของคนในสังคม ที่เริ่มเข้าใจและหวนกลับมาให้การสนับสนุนร่วมมือด้วยแรงศรัทธาจากแวดวงภายในประเทศเชื่อมโยงสู่ต่างประเทศต่างชาติต่างภาษา ซึ่งมีพื้นฐานวัฒนธรรมที่หลากหลาย เนื่องจากพื้นฐานการคิดการกระทำเท่าที่ผ่านมาแล้ว มีลักษณะเปิดกว้างออกไปเรื่อยๆ ทำให้อีกด้านหนึ่งล้วนแสดงการยอมรับมากขึ้น

กับอีกด้านหนึ่ง เมื่อกล้วยไม้สะท้อนภาพของการเปลี่ยนแปลง ที่สนองผลในด้านวัตถุกว้างขวางออกไปและเด่นชัดมากขึ้น การณ์สำคัญสิ่งหนึ่งก็เปลี่ยนแปลงมุ่งสู่ด้านนี้ โดยเหตุที่มีกลุ่มคนซึ่งถือพื้นฐานที่เน้นเด่นชัดอยู่กับการให้ความสำคัญของผลตอบแทนในด้านวัตถุเริ่มหันเข้ามาให้ความสนใจ ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นในกระแสการพัฒนา

ในประเด็นนี้ หากบุคคลผู้มีส่วนร่วมพัฒนารวมถึงบุคคลซึ่งเป็นผู้นำ สามารถรู้ได้เข้าใจได้ถึงธรรมชาติของสังคมและมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันหยั่งถึงประเด็นนี้การพัฒนาย่อมมีแนวทางที่สามารถก้าวหน้าต่อไปได้ เนื่องจากมีการปรับแนวคิดและโครงสร้างอย่างสอดคล้องกันกับสภาพที่เป็นจริงของการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันไป

ยิ่งในกระแสสังคมของประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ด้วยย่อมมีช่องว่างทั้งในประเด็นความคิดความเชื่อ และในกระแสอำนาจการจัดการภายในที่กว้างมาก ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบุคคลผู้ถืออำนาจบริหารและจัดการระดับต่างๆ กับสภาพความเป็นจริงของสังคมที่ปรากฏอยู่ในระดับพื้นฐาน ย่อมมีมากกว่าที่ควรเป็น บุคคลในกลุ่มถืออำนาจจึงมีแนวโน้มที่มักหิบบั่นผลประโยชน์ของท้องถิ่นให้กับชนต่างถิ่นต่างชาติ ในเมื่อสิ่งนั้นๆได้เติบโตขึ้นมาจากพื้นฐานถึงระดับที่สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่สังคมท้องถิ่นเด่นชัดมากขึ้นถึงระดับหนึ่ง

ดังตัวอย่างเช่น ในปีพ.ศ. 2530 ซึ่งวงการกล้วยไม้ไทยได้พัฒนาตัวเองขึ้นมาอย่างอิสระจนถึงระดับหนึ่ง ที่สามารถนำประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้ามาสนองสังคมได้ไม่น้อยกว่าปีละ ๑ พันล้านบาท ทำให้ระบบการจัดการทางการของรัฐซึ่งเคยรู้สึกว่าการกล้วยไม้เป็นสิ่งไร้สาระหากประชาชนปลูกเลี้ยงก็ถือเป็นการทำลายเศรษฐกิจของบ้านเมือง ได้เปลี่ยนมาสู่การยอมรับและเริ่มประกาศให้ความสำคัญ นำสู่ระบบงานส่งเสริมเป็นทางการ

กลุ่มบุคคลระดับสูงในภาครัฐได้มีการประกาศใช้อำนาจปิดกั้น ห้ามส่งต้นกล้วยไม้ทุกชนิดขายต่างประเทศ โดยอ้างว่าเป็นการป้องกันมิให้ชาติอื่นนำไปปลูกแข่ง ทำให้คนในวงการกล้วยไม้ต้องลุกขึ้นต่อสู้เป็นเวลา ๑ เดือนเต็ม อำนาจรัฐจึงต้องยกเลิกประกาศดังกล่าว

จากกรณีตัวอย่างนี้เองที่สะท้อนภาพให้เห็นได้ว่ากลุ่มอำนาจรัฐในประเทศด้อยพัฒนา เช่น ไทยสูญเสียรากฐานจริงของความเป็นคน ทำให้ขาดภาวะทบทวนสิ่งซึ่งเป็นมาแล้วในอดีต ในกรณีกล้วยไม้ก็เช่นกันขาดการเฉลียวใจว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมา แม้อำนาจรัฐจะปฏิเสธ

และต่อต้าน เหตุใดจึงเจริญก้าวหน้าขึ้นมาได้ หากรู้จักทบทวนสักหน่อยคงได้คำตอบที่ถูกต้องว่า มิใช่เพราะการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการให้คนทั่วโลกรู้จักปลูกเป็น ขยายเป็น และรู้จักว่าเมืองไทยมีอะไรดีๆ หรือที่เป็นพื้นฐานสำคัญ กับในด้านการพัฒนาที่มีการเร่งกระแสดความเปลี่ยนแปลงที่พื้นฐานตนเอง ให้เกิดรูปแบบใหม่ๆอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้วงการกล้วยไม้เจริญก้าวหน้ามาได้

แม้ในประเด็นกล้วยไม้ป่าที่หายาก หากถูกปล่อยไว้อย่างไม่นำมาให้ความสำคัญแก่ วงสังคมน้อยจะสูญไปเรื่อยๆ ก็ได้มีการนำมาส่งเสริมให้คนทั้งหลายผู้สนใจนำมาปลูกเลี้ยง จนถึงระดับที่ไม่ต้องพึ่งพาพันธุ์จากป่าจนเกินเหตุและผล ซึ่งสิ่งดังกล่าวได้กระทำจนเป็นผลดี มาแล้วก็เพราะประการแรกอำนาจรัฐซึ่งตกอยู่ในสภาวะเน้นรูปวัตถุ ยังมีให้เห็นความสำคัญ กับประการที่สองกลุ่มบุคคลซึ่งถือวัตถุนิยมอยู่ในพื้นฐานยังมิได้เห็นความสำคัญและเห็นโอกาสจากการเข้ามาเกี่ยวข้องกับกล้วยไม้

อีกกรณีตัวอย่างหนึ่งคือ ระหว่างปี พ.ศ. 2532 และ 2533 ได้มีกระแสจากองค์กรซึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นมาโดยอิทธิพลของกลุ่มประเทศมหาอำนาจอ้างว่า กล้วยไม้รองเท้านารีเป็นพันธุ์ไม้หายาก เกรงจะสูญพันธุ์ สมควรกำหนดอำนาจควบคุมเพื่อหวังอนุรักษ์ โดยที่ฝ่ายอำนาจรัฐของไทยก็เข้าร่วมประชุมด้วย

หลังจากนั้นฝ่ายไทยก็กลับมาออกกฎระเบียบต่างๆ ใช้บังคับคนท้องถิ่นซึ่งเป็นคนไทยด้วยกันเองซึ่งหากมองที่หลักการย่อมเข้าใจได้ว่าเป็นการสร้างเงื่อนไขปิดกั้นการพัฒนาตนเองของคนท้องถิ่นทำให้เกิดอุปสรรคขัดขวางการเจริญเติบโตที่พึงนำไปสู่การพึ่งตนเอง โดยเหตุที่สังคมของประเทศที่ด้อยพัฒนามีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์

ทั้งนี้ในด้านพันธุ์ไม้กลุ่มนี้มีถิ่นกำเนิดอยู่ในท้องถิ่นนี้ประการหนึ่ง กับประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ฝ่ายที่เป็นชนต่างถิ่นและถืออำนาจระดับสูงกว่ามองเห็นภาพแนวโน้มการพัฒนาได้ว่าหากไม่คิดและดำเนินการปิดกั้นไว้ อนาคตอันไม่ไกลนักประเทศไทยคงสามารถพัฒนาตนเองด้วยพันธุ์ไม้กลุ่มนี้ขึ้นมาได้อีก

เมื่อมองที่ประวัติความเป็นมาของวงการกล้วยไม้ไทยจากอดีตที่ผ่านมาจะพบว่าต่างชาติได้มาค้นคว้าและนำพันธุ์ไม้กลุ่มนี้ไปจากท้องถิ่นและนำไปพัฒนา จนถึงขั้นกระจายการใช้ประโยชน์ออกไปสู่ชุมชนวัฒนธรรมของเขาอย่างกว้างขวางแล้ว ในขณะที่สมัยนั้นคนท้องถิ่นเองยังหลงอยู่กับกระแสการแบ่งชนชั้น รังเกียจแม้กระทั่งชีวิตพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่กับพื้นดิน ทำให้มองข้ามความสำคัญไปแทบจะสิ้นเชิง

ในช่วงเวลาที่เริ่มต้นก้าวสู่วิถีทางปฏิบัติอย่างทุ่มเทชีวิตให้กับงานศึกษาและพัฒนา กล้วยไม้ ได้อาสาสมัครออกไปใช้ชีวิตทำงานในชนบทที่ห่างไกลความเจริญทางวัตถุ ใน

เขตจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ นับตั้งแต่ป่าไม้ ไปจนถึงพันธุ์กล้วยไม้ป่านานาชนิด ในพื้นที่ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปาในเมือง แต่ชีวิตประชาชนชาวบ้านก็มีฐานะดีตามเหตุและผล และอยู่กันอย่างสงบ มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองค่อนข้างเด่นชัดมาก

ในบรรยากาศของตลาดหมู่บ้านซึ่งสะท้อนภาพชีวิตประจำวันให้อ่านได้ แม้จะเป็นสถานที่ซึ่งค่อนข้างใกล้ธรรมชาติ โดยที่มีส่วนหนึ่งก่อสร้างด้วยวัสดุ เช่น เสาไม้และมุงหลังคาด้วยใบไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ได้มีการนำกล้วยไม้ป่าในจำนวนเล็กๆน้อยๆ มาวางขายร่วมกับอาหารประเภทเนื้อสัตว์และผักซึ่งหาได้จากครอบครัวเสมือนนำเอาสิ่งซึ่งตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยนกันใช้ แม้จะมีการจำหน่ายด้วยเงินตราก็ตาม

ได้สังเกตเห็นแล้วว่า ชาวบ้านที่นำสิ่งละอันพันละน้อยมาจำหน่ายหมดไป ก็นำเงินส่วนหนึ่งมาหาซื้อกล้วยไม้ป่ากลับไปบ้านด้วย หากตามไปดูจะพบว่า นำไปปลูกแบบธรรมชาติในบริเวณบ้าน มีการปลูกไว้กับต้นไม้ใกล้ๆบ่อน้ำ เช่น เอื้องสามปอย เอื้องฟ้ามุย เอื้องผึ้ง เอื้องคำ และเอื้องม่อนไซ่ เป็นต้น ตามบ้านเก่าๆอาจมีหลงเหลือให้เห็นภาพดังกล่าวกันได้จนถึงช่วงหลังๆ แต่ในที่สุดก็คงหมดไป

โดยหลักจักรธรรมแล้ว พื้นฐานธรรมชาติเป็นสิ่งกำหนดวิถีชีวิตคนท้องถิ่น สังคมไทยซึ่งอยู่ในเขตร้อนของโลกที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ธรรมชาติ จนสะท้อนภาพให้เห็นชัดเจนมาแต่อดีตว่า คนท้องถิ่นถือการเกษตรกรรมเป็นงานอาชีพ ดังนั้นประเพณีหลังการเก็บเกี่ยวพืชผลของชุมชนภาคเหนือที่ผสมกลมกลืนอยู่กับวัฒนธรรมทางศาสนา จึงนิยมเข้าวัดทำบุญเพื่อพัฒนาจิตใจ ซึ่งในระบบกิจกรรมมีการถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานให้เห็นได้ด้วย

สมาชิกชาวบ้านรุ่นผู้ใหญ่จะอยู่ในกิจกรรมหลักๆส่วนงานปลื้กย่อยเป็นสิ่งปลูกหลานทำกัน แม้ขบวนแห่จากหมู่บ้านที่มุ่งสู่วัด งานพื้ณรำม้กทำกันในบรรดาลูกหลานและสตรี ในบรรยากาศที่สะท้อนภาพความสัมพันธ์ใกล้ชิด เราได้พบกับภาพของการใช้ดอกกล้วยไม้พื้นบ้านซึ่งเชื่อว่าส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากสิ่งทีปลูกไว้ในบริเวณบ้านและมีฤดูดอกในช่วงนั้น พันธุ์กล้วยไม้จึงมีการพักตัวและออกดอก นำมาประดับเครื่องแต่งกายบ้างประดับพุ่มและช่อดอกไม้บูชาพระบ้าง ภาพต่างๆที่สัมผัสดังกล่าวแล้วทั้งหมด แม้ขณะนั้นยังขาดประสบการณ์ชีวิตที่ใช้เป็นพื้นฐานวิเคราะห์ แต่ก็ได้เข้าไปปรากฏอยู่ในความรู้สึก

จนกระทั่งกาลเวลาได้ผ่านพ้นมานานพอสมควร ร่วมกับการพุ่มเทชีวิตและจิตใจปฏิบัติงานที่มีความรักอยู่ในจิตวิญญาณอย่างจริงจังทุกรูปลักษณะ โดยที่เชื่อว่าน่าจะเป็นสิ่งเชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกันเป็นกระบวนการพัฒนา มุ่งนำกล้วยไม้สู่โลกให้สวยงาม และสนองประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นจริยธรรมเป็นพื้นฐานและ

เศรษฐกิจเป็นผลในช่วงปลาย ได้ทำให้เผชิญปัญหาทุกรูปแบบมาอย่างเป็นขั้นตอนไม่ว่า ปัญหาในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ระบบการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งสังคมท้องถิ่นต้องตก เป็นเบี้ยล่าง

จนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงได้นำมาสู่ภาพใหม่ ที่มองเห็นดอกกล้วยไม้ประดับ เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน แต่เป็นดอกไม้ประดิษฐ์ ส่วนเครื่องแต่งกายก็เปลี่ยนไปจากพื้นฐาน เก่ามาเป็นสิ่งประดิษฐ์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งดังกล่าวมิได้นำเสนอประโยชน์ทาง วัฒนธรรมนำสู่วัดของคนท้องถิ่น หากนำสู่ประโยชน์ของชนต่างถิ่นที่เข้ามาจับจ่ายเงินซื้อ หาความสุขแบบผิวเผิน

ผลจากการต่อสู้อุปสรรคต่างๆดังกล่าว ประกอบกับภาพเก่าๆ ซึ่งเข้าไปปรากฏ อยู่ภายในนานพอสมควรแล้วได้สะท้อนให้เกิดภาพสรุปปัญหาได้ว่า การอนุรักษ์ที่ได้ผลจริงจึง ไม่ว่างจะมุ่งที่กล้วยไม้หรือพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์อื่นๆบนพื้นฐานประการแรกคือ ไม่ควรมีการ เลือกรักที่รักมากที่ซัง ไม่ควรเน้นและยึดติดอยู่เพียงพันธุ์นั้นพันธุ์นี้ หากจะบรรลุผลสำเร็จได้ อย่างแท้จริง คนและชุมชนท้องถิ่นพึงต้องมีรากฐานการพัฒนาตนเองที่แข็งแกร่ง สามารถ อนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนไว้ได้อย่างต่อเนื่องและเด่นชัดอยู่เสมอ

หากรากฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกทำลายลง สิ่งต่างๆซึ่งผสมกลมกลืนอยู่กับวิถีชีวิต ไทยโดยที่มีการเกิด การเปลี่ยนแปลง และสนองประโยชน์แก่ชีวิตคนท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง ย่อมสูญสิ้นไปด้วย การอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น จึงหาใช่เป็นคนละ เรื่องกันไม่ หากเป็นสิ่งอยู่บนพื้นฐานเดียวกันและร่วมกระแสเดียวกันเพื่อการพัฒนา อย่างแยกจากกันมิได้

สาระสำคัญของปัญหา

ไม่ว่าเราจะคิดอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า หรือพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ป่าอะไรก็ตาม หากบุคคลผู้คิดและปฏิบัติไม่อาจอนุรักษ์รากฐานความเป็นมนุษย์ในตนเองไว้ได้ การคิดและปฏิบัติดังกล่าวก็คงถูกกำหนดให้มุ่งทิศทางไปสู่สิ่งซึ่งตรงกันข้ามกับเป้าหมายที่แท้จริง

ดังนั้น เมื่อนำปัญหาการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่ามาพิจารณา หรือจะพิจารณามุ่งอนุรักษ์พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์อื่นใดก็ตาม ก่อนอื่นควรตั้งคำถาม เพื่อเน้นให้ถึงเหตุจริงๆว่า **ใครเป็นผู้อนุรักษ์** หากปลอดจากอิทธิพลครอบงำโดยรูปวัตถุพอสสมควร คงเห็นคำตอบได้เองว่าคือ **มนุษย์**

ดังนั้น สิ่งแรกที่จะต้องมียุติในรากฐานความรู้สึกเรื่องนี้จึงมีใช่กล้วยไม้ป่า หากจำเป็นต้องให้ความสำคัญ มุ่งศึกษาหาความรู้ **เรื่องราวของมนุษย์** ให้ลึกซึ้งเสียก่อน ถ้ามนุษย์ซึ่งควรสำนึกได้ถึง การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยที่ไม่ทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง มนุษย์ก็ย่อมไม่ทำลายกล้วยไม้ป่าไม่ว่าชนิดใดกลุ่มใด และไม่ว่าพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ใดก็ตาม และสร้างผลเสียหายให้แก่ระบบนิเวศธรรมชาติซึ่งก็มีมนุษย์เองรวมอยู่ด้วย หากมุ่งนำมาใช้ประโยชน์อย่างมีเหตุมีผล และคงไม่ต้องหยิบยกเอาปัญหาอนุรักษ์ขึ้นมาพิจารณากันเช่นปัจจุบัน

ถ้ามองระบบปรากฏการณ์เป็นพื้นฐานความเป็นมาของกล้วยไม้ป่าจะพบว่าไม่ใช่ชีวิตที่เกิดมาและดำรงอยู่ลำพังสิ่งเดียว หากมีวิวัฒนาการร่วมกันกับกระแสสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างมีเหตุมีผลสัมพันธ์ถึงซึ่งกันและกัน แม้สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นแต่ละสิ่งจะมีพื้นฐานอิสระเป็นตัวของตัวเอง และมีรูปลักษณะตลอดจนบทบาทที่หลากหลายก็ตาม

เราจึงสรุปโดยหลักการว่า กล้วยไม้ป่าและพืชพันธุ์ป่าชนิดอื่นใด หรือแม้สัตว์ป่าตลอดจนถึงสิ่งอื่นที่ปรากฏเปลี่ยนแปลงร่วมกันอยู่ในป่าในธรรมชาติก็ดี ประกอบขึ้นเป็นระบบนิเวศน์ทั้งระบบบนพื้นฐานความสำคัญที่เท่าเทียมกัน ในการทำหน้าที่เป็นพื้นฐานรองรับชีวิตมนุษย์ จึงไม่พึงบังควรที่มนุษย์บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลใดกลุ่มหนึ่ง นำเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาอ้างว่าหายากหาง่าย

หากมีพฤติกรรมหยิบยกมาอ้างว่าพืชชนิดนั้น สัตว์ชนิดนี้หายากจึงต้องอนุรักษ์ นั่นคือมนุษย์บุคคลนั้นหรือกลุ่มนั้นกำลังสร้างเงื่อนไขขึ้นแก่อีกกลุ่มหนึ่ง และสิ่งที่ติดตามมาคือฝ่ายที่หยิบยกมาอ้างซึ่งอยู่ในฐานะมีอำนาจเหนือกว่าเป็นฝ่ายสร้างเงื่อนไขอำนาจขึ้นในระบบเพื่อใช้กับเพื่อนมนุษย์อีกฝ่ายหนึ่งไม่ว่าจะมากหรือน้อย

ซึ่งจริงๆ แล้วผลการปฏิบัติสืบเนื่องมาจากสาเหตุภายในรากฐานดังกล่าว นอกจากไม่ช่วยให้วิถีการอนุรักษ์มุ่งสู่เป้าหมายที่แท้จริงแล้ว กับการสร้างวัฏจักรการทำลาย

คุณค่าชีวิตระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตคนท้องถิ่นให้หนักมากยิ่งขึ้นไปอีก ส่วนพันธู์กล้วยไม้ป่าในระบบนิเวศน์ธรรมชาติ ก็ยังคงถูกมนุษย์กำหนดให้เปลี่ยนแปลงไปสู่ การสูญเสียมากขึ้นต่อไปเรื่อยๆ

หากแต่แต่ละคนสามารถเข้าถึงจุดที่กำหนดให้หวนกลับมาพิจารณาทบทวนที่ตนเอง ได้ก็น่าจะรู้ได้ว่า มนุษย์เกิดมา ก็เป็นลักษณะหนึ่งของชีวิตที่ดำรงอยู่ในระบบนิเวศน์ธรรมชาติ ดังนั้นหากกล่าวถึง **ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ย่อมหมายความว่ารวมถึงมนุษย์ด้วย กับไม่ลืม **ว่า มนุษย์ก็เป็นสิ่งแวดล้อมและเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการสร้างปัญหา**

ถ้าให้ความสำคัญและสนใจว่า มนุษย์มีอิทธิพลกำหนดให้มีกระแสนุรักษ์หรือทำลาย แม้มองที่กล้วยไม้ป่า ปัญหาการอนุรักษ์ก็ควรมุ่งพิจารณาปัญหาระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง แทนที่มนุษย์กลุ่มหนึ่งซึ่งมีอำนาจเหนือกว่าจะพยายามอ้างเอากล้วยไม้ป่ามาเป็นเหตุ ยิ่ง จำเพาะเจาะจงเลือกอ้างกล้วยไม้บางชนิดด้วย ก็ยิ่งส่อเจตนาให้เห็นได้ชัดเจนว่า ถ้ามิใช่ เพราะความตื่นเินของภูมิปัญญาอย่างซื่อๆ เนื่องจากอิทธิพลการจัดการศึกษาที่ยัดเยียด ในด้านรูปวัตถุมันบดบัง ก็สืบเนื่องมาจากฝ่ายที่อ้างมีผลประโยชน์มุ่งหวังสู่ฝ่ายคนเป็น เจื่อนไขแอบแฝง และในเมื่อมนุษย์มีความตื่นลึกของรากฐานที่หลากหลายย่อมมีกลุ่มหนึ่งตก เข้าไปรวมกันหลงเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา กลุ่มบุคคลในด้าน สิ่งแวดล้อมสภาพของรูปวัตถุหนาแน่นกว่า มักมีแนวโน้มที่ตกเป็นเหยื่อสูงและลึกซึ้งกว่า

ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏเปลี่ยนแปลงอยู่ในกระแสนระบบธรรมชาติ รวมถึงชีวิต มนุษย์แต่ละคนต่างก็เกิดมาบนพื้นฐานตนเองอย่างอิสระ และแต่ละช่วงของการ เปลี่ยนแปลงก็มีรูปลักษณะและสภาวะจำเพาะรวมถึงมนุษย์แต่ละคน พันธุ์ไม้แต่ละต้น และสัตว์ป่าแต่ละตัวด้วย และปรากฏการณ์พื้นฐานนี้เองก็เป็นสิ่งถูกกำหนดโดยกฎธรรมชาติ

ทุกชีวิตและทุกสิ่งจึงควรได้รับโอกาสให้เป็นตัวของตัวเอง และควรถือหลักการมี คุณค่าเท่าเทียมกันไม่ควรมีการนำเอาสิ่งใดชีวิตใดมาอ้างอย่างจำเพาะเจาะจงว่า สำคัญ มากหรือน้อยกว่าสิ่งอื่นชีวิตอื่น หากเกิดสภาพเช่นนี้ขึ้นย่อมหมายความว่า บุคคลหนึ่งหรือ กลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นฝ่ายเหยียบยกมาอ้าง ได้สูญเสียความเป็นมนุษย์ในรากฐานตนเองไปแล้วไม่ มากก็น้อย โดยเหตุเกิดจากการย่อหย่อนต่อการพิจารณาทบทวนตนเอง กับอีกด้านหนึ่งได้ ถูกอิทธิพลรูปวัตถุจากภายนอกเข้าครอบงำ ทำให้สูญเสียสมดุลในรากฐาน

ในเมื่อแต่ละชีวิตแต่ละสิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสนระบบธรรมชาติ และมี วิวัฒนาการทั้งรูปลักษณะและสภาวะอย่างอิสระ ย่อมหมายความว่า โดยปริยายว่า ภายใน แต่ละชีวิตแต่ละสิ่ง ธรรมชาติได้มอบให้มาทั้งในด้านอนุรักษ์และด้านพัฒนาร่วมกัน หรือ อาจเรียกได้ว่า **อนุรักษ์ตนเองและพัฒนาตนเอง** ที่ควรมีอยู่ในรากฐาน แม้ในมนุษย์แต่ละ คนอย่างเสมอภาคกัน

เมื่อใดที่มนุษย์กลุ่มหนึ่งหยิบยกมาอ้างว่า ต้องอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าสกุลนั้นชนิดนี้ หรือ ทำนองเดียวกันที่มีการอ้างอนุรักษ์สัตว์ป่าสกุลนั้นชนิดนี้ แทนที่จะอ้างกับตนเองกลับมุ่งทิศทาง อ้างกับคนอื่น ผู้รู้ได้ลึกซึ้งย่อมหยั่งรู้ได้ถึงความหมายที่แอบแฝงอยู่ว่าฝ่ายที่นำมาอ้างกำลังมี เจตนามุ่งหวังอะไรสักอย่างหนึ่งเพื่อให้ตนเองได้สิ่งที่ต้องการจากอีกฝ่ายหนึ่ง

มนุษย์เป็นชีวิตที่มีพลังเงื่อนไขเหนือสิ่งอื่นชีวิตอื่นเด่นชัดอยู่ในพื้นฐานคือ มิ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรากฐานจิตใจทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดและความรับผิดชอบที่มุ่งสู่วิถี ทางสร้างสรรค์ท้องถิ่นโดยแท้ กับอีกด้านหนึ่งก็มีกระแสพลังที่เกิดจากการรับรู้ นำสู่การใช้ ประโยชน์ซึ่งระบบนี้เองที่เรียกกันว่า การศึกษา หากวิญจักรกระแสดังกล่าวมีเหตุมีผลสอดคล้อง กันกับธรรมชาติ ย่อมมีหวังให้บังเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงได้ หากขัดกันกับเหตุและผล ย่อมส่งผลกำหนดให้มนุษย์ทำลายไม่เพียงกล้วยไม้ หากมุ่งสู่ทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งทำลาย มนุษย์ด้วยกันเองด้วย

มนุษย์แต่ละคนจึงมิได้มีเพียง อนุรักษ์ตนเองและพัฒนาตนเองอยู่ในวิญจักรชีวิตเท่านั้น หากยังมี การพึ่งพาตนเอง เป็นหัวใจสำคัญภายในรากฐาน ที่กำหนดคุณภาพชีวิตของแต่ละ คนด้วย

แต่ละคนเมื่อเกิดมา ต่างก็มีเงื่อนไขภายในรากฐานจิตใจไม่เหมือนกันมาแต่ภูมิกำเนิด แต่ทุกคนก็มีกระแสพื้นฐานที่รองรับคือ มีความรักความสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ในจิตวิญญาณ เป็นธรรมชาติบางคนรักสิ่งนั้นสิ่งนี้แตกต่างกันไป หากแต่ละคนได้รับการเคารพสิทธิและ เสรีภาพจากเพื่อนมนุษย์ที่เกิดมาก่อน มีโอกาสและมีอิทธิพลอำนาจเหนือกว่า ให้เรียนรู้สิ่ง นั้นๆ ได้อย่างอิสระ ย่อมมีโอกาสเจริญขึ้นมาอย่างผสมกลมกลืนกับความรู้ที่ได้รับ สามารถ ลานความรักจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งตนรัก เปิดกว้างออกไปสู่ความรักและความรู้คุณค่าของสิ่ง ซึ่งอยู่ในกระแสธรรมชาติทั้งระบบ รวมถึงเพื่อนมนุษย์ได้บนรากฐานตัวเองที่ลึกซึ้ง

ในบทความเรื่องนี้ เราเน้นใช้กล้วยไม้ป่าเป็นศูนย์รวมความรักความสนใจซึ่งภาพ สะท้อนคงเห็นได้ว่าการรวมตัวร่วมกิจกรรมกันของคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งหากเป็นความรักความ สนใจที่อยู่บนรากฐานอันบริสุทธิ์ แม้เพียงกล้วยไม้ย่อมไม่มีขอบเขตแบ่งมนุษย์ชาติออกเป็น พรรคพวก เป็นชาติภาษา มีฐานะอย่างไร และมีความแตกต่างระหว่างพื้นฐานความเป็น มาทางวัฒนธรรมอย่างไรด้วย

อย่างไรก็ตามหากมองสู่อีกด้านหนึ่ง กลุ่มบุคคลที่นำเอากล้วยไม้ป่าบางชนิดมาอ้าง ว่าหายากแล้วเข้ามาจัดตั้งกลุ่มอำนาจจัดการใช้บังคับโดยที่มีพฤติกรรมแยกคนออกจากสื่อ ความรักธรรมชาติ เป็นสิ่งขัดแย้งกันกับกระแสธรรมที่สร้างสรรค์ความเป็นมนุษย์ ขัดกับ การดำรงอยู่ที่ถือ มนุษยธรรม เป็นหลัก ซึ่งมีการเคารพซึ่งกันและกัน และให้สิทธิเสรีภาพแก่ เพื่อนมนุษย์ซึ่งยังด้อยโอกาสและอำนาจกว่าตน

โดยเหตุที่ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในแถบร้อนของโลก มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์สำหรับสนองความต้องการของมนุษย์อยู่ในระบบนิเวศน์ธรรมชาติ รวมทั้งกล้วยไม้ป่าด้วย แต่หากมองสู่ด้านเทคโนโลยี ก็ย่อมดีกว่าชุมชนมนุษย์ในเขตอบอุ่นซึ่งประเทศทั้งหลายในเขตร้อนโดยหลักการแล้วตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกัน

หากพิจารณาศึกษาหาสาเหตุจากประวัติศาสตร์ที่เป็นมา ปรากฏว่ามีคนบางกลุ่มในเขตอบอุ่นซึ่งได้โอกาสพัฒนาเทคโนโลยีที่สนองความสบายและล่อด้วยรูปแบบที่สวยงามก้าวหน้าไปก่อน ได้ส่งกระแสดังกล่าวเข้ามาครอบงำภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้คนท้องถิ่นแทนที่จะรู้คุณค่าเพื่อนมนุษย์ในชุมชนเดียวกันและรู้คุณค่าทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง แม้กล้วยไม้ป่าที่มีอยู่ในธรรมชาติ กลับมีการถกทิ้งขนขายส่งสู่ชุมชนในเขตอบอุ่นรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ และไม่เพียงกล้วยไม้ป่าเท่านั้น หลายสิ่งหลายอย่างที่อยู่ในระบบธรรมชาติของท้องถิ่นก็ตกอยู่ในกระแสเดียวกันทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม โดยความเป็นจริง แม้ในสังคมที่มีคนจำนวนมากตกไปอยู่ในห้วงแห่งความไม่รู้แต่วันดีคืนดีก็ย่อมมีบุคคลผู้รู้เท่าทันปรากฏขึ้นได้ ทำให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาตนเองในเรื่องกล้วยไม้ขึ้นมาได้ภายในเวลาเพียงไม่กี่สิบปีโดยที่ทั่วโลกมิได้คาดฝันมาก่อน พันธุ์กล้วยไม้ป่าชนิดต่างๆซึ่งมีกำเนิดอยู่ในท้องถิ่นซึ่งคนในกลุ่มประเทศอบอุ่นนำไปเป็นส่วนใหญ่ ได้ถูกปรับเปลี่ยนทิศทางมาสนองประโยชน์แก่คนท้องถิ่นเอง

อย่างไรก็ตามจากพื้นฐานวัฒนธรรมขณะนั้น สังคมไทยยังคงสนใจแต่กล้วยไม้ในกลุ่มซึ่งมีกำเนิดอยู่ตามต้นไม้ ส่วนกล้วยไม้ที่ขึ้นอยู่บนพื้นดินเช่น รองเท้านารี ยังถูกปฏิเสธแต่กล้วยไม้ในกลุ่มนี้ก็ได้อีกคนในกลุ่มประเทศเขตอบอุ่นนำไปปลูกขยายพันธุ์ ผสมพันธุ์และใช้ประโยชน์กันกว้างขวางออกไปเรื่อยๆจนกลายเป็นผลประโยชน์ที่สนองให้แก่ตนมากขึ้นเป็นลำดับ

หากดูแนวโน้มการพัฒนาวงการกล้วยไม้ของไทย ซึ่งแม้ว่าจะจะเป็นมาอย่างจริงจังเพียง 30 กว่าปีเราก็สามารถนำฐานการผลิตกล้วยไม้หลายชนิดกลับคืนมาเป็นของท้องถิ่นเราเองได้หลังจากที่วงการกล้วยไม้ไทยได้พัฒนาและกำหนดการเปลี่ยนแปลงภายในกระแสสืบทอดมาได้พอสมควร ประกอบกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ตอบสนองจากการผลิตการค้ากล้วยไม้มีอัตราเพิ่มขึ้น และเริ่มสะท้อนภาพว่ามีการเปลี่ยนแปลงขยายขอบข่ายมาสู่การพัฒนากล้วยไม้รองเท้านารี การรวมหัวกันของคนในกลุ่มประเทศอบอุ่น ที่นำเอากล้วยไม้รองเท้านารีมาอ้างเหตุว่าหายาก หากปล่อยไว้ตามสภาพการณ์ที่เป็นมากก็จะสูญพันธุ์จึงใช้อำนาจจากองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเป็นเครื่องมือบังคับปิดกัน โดยกำหนดทิศทางจากระดับโลกลงสู่ระดับล่างส่งผลกระทบต่ออย่างสำคัญทำให้กระแสการอนุรักษ์จากรากฐานท้องถิ่นที่กำลังมี

แนวโน้มเกิดขึ้นและมุ่งสู่อนาคตได้อย่างจริงจังต้องทรุดหนักลงไปอีก เนื่องจากโดยเหตุผล ซึ่งเป็นพื้นฐาน เมื่อคนท้องถิ่นเริ่มเห็นประโยชน์และคิดนำมาใช้ปลูกเองพัฒนาเอง ย่อมบังเกิดความรักความหวงแหนให้พันธุ์ป่าได้รับการร่วมมือกันอนุรักษ์ไว้เพื่อใช้เป็นพื้นฐานการทำประโยชน์แทนการกอบโกยขนขายเอาเงินมาจากชนต่างถิ่นเช่นแต่ก่อนๆ

เราไม่เชื่อว่าคนในกลุ่มประเทศเขตอบอุ่น กลุ่มที่คอยจับจ้องต้องการผลประโยชน์จากประเทศเขตร้อนเช่นไทย จะไม่รู้ปัญหาภายในสังคมของประเทศที่เป็นเป้าหมายว่าระหว่างอำนาจประชาชนซึ่งเป็นพื้นฐานชุมชนกับอำนาจรัฐนั้นมีช่องว่างกว้างมาก ยิ่งมีกระแสรบกวนจากกลุ่มคนในประเทศเขตอบอุ่นเข้ามาแพร่อิทธิพลมากขึ้น โดยที่กลุ่มคนในอำนาจรัฐของประเทศเขตร้อนเองเป็นฝ่ายเชื่อเชิญให้เข้ามาได้ ก็ยิ่งทำให้ประชาชนของตนเองตกอยู่ในสภาพที่ตกต่ำมากขึ้น

เมื่อองค์กรอำนาจระดับโลกที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยอิทธิพลของกลุ่มคนในประเทศเขตอบอุ่น นำเอากล้วยไม้รองเท้านารีมาอ้างอย่างจำเพาะเจาะจงว่าต้องการอนุรักษ์ อำนาจรัฐของไทยโดยนัยปฏิบัติเป็นประเทศเป้าหมายเนื่องจากกำลังจะฟื้นฟูในเรื่องนี้อยู่ถึงกับนำมาคิดร่างกฎหมายห้ามคนนำกล้วยไม้รองเท้านารีมาปลูกเลี้ยงในบ้านในครอบครัว โดยถือว่าเป็นการผิดกฎหมายและมีการกำหนดบทลงโทษ ดังปรากฏในข่าวหน้าหนังสือพิมพ์บางฉบับ และวงการกล้วยไม้ไทยก็ทำบันทึกทักท้วงเสนอขึ้นไปก่อนที่จะมีการพิจารณาประกาศใช้

ซึ่งจริงๆ แล้วหากเป็นไปตามวิถีทางดังกล่าว ย่อมเป็นการทำลายกระแสที่เสริมสร้างรากฐานจริยธรรมความเป็นมนุษย์ของชีวิตคนท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นสิ่งร้ายแรงอย่างยิ่งมาถึงโค่นของคุณค่าชีวิต กับอีกประการหนึ่งเมื่อเกิดกับกล้วยไม้ชนิดนี้ได้ย่อมเกิดกับชนิดอื่นได้เรื่อยไป

เช่นเดียวกับกระแสที่เพียรพยายามก่อสร้างเทคโนโลยีขนาดใหญ่จากความคิดกลุ่มบุคคลซึ่งอยู่ในอำนาจรัฐของประเทศด้อยพัฒนาเช่นไทย เช่นการสร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้าทับพื้นที่ป่าและธรรมชาติซึ่งฝ่ายคิดกระทำการและมีอำนาจมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยึดติดอยู่เพียงต้นไม้ สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศโดยที่ไม่สามารถมองผ่านสิ่งดังกล่าวลงไปถึงพื้นฐานจริงที่เห็นได้ว่า **คนคือส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติ** และเป็นกุญแจดอกสำคัญของสิ่งแวดล้อม

การสร้างวัตถุโดยความคิดเห็นของคนต่างถิ่น ทับถิ่นฐานอันเป็นที่เกิดที่ทำมาหากินของคนที่ดีกว่าแต่มีรากฐานชีวิตและความเป็นมนุษย์เหมือนกับตนนั้น เป็นการทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ของเพื่อนมนุษย์แม้ว่าจะมีการจัดหาที่อยู่ให้ใหม่ ซึ่งในความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีอำนาจคิดว่าดีกว่า แต่ก็เป็นส่วนดีในด้านวัตถุ หากทำให้เขาทั้งหลาย

ต้องสูญเสียหัวใจสำคัญของวิถีชีวิตตนเอง ซึ่งกลุ่มคนที่ถืออำนาจในประเทศด้อยพัฒนามักมองไม่เห็นประเด็นสำคัญนี้ได้

สภาพชีวิตของคนระดับล่างจึงยังคงเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะที่ด้อยลงไปเรื่อยๆบนพื้นฐานปัญหาสังคมที่ยังคงไม่อาจปรับเปลี่ยนทิศทางให้ฟื้นคืนตัวเองได้ และในสภาพที่ว่าไปแล้วในสังคมที่มีปัญหาลักษณะนี้อยู่ในกระแส เมื่อมีความเลวร้ายลงไปเรื่อยๆจนถึงจุดหนึ่งซึ่งมีการปรับตัว มักมีเหตุการณ์รุนแรงที่ถึงขั้นเลือดตกยางออกเกิดขึ้นเสมอๆ

แม้ภาพจากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นกับปัญหาการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า หากสามารถมองผ่านลงถึงระดับลึกระดับหนึ่ง คงสามารถเห็นภาพเช่นเดียวกันกับได้รับการมองสู่สภาพการณ์ปัญหาในด้านอื่นๆ ภายในประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย

จิตสำนึกของคนไทยผู้สนใจกล้วยไม้

บทนำ

ผู้เขียนขอขอบข้อมูลและแง่คิดซึ่งแม้ว่าจะจะเป็นเพียงตัวอย่างเล็กน้อยให้ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากผลงานพัฒนางวงการกล้วยไม้ไทยเท่าที่มีการริเริ่มไว้ในอดีตได้รับทราบ เพื่อจะได้รู้ว่า สิ่งซึ่งสนองประโยชน์แก่ชีวิตแต่ละคนมีการสานเหตุผลมาจากอะไร

เมื่อกล่าวถึงผู้ที่ได้รับประโยชน์จากผลงานพัฒนางวงการกล้วยไม้ไทย คงไม่มีเจตนาที่จะกำหนดกรอบว่า จะเป็นคนในกลุ่มผู้ปลูกกล้วยไม้เพื่อการค้าขายเท่านั้น หากรวมถึงผู้ปลูกสมัครเล่น เลยไปถึงบรรดาครูอาจารย์ผู้ทำการสอนศิษย์ และผู้ทำงานด้านส่งเสริมเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชนด้วย รวมถึงคนไทยทุกคนซึ่งสานประโยชน์ถึงซึ่งกันและกันอย่างปฏิเสธมิได้

หลักธรรมได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า หากไม่มีวันนั้นย่อมไม่มีวันนี้ สิ่งนี้นับว่าควรจะมีอยู่ในรากฐานจิตใจทุกคน เพื่อหวังว่าจะมีส่วนร่วมกันช่วยให้สังคมสามารถก้าวหน้าไปได้อย่างมั่นคง แม้มองจากคนในวงการกล้วยไม้ไทยก็ควรจะมีมองเห็นได้ชัด ไม่เช่นนั้นสิ่งที่สั่งสมไว้ให้ก็คงจะสูญสิ้นไปในที่สุด

สิ่งที่หยิบยกมากล่าวไว้เป็นตัวอย่าง แม้จะมีเพียงสองเรื่อง แต่ก็น่าจะมีผลเช่นเดียวกันกับอีกก็เรื่องก็ตาม หากสนใจค้นหาความจริงจากสิ่งซึ่งเก็บรวบรวมไว้ใน **ห้องสมุดกล้วยไม้ ระเบียบ ศาคริก ฤ หอสมุดแห่งชาติ** แม้ว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งและเป็นจุดเล็กๆ เนื่องจากยังมีอีกหลายเรื่องที่มีความหมายบนพื้นฐานนี้ซึ่งคงไม่อาจนำมาเก็บไว้ได้ทั้งหมด

ดังนั้น ผู้ที่แสดงตัวว่ามีความรักความสนใจกล้วยไม้รวมทั้งผู้ซึ่งทำงานเกี่ยวกับกล้วยไม้ไม่ว่าจะยืนอยู่ตรงจุดไหนหากเกิดจากจิตสำนึกมากกว่าต้องการรับประโยชน์ด้านเดียว ย่อมแสดงความสนใจค้นคว้าหาข้อมูลโดยเฉพาะประเด็นซึ่งมี **เหตุอันเป็นที่มา** จากความจริงใจซึ่งควรจะมีอยู่ในจิตได้สำนึก

ช่วงหลังๆ ผู้เขียนมักได้ยินคำปรารภจากบางคนทีกล่าวว่า **เดี๋ยวนี้คนส่วนใหญ่รักเอาแต่มุ่งวิถีทางไปข้างหน้าด้านเดียว** หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวว่า **ไม่สามารถทบทวนตัวเอง** จึงตกอยู่ในสภาพขาดสติทำให้สิ่งซึ่งตนทำขาดความมั่นคง

สังคมใดมีคนในสังคมตกอยู่ในสภาพเช่นนี้มากขึ้น ย่อมมองเห็นอันตรายอันใหญ่หลวงรออยู่เบื้องหน้า

ดังนั้นจึงคิดว่าตัวอย่างซึ่งนำมาเขียนไว้ ณ ที่นี้ แม้จะมีเพียงสองเรื่อง อย่างน้อย ก็น่าจะช่วยให้มีผู้ได้คิดบ้างไม่มากก็น้อย

จากถึงส้วมซึมที่ใช้แล้วเพียงใบเดียว ถึงลูกกล้วยไม้หลายแสนต้น ซึ่งถูกส่งไปขายทั่วโลก

วันหนึ่งเมื่อไม่นานมานี้ ผู้เขียนมีโอกาสไปเยี่ยมสวนกล้วยไม้แห่งหนึ่ง ในบริเวณ ตำบลอ้อมน้อย จังหวัดสมุทรสาคร แล้วในที่สุดก็พบว่าตนกำลังยืนอยู่ท่ามกลางลูกกล้วยไม้หลายแสนต้น ซึ่งเจ้าของปลูกไว้ส่งไปขายต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่

มันทำให้ผู้เขียนเกิดความรู้สึก ที่หวนกลับไปมองเห็นภาพอันเป็นสังขารเมื่อประมาณร่วม 50 ปีมาแล้ว โดยเหตุที่ช่วงนั้นยังมีคนไทยไม่กี่คนรู้จักกล้วยไม้ ยิ่งเป็นกล้วยไม้ลูกผสมซึ่งมีขอบเขตการปลูกจำกัดอยู่ภายในแวดวงคนมีเงินไม่กี่คนซึ่งมักเรียกกันว่า **นักเล่นกล้วยไม้**

ถ้าพูดถึงลูกกล้วยไม้เล็กๆ ที่เพาะเมล็ดขึ้นมาจากในขวด ยิ่งมีใครเห็นน้อยมาก ดังนั้นหากใครได้เห็นก็มักแสดงอาการตื่นเต้นเป็นพิเศษ ยิ่งใครได้มาไว้ภายในครอบครองด้วย ก็แทบไม่เป็นอันกินอันนอนเอาเลยทีเดียว ซึ่งผู้เขียนเองก็มีอาการคล้ายๆอย่างนั้น

แต่อาศัยที่ตนเป็นคนดีรณชนขวยหาความรู้ ยิ่งเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยจะมีโอกาสพบเห็นด้วย มักสะท้อนให้เห็นพลังของการต่อสู้อย่างถึงที่สุด โดยคิดว่าตนต้องเข้าถึงมันให้ได้ และต้องได้จากการนำปฏิบัติโดยตนเองด้วยจึงจะเกิดความรู้สึกภูมิใจในศักดิ์ศรีที่แท้จริง

ความจริงช่วงนั้น มีคนทำเรื่องนี้อยู่แล้วแม้เป็นเพียงรายเดียว แต่กลับพบว่ามี การแหว่นหาความรู้ไว้เพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่ผู้เขียนก็หาโอกาสแอบดูระหว่างที่เจ้าของเผลออยู่เสมอ ๆ เป็นนิจลิน นอกจากนั้นภายในส่วนลึกของหัวใจยังครุ่นคิดต่อไปอีกว่า ถ้าฉันรู้ได้ทำได้อาจจะนำความรู้ออกมาเปิดเผยให้หมดเปลือก โดยตั้งความหวังไว้ว่า คงจะช่วยให้โลกนี้มีแต่ความสวยงามและมีความสุขอย่างทั่วถึงกัน

ผู้เขียนมีโอกาสพบความจริงจากตัวเองว่า ไม่ว่าจะ **ยีน-ดิน-น้ำ-หรือนอน** ตนมักฝันอยู่แทบทุกลมหายใจเข้าออกว่า **เราจะต้องเพาะเมล็ดกล้วยไม้ให้ได้** แม้ว่าไม่มีเงินทองมาจับจ่ายซื้อหาเครื่องมือเครื่องใช้ ซึ่งแต่ละชิ้นมักมีราคาแพงลิบล้ำสำหรับคนที่ไม่มีเงินรายได้ส่วนตัวแค่นั้น

ช่วงนั้น **ไม่ว่าผู้เขียนเดินไปไหนและพบอะไรวางอยู่** มักนำภาพสิ่งนั้นมาสร้างจินตนาการ ซึ่งเกิดภาพดัดแปลงมาใช้เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของเครื่องมือเพาะเมล็ดกล้วยไม้ไปแทบจะหมด แม้ขวดซึ่งมีรูปร่างไม่เหมือนกันซึ่งถูกคนอื่นทิ้งไว้ตามที่ต่างๆ ก็มักนำมาพลิกไปรอบๆเพื่อหาแง่มุมซึ่งตนคิดว่าน่าจะเหมาะสมสำหรับนำมาใช้เป็นขวดเพาะเมล็ดกล้วยไม้

แม้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตจากมุมนี้มันอาจยืดยาวมากพอสมควร แต่แล้วในที่สุดผู้เขียนก็สามารถเพาะเมล็ดกล้วยไม้ได้สำเร็จ จากการเพาะลงขวดน้ำมันดับพลาสติกก็อดอิมัลชันที่ได้มาจากแจกรับซื้อขวดใช้แล้วจากชาวบ้าน นับเป็นลูกกล้วยไม้เพียงต้นเดียว และเป็นต้นแรกซึ่งเกิดจากสมาธิอันแน่วแน่ในชีวิตผู้เขียนเองจริงๆ

หลังจากนั้น เมื่อเวลาผ่านไปมาอีกช่วงหนึ่ง ซึ่งระหว่างนั้นตัวผู้เขียนก็ยังไม่อาจรู้ว่า ตนถูกฝังหัวเอาไว้ด้วยภาพภายในความเชื่อที่ว่า การปลูกกล้วยไม้ซึ่งนำออกจากขวดใหม่ๆ จำเป็นต้องเก็บไว้ในตู้กระจก ซึ่งพวกผู้รักมากที่สุดที่นิยมเอากล้วยไม้มาปลูกเล่นกันในยุคนั้นมักเรียกกันว่าตู้อ้อยควั่น เพราะมีลักษณะคล้ายตู้ที่มีคนใช้ใส่อ้อยควั่นหาบมาขายตามริมถนน ฟังแล้วอดทำให้รู้สึกไม่ได้ว่า ช่างนำมาเปรียบเทียบกันได้ดีจริงๆ

นอกจากนั้นยังได้ทราบต่อไปว่า หลังจากนำลูกกล้วยไม้มาได้ไว้ในตู้กระจกแล้วก็เอาตู้ไปตั้งไว้ในที่ร่มรำไรเพื่อให้มีโอกาสเติบโต ทำยังไงล่ะครับ ? ตัวเองก็ไม่มีปัญญาจะไปหาตู้กระจกหรือตู้อ้อยควั่นที่ไหน แม้เพียงใบเล็กๆ เพราะเงินทองที่จะเลี้ยงปากเลี้ยงท้องก็ยังอยู่ในสภาพที่เรียกว่าได้เดือนหมดเดือนเท่านั้น ไหนจะต้องเลี้ยงแม่ เลี้ยงเมีย และเลี้ยงลูกอีกถึงสองคนซึ่งคลานตามกันมา

ในที่สุด ภาวะตื่นตระหนกซึ่งเกิดจากจิตวิญญานอย่างเป็นทางการ ซึ่งผู้เขียนมีอยู่แล้ว ทำให้วันหนึ่งระหว่างช่วงที่ตัวเองกำลังเดินวนเวียนอยู่ในหลังบ้าน ซึ่งมีเนื้อที่ติดอยู่กับริมคลองแคบๆ ภายในบริเวณบ้านหลวงของเกษตรกลางบางเขนนั่นเอง สายตาก็เหลือบไปเห็นหลุมเก่าๆ หลุมหนึ่ง ซึ่งแต่แรกก็ไม่ว่ามันจะเป็นหลุมส้วมซึมที่หมดสภาพไปแล้ว จนกระทั่งเดินเข้าไปพิจารณาใกล้ๆ จึงรู้

แต่ประเด็นที่ว่าก็คงไม่มีน้ำหนักมากไปกว่าความรักความสนใจในงานซึ่งตนกำลังคิดอยากทำ อยากเห็นบนฐานอุดมการณ์ที่ตั้งใจทำเพื่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งมันมีพลังหนักอึ้งกว่ามาก

ผู้เขียนเกิดความคิดขึ้นมาทันทีว่า เห็นจะต้องขุดเอาเจ้านี่ขึ้นมาดัดแปลงทำตู้กระจกได้แน่แล้ว แล้วก็วิ่งไปคว้าจอบซึ่งฝังอยู่ข้างฝาภายในห้องเก็บของใต้ถนนมาลงมือขุดไม่กี่ที ก็สามารถงัดเอาถังซีเมนต์สี่เหลี่ยมขึ้นมาได้แต่ต้องระมัดระวังมากเป็นพิเศษ เพราะฝาที่บอบบางแถมยังเปราะอีกด้วย นอกจากนั้นจากประสบการณ์ยังรู้ว่าภายในผนังทั้งสี่ด้านของถังลักษณะนี้ มีหลอดเส้นเล็กๆ ทำโครงหล่อเพียงไม่กี่เส้นเท่านั้น

แม้ดินแห้งๆ ซึ่งติดเกราะครึ่งอยู่ตามผิวถัง ผู้เขียนก็ไม่รู้สึกสนใจอะไรเลย เพราะลงได้คิดรักและมุ่งมั่นอยู่กับสิ่งซึ่งมีอยู่ในหัวใจแล้ว ผู้เขียนคงไม่นึกถึงเรื่องอื่น สิ่งนี้เองที่พอเคยปรารถนาให้ผู้เขียนได้ยินครั้งหนึ่งว่า ตาแป้วนี่นะ ลงคิดจะทำอะไรแล้วต้องมุ่งมั่นทำให้ได้ แม้ใครจะแย้งก็ไม่ยอมพูดอะไรทั้งนั้น พอเคยพูดเรื่องนี้กับผู้เขียนครั้งเดียวเท่านั้น แต่ก็ยังจำคำพูดจากพ่อได้ไม่เคยลืม

หลังจากนั้น ผู้เขียนยกมันไปตั้งลงที่พื้นเรือนกล้วยไม้ ซึ่งจริงๆ แล้วเรือนหลังนี้ถูกตัดแปลงมาจากเล้าไก่เก่าซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ขัดตะ โดยเหตุที่เกษตรกรรุ่นน้องซึ่งอยู่บ้านหลังนี้เดิมได้ย้ายออกไป โดยไม่อาจรื้อถอนมันไปได้ เนื่องจากใกล้จะหมดสภาพ จึงมอบให้ผู้เขียนใช้ต่อมา

ฉันใช้วิธีมอมญี่ปุ่นลงที่พื้นดินภายใต้ราวแขวนกล้วยไม้ซึ่งติดไว้ด้านบน เอาถังตั้งลงไปบนแผ่นอิฐ หลังจากนั้นจึงเก็บเศษกระจกแตกๆ ซึ่งมีคนนำมากองทิ้งไว้ข้างรั้วบ้าน โดยเลือกเอาแผ่นซึ่งพอมีเนื้อที่ไม่เล็กนักมาใช้เรียงซ้อนกันเล็กน้อยวางทับด้านบนเพื่อใช้ทำหลังคากันฝน โดยแถมส่วนหนึ่งให้อากาศสามารถถ่ายเทเข้าออกได้

ในที่สุดก็พบความจริงว่า สามารถเลี้ยงลูกกล้วยไม้ต้นเล็กๆ ให้มันเติบโตขึ้นมาจนกระทั่งมีโอกาสชื่นชมสมใจ แม้ว่าดอกที่ออกมาครั้งแรกอาจไม่สวยงามตามที่คาดหมายไว้เป็นนักเป็นหนา แต่เพราะเกิดความรู้สึกจากอีกด้านหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลเหนือกว่ามาก

สิ่งที่นำมาเล่าให้ฟังมันเกิดขึ้นระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2495 มาถึงบัดนี้เวลาล่วงเลยมาใกล้ 50 ปีเข้าไปทุกทีแล้ว ซึ่งขณะนี้ผู้เขียนยื่นพิจารณาดูวิธีการปลูกกล้วยไม้เล็ก ทำให้พบความจริงว่า เราได้สลัดแนวคิดความเชื่อที่เคยถูกรอบไว้ด้วยรูปแบบของผู้อ้อยคว้นทั้งไปอย่างสิ้นเชิง ไม่เช่นนั้นเมืองไทยคงไม่ก้าวขึ้นมาจากสภาพซึ่งแทบไม่มีอะไรเป็นสาระเลย จนกระทั่งกลายเป็นประเทศชั้นนำประเทศหนึ่งในวงการกล้วยไม้โลกได้ในปัจจุบัน

อนึ่ง อาศัยที่ผู้เขียนเป็นคนสนใจทบทวนตัวเองมาแต่อดีต มันทำให้หวนกลับไปพิจารณาสภาพของตนในช่วงนั้น ช่วงที่ตนมีอายุยังไม่ถึง 30 ปี แถมยังมีแค่มือ 2 มือกับ 2 ขา แต่ก็ต้องยอมรับว่า ผู้เขียนมีจิตใจซึ่งธรรมชาติมอบมาให้ให้ปลอดภัยสุจริต และ มีสมมองซึ่งได้รับมอบมาให้ใช้คิดค้นหาความจริง

ทำให้กล้ารับสารภาพว่า ในช่วงนั้นตนเองก็ยังยึดติดอยู่กับรูปแบบซึ่งได้รับถ่ายทอดมาจากกระแสนิทธิพลวัตถุของตำราจากชนต่างชาติ แต่แล้วก็ค่อยๆ ปลอดภัยสุจริตภาพได้ในที่สุด แทนที่จะจมลงไปสู่ห้วงแห่งความเป็นทาส ทำให้คุณค่าชีวิตต้องสูญเสียไปอย่างน่าเสียดาย ทั้งๆ ที่ชีวิตเราแต่ละคน เกิดมาคนเดียว - ตายคนเดียวเท่านั้น

หวนกลับไปพิจารณาเรื่องของ ถังส้วมซีมิที่ใช้แล้วเพียงใบเดียวซึ่งมีเหตุมีผลสานถึงกล้วยไม้หลายแสนต้นหรืออาจเป็นเรือนล้านซึ่งถูกส่งไปขายแทบทั่วโลก เท่าที่เล่ามาให้ฟังแล้วทั้งหมดมันยังไม่สำคัญเท่ากับ การได้รับความรู้จากประสบการณ์ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้จิตสำนึกที่นำมาสานต่ออย่างมีเหตุมีผลจนทำให้วงการกล้วยไม้ไทยมีผลงานเป็นที่ยอมรับนับถือไปทั่วโลก

แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้รู้สึกเสียดาย เนื่องจากภาพที่เห็นได้ในมุมกลับมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ว่า เรื่องนี้ความจริงติดอยู่กับตัวบุคคลอย่างปลดปล่อยได้ยาก ดังจะพบว่า คนไทยทั่วไปพากันเห็นหน้าผู้เขียนเป็นกัลยาไม้มักกันไปหมด ส่วนสายตาจากคนต่างชาติพยนี้ถึงภาพ กัลยาไม้มือเมืองไทยก็ต้องโปรเฟสเซอร์ ระพี สาคริก

มันไม่ใช่เรื่องซึ่งนำมาพูดกันแล้วลืมและมันก็ไม่ใช่เรื่องนำขำด้วย หากใครสามารถนำมาคิดได้อย่างลึกซึ้ง เพราะนี่คือภาพหนึ่งซึ่งบ่งบอกความจริงให้รู้ถึงอนาคต ที่วงการกัลยาไม้มือไทยกำลังมุ่งวิถีทางไปสู่ ภาวะสูญเสี และลงได้เป็นเรื่องความคิดของคนในสังคม คงไม่เพียงเกิดการสูญเสีขึ้นกับเรื่องกัลยาไม้มือเท่าที่ได้ทุ่มเททั้งชีวิตจิตใจทำให้แก่คนไทยเท่านั้น หากใครจับตามองอย่างปราศจากภาวะยึดติด ย่อมพบว่า สังคมไทยกำลังมุ่งวิถีทางไปสู่ ภาวะสูญสิ้นทุกสิ่งทุกอย่างในที่สุด

ในยุคปัจจุบัน ผู้เขียนพบความจริงว่า หลายคนไม่สามารถหวนกลับมาทบทวนตัวเอง จึงมองไม่เห็นสังขรณ์อันล้าลึกซึ่งชั่วร้ายอย่างชัดเจนว่า หากไม่มีวันนั้น - ย่อมไม่มีวันนี้ ซึ่งหลายต่อหลายคนก็ทำมาหากินจากกัลยาไม้มือจนกระทั่งร่ำรวยกันเป็นแถว แต่กลับยิ่งหลงใหลอยู่กับเครื่องมือเครื่องใช้อันหรูหราราคาแพงๆ และเงินที่ได้รับเพียงด้านเดียวเท่านั้นแทนที่จะนึกถึงบุญคุณของถึงสัวมไบ่เก่าๆ ไบนั้นได้อย่างลึกซึ้ง

แม้ภายในกรอบของ ห้องสมุดกัลยาไม้มือระพี สาคริก ที่หอสมุดแห่งชาติ ก็มีอีกหลายสิ่งหลายอย่างซึ่งเก็บรวบรวมไว้จากความเป็นมาในอดีต ซึ่งชนรุ่นหลังที่ยังมีรากฐานความเป็นคนหลงเหลืออยู่ ฟังนำศึกษาเจาะลึกลงไปได้ ใครที่ให้ความรักความสนใจ ณ จุดนี้ ย่อมอ่านได้ว่า ยังคงมีสิ่งที่ตั้งามนำสู่การสร้างสรรคให้ถือเป็นความหวังต่อไปได้

แม้ถึงสัวมไบ่นั้นจะไม่ได้อยู่ในนี้ แต่เมื่อทุกสิ่งปราศจากกรอบกำหนด เราคงไม่คิดล้อมกรอบตัวเองอยู่เพียงแค่ว่าฝาสีด้านของห้องสมุดดังกล่าว รวมทั้งสรรพสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจทำให้มองเห็นในด้านรูปวัตถุ หากคนมีวิญญานจริงย่อมเกิดกิจกรรมนำปฏิบัติได้ทุกรูปแบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นผลนำสู่การถ่ายทอดจากสิ่งที่เคยเป็นอดีตอย่างมีชีวิตชีวา ทำให้เกิดความหวังขึ้นมาได้ ไม่ว่าจะมากมีน้อยแค่ไหน

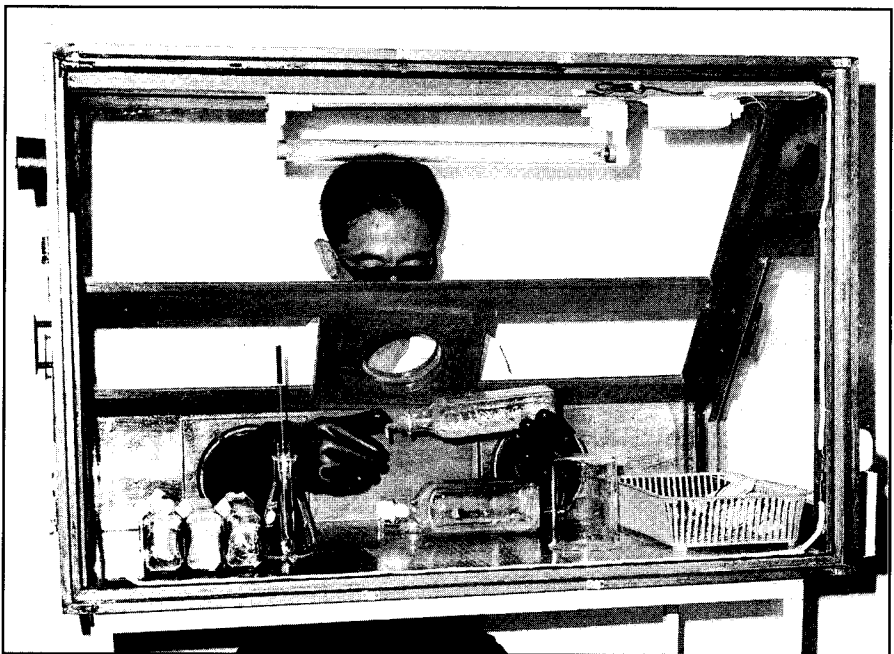
สิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดมันจะจริงหรือไม่จริง ถ้าใครเห็นได้ย่อมถือว่าเป็นศรัทธามงคลแก่ตนเองโดยแท้ เนื่องจากมีผลสนององให้ผู้ซึ่งมีสิ่งนี้อยู่ในรากฐานจิตใจมาก่อน บังเกิดความสุข อีกทั้งยังช่วยให้อุทิศชีวิตที่มุ่งสู่ออนาคตแม้การประกอบการในด้านกัลยาไม้มือ บังเกิดความมั่นคงยั่งยืนตลอดไปด้วย

สูตรเพาะเมล็ดกล้วยไม้ในปัจจุบันปรับเปลี่ยนมาจากไหน

สูตรรุ้นอาหารที่ใช้เพาะเมล็ดกล้วยไม้ก็ดี สูตรรุ้นอาหารสำหรับใช้เพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อซึ่งคนในประเทศไทยเริ่มต้นปฏิบัติจากการใช้กับกล้วยไม้มาก่อน แล้วจึงกระจายออกไปสู่พืชชนิดอื่นก็ดี มีเหตุผลสืบเนื่องมาจากไหน ? คนที่ใช้สิ่งเหล่านี้ทำมาหากินกันในปัจจุบันมีสักกี่คนที่หวนกลับไปศึกษาเพื่อค้นหาความจริงอันเป็นที่มาของผลประโยชน์ซึ่งตนได้รับ

ในช่วงที่วงการกล้วยไม้ไทยมีการเริ่มต้นความคิดพัฒนาเพื่อหวังพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบ เราแต่ละคนคงต้องยอมรับความจริงว่า ระหว่างนั้นผลงานการพัฒนากล้วยไม้เขตร้อนของหมู่เกาะฮาวายกำลังเฟื่องฟูไปทั่วโลก ทั้งๆที่พันธุ์กล้วยไม้ซึ่งใช้เป็นพื้นฐานการพัฒนาของทีมนั้น ถูกส่งไปจากแหล่งอื่นรวมทั้งจากประเทศไทยด้วย

ระหว่างนั้น สมาคมกล้วยไม้ในฮาวายจัดส่งวารสารกล้วยไม้ของตนออกไปเผยแพร่ยังประเทศต่างๆรวมทั้งเข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทย ทำให้คนไทยผู้สนใจกล้วยไม้ในยุคนั้นส่วนใหญ่ติดกล้วยไม้ลูกผสมจากฮาวายกันงอมแงมคล้ายคนติดเชื้อโรค แม้บางคนซึ่งไม่เคยสนใจกล้วยไม้มาก่อน หลังจากถูกส่งไปศึกษาดูงานหรือไปประชุมธุรกิจที่นั่นหลายคนกลับมาก็เริ่มปลูกกล้วยไม้และตกเป็นลูกค้าของฮาวายไปในตัว

แสดงอุปกรณ์ภายในตู้ถ่ายขวด และเตรียมการถ่ายขวด

ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2500 ผู้เขียนเริ่มได้ยินชื่อนักสอนศาสนาคนหนึ่งของฮาวาย ชื่อ **มียาซาโอะ ยามาตา (Rev. M. Yamada)** เริ่มต้นสะท้อนผลงานเผยแพร่ความรู้จากงานค้นคว้าเกี่ยวกับสูตรวุ้นอาหารที่ใช้เพาะเมล็ดกล้วยไม้

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่าผลงานค้นคว้าวิจัยเรื่องกล้วยไม้ในฮาวายหาใช่ทำอยู่แต่เพียงในห้องทดลองหรือในรั้วของมหาวิทยาลัยเท่านั้นไม่ ผู้มีความรักความสนใจกล้วยไม้ทั่วไปก็มีผลงานในด้านนี้และนักวิชาการด้านนี้เองก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด

จากช่วงปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา วารสารกล้วยไม้ของฮาวายที่ส่งมาเผยแพร่ในเมืองไทย เริ่มลงพิมพ์ผลงานเกี่ยวกับสูตรเพาะเมล็ดกล้วยไม้ของนายยามาตา ซึ่งมีการเสนอผลงานที่อาจเรียกได้ว่า เป็นงานวิชาการชนิดติดพื้นดิน อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะ ทำของยากให้เป็นของง่ายอย่างน่าสนใจมาก

เท่าที่เห็นได้ชัดเจนคือ การนำน้ำผลไม้มาผสมลงในสูตรวุ้นอาหารเพื่อเพาะเมล็ดกล้วยไม้ เช่น น้ำมะพร้าว น้ำมะเขือเทศ รวมทั้งการใช้ น้ำสกัดจากมันฝรั่ง และเนื้อกล้วยซึ่งอยู่ในสภาพกลางดิบกลางสุก แม้แต่ผลการทดลองจากการใช้ปุ๋ยผสมบางชนิดซึ่งมีจำหน่ายอยู่ในท้องตลาด

ทั้งนี้และทั้งนั้น ภาพสะท้อนดังกล่าวได้ทำให้ผู้เขียนเรื่องนี้ซึ่งให้ความสนใจชาวคราวทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกล้วยไม้ อ่านความคิดของนายยามาตาได้ว่า น่าจะต้องการให้ชาวบ้านสามารถผสมวุ้นอาหารเพาะเมล็ดกล้วยไม้ได้ง่ายๆ ได้เองภายในครัวเรือน

จากผลงานของนายยามาตาครั้งนั้น หลังจากนำลงตีพิมพ์เผยแพร่ความคิดดังกล่าวออกมาได้ไม่นานนัก ก็ได้ทำให้มีผู้สนใจเรื่องนี้กันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะผลิตผลเหล่านี้สามารถหาได้ง่ายในบรรยากาศของประเทศที่อยู่ในเขตร้อนทั่วๆ ไป แม้ในเมืองไทยเองก็เช่นกัน

ผู้เขียนเรื่องนี้เองก็ได้ให้ความสนใจนำแนวคิดลักษณะนี้มาใช้ในการค้นคว้าวิจัยเพื่อใช้พัฒนาวงการกล้วยไม้ของไทยอยู่แล้ว ซึ่งช่วงนั้นเองตนอยู่ระหว่างหาประสบการณ์และข้อมูลมาใช้ประกอบการวางแผนวิจัยซึ่งเป็นเรื่องสำคัญในระดับพื้นฐาน นอกจากนั้นยังเริ่มต้นศึกษาทดลองเรื่อง การเพาะเมล็ดกล้วยไม้จากฝักอ่อน ทั้งนี้และทั้งนี้ระหว่างนั้นมีคนพูดกันหนาหูมาก แต่ก็ยังไม่มีใครประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติ

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งผู้เขียนมีโอกาสเรียนรู้จากการใช้ชีวิตคลุกคลีกับคนที่สนใจกล้วยไม้ในช่วงนั้นก็คือนิสัยหวงความรู้ยังมีอยู่ทั่วๆ ไปทั้งๆ ที่รู้ไม่จริง กับอีกเรื่องหนึ่งคือคนไทยที่สนใจคิดจะเพาะเมล็ดกล้วยไม้เป็นโรคกลัวเชื้อราเข้าขวด จนกระทั่งไม่ยอมเปิดปากขวดวุ้นอาหารเอาเลยทีเดียว

ดังนั้นระหว่างการฝึกอบรมซึ่งกระทำในช่วงวันหยุดงาน ผู้เขียนจึงวางแผนให้แต่ละคนมีโอกาสมานั่งลงมือทำด้วยตัวเอง เพื่อฝึกความกล้าและความเชื่อมั่น ซึ่งช่วงแรกๆ ต้องใช้ห้องปฏิบัติการภายในบ้านตัวเองที่ดัดแปลงมาจากห้องข้างครัวหลังบ้านเป็นสถานที่ฝึก เพราะในสถานศึกษาเองก็ยังไม่มีการจัดเรื่องนี้

ถัดมาอีกช่วงหนึ่ง ระหว่างปี พ.ศ. 2505 - 2507 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ตกลงทำสัญญาความร่วมมือทางวิชาการกับมหาวิทยาลัยฮาวายอย่างเป็นทางการ โดยผ่านรัฐบาลของทั้งสองประเทศ มีการส่งผู้เชี่ยวชาญ 5 สาขาจากมหาวิทยาลัยฮาวายมาเป็นที่ปรึกษา ซึ่งสาขาหนึ่งคือ พืชสวน และได้ ศาสตราจารย์ ดร.ฮารูยุกิ คามิโมโต (Professor Haruyuki Kamemoto) ซึ่งมีผลงานวิจัยด้านพันธุศาสตร์ของกล้วยไม้เป็นที่เลื่องลือกันในฮาวาย รวมทั้งในสากลประเทศมาทำงานร่วมกับเรา

แต่ช่วงนั้น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้สังกัดราชการ ยังไม่มีนโยบายสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาด้านกล้วยไม้ ศาสตราจารย์ คามิโมโต จึงถูกกำหนดให้มาทำงานด้านพืชผักและผลไม้ส่วนงานด้านนี้มีการปฏิบัติในลักษณะที่ไม่เป็นทางการแต่อย่างใด

แม้ว่าผู้เขียนจะเป็นฝ่ายเปิดกิจกรรมการเรียนการสอนและการค้นคว้าวิจัยเรื่องกล้วยไม้ขึ้นในภาควิชาพืชสวนเป็นครั้งแรก แต่ก็ทำให้เข้าใจว่าเป็นเพราะมหาวิทยาลัยขอตัวผู้เขียนมาจากผลงานซึ่งตนกระทำมาแล้วในลักษณะอาสาสมัคร ทำให้ได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวางมากกว่า นอกจากนั้นอาศัยที่ผู้เขียนมีบุคลิกเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์กับคนทั่วไปตั้งแต่ระดับล่างจนถึงระดับสูง งานจึงดำเนินมาได้ด้วยดีเป็นส่วนใหญ่

ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2506 - 2507 ศาสตราจารย์ คามิโมโต บอกกับตนว่า นายยามาดาที่บรกรยาจะเดินทางมาเมืองไทย และอยู่ประมาณ 5 - 6 วัน อาศัยที่ผู้เขียนและครอบครัวได้สร้างความสัมพันธ์กันไว้กับ ศาสตราจารย์ คามิโมโต และครอบครัวอย่างใกล้ชิด เสมือนสิ่งที่ผู้ใหญ่สมัยก่อนเคยสอนไว้ว่า ถ้าอยากได้ความรู้จากอาจารย์ ก็ต้องอาสาเข้าไปรับใช้อย่างใกล้ชิด

ศาสตราจารย์ ดร.ฮารูยุกิ คามิโมโต ได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการศึกษาโครโมโซมของกล้วยไม้ ไว้ให้ผู้เขียน แล้วยังสานไปถึงลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดอีกคนหนึ่ง แต่ตนก็ไม่ได้เก็บเอาไว้กับตัว หากทำของยากให้เป็นของง่ายแล้วก็ถ่ายทอดต่อไปถึงชาวสวนกล้วยไม้ นับเป็นช่วงเริ่มต้นการพัฒนาพันธุ์เพื่อการผลิตกล้วยไม้เป็นอุตสาหกรรมอย่างสำคัญ

วงการผลิตกล้วยไม้เป็นอุตสาหกรรมของไทย จึงมีผลงานการผสมพันธุ์จากระดับ
ชาวสวนที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพบนพื้นฐานแนวคิดในการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด

วันที่นายยามาดาเดินทางมาถึงท่าอากาศยานกรุงเทพฯ ผู้เขียนขับรถพา
ดร.คามิโมโตไปรับที่สนามบิน พอทั้งคู่มาถึง ดร.คามิโมโต จึงแนะนำกับเขาว่า **นี่คือ
ศาสตราจารย์ระพี สาคริก** ปรากฏว่าเขาหันไปมองหน้ากันแล้วหัวเราะนิดหน่อย แต่ก็ยื่นมือ
มาจับพร้อมทั้งทักทายตามอัธยาศัย มาทราบเอาว่าหลังจากคุยกันได้พักใหญ่ โดยที่เขาบอกกับ
ดร.คามิโมโตว่า **ที่แรกนึกว่าลูกชายของศาสตราจารย์ระพีฯ เพราะवादภาพไว้ในใจมาก่อน
ว่าคงจะแก่มาก** เนื่องจากเห็นผลงานเด่นจนเป็นที่เลื่องลืออย่างกว้างขวาง

ขณะนั้นตัวเองไม่รู้จริงๆ ว่ามีผลงานกว้างไกลไปแค่ไหน เพราะช่วงนั้นมุ่งมั่น
ทำงานอยู่แต่ในบ้านในเมืองเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากความคิดมันไม่หยุดนิ่ง จึงเฝ้า
ค้นหาความจริงต่อไปอีกตราบเท่าที่ตนยังไม่รู้สึกกระจ่างชัดเท่าที่ควร

ระหว่างนั้นแผนงานส่งเสริมกล้วยไม้ของไทยเท่าที่วางไว้กำลังก้าวหน้าไปสู่ระบบ
อุตสาหกรรมพอดิในสายงานการผลิตกล้วยไม้เป็นอุตสาหกรรมเริ่มจะมีผลงานการผสมพันธุ์
กล้วยไม้ซึ่งมีประสิทธิภาพและคุณภาพบนพื้นฐานแนวคิดในการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด

ระหว่างที่นายยามาดาเดินทางมาอยู่ในประเทศไทยเพียง 4 - 5 วัน เราได้ให้การ
ต้อนรับเป็นการส่วนตัวนับตั้งแต่การเข้าไปรับในพื้นที่ที่ตรวจคนเข้าเมืองที่สนามบินพาออกมา
แล้วนำไปพักโรงแรม และพาไปเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ เช่นวัด พระบรมมหาราชวัง ตลาดน้ำ
และพาไปชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมประจำชาติของไทยด้วย

ปกติ **ภาษาอังกฤษเรียกนักบวชผู้สอนศาสนาว่ามินิสเตอร์ (Minister)** คำเดียวกัน
กับที่แปลว่า **รัฐมนตรี** แต่คนไทยส่วนใหญ่รู้จักคำหลังคำเดียวเท่านั้น ดังนั้นช่วงที่พาไปชมพระ
บรมมหาราชวัง หลังจากติดต่อกับเจ้าหน้าที่เป็นการล่วงหน้า ทางเจ้าหน้าที่ไทยเข้าใจว่า
เป็นรัฐมนตรีมา จึงเตรียมให้การต้อนรับไว้เป็นพิเศษ

อนึ่ง ระหว่างที่เราเช่าเรือพาไปชมตลาดน้ำแถวบางไทร ระหว่างนั่งเรือไปและกลับ
ทั้ง ดร.คามิโมโตและตน มีความรู้สึกอยู่ในใจว่า นายยามาดาไม่ค่อยจะให้ความสนใจกับ
สิ่งซึ่งอยู่สองข้างทางมากนัก เนื่องจากแกมีกระดาศ 2 - 3 แผ่นติดมือไปด้วย แล้วก็นั่ง
คิดเขียนสูตรเพาะเมล็ดกล้วยไม้ให้เราไปแทบจะตลอดทาง แม้แต่การพูดคุยกับเราก็มักถอน
เข้ามาหาเรื่องนี้

อย่างไรก็ตาม จากความรู้สึกของตนดูเหมือนสิ่งทีพูดคุยกันมันมีเหตุมีผลสานถึง
ภาพที่เห็นอยู่สองข้างทางด้วย เพราะอะไรหรือครับ ด้วยเหตุที่ภายในสูตรผสมซึ่งใช้เพาะ

เมล็ดกล้วยไม้ มันมีส่วนที่ปรากฏอยู่กับชีวิตคนท้องถิ่น ที่เห็นกันชัดๆก็คือ มะพร้าว กล้วย และผลไม้เมืองร้อน นี่แหละที่ตรงกับความรู้สึกรักนึกคิดของเรา

หลังจากนั้นมา เราก็ได้ข้อมูลที่ชัดเจนว่าในน้ำมะพร้าวแทบไม่มีอาหารต้นไม้อะไรมากนัก แต่มีสารซึ่งเรียกว่า ไซโตโคนิน ซึ่งเป็นฮอร์โมนจากพืชอย่างน้อยสองชนิด สารสองชนิดนี้ทำหน้าที่กระตุ้นความเจริญเติบโตของต้นไม้อย่างสำคัญ

ถ้านำเอาสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเรามาเปรียบเทียบเพื่อสร้างความเข้าใจก็คือ ช่างไม้ที่เก่งกาจมีทั้งประสบการณ์และพลังกำลัง แต่ไม่มีไม้จะนำไปสร้างบ้าน การสร้างบ้านก็คงเป็นไปไม่ได้ นี่คือความคิดที่เราจะต้องนำไปสานต่อ

อาศัยที่ผู้เขียนเรื่องนี้เป็นคนมีรากฐานความคิด ซึ่งนิยมนำเอาของพื้นบ้านรวมทั้งของเหลือใช้ติดแผ่นดินมาใช้ประโยชน์แทนการนิยมนิยมของที่ต้องสั่งมาจากต่างประเทศ ดังนั้นนอกจากทำให้ยุคสมัยที่มีการนำเอา น้ำมะพร้าว น้ำสกัดจากหัวมัน และกล้วย มาใช้ในกิจการเพาะเมล็ดกล้วยไม้ รวมทั้งยังก้าวต่อไปถึงการเพาะเมล็ดกล้วยไม้ จากฝักอ่อน เข้ามาใช้ในงานค้นคว้าวิจัยขั้นพื้นฐาน เลยไปถึงขั้นใช้ในงานถ่ายทอดจากทอดเพาะทอดแรกลงสู่ขวดที่สองแล้วเพื่อเพาะเลี้ยง ยังคิดต่อไปถึงขั้นนำมาใช้กับงานปลูกกล้วยไม้ในชีวิตประจำวันด้วย

หลังจากทดลองและตรวจสอบขั้นต้นด้วยตัวเองโดยปฏิบัติอยู่บริเวณบ้านสวนตัวแล้ว จึงได้มอบให้ นายสิริพงษ์ สุขนครสรรพ นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ใช้ปัญหานี้มาทำวิทยานิพนธ์ เพื่อยืนยันเป็นหลักฐานอีกชั้นหนึ่ง โดยการใช้น้ำมะพร้าวที่เหลือทิ้งจากเครื่องชูดมะพร้าวซึ่งชาวบ้านชูดขายในตลาด มาใช้ผสมปุ๋ยรดกล้วยไม้หวายลูกผสมซึ่งขณะนั้น แม้นตนจะถูกขอให้ย้ายมาทำงานที่ภาควิชาพืชสวนแล้วก็ตาม แต่ก็ยังต้องอุทิศของส่วนตัวทุกอย่างให้กับงานทำให้งานค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ต้องมาทำที่บ้าน แต่แท้จริงแล้วการเริ่มต้นงานกล้วยไม้มาแต่แรกก็เริ่มจากที่บ้านอยู่แล้ว

ผลงานเรื่องนี้ปรากฏอย่างชัดเจนมาก ถ้าใช้ปุ๋ยผสมละลายน้ำ ปลูกกล้วยไม้จะเจริญเติบโตดีกว่าไม่ใช้ปุ๋ยเลย หากนำน้ำมะพร้าวเสริมลงไปใต้น้ำละลายปุ๋ยด้วย ปลูกกล้วยไม้จะเจริญอ้วนท้วนแข็งแรงมากเป็นพิเศษอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่ถ้าใช้น้ำมะพร้าวผสมน้ำรดกล้วยไม้โดยไม่ใส่ปุ๋ยลงไปด้วย ปลูกกล้วยไม้จะมีสภาพแย่งกว่าไม่ใช้ปุ๋ย

ถ้าจะพูดอธิบายกันแบบชาวบ้านก็คือ มีแต่แรงกระตุ้นแต่ไม่มีวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำไปใช้สร้าง ต้นไม้จึงต้องใช้ของเก่าซึ่งเป็นทุนเดิมให้มันหมดมากไปอีก จึงปรากฏว่าใบเหลืองและรูปร่างต้นผอมลงไปเรื่อยๆ

ปกติน้ำมะพร้าวซึ่งนำมาใช้ผสมสูตรขุนอาหารเพื่อใช้เพาะเมล็ดกล้วยไม้ก็ดี เพื่อใช้ในงานเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อก็ดี ได้จากผลมะพร้าวที่ยังอยู่ในสภาพสีเขียวหรืออาจกล่าวได้ว่า น้ำมะพร้าวอ่อน หลังจากผสมลงไปในสูตรขุนอาหารแล้ว จึงปรับระดับความเป็นกรดของสูตรขุนให้ค่อนข้างทางด้านกรดเล็กน้อยที่สุดแต่ความเหมาะสมกับความต้องการของกล้วยไม้แต่ละกลุ่ม นอกจากนั้นความเข้มข้นของน้ำมะพร้าวภายในสูตรก็อยู่ระหว่าง ร้อยละ 20 ถึง 25

ผู้เขียนใช้วิจารณ์ญาณแบบชาวบ้านมากกว่ายึดติดอยู่กับเครื่องมือวิทยาศาสตร์ซึ่งเน้นด้านรูปวัตถุมากเกินไป โดยเหตุที่ตนเป็นคนนึกถึงชาวบ้านมากกว่าค่านักวิชาการบนหอคอยงาช้าง ดังนั้นการริเริ่มความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังไม่จบแค่นั้น หากสานต่อไป ถึงน้ำมะพร้าวซึ่งเหลือทิ้งในท้องตลาดอย่างน่าเสียดาย

ซึ่งมะพร้าวเหล่านั้นมีสภาพเป็นผลมะพร้าวแก่ หรือที่ชาวบ้านมักเรียกกันว่า มะพร้าวแกง นอกจากนั้นยังคิดต่อไปอีกว่า ถ้าเราจะใช้อัตราเข้มข้นระดับเดียวกันกับที่ใช้ผสมลงขุนอาหารแล้ว ในทางปฏิบัติคงไม่น่าจะเป็นไปได้ นอกจากนั้นยังพิจารณาเห็นว่าอัตราที่ใช้ผสมลงในสูตรขุนอาหาร โดยเฉพาะบรรจุลงในขวดที่ปิดสนิทแล้ว แม้ความเข้มข้นของอาหารพืชชนิดอื่น ก็มีระดับสูงกว่าอัตราความเข้มข้นของปุ๋ยที่ใช้กับต้นกล้วยไม้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึงปรับอัตราความเข้มข้นของน้ำมะพร้าวซึ่งนำจากตลาดมาผสมลงในปุ๋ยให้ลดลงมาอยู่ในระหว่างร้อยละ 5 เท่านั้น

ผลงานนี้ปรากฏเด่นชัดอย่างน่าพอใจมาก แต่ก็ยังมีขั้นตอนซึ่งควรจะมีการค้นหาต่อไปอีก อันได้แก่การนำปฏิบัติอย่างไรจึงจะให้ถึงชาวบ้านอย่างแท้จริง หมายความว่าทำอย่างไรให้สิ่งนี้เข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้านได้ ซึ่งเรื่องนี้จากประสบการณ์ของผู้เขียนเท่าที่เป็นมาแล้ว ขออนุญาตกล่าวไว้ว่า สำหรับผู้ที่ถูกเรียกว่านักวิชาการของไทย ส่วนใหญ่คงเป็นไปได้ยาก เพราะการจัดการศึกษาของเรา ไม่ได้สร้างคนให้มีลักษณะซึ่งเรียกกันว่า ตีนติดดินอย่างแท้จริง

ผู้ที่ประสบความสำเร็จในประเด็นนี้ ควรจะมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล โดยมีรากฐานอิสระไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งใดที่เป็นของนอกกายทั้งนั้น สำหรับผู้เขียนเองรู้ว่า ตนไม่ได้อยู่ค้ำฟ้า แม้จะริเริ่มงานเหล่านี้ไว้แล้วก็ตาม น่าจะได้มีชนรุ่นหลังสานต่อความคิดนำไปปฏิบัติเพื่อให้มีการสืบทอดต่อไปได้

ผลงานค้นคว้าทดลองเรื่องการใช้น้ำมะพร้าวทิ้งจากท้องตลาดนำมาผสมปุ๋ยรดปลูกกล้วยไม้ลงพิมพ์ในวารสารกล้วยไม้ของสมาคมกล้วยไม้อเมริกัน (American Orchid Society Bulletin) ซึ่งเป็นวารสารกล้วยไม้ที่มีเครือข่ายสมาชิกกว้างที่สุดของโลก รวมทั้งวิทยานิพนธ์ของ นายสิริพงษ์ สุขนครินทร์ ซึ่งท่านผู้สนใจจะสามารถค้นหาอ่านได้จากห้องสมุดกล้วยไม้ระพี สาคริก ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี กรุงเทพฯ ฯ

จุดประกายความคิด

จากช่วงกลางๆ ของชีวิตที่ผ่านมา ผู้เขียนมักจะพูดฝากไว้ในที่ต่างๆ เป็นครั้งคราวว่า หากมองทุกสิ่งทุกอย่างในด้านคุณค่า ถ้าจะยกตัวอย่างกันให้ชัดเจน ก็ใคร่ขอกล่าวว่า แม้เม็ดดินเม็ดทรายเล็กๆ สักเม็ดหนึ่ง ย่อมเสมอเหมือนกันกับทองคำและเพชรก้อนใหญ่ๆ

ช่วงหลังๆ มักมีนักข่าวจากหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์มาขอสัมภาษณ์ที่บ้านเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในสังคม ก่อนลากลับมักมองไปยังต้นไม้ขนาดใหญ่ที่อยู่นำบ้าน ซึ่งผู้เขียนปลูกด้วยมือตัวเองแล้วถามว่า ท่านอาจารย์ครับ ต้นไม้ต้นไหนรักมากที่สุด ผู้เขียนตอบกลับไปอย่างปกติว่า รักทุกต้นแหละครับ ถ้าไม่รักคงไม่เอามาปลูกไว้

เช่นเดียวกันกับคำถามจากนักข่าวไปขอสัมภาษณ์ที่ หอสมุดกล้วยไม้ ระพี สาคริก ณ หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งถามว่า หนังสือเล่มไหนที่รักมากที่สุด ? ผู้เขียนก็ได้ตอบไปทันทีว่า รักทุกเล่มแหละครับ

แท้จริงแล้วสิ่งซึ่งอยู่ในนั้นผู้เขียนได้มาจากสองทาง ทางหนึ่งได้จากน้ำใจคนซึ่งผู้เขียนถือว่าเป็นเพื่อนมนุษย์ที่เราควรให้ความรักความจริงใจกับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน กับอีกทางหนึ่ง ได้มาจากน้ำพักน้ำแรงของตัวเองซึ่งซื่อหาสิ่งเหล่านี้มากก็เพื่อหวังว่าจะนำมาใช้เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกให้กับเพื่อนมนุษย์

สิ่งเหล่านี้น่าจะสะท้อนภาพให้แต่ละคนรู้ได้เองว่าตลอดชีวิตที่ผ่านมา ผู้เขียนทำเรื่องกล้วยไม้หรือเรื่องอะไรแน่ ใครคิดได้ย่อมถือเป็นสิ่งดีแก่ตนเองโดยแท้

ปัญหาการอนุรักษ์กล้วยไม้พื้นบ้าน ของประเทศไทย

จากทัศนะของผู้เขียนซึ่งมีรากฐานจิตใจอิสระ ช่วยให้มีความเป็นตัวของตัวเองมาโดยตลอด อีกทั้งใช้พื้นฐานดังกล่าวรองรับการอนุรักษ์และพัฒนาวงการกล้วยไม้ไทยมาตั้งแต่ช่วงเวลา ๖๐ กว่าปี ทำให้มองเห็นความจริงได้ว่า **ศาสตร์ทุกแขนงล้วนเป็นสิ่งซึ่งมนุษย์ค้นหาความรู้มาใช้ประโยชน์เพื่อ** การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรมชาติ อันพึงก่อให้เกิดความสงบสุขทั้งสิ้น นอกจากนั้นการที่ผู้เขียนใช้พื้นฐานดังกล่าวรองรับการอนุรักษ์และพัฒนาวงการกล้วยไม้ของไทยมาตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ทำให้ได้ความรู้ซึ่งนำมาลงพิมพ์ในบทความเรื่องนี้อันถือเป็นสังขารม ดังจะขอ อนุญาตชี้แจงเหตุและผลต่อไปนี้

อนึ่ง แม้เรื่องนี้จะมุ่งที่การอนุรักษ์กล้วยไม้พื้นบ้านแต่หากผู้ใดมีรากฐานจิตใจอิสระช่วยให้เปิดกว้าง ย่อมหยั่งรู้ได้ว่ากล้วยไม้เป็นเพียงสิ่งสมมุติซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้ไว้ใส่ใจ ตนเองเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วไม่ว่าบุคคลใดจะทำกิจการอื่นใดซึ่งนอกเหนือไปจากกล้วยไม้ย่อมใช้ สังขารมที่ชี้ถึงความจริงฝากไว้ในเรื่องนี้ได้ทุกอย่าง

อันที่จริงแล้ว ถ้าแต่ละคนดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาท ทำให้ไม่ลืมตัวยอมสำนึกอยู่เสมอว่า ชีวิต ของทุกคนรวมทั้งตัวเองเกิดมาจากพื้นดิน แม้ตายไปแล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็กลับคืนลงสู่พื้นดินอย่าง เป็นธรรมชาติ ดังนั้น การดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาทแต่ละก้าว ควรจะทบทวนตัวเองอยู่เสมอ ซึ่ง นับได้ว่าเป็นการดับความโลภ ความโกรธ และความลุ่มหลงมัวเมา ช่วยให้เกิดสติ เพื่อใช้เป็นพื้นฐาน สำคัญอย่างเสมอต้นเสมอปลายมาโดยตลอด

สิ่งที่กล่าวมาแล้ว จึงหมายถึงการสำนึกได้ถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ดำรง อยู่ได้อย่างมั่นคง หากเราไม่อาจอนุรักษ์สิ่งดังกล่าวไว้ในหัวใจตนเองได้ แม้มุ่งก้าวเดินหน้าต่อไป โดยคิดอนุรักษ์กล้วยไม้ท้องถิ่นซึ่งเป็นสมบัติติดพื้นดิน รวมทั้งสิ่งอื่นๆ ซึ่งประเทศชาติของเรามีอยู่ อย่างหลากหลาย อันหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากจะประสบกับ ความล้มเหลวแล้ว ยังมีผลทำให้ชีวิตตนเองและสังคมจำต้องสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง แม้การสูญเสีย แผ่นดินถิ่นเกิดอันเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของชาติ

ประสบการณ์จากการอนุรักษ์และพัฒนากล้วยไม้ของไทย โดยใช้ความหลากหลายของคนใน ชาติเป็นพื้นฐาน ร่วมกับความรักแผ่นดินถิ่นเกิดของตัวเองซึ่งมั่นคงมาโดยตลอด ผู้เขียนใคร่ขอ อนุญาตนำเรื่องราวของสิ่งดังกล่าวซึ่งมีอยู่ในหัวใจ มาถ่ายทอดลงเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ณ โอกาสนี้ แต่อย่างไรก็ตาม หากบุคคลใดที่ได้อ่านแล้วไม่สามารถแปลความออกมาอยู่ในสภาพซึ่งมีความ เหมาะสมกับจิตวิญญาณของตนเองได้ ย่อมไม่อาจรับเอาของจริงไปใช้ประโยชน์อย่างถึงเป้าหมาย ได้สำเร็จ

อนึ่ง ตามสภาพที่เป็นจริงการอนุรักษ์และพัฒนาควรมีรากฐานเป็นหนึ่งเดียวกันอยู่ในจิตสำนึกของแต่ละคน ซึ่งสิ่งที่กล่าวมาแล้วนี้ภายในกระแสการเรียนรู้อันเป็นสัจธรรมของมนุษย์ทั้งสองด้านย่อมมีการเปลี่ยนแปลงที่หมุนวนเป็นวัฏจักรโดยมีสัจธรรมภายในรากฐานจิตใจเป็นแกนกลางซึ่งแกนนี้เอง หากบุคคลใดสามารถหยั่งรู้ได้ถึงแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตไปได้อย่างมั่นคงโดยตลอด เช่นที่คนในอดีตเคยปรารถนาเป็นภาชิตีไว้ว่า **ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย**

แต่คนในสังคมยุคนี้ แทนที่จะมีรากฐานการอนุรักษ์และพัฒนาอยู่ในจิตใจเป็นหนึ่งเดียวกัน กลับสะท้อนให้เห็นความจริงว่า **คนกลุ่มหนึ่งเน้นการอนุรักษ์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเน้นการพัฒนา** ซึ่งความจริงแล้วคงหลีกเลี่ยงวิธีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นวัฏจักรไปไม่พ้น ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงทวนกลับมาขัดแย้งกันเอง ช่วยให้เกิดการสสารภาพความจริงว่า คนในสังคมแทนที่จะร่วมมือร่วมใจกันคิดและนำไปปฏิบัติอย่างได้ผลจริงจัง กลับเกิดสภาพทะเลาะเบาะแว้งภายในชาติเดียวกัน จนกระทั่งบางครั้งยกพวกทำร้ายซึ่งกันและกันอย่างน่าเวทนาที่สุด

บทความเรื่องนี้กล่าวถึงการอนุรักษ์กล้วยไม้พื้นบ้าน แต่ตามที่ได้ชี้แจงถึงเหตุและผลไว้แล้วว่า ไม่ว่าเรื่องกล้วยไม้หรือเรื่องอื่นใด แม้กระทั่งการวางท่อแก๊สในภาคใต้และที่อื่นๆ ก็เกิดมาจากพื้นฐานเดียวกัน เว้นไว้แต่ว่าคนขาดสติไม่อาจมองเห็นได้เท่านั้น ดังที่มีผู้ปรารถนาแล้วเป็นช่วงๆ ว่า **คนไทยส่วนใหญ่คิดแบบตัวใครตัวมัน** หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึงการคิดแบบแยกส่วน แม้ในปัจจุบันมีการนำเอาคำว่าบูรณาการมากล่าวอ้างอยู่เสมอ ทำให้เข้าใจได้ว่าเป็นการแอบอ้างเพื่อหวังผลอย่างอื่นที่เกิดจากการขาดความบริสุทธิ์ใจ

การจัดการศึกษาทุกวันนี้ ทำให้คนส่วนใหญ่ยิ่งเรียนสูง ยิ่งมีจิตวิญญาณห่างจากความรักแผ่นดินมากขึ้น ย่อมส่งผลทำให้รังเกียจและดูถูกชีวิต รวมทั้งสิ่งต่างๆ ซึ่งเกิดและดำรงอยู่ร่วมแผ่นดินเดียวกันกับตน จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจมาสู่การละทิ้งไว้ให้ไร้คุณค่า อีกทั้งเปิดโอกาสให้คนชาติอื่นมานำไปใช้ประโยชน์ โดยไม่มีอำนาจใดๆ จะสามารถช่วยได้

บุคคลผู้ที่มีรากฐานจิตใจตกอยู่ในสภาพดังกล่าว ย่อมเอาใจออกห่างจากท้องถิ่นซึ่งเป็นที่เกิดและมีบุญคุณแก่ชีวิตตนเอง ดังนั้น ในปัจจุบันเราจึงพบว่า มีคนท้องถิ่นโดยเฉพาะเมื่อมีโอกาสขึ้นไปสู่อำนาจทางวัตถุ ย่อมมีวิธีคิดซึ่งตนเชื่อว่าจะน่าจะเป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ แต่หลังจากนำไปปฏิบัติแล้ว กลับปรากฏผลว่า เป็นการทรยศต่อแผ่นดินซึ่งหมายถึงชาติตัวเอง ทั้งนี้และทั้งนั้น ความรักแผ่นดินถิ่นเกิด หมายถึง ความรับผิดชอบต่อชาติบ้านเมือง นอกจากนั้น หากบุคคลใดมีรากฐานจิตใจที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นจนกระทั่งสามารถต่อสู้กับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมในด้านวัตถุซึ่งถูกถ่ายทอดมาจากต่างถิ่นได้โดยตลอด ควรได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์แห่งยุค จึงสามารถทำ

หน้าที่เป็นหลักช่วยเสริมความมั่นคงให้แก่ชนรุ่นหลังได้สำเร็จโดยเฉพาะเป็นผู้ใหญ่ซึ่งปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อันควรถือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชนรุ่นหลัง

ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีมวลชนคนท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน ย่อมมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะภายในรากฐานจิตใจของแต่ละคน ควรจะรู้สึกพอเพียง โดยสำนึกอยู่เสมอว่า สิ่งต่างๆ มีความสำคัญเหนือตนเอง นอกจากนั้น ทุกอย่างย่อมมีหน้าที่สนองคุณประโยชน์แก่ตน หากใช้ว่าจะนำมาใช้ประโยชน์ไม่ได้ แต่ตัวเองควรจะรำลึกถึงบุญคุณของสิ่งเหล่านี้โดยที่ไม่นำความโลภเข้าไปแฝง ซึ่งจะก่อให้เกิดการนำมาใช้ประโยชน์จนเกิดเหตุเกินผล

ทุกวันนี้เราจะพบความจริงได้ว่า เราน่ากลัวยัยไม่พินบ้านมาจากป่าก็เพราะต้องการเงินมากกว่าความรักความสนใจที่จะใช้เพื่อการศึกษาหาความรู้ใส่ใจตัวเอง แม้หลายคนอาจเข้าใจว่า การนำมาศึกษาต้องมีรูปแบบที่นำมาเปิดตำราใช้ความรู้จากคนต่างชาติซึ่งเขียนเอาไว้ในสถาบันการศึกษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ชีวิตกำลังเดินหลงทางไปแล้ว

แท้จริงแล้วการน่ากลัวยัยไม่ป่า ซึ่งเป็นรูปลักษณะหนึ่งของวัตรธรรมจากธรรมชาติมาใช้ ศึกษาหาความรู้ใส่ใจตัวเอง ควรหมายถึงความรู้ในด้านคุณค่าเพื่อสร้างจิตสำนึกให้มีรากฐานความรักแผ่นดินลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การที่คนไทยตกอยู่ในสภาวะลืมนัด เพราะถูกอิทธิพลการเปลี่ยนแปลงของรูปวัตถุซึ่งมีพื้นฐานเริ่มต้น สืบทอดมาจากจิตวิญญาณของคนต่างชาติ ย่อมมีผลทำลายคุณค่าชีวิตของเราเอง ดังเช่นที่สังฆธรรมได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า **หากไม่มีสิ่งนั้นย่อมไม่มีสิ่งนี้**

การเปลี่ยนแปลงที่ได้กล่าวมาแล้ว มีอิทธิพลดึงดูดรากฐานคนไทยซึ่งควรมีหน้าที่รักและหวงแหนทรัพย์สมบัติซึ่งเกิดและดำรงอยู่ร่วมแผ่นดินเดียวกันกับตน ให้หันเหทิศทางไปสู่ความนิยมรูปวัตถุจากต่างประเทศ ทั้งนี้และทั้งนั้น หากเราจะกล่าวหาว่าคนต่างชาติไม่หวังดีกับคนท้องถิ่น มันก็เป็นสังฆธรรมซึ่งไม่อาจตำหนิเค้าได้ แต่เราควรหวนกลับมาทบทวนตัวเองว่า ผู้ซึ่งมีโอกาสเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในสังคมชาติวิญญาณความรักแผ่นดินอันถือว่าเป็นศูนย์รวมใจ เปลี่ยนมาเป็นการคิดและปฏิบัติแบบตัวใครตัวมัน

ทำให้ชาติการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างให้เป็นหลักแก่คนในชาติสามารถยืนหยัดขึ้นมาบนขาตัวเองได้ แต่กลับมีความรู้สึกดูถูกคนระดับล่างอยู่ในส่วนลึก แม้ไม่แสดงออกมาปรากฏแก่สายตาผู้อื่น แต่อาจทราบได้จากการปฏิบัติออกมาจากใจอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งแต่ละคนย่อมรู้อยู่แก่ใจตัวเองดีอยู่แล้ว

ในเมื่อเหตุผลเท่าที่กล่าวมาแล้ว ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่

มีช่องว่างช่องโหว่ปรากฏอยู่ด้านหลัง จึงไม่สงสัยเลยว่า มีการนำทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งคนไทยควรนำมาใช้ประโยชน์อย่างพอเพียง ได้ถูกคนในชาติเดียวกันรวมทั้งตนเองกอบโกยเอาไปขายหาเงินจากคนต่างชาติ

อนึ่ง สิ่งซึ่งทำให้เกิดการแสลงใจจากบุคคลผู้จริงจังและรู้เท่าทันต่อพฤติกรรมดังกล่าว ก็คือคนต่างชาตินำเอาทรัพยากรท้องถิ่นในสภาพซึ่งอยู่ในธรรมชาติไปใช้ผลิตเป็นผลสำเร็จรูปซึ่งมีรูปแบบอย่างหลากหลาย แล้วส่งกลับเข้ามาหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากคนไทยอย่างไม่บันยะบันยัง

นอกจากนั้น กาลเวลาย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์หลังจากมีผู้รู้เท่าทันและเห็นแก่แผ่นดินถิ่นเกิดปรากฏขึ้นมาในสังคมแม้เพียงส่วนน้อย ก็ยังมีกระแสปิดกั้นจากต่างประเทศที่เข้ามาหลอกให้คนไทยผู้หลงอำนาจซึ่งขาดการรู้เท่าทัน ใช้อำนาจปิดกั้นการยื่นหยัดขึ้นมาบนชาติตัวเองอย่างภาคภูมิของคนท้องถิ่นอีกด้วย สิ่งดังกล่าวเกิดขึ้นแล้วแก่วงการกล้วยไม้ของไทย โดยที่คนต่างชาติในกลุ่มผู้หวังผลประโยชน์ได้อ้างเหตุผลถึงการอนุรักษ์ แต่ใช้อำนาจควบคุมบังคับ แทนที่จะให้ความจริงจังเพื่อหวังผลให้กระแสการอนุรักษ์เกิดขึ้นจากรากฐานจิตใจคนท้องถิ่นเองดังได้กล่าวมาแล้วในตอนแรก

วงการกล้วยไม้ไทยในอดีต แม้จะเริ่มต้นบนพื้นฐานวัตถุนิยม แต่สามารถยืนหยัดและเดินทวนกระแสสังคมอย่างเข้มแข็งอยู่ได้น่าจะเกิดจากอิสรภาพที่อยู่ในรากฐานจิตใจของผู้ริเริ่ม ซึ่งสามารถรักษาความเป็นตัวของตัวเองเอาไว้ได้อย่างมั่นคง จึงทำให้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลก แต่บุคคลผู้ได้รับประโยชน์อย่างหลากหลายก็ยิ่งขาดความมั่นคงอยู่กับรากฐานดังกล่าว แม้ว่าเราจะไม่สูญเสียอะไรไปมาก แต่หากเริ่มต้นจากบุคคลคนเดียว ทั้งๆ ที่มีรากฐานจิตใจอิสระช่วยให้เปิดกว้างอย่างที่คนยุคนี้เรียกกันว่าประชาธิปไตย แต่การสืบทอดก็ทิ้งช่วงห่างอย่างมาก น่าจะทำให้ลัทธิธรรมดังกล่าวไม่อาจดำรงอยู่ได้อย่างราบรื่น

นอกจากนั้น ในสภาพสังคมไทยที่สืบทอดกันมาจนกระทั่งกลายเป็นความเชื่อที่แก้ไขได้ยากก็คือ การที่ผู้ใหญ่มองเด็กว่า เด็กควรเชื่อฟังผู้ใหญ่โดยอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนด้านเดียว น่าจะเป็นผลดีในด้านหนึ่ง แต่หากมองอีกด้านหนึ่งว่า ถ้าผู้ใหญ่สร้างศรัทธาบาร์มีมาแล้วในอดีต ทำให้เด็กรู้สึกเชื่อฟังจากใจจริง ย่อมเป็นสิ่งสมควร แต่ถ้าผู้ใหญ่มองเด็กด้านเดียวว่าจะต้องเชื่อฟัง หากเด็กคนนั้นมีรากฐานจิตใจที่อิสระและลึกซึ้งจนถึงขั้นพึ่งตนเองได้ โดยที่ผู้ใหญ่ขาดการปฏิบัติที่ทำให้เด็กรู้สึกศรัทธาย่อมมองเด็กว่าเป็นคนหัวแข็ง แต่แท้จริงแล้วเด็กที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ย่อมหมายถึงเป็นคนมีธรรมะอยู่ในรากฐานจิตใจอย่างเป็นธรรมชาติ จึงมีสัจจะที่จะรักษาสິงดังกล่าวเอาไว้ให้มั่นคงอยู่ได้

ปัญหาต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในรากฐานจิตใจคนไทยมาแต่อดีต ได้สะท้อนให้เห็นว่า ภายในภาพรวมซึ่งควรมีสองด้านแต่เรามองเห็นด้านเดียว ซึ่งหมายถึงด้านที่มุ่งออกจากตัวเองมานานพอสมควร

แล้ว อันที่จริงการมองแบบนี้เกิดจากความเห็นแก่ตัวของผู้มีอำนาจ แทนที่จะมองด้วยความรับผิดชอบต่อผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจ

อนึ่ง การมองจากทิศทางดังกล่าว ย่อมทำให้เกิดผลทำลายมากกว่าสร้างสรรค์ แม้แต่การแตกแยกภายในใจของคนท้องถิ่นซึ่งทำให้เกิดผลปรากฏว่า การอนุรักษ์กับการพัฒนาเป็นคนละเรื่อง จนกระทั่งเกิดการแยกคนออกเป็นสองกลุ่ม แล้วหวนกลับมาทำร้ายกันเอง แม้แต่ปัญหาการอนุรักษ์กล้วยไม้พื้นบ้าน เราจะพบว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความเชื่อที่ส่งผลทำร้ายชาวบ้าน แทนที่จะให้ความเมตตาและเข้าใจในสภาพความเป็นอยู่ของชีวิต อีกทั้งสำนักได้ว่าควรจะให้ความสนใจแก่ไขจุดที่เป็นพื้นฐานดังกล่าว เราจึงพบสภาพการปฏิบัติในขณะนี้ว่า ผู้ถืออำนาจอยู่ในมือมุ่งจับคนที่เอากล้วยไม้พื้นบ้านมาจากป่า ซึ่งผลก็คือ ยิ่งแก้ไขปัญหาก็ยิ่งทำให้กล้วยไม้พื้นบ้านหมดไปจากแผ่นดินจนกระทั่งไม่เหลือ

ดังนั้น เมื่อกระแสดังกล่าวทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น คนไทยในระดับล่างก็ยิ่งถูกบีบให้ต้องเข้าไปลักลอบนำเอากล้วยไม้พื้นบ้านของประเทศข้างเคียงมาสนองประโยชน์ให้กับตนเองและพรรคพวก ดังจะเห็นได้ว่าขณะนี้ได้มีการลักลอบเอากล้วยไม้ป่ามาจากประเทศลาว โดยผ่านเข้ามาทางช่องเม็ก ส่วนอีกด้านหนึ่งก็มีการนำกล้วยไม้ป่าจากพม่าผ่านเข้ามาทางด้านสิงขรและอำเภอแม่สาย ซึ่งเมื่อมีเวลาเป็นโอกาส ต่อไปก็คงผ่านเข้ามาทางช่องทางอื่นๆ อีก อย่างหยุดยั้งได้ยาก

ผู้เขียนเคยบันทึกไว้ในข้อเขียนบางเรื่องว่า การที่คนไทยเรียกกล้วยไม้พื้นบ้านว่า กล้วยไม้ไทย ได้สร้างความสับสนให้เกิดขึ้นจนกระทั่งมีความขัดแย้งไม่มากนักน้อย เนื่องจากการแบ่งเขตแหล่งกำเนิดของพันธุ์ไม้ธรรมชาตินั้น สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่แตกต่างกันเป็นตัวกำหนด ส่วนการแบ่งเขตประเทศนั้น สังคมเป็นผู้กำหนด ถ้าเราเรียกว่ากล้วยไม้ไทย กล้วยไม้พม่า กล้วยไม้อินเดีย และกล้วยไม้ลาว หลายชนิดเราจะพบว่ามียอยู่ในธรรมชาติมากกว่าหนึ่งประเทศ ถ้าเอาประเทศเป็นพื้นฐานเรียกชื่อกล้วยไม้ ถ้าใครพบกล้วยไม้ชนิดนั้นในประเทศไหนก่อน เช่น ฝรั่งเศสพบกล้วยไม้ชนิดหนึ่งในอินเดียมาก่อนเพราะได้เข้าไปยึดครองประเทศอินเดียเอาไว้ แล้วนำไปเขียนลงในหนังสือฝรั่งว่าเป็นกล้วยไม้อินเดีย ส่วนคนไทยก็รู้สึกน้อยใจว่าแท้จริงแล้วเป็นกล้วยไม้ไทยจึงนำเรื่องนี้มาโต้แย้งกัน เพราะลงไม้ลงมือถึงความจริง ผู้เขียนจึงเปลี่ยนใหม่มาเรียกชื่อว่า กล้วยไม้ธรรมชาติ หรือ กล้วยไม้ท้องถิ่น ซึ่งดูแล้วมีความสอดคล้องกันกับความจริงได้อย่างกว้างขวาง

ในช่วงหลัง ๆ การที่ประเทศไทยได้มีบุคคลผู้หนึ่งริเริ่มจับงานพัฒนากล้วยไม้อย่างอิสระ พร้อมทั้งในด้านลึกยังได้มีการชี้แนะให้คนมองเห็นคุณค่าของกล้วยไม้ท้องถิ่น ซึ่งเป็นชีวิตพันธุ์ไม้ที่เกิดบนแผ่นดินเดียวกันเพื่อสงวนไว้ใช้เป็นพื้นฐานการพัฒนาไปสู่วิถีทางที่เป็นตัวของตัวเอง อันควรภาค

ภูมิใจแก่คนไทยทั้งชาติ แม้จะเกิดจากปัจเจกชน หากมีรากฐานจิตใจอิสระช่วยให้เปิดกว้าง ก็น่าจะช่วยให้มีโอกาสนำไปสู่สภาพของสังคมที่เป็นมวลชนและสามารถพัฒนาร่วมกันบนพื้นฐานตัวเองให้มุ่งไปสู่อิสรภาพที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เราจึงไม่ควรรังเกียจหรือปฏิเสธปัจเจกชนและอดีต ซึ่งมักเรียกกันว่าโบราณเนื่องจาก **โบราณเป็นพื้นฐานของสมัยใหม่** สิ่งที่เกิดขึ้นจึงควรจะเป็นไปได้ในระยะยาว

วงการกล้วยไม้ของไทยซึ่งมีพื้นฐานการอนุรักษ์รองรับมาตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นการพัฒนาโดยไม่ได้มีใครคาดหวังมาก่อน แม้แต่ในสายตาของชาวต่างประเทศซึ่งวางแผนกอบโกยพันธุ์ไม้พื้นบ้านของประเทศเขตร้อนมาแต่ยุคประวัติศาสตร์ก็ยังคงคาดไม่ถึง

ในที่สุดกลุ่มประเทศที่มีความเจริญในด้านเทคโนโลยีที่เรามักเรียกกันว่า วิชาการมาแต่อดีต อีกทั้งนำเอาผลพวงจากการพัฒนาในด้านเทคโนโลยีที่เรียกกันว่าสมัยใหม่ เข้ามาเผยแพร่ครอบงำภูมิปัญญาของคนท้องถิ่น เพื่อให้ตกเป็นเครื่องมือส่งของป่าไปขาย เกิดการฉกฉวยขึ้นมาว่า พวกเค้าควรจะทำอะไรเพื่อไม่ให้ตนเองและพรรคพวกต้องสูญเสียประโยชน์ซึ่งเคยได้มาแล้วในอดีต

เริ่มพบความจริงต่อมาอีกว่า พวกเขามีข้อได้เปรียบในเชิงวัฒนธรรมและการศึกษา นอกจากนั้นยังพบว่าภายในประเทศเขตร้อน การสอดคล้องทางความคิดระหว่างคนระดับบนกับระดับล่างมีความขัดแย้งค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านบนยึดติดอยู่กับการใช้อำนาจกับโอกาสการปกครองรวมทั้งคนที่ขึ้นไปอยู่ด้านบนส่วนใหญ่ลงไม่ถึงพื้นดิน จึงทำให้ขาดการรู้ความจริง

จากช่องว่างช่องโหว่ดังกล่าว จึงได้มีการใช้โอกาสซึ่งพวกตนมีอิทธิพลทางแนวคิดความเชื่ออยู่เหนือกว่ากำหนดการลงสัตยาบรรณให้มีการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ระหว่างประเทศเพื่อประโยชน์ทางค้า (CITES) ซึ่งหากรู้เท่าทัน ควรหยั่งรู้ความจริงได้ว่า เหตุผลหนึ่งเป็นกลยุทธ์ในการกีดกันทางการค้ากับอีกเหตุผลหนึ่งเป็นการนำเอาเหตุผลอนุรักษ์มาหลอกให้คนระดับบนในประเทศเขตร้อนใช้อำนาจปิดคนระดับล่าง ไม่ให้น่ากล้วยไม้จากป่าซึ่งรวมชีวิตอยู่กับคนท้องถิ่นออกมาใช้สนองประโยชน์ในการพัฒนาแก่ตนเองโดยสิทธิซึ่งคนไทยทุกคนมีส่วนร่วม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังขรณ์ภายในจิตใจของมนุษย์ทุกคนหากได้รับประโยชน์จากสิ่งใดย่อมรำลึกถึงคุณค่าของสิ่งนั้น จึงเกิดความรู้สึกพอเพียงขึ้นภายในจิตใจตนเอง

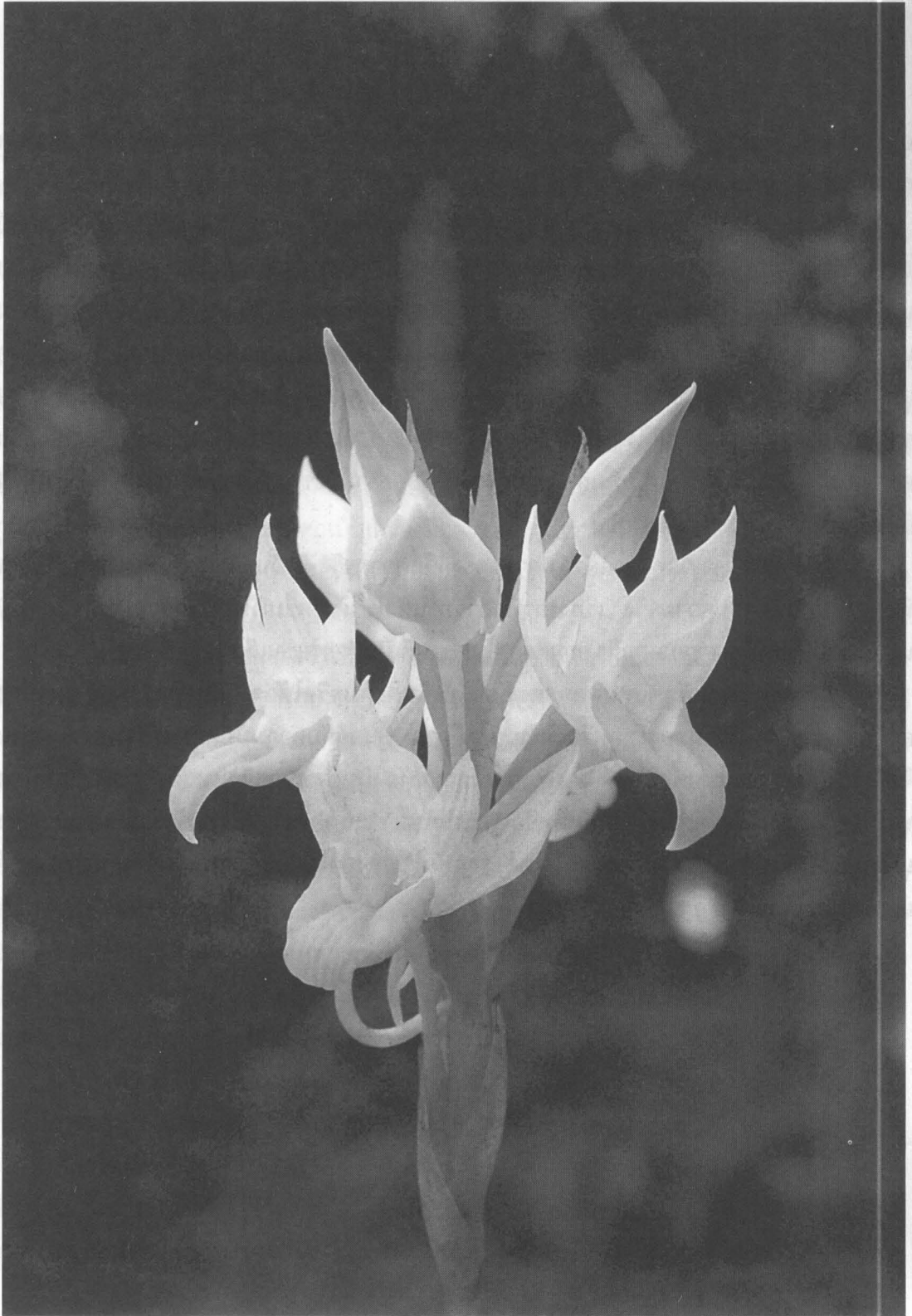
แต่ในขณะนี้สิ่งที่เราพบเห็นเป็นความจริงอยู่ในสังคมไทยก็คือ ภายในรากฐานจิตใจคนท้องถิ่นมีการแตกแยกโดยเฉพาะในเรื่องอนุรักษ์กับพัฒนาถูกแบ่งออกเป็นสองพวก ส่วนอีกด้านหนึ่งขาดการรู้เหตุรู้ผลโดยแยกแยะระหว่างจิตใจของผู้ที่นำกล้วยไม้พื้นบ้านมาปลูกเลี้ยงเพื่อหวังผลในการ

อบรมบ่มนิสัยให้เป็นผู้รู้จักอนุรักษ์และหวงแหนเอาไว้เพื่ออนาคต กับคนอื่นพวกหนึ่งซึ่งต้องการนำกล้วยไม้พื้นบ้านมาขายเอาเงินจากชาวต่างชาติ

ดังนั้น การปฏิบัติโดยภาครัฐที่ใช้อำนาจห้ามคนทั้งหมดในขณะนี้ มีผลทำลายผู้ที่ควรจะมีโอกาสใช้กล้วยไม้เพื่อการอบรมบ่มนิสัยให้เป็นผู้ที่รู้จักอนุรักษ์ เพราะเป็นผู้รู้คุณค่าแก่จิตใจตนเอง แต่กับมีผลเปิดโอกาสให้คนในกลุ่มที่เก็บมาขายเอาเงินจากคนต่างชาติ เพราะการใช้อำนาจห้ามปรามและจับกุม นอกจากไม่ได้มีผลสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นแล้ว ยังทำลายคุณค่าภายในจิตใจให้ถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลังร่วมด้วย ดังเช่นสิ่งที่คนโบราณเคยกล่าวไว้ว่า เล่นโปลิสจับขโมย ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากคนที่คอยระแวงระวังมักไม่ได้มีการเปิดหูเปิดตาอยู่ตลอดเวลา ส่วนขโมยเป็นฝ่ายจับจ้องด้วยความสนใจ วันนี้เอาไม่ได้ วันอื่นก็เอาได้ สิ่งนี้เป็นสังขารซึ่งขณะนี้กระแสดังกล่าวได้มีโอกาสสืบสานบานปลายกว้างขวางมากขึ้น

ผู้เขียนได้กล่าวไว้แต่แรกแล้วว่า ความจริงก็คือความจริง ดังนั้น บทความเรื่องนี้สะท้อนภาพที่มั่นคงอยู่บนพื้นฐานความจริง เรื่องราวที่กล่าวมาแล้วไม่ได้เกิดขึ้นเพียงกับกล้วยไม้เท่านั้น แม้เรื่องอื่นใดที่สังคมไทยครอบคลุมถึง ย่อมตกอยู่ในสภาพที่เป็นปัญหาเช่นเดียวกัน

สิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดควรสะท้อนให้เห็นความจริงได้ว่า พื้นฐานของปัญหาการอนุรักษ์กล้วยไม้พื้นบ้านของไทยหรือเรื่องอื่นใดก็ตาม ขึ้นอยู่กับความมั่นคงของศิลปะ ซึ่งอยู่ในจิตวิญญาณของคนไทยทั้งชาติ รวมทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งหมายถึงแนวคิดความเชื่อที่มีผลทำให้คนท้องถิ่นมีจิตใจร่วมรักสามัคคีหรือประสพกับภาวะแตกแยก ซึ่งทุกวันนี้สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่กับมันอย่างหนัก นอกจากนั้น หลังจากหันไปมองป่าไม้และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ เราก็แทบไม่มีอะไรเหลืออยู่อีกแล้ว

ปัญหาการอนุรักษ์กล้วยไม้พื้นบ้านของประเทศไทย

■ นางอ้วสาคริก

■ นางอ้วสาคริก พันธุ์ดอกสีขาว

■ ท้าวทฐ

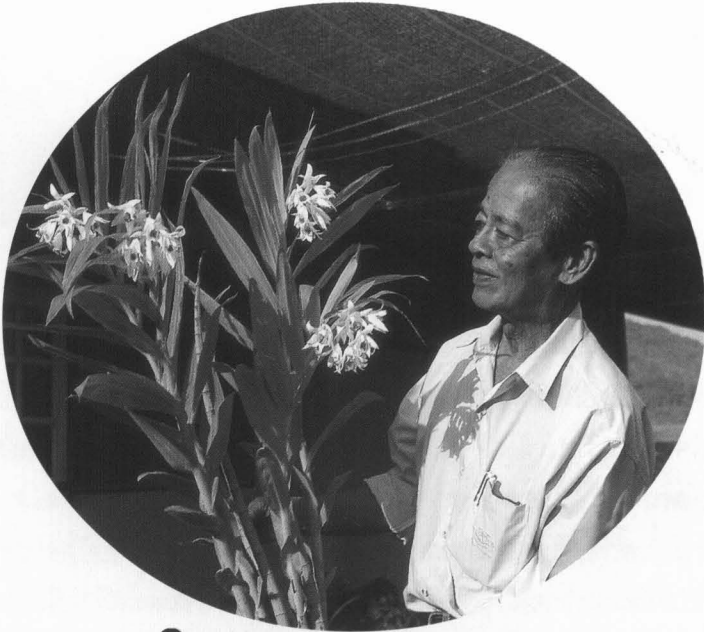

■ เอื้องม่อนไซ

ກາດຜນວກ

ประวัติชีวิตและงาน

● ศาสตราจารย์ระพี สาคริก
กับข้างวาเดียว (*Thunia alba*)

ศาสตราจารย์ระพี สาคริก เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ 4 ธันวาคม 2465 ณ ตำบลวรจักร อำเภอป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ เป็นบุตรคนโตของ ขุนตำรวจเอก พระมหากษัตริย์สมุห (เนื่อง สาคริก) ข้าราชการในสำนักของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี 2475 ดำรงตำแหน่ง เจ้ากรมพระตำรวจหลวง ในราชสำนักพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ คุณแม่สนิท ภรรยา

สมรสกับนางสาวกัลยา มนตรีวัต บุตร พลตำรวจตรีขุนพิชัยมนตรี อดีตหัวหน้าเสรีไทยค่ายกาญจนบุรี และรองอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายปราบปราม

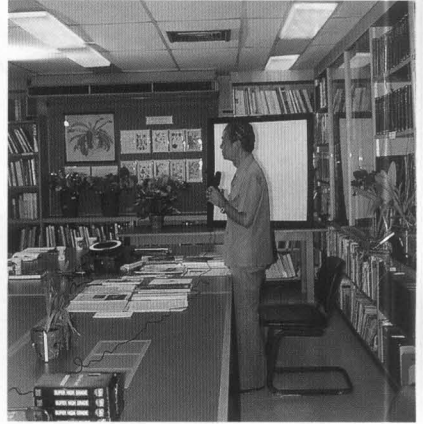
การศึกษา

พ.ศ. 2469 เริ่มการศึกษาประถมศึกษาที่โรงเรียนสามเสนวิทยาคาร แล้วย้ายโรงเรียนเรื่อยมาอย่างหลากหลายไม่ต่ำกว่า 8 แห่งทั้งโรงเรียนใหญ่และโรงเรียนเล็ก

พ.ศ. 2480 ระหว่างที่เรียนอยู่ชั้นมัธยม 7 กระทรวงศึกษาธิการปรับหลักสูตรมัธยมบริบูรณ์จาก ม. 8 มาเป็น ม. 6 โดยตัดเอา ม. 7 และ 8 ไปไว้เป็นโรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัย แต่ก็อนุญาตให้ผู้เรียน ม. 7 และ 8 อยู่เดิม ผ่านไปสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้เลย กลับตัดสิ้นใจย้อนกลับมาเรียน ม. 6 อีกครั้ง ทั้ง ๆ ที่ผลการเรียนวิทยาศาสตร์อยู่ในระดับสูงมาก แต่ก็ไม่สนใจคิดจะเรียนให้ได้ที่หนึ่งในชั้นเพราะไม่ต้องการเอาดีเหนือคนอื่นหากรู้และเข้าใจวิชาไหนจะนำมาสอนเพื่อน ๆ อย่างไม่ปิดบัง

เรียนซ้ำชั้นมัธยมบริบูรณ์อีก 2 ปี และได้รับประกาศนียบัตรกระทรวงศึกษาธิการ 2 ใบ โดยแบ่งเวลาไปสนใจงานด้านศิลปะ เช่นดนตรี เขียนภาพ ปลูกต้นไม้ และคิดประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ด้วย

พ.ศ. 2483 เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์แม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเข้าไปเองอย่างเป็นธรรมชาติ และผ่านการสอบคัดเลือกหลังจากเข้าเรียนแล้วระยะหนึ่ง

■ ศาสตราจารย์ระพี สาคริก ขณะบรรยายที่ห้องสมุดกล้วยไม้ระพี สาคริก

■ ผู้ฟังการบรรยาย รับฟังอย่างตั้งใจ

พ.ศ. 2485 เข้าศึกษาต่อในคณะเกษตรวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมาถึงปี พ.ศ. 2486 ซึ่งเรียนอยู่ชั้นปีที่ 2 ก็มีประกาศสถาปนาวิทยาลัยขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย (หลักสูตร 5 ปี)

พ.ศ. 2490 จบปริญญาตรีศึกษาศาสตร์และสัตวบาลบัณฑิต สาขาปฐพีวิทยา จากการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบวิธีวิเคราะห์ดินภาคกลางของประเทศไทยทางเคมีและทางฟิสิกส์ 5 วิธี”

ชีวิตการทำงาน

พ.ศ. 2490 หลังจบการศึกษาได้สะท้อนพฤติกรรมให้เห็นถึงความเป็นตัวของตัวเองอย่างชัดเจน โดยผู้บริหารได้เสนอตำแหน่งบรรจุเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้อยู่ในกรุงเทพฯ แต่กลับตัดสินใจออกไปทำงานค้นคว้าวิจัยที่สถานีทดลองกสิกรรมที่แม่โจ้โดยมีฐานะเป็นลูกจ้างชั่วคราว เช่นคนงานระดับล่าง ซึ่งในขณะนั้นที่นั่นยังไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาหากมีสภาพเป็นชนบทมาก

ได้ถูกมอบหมายให้ทำงานวิจัยเรื่อง พันธุ์ข้าว ผัก และยาสูบ และให้ความสนใจใช้ชีวิตร่วมทำงานกับงานที่พื้นดินอย่างสม่าเสมอ และเป็นผู้ริเริ่มนำความรู้เกี่ยวกับงานวางแผนวิจัยและสถิติวิเคราะห์ผลทางชีววิทยามาใช้กับงานค้นคว้าวิจัยการเกษตรเป็นครั้งแรก ที่นั่น

ช่วงเดียวกัน ได้ใช้เวลาว่างและทุนส่วนตัวเริ่มต้นจับงานด้านค้นคว้าหาความรู้เรื่องกล้วยไม้ให้แก่ประเทศไทยอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก จากแรงดลใจ

ที่เห็นคนเก็บกล้วยไม้ป่ามาขายส่งให้คนกรุงเทพฯ เพื่อส่งไปขายต่อให้ต่างชาติกับอีกด้านหนึ่ง ก็มีการส่งกล้วยไม้ลูกผสมจากต่างประเทศมาขายให้กลุ่มคนมีเงินนำมาเล่นและประกวดกันเอง โดยที่พบว่าส่วนหนึ่งของกล้วยไม้ลูกผสมซึ่งนำเข้ามา มีพ่อแม่พันธุ์ซึ่งเก็บจากป่าในประเทศไทยส่งไปขาย ดังเช่นฟ้ามุย เป็นต้น

พ.ศ. 2492 ได้รับการบรรจุเข้าเป็นข้าราชการในกรมกสิกรรมที่กรุงเทพฯ แต่ตัวยังคงทำงานอยู่ที่เดิม และมีข้อสังเกตว่า “เป็นผู้ซึ่งมีความเป็นตัวของตัวเองสูงมาก”

พ.ศ. 2493 ถูกส่งย้ายครอบครัวเข้ากรุงเทพฯ ด้วยเหตุผลว่า ต้องการนักวิจัยมือดีมาช่วยทำงานปูพื้นฐานการวิจัยปรับปรุงพันธุ์ข้าวของไทย เนื่องจากรัฐบาลรับนโยบายมาจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติให้เป็นแหล่งผลิตข้าวเลี้ยงชาวโลก และเป็นอาจารย์สอนวิชา “ข้าว” และสอนวิชา “การวางแผนวิจัยและสถิติวิเคราะห์ทางชีววิทยา” ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (อาจารย์พิเศษประจำวิชา)

พ.ศ. 2495 เป็นผู้ริเริ่มโครงการพัฒนาวงการกล้วยไม้ของไทย โดยมีการค้นคว้าวิจัยการให้บริการฝึกอบรมเผยแพร่ความรู้ และถัดมา มีการเผยแพร่ทางโทรทัศน์หลังจากสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 (ช่องแรกของประเทศเปิดดำเนินงาน) และจัดรายการวิทยุกระจายเสียง รวมทั้งออกสิ่งพิมพ์เผยแพร่ โดยมุ่งที่ประชาชนและใช้ทุนซึ่งหาได้เองอีกทั้งใช้เวลาว่างจากงานประจำ

พ.ศ. 2496 ได้รับทุน เอ.ไอ.ดี ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาไปศึกษาดูงานการวิจัยและการผลิตข้าวในมลรัฐภาคใต้ของประเทศ หลังกลับจากมาแล้วได้ไม่นาน ทางการก็ส่งไปรับการฝึกอบรมเรื่องการวางแผนวิจัยและสถิติวิเคราะห์ทางการเกษตร ณ ศูนย์ฝึกอบรมขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติที่ประเทศอินเดีย และกลับมาเข้ารับการฝึกอบรมวิชา “การคัดตรวจคุณภาพข้าว” ที่ศูนย์ฝึกอบรมซึ่งองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติร่วมกับกระทรวงพาณิชย์ จัดขึ้นในกรุงเทพฯ

ในช่วงนี้มีการจัดตั้ง “กรมการข้าว” จึงถูกย้ายมาสังกัดกรมการข้าวและรับตำแหน่ง “หัวหน้าแผนกการโรงสี” ซึ่งมีโรงสีข้าวทดลอง อยู่ในบริเวณซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่สระน้ำหน้าอาคารหอสมุดกลางของสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และได้จัดตั้งห้องปฏิบัติการตรวจคุณภาพข้าวขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งนอกจากงานค้นคว้ายังได้ใช้สถานที่นี้เป็นที่ฝึกสอนและให้นิสิตทำวิทยานิพนธ์ด้วย

ระหว่างนั้น ได้ใช้พื้นที่ด้านหลังโรงสีทดลองปลูกเรือดันไม้ให้นิสิตที่รักกล้วยไม้และมาขอรับการฝึกอบรมได้ใช้เป็นที่ปลูกกล้วยไม้ในยามว่างด้วย จนมาถึงช่วงชี้แนวทางและสนับสนุนให้คนทั่วไปสามารถใช้กล้วยไม้ทำประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ อีกทั้งให้มีการรวมกลุ่มกิจกรรมกันเองอย่างอิสระโดยมุ่งทำงาน “ทวนกระแสค่านิยมเก่า” ซึ่งมีความเชื่อเน้นความสำคัญอยู่ภายในกรอบของอาหารที่กินได้ด้านเดียวมานาน

พ.ศ. 2500 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้เริ่มความคิดจัดตั้ง “ภาควิชาพืชกรรม” (พืชสวนปัจจุบัน) จึงได้ขอตัวจากกรมการข้าวมาสังกัดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อเปิดสอนวิชากล้วยไม้ในหลักสูตร จากพื้นฐานทั่วไป และช่วงถัดมาแยกออกไปเป็น วิชาการผสมและปรับปรุงพันธุ์ จนถึงวิชาการจัดการและการค้ากล้วยไม้ และใช้วิธีการนำนิสิตลงทำงานให้บริการประชาชนร่วมกับอาจารย์ด้วย

ผลงานได้กระจายไปสู่มุมกว้างจนเป็นที่ทราบกันทั่วโลก และจากปี พ.ศ. 2506 เป็นต้นมา ก็ถูกเชิญเป็นผู้บรรยายทางวิชาการในที่ประชุมกล้วยไม้โลกซึ่งจัดขึ้น

ทุก 3 ปี โดยหมุนเวียนไปตามประเทศต่าง ๆ ทุกครั้ง จนถึงปี พ.ศ. 2521 ประเทศไทยได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพรองรับการประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ 9 นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดประชุมและมีกิจกรรมการแสดงทางวิชาการระดับโลกขึ้นในประเทศไทย

พ.ศ. 2511 ได้รับพระราชทาน “เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา” ซึ่งเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดในด้านวิชาการ

พ.ศ. 2512 จากปัญหาความสับสนรุนแรงในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จึงได้รับการขอรับรองให้เข้าดำรงตำแหน่ง “เลขาธิการมหาวิทยาลัย” ซึ่งในช่วงนั้นมีหน้าที่บริหารทั่วไป ถัดมาจึงมีการปรับระบบการบริหารใหม่โดยยุบตำแหน่งเดิมและเปลี่ยนมามีรองอธิการบดีแยกกันรับผิดชอบเป็นสายงาน จึงดำรงตำแหน่ง “รองอธิการบดีฝ่ายธุรการ”

จากอุดมการณ์ในการทำงานให้กับสังคมโดยเน้นที่คนในระดับล่าง ซึ่งชัดเจนมาโดยตลอด มาถึงช่วงนี้จึงมีการลงร่วมทำงานพัฒนาชนบทกับกลุ่มนิสิตทุกกลุ่ม และทำตนอย่างเสมอต้นเสมอปลายกับทุกคน รวมทั้งให้ความสนใจงานทุกลักษณะจากรากฐานอิสระ

พ.ศ. 2513 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่ง “ศาสตราจารย์” โดยไม่ต้องผ่านผู้ช่วยและรองศาสตราจารย์มาก่อน

พ.ศ. 2520 ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

พ.ศ. 2521 เป็นประธานกรรมการจัดงานประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ 9 ซึ่งมีการจัดแสดงพันธุ์กล้วยไม้จากทั่วโลก ร่วมด้วย มีผู้เดินทางมาร่วมงานกว่า 3,000 คน จาก 51 ประเทศ โดยใช้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นศูนย์ประสานงานจากการอนุมัติของรัฐบาล แต่ไม่ได้ขอเงินงบประมาณสนับสนุนจากรัฐแม้แต่น้อยแต่ผลจากการจัดงานได้ทำให้มีเสียงจากประเทศต่าง ๆ กล่าวขวัญถึงและมักหยิบยกมาเป็นแบบอย่างจนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. 2522 ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในสมัยที่พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ด้วย

พ.ศ. 2523 พ้นจากตำแหน่งอธิการบดี และรัฐมนตรี สมัครงใช้ชีวิตทำงานอยู่ที่ภาควิชาพืชสวนอย่างเรียบง่าย และมีผู้ทาบตามให้รับตำแหน่งประธานสภาข้าราชการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และระหว่างนั้นได้มีส่วนร่วมริเริ่มจัดตั้ง “ที่ประชุมประธานสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ”

- พ.ศ. 2523 ตัดสินใจลาออกจากประธานสภาข้าราชการฯ และลาออกจากราชการก่อนเกษียณอายุ และตั้งสัจจะไว้ว่าจะไม่ขอรับตำแหน่งใด ๆ ที่มีอำมิสและอำนาจอีกต่อไป ยกเว้นองค์กรการศึกษาและสาธารณกุศล
- พ.ศ. 2523 ได้รับการทาบทามให้เข้ารับตำแหน่งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของทบวงมหาวิทยาลัย และมีการต่อวาระ วาระละ 2 ปีเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2531 รวม 4 วาระ และในช่วงนี้ได้รับการพิจารณาให้เข้าดำรงตำแหน่งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และเป็นกรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยที่มีการต่อวาระให้เรื่อยมา จนถึงปี พ.ศ. 2533 จึงได้ประกาศลาออกหมด

หลังจากนั้นมาจะมีงานรับเชิญร่วมกิจกรรมสัมมนา ประชุมวิชาการ เป็นผู้บรรยายพิเศษในที่ต่าง ๆ ทั้งจากสถาบันการศึกษา ราชการ เอกชนและองค์กรอาสาสมัคร รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาโครงการพัฒนาซึ่งเน้นชนบทและเยาวชน และเน้นที่คุณธรรมและจริยธรรม รวมทั้งการอนุรักษ์และพัฒนาบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง ซึ่งถือปฏิบัติอย่างมั่นคงมาตลอดชีวิต จากนั้นการได้รับเชิญไปร่วมกิจกรรมในต่างประเทศเท่าที่เป็นมา แล้วก็ยังคงดำเนินต่อมา และนำเอาข้อมูลซึ่งไปพบเห็นกลับมาผสมผสานกับรากฐานความคิดตนเองนำออกเผยแพร่สู่ประชาชนทุกรูปลักษณะ รวมทั้งใช้ในโครงการซึ่งมีส่วนร่วม อีกทั้งให้ความสนใจใช้ชีวิตสัมพันธ์กับระดับพื้นดินอย่างต่อเนื่องด้วย

